कृषि,पर्यटन उर्जा र रोजगार समृद्व भोटखोला निर्माणको आधार

आवधिक विकास योजना

आ.व. २०८१/८२ -२०८५ /८६

भोटखोला गाउँपालिका

गाउँपालिकाको कार्यालय

हटिया,संखुवासभा, कोशी प्रदेश

भोटखोला गाउँपालिकाः आवधिक योजना (आ. ब. २०८१/८२-८५/८६)

प्रकाशक	भोटखोला गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय हटिया, संखुवासभा, कोशी प्रदेश वेबसाइटः https://bhotkholamun.gov.np/ इमेलः bhotkholamun@gmail.com
प्राबिधिक सहयोग	मल्टिफेरियस कन्सल्टेन्सी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि, काठमाडौं
सर्बाधिकार	प्रकाशकमा
प्रकाशन बर्ष	२०८१

प्राक्कथन

भोटखोला गाउँपालिकाको पहिलो पञ्चवर्षीय आवधिक योजना तर्जुमा सफलतापूर्वक सम्पन्न गरी सार्वजनिक गर्न पाएकोमा गौरवान्वित भएको छु । आवधिक योजनाले आगामी ५ वर्षका लागि मार्गनिर्देश गरेको छ । त्यसैका आधारमा योजनाहरु प्रभावकारी ढङ्गवाट कार्यान्वयन हुँदै जाने प्रतिवद्धता यस गाउँपालिका को रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०८१/८२ देखि २०८५/८६ सम्मका लागि तर्जुमा भएको यस आवधिक योजनाले दीर्घकालीन सोच **"कृषि, पर्यटन उर्जा र रोजगारः समृद्ध भोटखोला निर्माणको आधार"** निर्धारण गरेको छ र आगामी ५ वर्षका लागि मूल लक्ष्य **"उत्पादनशील मानवसंसाधनका माध्यमबाट व्यबसायिक कृषि, पर्यावरण तथा सांस्कृतिक पर्यटनको आधारशिला तयार भई भोटखोलाको दिगो विकासको जग बसेको हुने"** तर्जुमा गरिएको छ । गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच एवं समष्टिगत लक्ष्य हासिलका लागि सम्वन्धित सवै पक्षहरुको हातेमालो अपरिहार्य हुनेछ । यस महान कार्यमा राजनीतिक दल, विकास साझेदार, गैसस, निजीक्षेत्र, सरोकारवाला संघ संस्था एवं सरकारी निकायहरुको भूमिका उल्लेखनीय हुनेछ भने भोटखोलावासीहरुको सहयोग, सदभाव अनिवार्य सर्तको रुपमा रहने छ । गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको यस महान कार्यमा सवै पक्षहरुको रचनात्मक सहयोग हुनेछ भन्ने विश्वास मैले लिएको छु ।

नेपालको संविधानमा व्यवस्था भएवमोजिम स्थानीय तहको कार्यजिम्मेवारी र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा व्यवस्था भएका कार्यक्षेत्रहरु, सोह्रौं राष्ट्रिय योजना, कोशी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना, दिगो विकास लक्ष्य एवं राष्ट्रिय लक्ष्यहरु लगायतलाई आधार मानी यो आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ । मूलतः राष्ट्रिय योजना आयोगवाट स्थानीय तहका लागि जारी भएको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ लाई आधार मानिएको छ र त्यसमा निर्दिष्ट योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई अवलम्वन गरी यो योजना तर्जुमा गरिएको छ । समावेशी एवं सहभागितामूलक विधिवाट तर्जुमा गरिएको यस आवधिक योजनामा सम्वन्धित सवै पक्षहरुको अपनत्व सिर्जना भएको छ ।

आवधिक योजना तर्जुमाका विभिन्न चरणहरुमा सक्रियता साथ निरन्तर खटिनुहुने गाउँपालिका का उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षहरु, कार्यपालिकाका सदस्यहरु, गाउँसभाका सदस्यहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत लगायत शाखा प्रमुखहरु एवं कर्मचारीहरु प्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । त्यसैगरी आवधिक योजना तर्जुमालाई व्यवहारिक, यथार्थपरक, वस्तुनिष्ठ वनाउन आफ्नो व्यस्त समयका वावजुद पनि अमूल्य योगदान गर्नु हुने राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु, वुद्धिजीवी, शिक्षक, गैरसरकारी संघ संस्था, निजीक्षेत्र, सहकारी क्षेत्र, नागरिक समाजका प्रतिनिधि, पत्रकार लगायत सामाजिक कार्यकर्ता एवं सरोकारवाला संघ संस्थाको सहयोग, रायसुझाव, योगदान आदिको उच्च कदर गर्दै सवैप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु ।

अन्त्यमा, यस गाउँपालिका को आवधिक योजना तर्जुमा तयारी कार्यमा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने परामर्शदाता संस्था मल्टिफेरियस कन्सल्टेन्सी एण्ड रिसर्च, काठमाडौ र सो संस्थावाट सहजीकरण गर्नुहुने विज्ञहरुको विज्ञता, एवं योगदानको कदर गर्दछु ।

....

वाङ छेदर लामा

अध्यक्ष

वाङछेदर लामा

गा.पा. अध्यक्ष

४

मन्तब्य

भोटखोला गाउँपालिकालाई योजनावद्ध रुपमा विकास गर्ने सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०८१/८२ देखि २०८५/८६ सम्मका लागि गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा भएको छ यस पञ्चवर्षीय योजनाले गाउँपालिकाको समग्र विकासमा ठोस योगदान पुऱ्याउन सक्ने अपेक्षा राखिएको छ । भोटखोला गाउँपालिकाका सवै जनप्रतिनिधि, राजनीतिक दल, नागरिक समाज, सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरु, स्थानीय वुद्धिजीवी एवं पत्रकारहरुको सहभागिता, समूहगत छलफल, अन्तरक्रिया तथा सामूहिक प्रयासवाट तर्जुमा भएको यस आवधिक विकास योजना हामी सवैको साझा एजेण्डा हो र यसमाथि हामी सवैको अपनत्व सिर्जना भएको पनि छ, जसलाई प्रभावकारी ढङ्गवाट कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी हामी सवैको काँधमा छ । आवधिक योजनाको सफल कार्यान्वयनवाट मात्रै गाउँपालिकाले समृद्धि हासिल गर्न सक्ने कुरामा विश्वस्त हुन सकिन्छ र आगामी ५ वर्षका लागि भोटखोलाको विकासको खाँका अर्थात रोडम्याप निर्दिष्ट गरेको छ ।
गाउँपालिकाको आर्थिक एवं सामाजिक क्षेत्रमा देखिने गरी परिवर्तन ल्याउन गाउँपालिकावाट गाउँ गौरवका योजना समेत तर्जुमा भएको छ । त्यसैगरी आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वन वातावरण र संस्थागत जस्ता विषयक्षेत्रगत रुपमा गाउँपालिका स्तरीय एवं वडागत आयोजनाहरु समेत तर्जुमा भएको छ । तर्जुमा भएका आयोजनाहरु सवैको सफलतापूर्वक कार्यान्वयनका लागि ठूला धनराशी जुटाउनु पर्ने जिम्मेवारी गाउँपालिकाको काँधमा आएको छ । सीमित साधन स्रोतलाई अधिकतम सदुपयोग हुने गरी प्राथमिकताका आधारमा आयोजनाहरुलाई क्रमिक रुपमा कार्यान्वयन गर्दै जानुपर्ने परिपाटिको विकास अवको दिशानिर्देश हुन सक्छ । यसै आवधिक योजनाको आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा र सोका आधारमा वार्षिक कार्यक्रम तथा वजेट निर्माण अनि कार्यान्वयन एक मात्र उपयुक्त विकल्प हुन सक्छ ।

यस आवधिक योजना निर्माणको क्रममा शुरु देखि नै अभिभावकत्व ग्रहण गर्दै रचनात्मक सहयोग, सल्लाह सुझाव एवं मार्गप्रदान गर्दै आउनु भएका अध्यक्षज्यूलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । त्यसैगरी वडा अध्यक्षहरु, विषयक्षेत्रगत संयोजकहरु, कार्यपालिकाका सदस्य, गाउँसभाका सदस्यहरु एवं प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, शाखा प्रमुखहरु लगायत सम्पूर्ण कर्मचारीहरु प्रति अभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । त्यसैगरी आवधिक योजना तर्जुमा अमूल्य सहयोग गर्नुहुने राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, निजीक्षेत्र, सहकारी क्षेत्र, गैससका प्रतिनिधि, सहयोग संस्था, नागरिक समाज, स्थानीय वृद्धिजीवी एवं पत्रकारहरुलाई धेरै धेरै धन्यवाद ज्ञापन गर्दै आगामी दिनहरुमा यसैप्रकारका सहयोगको अपेक्षा पनि राख्दछु ।

यस आवधिक योजना तर्जुमा कार्यका लागि प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्नुहुने संस्था मल्टिफेरियस कन्सल्टेन्सी एण्ड रिसर्च केन्द्र र विज्ञ एवं सहजीकरण गर्नुहुने सवै व्यक्तित्व प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

....
उपाध्यक्ष
भोटखोला गाउँपालिका

मन्तव्य

नेपालको संविधान २०७२ ले सङ्घीयताको अवधारणाका रुपमा रहेको सन्निकटताको सिद्धान्त अनुरुप स्थानीय तहलाई एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरी राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवा प्रवाहमा विविधिकरण गरिएको छ । संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका ऐन, नीति, कार्यविधि र योजनाहरुले स्थानीय, प्रदेश, र संघ सरकारहरुको समन्वय, सहकार्य र साझा अधिकारको कार्यान्वयन विधिहरुको बारेमा स्पष्टता गर्दै स्थानीय शासन पद्धतिलाई सुदृढ गरी स्थानीय तहमा विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गर्न अधिकार तथा कर्तव्यहरुको व्यवस्था गरेको छ । साथै स्थानीय शासन संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ६ को दफा २४ अन्तर्गत गाउँ तथा नगरको आवधिक योजना निर्माण गरी नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी आवधिक योजना तयार गर्न निर्देशन गरेको छ ।

यो योजना मुल रुपमा पर्यटनको विकास, कृषिमा आधुनिकीकरण तथा पशुपालनको व्यवसायीकरण, सुन्दर पर्यटकीय स्थानहरुमा सहज पहुँच तथा व्यवस्थित बनाई सुनमा सुगन्ध बनाउने, ग्रामिण उद्योग विकास, स्वास्थ एवं सचेत नागरिक सहितको न्यायपूर्ण समाज विकास निर्माणमा एउटा महत्वपूर्ण मार्गनिर्देशक दस्तावेज बन्नेछ भने भोटखोलाबासीको जीवनस्तर सुधार गर्दै दिगो विकास र समृद्धि हाँसिल गर्ने दिशामा यस आवधिक योजनाले योगदान पुऱ्याउँछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

यस गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजना भएकोले पनि यसमा लक्षित गरिएका विषयगत लक्ष्यहरु, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीतिहरु दुरगामी प्रभाव पार्ने खालका हुने हुँदा कार्यपालिकामा पर्याप्त छलफल तथा अन्तक्रियाबाट निष्कर्ष निकालिएको छ । योजना छनौट गर्दा धेरै महत्वकांक्षी नभई, सकेसम्म यथार्थपरक, व्यवहारिक, लागु हुन सक्ने र अपेक्षित उपलब्धि हाँसिल हुन सक्ने गरी योजना तर्जुमा गरिएको छ । आर्थिक वर्ष (०८०/८१ – ०८४ /८५) का लागि तय गरिएको यस आवधिक योजनाले यस अवधिभित्र बन्ने वार्षिक कार्यक्रम पनि यही बमोजिम बन्दै जानेछन् र यसले लक्ष्य गरेको उपलब्धि हाँसिल हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

यो आवधिक योजना तर्जुमाका क्रममा गाउँपालिकालाई अत्यन्त खुला हृदयका साथ सौहार्दपूर्ण सहयोग गर्नु हुने आदरणीय अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिज्यूहरु, लक्ष्य, योजना र नीति कार्यक्रमप्रति ऐक्यबद्धता प्रर्दशन गर्नु हुने सबै कार्यपालिका सदस्य ज्यूहरु, विषयगत समितिका सदस्य लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी साथीहरुप्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यस योजनाको छलफल कार्यक्रममा उपस्थित भई गहन राय सुझाव सल्लाह दिनुहुने विभिन्न क्षेत्रबाट प्रतिनिधित्व गर्नुभएका विज्ञ व्यक्तित्वहरु र योजना तयार पार्ने परामर्शदातालाई विशेष आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । धन्यवाद ।

राजिव अधिकारी
प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

राजिव अधिकारी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

Contents

परिच्छेद एक 16

१.१ पृष्ठभूमि 16

१.२ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू........ 16

१.३ आवधिक योजना निर्माणका बिधि तथा चरण........ 17

परिच्छेद दुइ : भोटखोला गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था तथा उपलब्धि समिक्षा........ 18

२.१ गाउँपालिकाको परिचय 18

२.१.१. भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना........ 18

२.१.२ प्राकृतिक र सांस्कृतिक सम्पदा 19

२.१.३ जनसांखिक अवस्था........ 19

२.२ आर्थिक विकास अवस्था 20

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा 20

२.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति........ 22

२.२.३ उद्योग, व्यापार व्यबसाय र आपुर्ति 22

२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा........ 23

२.३ सामाजिक क्षेत्र 24

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण........ 24

२.३.२ शैक्षिक विकास........ 26

२.३.३ खानेपानी सरसफाई........ 27

२.३.४ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण 27

२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला........ 28

२.४ पुर्बाधार विकास........ 28

२.४.१ सडक पुल यातायात........ 28

२.४.२ आवास, सार्वजनिक निर्माण........ 29

२.४.२ जलविधुत वैकल्पिक उर्जा........ 29

२.४.३ सिचाई........ 30

२.४.४ सूचना तथा संचार प्रबिधि 30
२.५ वन वातावरण तथा विपद ब्यबस्थापन 31
२.५.१. वन तथा जैविक विविधता 31
२.५.२. भूसंरक्षण तथा जलाधार 31
२.५.३. वातावरणीय ब्यबस्थापन 32
२.५.४. विपद ब्यबस्थापन 32
२.६ सुशासन तथा संस्थागत विकास 33
२.६.१. स्थानीय नीति ऐन, नियम सुशासन 33
२.६.२ संगठनात्मक विकास 33
२.६.३ वित्तीय स्रोत 33
२.६.४ योजना ब्यबस्थापन 34
परिच्छेद तीनः सोच तथा विकासको अवधारणा 35
३.१ पृष्टभूमि 35
३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 35
३.३ सम्भावना तथा अवसर 35
३.४ निर्देशक सिद्धान्त 36
३.५ सोच लक्ष्य उदेश्य 37
३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य 38
३.७ रणनीति र प्राथमिकता 39
३.७.१ गाउँगौरवका आयोजना 39
३.७.२ अन्तरपालिका सहकार्य आयोजना 41
३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट 41
परिच्छेद चारः आर्थिक विकास 43
४.१ कृषि तथा पशुपंक्षीपालन 43
४.१.१ पृष्ठभूमि 43
४.१.२ समस्या तथा चुनौती 43

४.१.३ सम्भावना तथा अवसर 43
४.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 43
४.२ सिंचाइ 53
४.२.१. पृष्ठभूमि 53
४.२.२. समस्या तथा चुनौती 53
४.२.३ सम्भावना तथा अवसर 53
४.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 53
४.२.५ अपेक्षित उपलव्धि तथा नतिजा खाका 56
४.३ पर्यटन विकास 57
४.३.१ पृष्ठभूमि 57
४.३.२ समस्या तथा चुनौती 57
४.३.३ सम्भावना तथा अवसर 57
४.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 57
४.४ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय 63
४.४.१ पृष्ठभूमि 63
४.४.२ समस्या तथा चुनौती 63
४.४.३ सम्भावना तथा अवसर 63
४.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 63
४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 67
४.५ श्रम, रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षा 69
४.५.१ पृष्ठभूमि 69
४.५.२ समस्या चुनौती 69
४.५.३ सम्भावना अवसर 69
४.५.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 69
४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 72
परिच्छेद पाँचः सामाजिक विकास 73

५.१ आधारभूत स्वास्थ्य 73
५.१.१ पृष्ठभूमि 73
५.१.२ समस्या तथा चुनौती 73
५.१.३ सम्भावना तथा अवसर 73
५.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 74
५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 78
५.२ शिक्षा 80
५.२.१ पृष्ठभूमि 80
५.२.२ समस्या तथा चुनौती 80
५.२.३ सम्भावना तथा अवसर 80
५.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 81
५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 87
५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ 89
५.३.१ पृष्ठभूमि 89
५.३.२ समस्या तथा चुनौती 89
५.३.३ सम्भावना तथा अवसर 89
५.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 89
५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 92
५.४.१ पृष्ठभूमि 94
५.४.२ समस्या तथा चुनौती 94
५.४.३ सम्भावना तथा अवसर 94
५.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति 94
५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 99
५.६ युवा तथा खेलकुद 101
५.६.१ पृष्ठभूमि 101
५.६.२ समस्या तथा चुनौती 101

५.६.३ सम्भावना तथा अवसरहरु 101

५.६.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 101

५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 106

परिच्छेद छः पुर्बाधार विकास 109

६.१ आवास तथा वस्ती विकास एवं सार्वजनिक निर्माण 109

६.१.१ पृष्ठभूमि 109

६.१.२ समस्या तथा चुनौती 109

६.१.३ सम्भावना, अवसर 109

६.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 110

६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 113

६.२ सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा 115

६.२.१ पृष्ठभूमि 115

६.२.२ समस्या तथा चुनौती 115

६.२.३ सम्भावना तथा अवसर 115

६.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 115

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 118

६.३ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा 120

६.३.१ पृष्ठभूमि 120

६.३.१. समस्या तथा चुनौती 120

६.३.२. सम्भावना तथा अवसर 120

६.३.३ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति. कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 121

६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 124

६.४ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि 126

६.४.१ पृष्ठभूमि 126

६.४.२ समस्या तथा चुनौती 126

६.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 127

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 131

परिच्छेद सात : वन वातारण तथा विपद ब्यबस्थापन 134

७.१ बन तथा जैविक विविधता 134

७.१.१ पृष्ठभूमि 134

७.१.२ समस्या तथा चुनौती 135

७.१.३ सम्भावना तथा अवसर 135

७.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 135

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 140

७.२.१ पृष्ठभूमि 142

७.२.२ समस्या तथा चुनौती 142

७.२.३ सम्भावना तथा अवसर 142

७.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 142

७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 146

७.३.१ पृष्ठभूमि 148

७.३.२ समस्या तथा चुनौती 148

७.३.३ सम्भावना तथा अवसर 148

७.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 148

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 152

७.४ विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन 154

७.४.१ पृष्ठभूमि 154

७.४.२ समस्या तथा चुनौती 154

७.४.३ सम्भावना तथा अवसर 154

७.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 155

७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 158

परिच्छेद — आठ 159

सुशासन तथा संस्थागत विकास 159

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन 159
८.१.१ पृष्ठभूमि 159
८.१.२ समस्या तथा चुनौती 159
८.१.३ सम्भावना तथा अवसर 160
८.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 160
८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 167
परिच्छेद -९ कार्यान्वयन ब्यबस्था 169
९.१ पृष्टभूमि 169
९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संशाधन योजना 169
९.२.१ समस्या तथा चुनौती 169
९.२.२ सम्भावना तथा अवसर 170
९.२.३ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति 170
९.३ बिषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट 173
९.४ स्रोत अनुमान र प्रक्षेपण 174
९.५ स्रोत परिचालन रणनीति 177
९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन 177
९.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना 179
९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता 179
९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी 179
९.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया 180
अनुसूची 181
अनुसूची १ : योजना बैंक 181
अनुसूची २ः आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला उपस्थिति विवरण 212
अनुसूची ३ः वडागत उपस्थिति विवरण 212
अनुसूची ४ः फोटो 212

तालिका सुची

तालिका 1 :आवधिक योजना तर्जुमाका बिधि तथा चरण 17

तालिका 2:समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य 38

तालिका 3: वित्तीय प्रवृतिको अवस्था 41

तालिका 4:**आर्थिक विकास सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना** 47

तालिका 5: कृषि विकासः नतिजा खाका 50

तालिका 6:**सिचाई सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना** 55

तालिका 7: **सिंचाइ सेवाः नतिजा खाका** 56

तालिका 8: **पर्यटन सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना** 60

तालिका 9: **पर्यटन प्रवर्द्धनः नतिजा खाका** 61

तालिका 10: **उद्योग व्यापार ब्यबसाय सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना** 66

तालिका 11: **उद्योगव्यापार व्यवसायः नतिजा खाका,** 67

तालिका 12: श्रम रोजगारी सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना 71

तालिका 13:**श्रम तथा रोजगारः नतिजा खाका** 72

तालिका 14:स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना 76

तालिका 15: **आधारभूत स्वास्थ्यः नतिजा खाका** 78

तालिका 16: शिक्षा सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना 84

तालिका 17: **शिक्षा विकासः नतिजा खाका** 87

तालिका 18: खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम तथा आयोजना : 91

तालिका 19:**खानेपानी तथा सरसफाइं नतिजा खाका** 92

तालिका 20: महिला बालबालिका सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना 97

तालिका 21:**लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीः नतिजा खाका** 99

तालिका 22: युवा खेलकुद सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना 104

तालिका 23:**युवा तथा खेलकुद विकासः नतिजा खाका** 106

तालिका 24: आवास बस्ति सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना 112

तालिका 25:**आवास तथा वस्ती विकास सार्वजनिक पूर्वाधारः ,नतिजा खाका** 113

तालिका 26: सडक पुल सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना 117

तालिका 27:सडकयातायात पुलपुलेसाः , **नतिजा खाका** 118

तालिका 28: बिद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना 123

तालिका 29: **विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाः नतिजा खाका** 124

तालिका 30:सूचना तथा संचार सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना 130

तालिका 31: **सूचना तथा सञ्चार प्रविधिः नतिजा खाका** 131

तालिका 32: वन तथा जैविक बिबिधता कार्यक्रम तथा आयोजना........138
तालिका 33: **वन तथा जैविक विविधताः नतिजा खाका**........140
तालिका 34: वातारण तथा फोहोर मैला ब्यबस्थापन कार्यक्रम तथा आयोजना........145
तालिका 35:वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापनः **नतिजा खाका**........146
तालिका 36: भू तथा जलाधार सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना........151
तालिका 37: भू तथा जलाधार व्यवस्थापनः **नतिजा खाका**........152
तालिका 38:विपद ब्यबस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना........157
तालिका 39: विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनः **नतिजा खाका**........158
तालिका 40: **कार्यक्रम तथा आयोजनासुशासन तथा जवाफदेहिता** :........163
तालिका 41:**कार्यक्रम तथा आयोजनावित्तीय स्रोत ब्यबस्थापन** :........165
तालिका 42: **कार्यक्रम तथा आयोजना योजना ब्यबस्थापन** :........166
तालिका 43:सुशासन तथा संस्थागत विकास ,**नतिजा खाका**........167
तालिका 44: जनशक्ति ब्यबस्थापन कार्यक्रम तथा आयोजना........172
तालिका 45:बिषयक्षेत्र गत अनुमानित बजेट........173
तालिका 46:स्रोत अनुमान र प्रक्षेपण........175
तालिका 47 : बजेट बर्गिकरण........176
तालिका 48:अपुग स्रोत सम्बन्धि विवरण........177
तालिका 49:आवधिक गाउँविकास योजनाको अनुमगन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया........180

परिच्छेद एक

१.१ पृष्ठभूमि

संविधानतः स्थानीय तहको एकल तथा साझा अधिकार क्षेत्र तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिको काम कर्तव्य र अधिकारलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत, मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । योजना तर्जुमाका विधि र प्रक्रियालाई सहज र स्पष्ट गर्न राष्ट्रिय योजना आयोग तथा प्रदेश योजना आयोगबाट स्थानीय तहका लागि दिग्दर्शनहरु जारी भएका छन् । तिनै दिग्दर्शनका प्रावधानहरु तथा ऐन, कानुनी व्यवस्थाको अधिनमा रही परिभाषित विधि र पद्धतिहरुको पूर्ण पालना गर्दै भोटखोला गाउँपालिकाले आवधिक योजना (२०८१/८२ – २०८५/८६) तर्जुमा गरिएको छ । राज्य शक्तिको बाँडफाँड तथा पुर्नसंचरनाको क्रममा स्थानीय तहको रुपमा स्थापित भोटखोला गाउँपालिकाले योजनावद्ध रुपमा गाउँपालिकाको विकास गर्ने उद्देश्यले पहिलो आवधिक योजना निर्माण गरिएको छ । आवधिक योजना तर्जुमाका चरणहरु तालिका १ मा र आधारहरु वक्स १ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.२ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू

- गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति तथा साधन श्रोतको पहिचान र विश्लेषण गरी स्थानीय सरकारको मूल्य मान्यता तथा स्थानीय आवश्यकताका आधारमा विकासको खाका कोर्ने,
- गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, निर्देशक सिद्धान्त, लक्ष्य, रणनीति र प्राथमिकता निर्धारण गर्ने,
- आवधिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि मध्यकालीन तथा वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजना, अनुगमन र समीक्षा सूचकहरूको खाका तयार पार्ने,
- भविष्यमा विषय क्षेत्रगत रणनीतिक योजना तथा विकास प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्न मार्ग निर्देशित गर्ने,
- गाउँपालिकाले अङ्गीकार गरेको नीति तथा कार्यक्रम, दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा क्षेत्रगत उद्देश्यलाई मूर्तरूप दिनसक्ने कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रमहरू तय गर्ने ।

वक्स १: आवधिक योजना तर्जुमाका आधारहरु

नेपालको संविधान
स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४
आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७
सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको समन्वय र अन्तरसम्बन्ध सम्बन्धी ऐन, २०७७
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४
विद्यमान राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय नीति
स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७
प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि लैङगिक उत्तरदायी बजेट नमना

१.३ आवधिक योजना निर्माणका बिधि तथा चरण

तालिका 1 :आवधिक योजना तर्जुमाका बिधि तथा चरण

क्रियाकलाप	सम्पन्न मिति	उपस्थिति	क्रियाकलाप
अभिमुखीकरण कार्यशाला	२०८० फाल्गुन ३ गते	गाउँकार्यपालिका, शाखा प्रमुख, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि	• आवधिक योजना को महत्व बारेमा जानकारी
			• भोटखोला गाउँपालिका को आवधिक योजना तर्जुमा का बिधि प्रक्रिया का बारेमा जानकारी
			• गाउँपालिकाका अध्यक्ष को अध्यक्षतामा आवधिक योजना तर्जुमा समितिको गठन
			• क्षेत्रगत समिति संयोजकको अध्यक्षतामा क्षेत्रगत समितिको गठन
वडागत छलफल तथा योजना सङ्कलन	२०८१ बैसाख १४ देखि २२ गते सम्म	वडा अध्यक्ष, वडा स्तरीय जानकार व्यक्ति, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि,	• क्षेत्रगत रुपमा वडाका समस्या, चुनौती तथा सम्भावना, अवसर संकलन
			• वडागत योजना संकलन तथा प्रथामिकरण
तथ्याङ्क प्रशोधन, लेखन	२०८१ बैसाख १५ - २७ गते सम्म	परामर्श दाता कम्पनि तथा बिषय बिज्ञ	• वडा गत छलफल, गाउँपालिकाको पर्श्व चित्र तथा शाखागत सूचकका आधारमा प्रारम्भिक प्रतिवेदनको तयारी
योजना तर्जुमा कार्यशाला	२०८१ वैशाख २९ - ३१ गतेसम्म	गाउँकार्यपालिका, शाखा प्रमुख, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, स्थानीय बिज्ञ, विभिन्न संघ संस्थाका प्रतिनिधि	• गाउँपालिकाको दिर्घकालिन सोच, लक्ष्य, उद्येश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा क्षेत्र गत कार्यक्रम तय
			• गाउँपालिकाको गौरबका आयोजनाहरु तय
			• वडागत तथा शाखागत रुपमा प्राप्त तथ्यांकका आधारमा तयार पारिएको मस्यौदा प्रतिबेदनको प्रमाणीकरण
मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी तथा पेश	२०८१ जेष्ट ५	परामर्श दाता कम्पनि तथा बिषय बिज्ञ	गाउँकार्यपालिकामा आवधिक योजनाको अन्तिम प्रतिवेदन पेश

परिच्छेद दुइ : भोटखोला गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था तथा उपलब्धि समिक्षा

२.१ गाउँपालिकाको परिचय

प्रदेशः कोशी जिल्लाः संखुवासभा अवस्थितिः संखुवा-सभा जिल्लाको सदरमुकाम खाँदबारी गाउँपालिका देखि करिब ३० कोष उत्तरी भेग (चीनको सीमाना) अवस्थिति २७ डिग्रि १७ मिनेट १७ सेकेन्ड उत्तर र ८७ डिग्रि २० मिनेट ०४ सेकेन्ड, नामकरणः साबिकको किमाथाङ्का, चेपुवा, हटिया र पावाखोला (१- ३ वडाहरु) गाभिएर वि. स. २०७३ मा भोटखोला गाउँपालिकाको नामकरण गरिएको ।	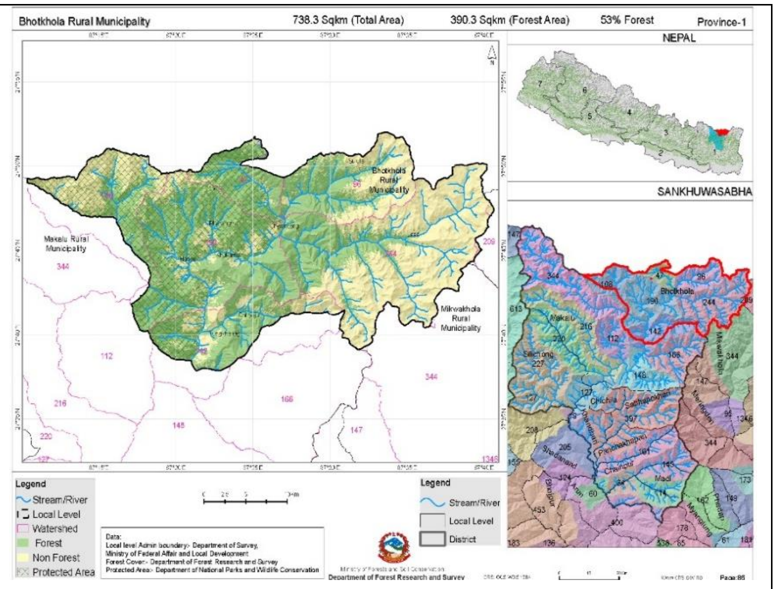

२.१.१. भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

बिषयक्षेत्र	विवरण
भौगोलिक अवस्था जम्मा क्षेत्रफलः ६३९.०१ (वर्ग कि.मी.) उचाईः समुद्र सतहबाट १५६३ मिटर (हटिया, गाउँपालिकाको मुकाम प्रमुख बस्तीको उचाई : हुँङगुङ २३४०, च्याम्तांग : २४००, लिंगम २२००-२२५०, किमाथांका २३२०-२३५० मि. **राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना** वडा संख्या : पाँच	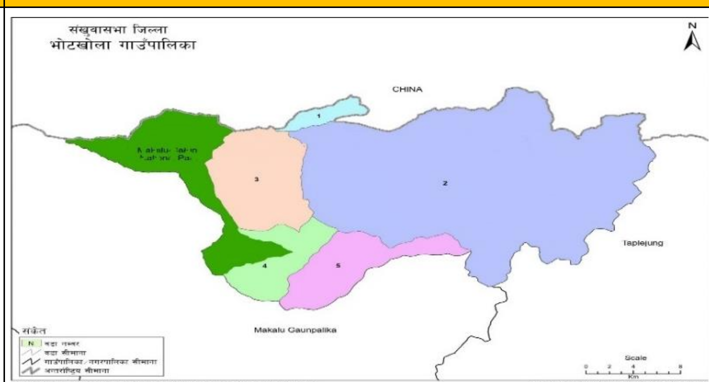
वडागत क्षेत्रफल	वडा न. १ (१३.३७ व.किमी), वडा न २ (४३६.६६ ब किमी) वडा न. ३ (८४.४३ ब किमी) वडा न ४ (४३.१४ ब किमी), वडा न. ५ (६१.४२ ब. किमी)

२.१.२ प्राकृतिक र सांस्कृतिक सम्पदा

बिषयक्षेत्र	विवरण
प्राकृतिक सम्पदा	• ३९० (५३%) वर्ग किमी वन क्षेत्र • अरुण नदि ले सिंचित क्षेत्र • मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुन्जको बफर जोन • बृहत् सगरमाथा पारिस्थितिकीय प्रणालीको एउटा महत्वपूर्ण अङ्ग • बरुण संगम स्थल, तातोपानी स्थल हटिया तथा चेपुवा, हासपोखरी, भालेपोखरी, बन्दुके पोखरी, सिमबोक्प, भेम्बेम्म झरना, साल्दिम भ्याली, पोप्ति भङ्याङ भ्याली, थाङबुडाँडा, तालेडाँडा, पेजुङ डाँडा, लछी डाँडा, छेसुम्ब डाँडा, छुर्पीक डाँडा, • प्रमुख पदमार्गहरुः बरुण थाङ्ले पदमार्ग, थुदाम पदमार्ग, पोप्ती भञ्याङ पदमार्ग, साल्दिम भ्याली पदमार्ग, मकालु बेस्केम पदमार्ग, छेसुम्ब पदमार्ग • बनस्पतिहरु उतिस,साल ,असारे ,चिलाउने, सल्ला, टाँकी ,ठोट्ने,गोगन ,ओखर , ,लप्सी ,भकिम्लो दाँते ओखर,भोगटे जस्ता बनस्पति तथा चिराईतो , यार्सागुम्बा, पाँचऔले,पदमचाल, ठुलो ओखति, धुपी सल्लाटिम्बुर जस्ता जडिबुटीजन्य ,बिख्मा, बनस्पतिहरु
सांस्कृतिक सम्पदा	• बसोबास गर्ने प्रमुख जातजातिः भोटे तामाङ्गगुरुङ्ग र बिश्वकर्मा, • मुख्य चाडपर्व : ल्होसार, दशै तिहार

२.१.३ जनसांखिक अवस्था

बिषयक्षेत्र	विवरण
गाउँपालिकाको समग्र अवस्था कुल जनसंख्याः ६४३८ कुल परिवार संख्याः १६८४ जनघनत्व : १० ६० वर्ष भन्दा माथि को जनसंख्याः १३% १५ देखि ५९ बर्ष समूह को जनसंख्या ५६ % (आर्थिक रुपमा सक्रिय) १४ बर्ष सम्म को जनसंख्या ३१ प्रतिशत	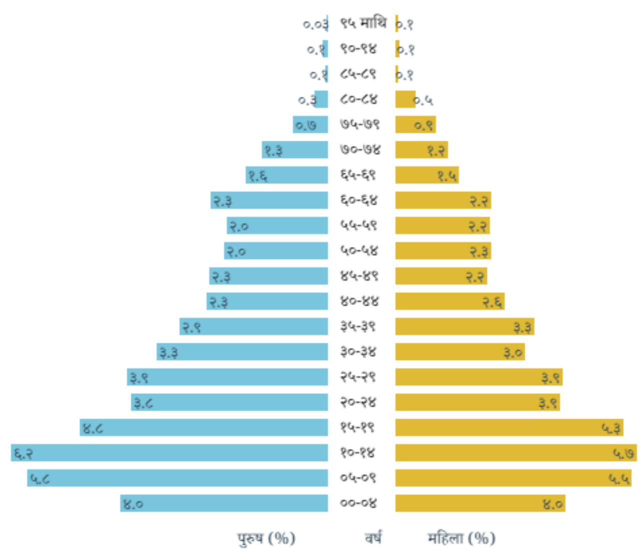

वडागत अवस्था वडा न १: ३०० वडा न २: १३७५ वडा न ३: १०८२ वडा न ४: १०१७ वडा न ५: १६६४	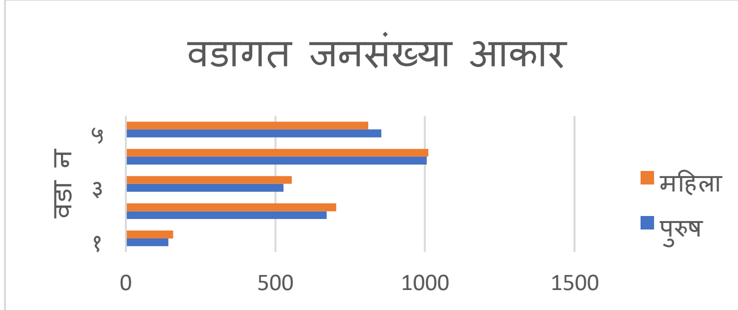
जातीय विवरण	भोटे (६२%), राइ (१८%), तामाङ (७%), गुरुङ (३%), शेर्पा, नेवार, परियार, सुनुवार आदि नगन्य मात्राम रहेका छन्	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.२ आर्थिक विकास अवस्था

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

बिषयक्षेत्र	विवरण
कृषि योग्य भुमि	कुल क्षेत्रफल (६३९.०१ (वर्ग कि.मी.)) को ७ प्रतिशत (४९०९ हेक्टर) भुमि कृषि योग्य छ |खेतीयोग्य भूमिको ४२ प्रतिशत भूभाग बाझो खेत र बारीको रुपमा रहेको | गाउँपालिकामा लगभग ९५ प्रतिशत भन्दा बढी घरधुरी कृषि पेशामा संलग्न छन् |
गाउँपालिकामा हुने प्रमुख अन्न बाली	प्रमुख बाली — कोदो, उवा, गहुँ, धान (ताक्मारे र लामकर (किमाथांका क्षेत्रमा)), मकै, जौ, फापर | कोदोमा ४३.७%, मकैमा ३२.०७%, धानमा २०.१५% र फापर उत्पादनमा ४.०८% घरधुरी संलग्न छन्
नगदे बाली को नाम	लसुन, अलैची, चिराइतो, फुल तरुल, उखु, खुर्सानी (नगदे बाली मध्ये सबै भन्दा बढी लगभग ५८ प्रतिशत कृषक अलैची खेतीमा संलग्न छन् |) त्यसैगरी धुपी, च्याउ र सिस्नु को ब्यबसायिक उत्पादनको सम्भावना रहेकोछ
दलहन	कालो सिमी, केराउ, भटमास, बोडी,
तेलहन	तोरी
तरकारी	आलु, बन्दा, रायो, सलगम, गोलभेंडा, कात्रो आदि
फलफुल	आरु, नासपाती, भोगटे, किवी, सुन्तला, स्याउ
पशुपालन का लागि उपयुक्त वडा	वडा न १ (किमाथांका) २ (च्यामताङ, रिदाक, छुमसुर, चेपुवा, रुकुम र थुदाम) र वडा ३ (हटिया र हङगुङ) मा चौरी, बाख्रा, कुखुरा, बंगुर, भेडा, गाई पालन हुन्छ भने वडा न ४ र ५ मा गाई, भेडा, बाख्रा, कुखुरा आदि पालन हुने गरेको छ | गाउँपालिकामा करिब ७२% घरधुरी पशुपालनमा संलग्न छन् |

हाल संचालित कृषि तथा पशुपालन फर्मको संख्या	४७
खाद्य सुरक्षाको अवस्था	आफ्नै उत्पादन वा आम्दानीले ३ महिनासम्म खान पुग्ने घरधुरी २२%, ४-६ महिनासम्म खान पुग्ने १२% र१२ महिना मजदुरी गरेर खाने ४०% घरधुरी रहेका छन् |
कृषि तथा पशुपालनको बेच बिखन हुने प्रमुख बजार क्षेत्र	भोटखोला गाउँपालिका को सबै भन्दा नजिकको बजार मकालु गाउँपालिका स्थित नुम बजार तथा सोलुखुम्बु जिल्लाको सदरमुकाम खाँदबारी रहेको छ | त्यसै गरि वडा न १ किमाथांका र २ को च्याम्तांग, लिंगम र वडा न ३ को लिंगमबाट चिन तर्फ पनि नेपाली बस्तुको व्यापार हुने गरेको छ |
पालिका भित्रका कृषि प्राबिधिकको संख्या (हाल को हाल को दरबन्दी)	अधिकृत छैटौं -१, न प्रा स- २, पशु सहायक- १, वडा तर्फ ३ जना सहायक
कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम	अन्तराष्ट्रिय कोदोबाली वर्ष २०८० मिडिया मिसन किमाथांका कार्यक्रम
	तरकारी खेती प्रवर्द्र तालिम
	दाते ओखर बीउ/विरुवा वितरण कार्यक्रम
	प्राङगारिक मल उत्पादन सम्बन्धी तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम
	भोटखोला छिन्डुम कृषि तथा पशुपालन फर्म सिंचाई कार्यक्रम
	मौरी पालन सम्बन्धी तालिम तथा घार वितरण कार्यक्रम
	दाङगोक कृषि कार्यक्रम ३-
	प्राङगारिक मल उत्पादन सम्बन्धी तालिम
	मौरी पालन सम्बन्धी तालिम तथा घार वितरण कार्यक्रम
	तरकारी खेती प्रवर्द्धन तालिम
गत आब मा कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रमा बिनियोजन गरिएको बजेट	आ ब २०७९/८० मा कृषि विकासमा कुल ९० लाख र पशुपालन अन्तर्गत १६ लाख बिनियोजन गरिएको मा कृषि तर्फ ६०% र पशुपालन तर्फ ८२% खर्च भएको छ भने आ.ब ०७८/७९ मा कृषि तर्फ कुल ४० लाख बिनियोजन गरिएकोमा ८२.३% खर्च र पशुपालन तर्फ ८ लाख बिनियोजन गरिएकोमा कुल ९५.५२% खर्च भएको छ | चालु आ ब २०८०/८१ मा कृषि तर्फ १ करोड ९२ लाख र पशुपालन तर्फ ८ लाख ५० हजार बिनियोजन गरिएको छ |

स्रोत: गाउँपालिका कृषि शाखा, कृषि रणनीति २०८०, लेखा शाखा

२.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति

विषय क्षेत्र	विवरण
धार्मिक तथा सांस्कृतिक पर्यटन	• भोटे (लामा संस्कृति), धार्मीक स्थलहरुः बरुण नदी (बरुण धाम), तातोपानी स्थल हटिया तथा चेपुवागुठीगुम्बा ,, बरुण शिव मन्दिर४-भोटखोला ,, जालपा देबी मन्दिर भोटखोला५- • गुम्बाः गुठी गुम्बा, गाउँपालिका क्षेत्र भित्र हाल ३२ वटा प्रमुख गुम्बा स्थापित गरिएको
पर्यापर्यटन	• बरुण संगम स्थल, तातोपानी स्थल हटिया तथा चेपुवा, फुलुङ्ग छो मोलुङ छो, हासपोखरी, भालेपोखरी, बन्दुके पोखरी, सिमबोक्प, भेम्बेम्म झरना • साल्दिम भ्याली, पोप्सि भञ्याङ भ्याली, थाङबुडाँडा, तालेडाँडा, पेजुङ डाँडा • लछी डाँडा, छेसुम्ब डाँडा • प्रमुख पदमार्गहरु • बरुण थाङ्ले पदमार्ग, थुदाम पदमार्ग, पोप्सी भञ्याङ पदमार्ग, साल्दिम भ्याली पदमार्ग, माकालु बेस क्याप पदमार्ग, छेसुम्ब पदमार्ग
जल पर्यटन	बरुण संगम स्थल, तातोपानी स्थल हटिया तथा चेपुवा, हासपोखरी, भालेपोखरी, बन्दुके पोखरी, सिमबोक्प, भेम्बेम्म झरना, साल्दिम भ्याली, पोप्सि भञ्याङ भ्याली
पर्यटन तथा संस्कृति क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम	• भोटखोला महोत्सव २०८० आयोजना गरिएको, • पर्यटन प्रबर्धनमा ठोस कार्यक्रम भएका छैनन् ।
पर्यटन तथा संस्कृति उपक्षेत्रमा बिनियोजन गरिएको बजेट	गाउँपालिका ले चालु आर्थिक बर्ष (२०८०/८१) मा पर्यटन क्षेत्रमा कुल २१ लाख बजेट बिनियोजन गरेको छ भने विगतमा पर्यटन क्षेत्रलाई समेटेर बजेट बिनियोजन गर्ने गरिएको थिएन ।
राजश्व	गाउँपालिकाले हाल सम्म पर्यटन क्षेत्रबाट राजश्व प्राप्त गरेको छैन ।

स्रोतः गाउँपालिका वस्तुगत बिबरण, २०७८

२.२.३ उद्योग, व्यापार व्यबसाय र आपुर्ति

विषय क्षेत्र	विवरण
उद्योग	पासाङ जडिबुटी खरिद बिक्रि, सिम्बक्पा जडिबुटी खरिद बिक्रि(२),आक्वा बरुण स्प्रिङ वाटर, श्रीजनशिल महिला ढाका उत्पादन केन्द्र (४), नामसे जडिबुटि संकलन तथा खरिद बिक्रि केन्द्र, स्यामुङ्ग डोडंस सिलाई बुनाई तथा बिक्रि ब्यवसाय (१), फुजुङ्ग कृषि तथा जडिबुटि केन्द्र (३), गाउँपालिकाको राजश्वः ०
व्यापार ब्यबसाय	होटल तथा ब्यापार, ब्यबसाय को संख्याः ४७,
होटलको संख्या	वडा न. १ किमाथांका — ५ वटा, वडा न ३ - हटिया (२), हुँङगुङ (४), वडा न २ मा ५ वटा, वडा न. ४ - , वडा न ५ -

निर्माण कम्पनी	८ वटा,
आमा समूह	गाउँपालिकामा ८ वटा आमा समूह रहेका छन् ।
आपूर्ति	मुख्यतः जडिबुटीजन्य वस्तु र अलैची निर्यात हुने गरेको
गाउँपालिकाका प्रमुख कार्यक्रम	कितेन पाङदेन सिलाई बुनाई, लघु उद्यम विकास अन्तर्गतका कार्यक्रम
उद्योग, व्यापार, ब्यबसाय र आपूर्ति क्षेत्रमा विनियोजित बजेट	आ.ब २०७७/७८ देखि २०७९/८० सम्म गाउँपालिकाले बार्षिक ३० लाख हाराहारी बजेट बिनियोजन गरेको मा खर्च को अनुपात क्रमशः ५०,३५ र ४८% थियो । आ ब २०८०/८१ गाउँपालिकाले १६ लाख ५० हजार बिनियोजन गरेको छ ।
उद्योग, व्यापार ब्यबसाय बाट प्राप्त राजश्व	गाउँपालिका ले ब्यबसायिक कर अन्तर्गत प्राप्त गर्ने राजश्वको अभिलेखीकरण गर्ने गरेको छैन ।

स्रोतः गाउँपालिका वस्तुगत बिबरण, २०७८, गाउँपालिका लेखा शाखा

२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा

विषय क्षेत्र	विवरण
आम्दानीका प्रमुख क्षेत्रहरु	वडा न ३, ४ र ५ : नगदे बालीका रुपमा अलैची, निर्माण सेवा क्षेत्र, वडा न १, २ : पशुपालन, जडिबुटी, कृषि
रोजगारी का प्रमुख क्षेत्र	कृषि तथा पशुपालन,
रोजगार शाखा बाट बिगत मा भएको काम	बिगत ३ बर्षमा ३१२ बेरोजगार श्रमिकलाई १०० दिने काम दिएको
श्रम तथा रोजगारीको क्षेत्रमा विनियोजित बजेट	आब २०७९/८० मा श्रम रोजगारी को क्षेत्रमा ६० लाख ७७ हजार विनियोजन गरिएको मा ८३ प्रतिशत खर्च भएको थियो भने चालु आब २०८०/८१ मा ७८ लाख ७६ हजार बिनियोजन गरिएको छ ।
वित्तीय सेवा	हाल एउटा बैंक संचालनमा रहेको, बैंक मा निक्षेप कर्ताको संख्याः २५००, निक्षेप संकलनः २२ करोड, कृषि क्षेत्रमा लगानी १० लाख सामाजिक सुरक्षा भत्ता, नावालक पोषण भत्ता वितरणमा सहजीकरण गर्नु प्रमुख कार्य
सहकारी	भोटखोला पोप्टी भञ्याङ सहकारी संस्था लि., भोटखोला बहुउदेश्यिय सहकारी (३) झोमलोङमा कृषि सहकारी संस्था

२.३ सामाजिक क्षेत्र

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

स्वास्थ्य चौकी	वडा नं १	किमाथांका स्वास्थ्य चौकी
	वडा नं २	चेपुवा स्वास्थ्य चौकी च्याम्ताङ
	वडा नं ३	हटिया स्वास्थ्य चौकी
आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	वडा नं ४	स्याक्सिला आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र
	वडा नं ५	तुङखालिङ आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र
सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	वडा नं २	थुदाम सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, रिदाक सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, छुम्सुर सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, चेपुवा सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, रुकुमा सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ
	वडा नं ३	हुङगुङ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ
	वडा नं ४	सेम्बुङ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, गोला सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, सिप्रुङ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, नामासे सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ
	वडा नं ५	डिमा सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, तालखर्क सामुदायिक स्वास्थ्य ईकइ
निजि स्वास्थ्य क्लिनिक	वडा नं २	झ्यम्बे मेङकाङ स्वास्थ्य केन्द्र
क्षयरोग उपचार केन्द्र रहेको स्वास्थ्य सस्था सख्या	वडा नं १	किमाथांका स्वास्थ्य चौकि
	वडा नं २	चेपुवा स्वास्थ्य चौकी च्याम्ताङ
	वडा नं ३	हटिया स्वास्थ्य चौकी
कुपोषणको लागी बहिरङ उपचार केन्द्र(OTC) संचालन स्वास्थ्य सस्था	वडा नं १	किमाथांका स्वास्थ्य चौकि
	वडा नं २	चेपुवा स्वास्थ्य चौकी च्याम्ताङ
	वडा नं ३	हुङगुङ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, हटिया स्वास्थ्य चौकी
	वडा नं ४	गोला सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ
भिडियो एक्स्रे सेवा संचालन स्वास्थ्य सस्था सख्या	वडा नं २	चेपुवा स्वास्थ्य चौकी च्याम्ताङ
	वडा नं ३	हुङगुङ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, हटिया स्वास्थ्य चौकी
	वडा नं ४	गोला सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ
	वडा नं ५	स्याक्सिला आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र
वार्थिङ सेन्टर (प्रसुति केन्द्र)		किमाथांका स्वास्थ्य चौकी, चेपुवा स्वास्थ्य चौकी च्याम्ताङ, हुङगुङ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, हटिया स्वास्थ्य चौकी, गोला सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, तुङखालिङ आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र

मेडिकल ल्याब सेवा संचालन स्वास्थ्य सस्था		किमाथांका स्वास्थ्य चौकी, हटिया स्वास्थ्य चौकी, गोला सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ
स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत जनशक्ति	स्वास्थ्य शाखा(बिभाग)	स्थाई कर्मचारी -२, करार कमचारी-२
	स्वास्थ्य चौकी	स्थाई कर्मचारी-५, करार कर्मचारी-८
	आधारभुत स्वा. केन्द्र	१.करार कर्मचारि-६
	सामुदायिक स्वा. ईकाइ	१.करार कर्मचारी-३७
बिगत आ.वहरुमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएका प्रमुख कार्यक्रम		१.स्वास्थ्य सस्था भवनहरु निर्माण, २.स्वास्थ्य सस्थाहरुमा Backup Power को लागी सोलार जडान ३.स्वास्थ्य कर्मीहरुको लागी क्षमताअभिबृदि कार्यक्रम ४.पोषण सम्बन्धी समुदायमा जनचेतना कार्यक्रम संचालन ५.५वर्षमुनिका बालबालिकाहरुको स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन कुपोषण बहिरङ उपचार केन्द्र(OTC) को विस्तार ६.समुदायमा १००० दिनका आमाहरुमा स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी अभिमुखिकरण तथा जनचेतना कार्यक्रम संचालन ७.परिवार योजना कार्यक्रम सम्बन्धी Implant ,IUCD को सेवा विस्तार
आ.व.२०८०/०८१ मा स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएका प्रमुख कार्यक्रमहरु		१.समुदायमा नसर्ने रोगको स्क्रिनिङ कार्यक्रम संचालन, बिशेषज्ञ स्वास्थ्य शिविर कार्यक्रम संचालन, भिडियो एक्स्रे सेवा विस्तार, शुरक्षति गर्भपतन सेवा विस्तार, किशोर किशोरी मैत्रि स्वास्थ्य सेवा केन्द्र विस्तार
गत आब मा स्वास्थ्य क्षेत्रमा विनियोजन गरिएको कुल बजेट		७०,४३,७६०।-
शुरक्षित गर्भपतन सेवा संचालन स्वास्थ्य सस्था		हटिया स्वास्थ्य चौकि, गोला सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, तुङखालिङ आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र
किशोर किशोरी मैत्रि स्वास्थ्य सेवा संचालन		किमाथांका स्वास्थ्य चौकि, चेपुवा स्वास्थ्य चौकी च्याम्ताङ, हुङगुङ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, हटिया स्वास्थ्य चौकी, गोला सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, तुङखालिङ आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र
स्वास्थ्य क्षेत्रमा विगत ५ बर्षमा भएको कुल (विरामी सख्या)		२०५७५ जना

२.३.२ शैक्षिक विकास

विषय क्षेत्र	विवरण
विद्यालय संख्या	कुल — २७, सामुदायिक — २३, संस्थागत -१, आधारभूत — २०
माध्यमिक विद्यालयको संख्या	अरुणोदय मा बि लिंगम (२), कृष्ण माध्यमिक विद्यालय गोला (४)
आधारभूत विद्यालय	वडा न १ — एउटा, वडा न २- ७ वटा, वडा न ३ -३ वटा, वडा न ४ — ५ वटा, वडा न ५ — ५ वटा
बालविकास केन्द्र	वडा न ४ मा समुदायमा आधारित हिमाली बाल विकास केन्द्र (हेमा) एउटा, वडा न ५ मा कपासे र सिद्ध बा बि के फिरफिरेमा दुइ वटा गरि जम्मा ३ वटा
बिद्यार्थी संख्या	कुल १४४९ बिद्यार्थी संख्या, शिक्षक संख्या — ९६
शिक्षक बिद्यार्थी अनुपात	आधारभूत तह : १२, माध्यमिक तहः १२
निजि विद्यालय	वडा न २ लिंगम — एउटा
साक्षरता दर	पुरुष साक्षरता : ६८.५ **महिला साक्षरताः ५३.८**
शिक्षा क्षेत्रमा भएका प्रमुख कार्यक्रम	• आ. ब २०७५/७६ लाई शैक्षिक बर्ष घोषणा गरि हाल सम्म १९ जना शिक्षक तथा बाल सहजकर्ता नियुक्ति गरि निजि स्रोत बाट शिक्षक पाल्नु पर्ने समस्या समाधान गरिएको • दिवा खाजालाई प्रतिवेदनात्मक ढाँचा विवरण भरि निकासा दिने व्यवस्था गरिएको, • विद्यालय तथ्यांक ब्यबस्थित गरिएको • स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण • शिक्षक दरबन्दी कम भएका विद्यालयमा पालिका बाट शिक्षक प्रदान गरिएको • सरोकारवालाहरुको क्षमता अभिबृद्धि गरिएको • बाल सहजकर्ता कार्यालय सहयोगी, तथा विद्यालय कर्मचारीहरुलाई प्रोत्साहन भत्ता प्रदान गरिएको
शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट	आ ब २०७८/७९ मा ८ करोड ५४ लाख बजेट बिनियोजन गरिएकोमा ८८ प्रतिशत खर्च भएको थियो भने आब ०७९/८० मा ११ करोड १० लाख कुल विनियोजित बजेट मा ८२ प्रतिशत खर्च भएको थियो । त्यसै गरि चालु आब २०८०/८१ मा ७ करोड ५६ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.३.३ खानेपानी सरसफाई

बिषय क्षेत्र	विवरण
प्रमुख खानेपानी आयोजना	**वडा न १ अन्तर्गतका खानेपानी आयोजनाः** सोङजोङमा, दोचिपा, आम्बाढाक्सोङ खानेपानी आयोजना वडा न २ अन्तर्गतका खानेपानी आयोजनाः छुङसाङमो, च्याम्तांग (धुङडुक्पा खानेपानी), रिदाक खानेपानी (रुचेबुक खानेपानी), छुम्सुर खानेपानी, थुदाम खानेपानी, चेपुवा खानेपानी **वडा न. ३ अन्तर्गतका खानेपानी आयोजनाः** हटीया खानेपानी मुहान संरक्षण समिति, दाङ्गगोक खानेपानी, छोरोक्चेन खानेपानी हुँङगुङ, थेमुछी खानेपानी र छोयांगा खानेपानी **वडा न. ४ अन्तर्गतका खानेपानी आयोजनाः** सेम्बुङ खानेपानी उपभोक्ता समिति, सिस्ने खानेपानी तथा सरसफाई समुह, मन्पुवा खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति, ग्रामीण खानेपानी तथा उपभोक्ता समिति वडा **न. ५ अन्तर्गत का खानेपानी आयोजनाः** ढुङ्गे खानेपानी उपभोक्ता समिति, याक्पेक खानेपानी तथा सरसफाई उ.स.,
खानेपानीको पर्याप्तता	वडा न १ मा ९५ प्रतिशत, वडा न. २ मा ६० प्रतिशत र वडा न. ३ मा ७० प्रतिशत मागको पूर्ति गरेको
कुल विनियोजन गरिएको बजेट	खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रमा आ बा २०७८/०७९ मा ४२ लाख बिनियोजन गरिएको थियो जसमा ८४.७१ प्रतिशत खर्च भएको थियो । गत आब मा ५७ लाख बिनियोजन गरिएकोमा ७५ प्रतिशत खर्च भएको थियो भने आब २०८०/८१ मा ४३ लाख बिनियोजन गरिएको छ ।

२.३.४ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

बिषय क्षेत्र	विवरण
लैंगिक साक्षरता	पुरुष साक्षरता : ६८.५, **महिला साक्षरताः ५३.८**
जनशक्ति	**सहायक महिला विकास निरक्षक- १ (हाल रिक्त)**
प्रमुख कार्यक्रम	• उपाध्यक्ष्य सँग गर्भवती महिला पोषण कार्यक्रम • बाल बिबाह तथा सरुवा रोग न्यूनीकरण • आमा समूह ब्यबस्थापन
कुल विनियोजन गरिएको बजेट	आ.ब २०७८/७९ मा कुल ३१ लाख बजेट विनियोजन गरिएकोमा ७० प्रतिशत खर्च भएको थियो भने आब २०७९/८० मा ३८ लाख विनियोजन गरिएकोमा ८० प्रतिशत खर्च भएको थियो । त्यसै गरि चालु आब २०८०/८१ मा २३ लाख ७५ हजार विनियोजन गरिएको छ ।

२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला

युवा जनसंख्या	३६०१ (५५ प्रतिशत)
प्रमुख खेल मैदान	हुँङगुङ, चेपुवा, रुकुमा, रिदाक
प्रमुख कार्यक्रम	बिभिध खेलकुद कार्यक्रम
कुल विनियोजन गरिएको बजेट	आ.ब २०७८/७९ मा कुल २५ लाख ९० हजार बजेट विनियोजन गरिएकोमा ९१ प्रतिशत खर्च भएको थियो भने आब २०७९/८० मा २० लाख विनियोजन गरिएकोमा ७७ प्रतिशत खर्च भएको थियो । त्यसै गरि चालु आब २०८०/८१ मा ६४ लाख ३० हजार विनियोजन गरिएको छ ।

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.४ पुर्बाधार विकास

२.४.१ सडक पुल यातायात

विषय क्षेत्र	विवरण
सडकको विवरण	**वडा न १ अन्तर्गत का सडक** : ठीङथान्का-थुङघोप्पासम्म को पुरानो सडक **वडा न. २ अन्तर्गतका सडक :** चुङमुकथाङ देखि सिदोङचेन — १.५ किमी, तोङगरचेन देखि मेन्दाङ, याङयुङमा देखि सुक्क डाँडा सम्म, पालथांग देखि गुम्बा सम्म, लिंगम रिंग रोड, र पालथांग देखि लिंगम गरि जम्मा ५ किमी बाटो निर्माण भएको **वडा ३ अन्तर्गतका सडक :** मुख्य सडकले हटिया र हुङगुङलाई जोडेको **वडा न. ४ अन्तर्गतका सडकः** गोला देखि बरुण सम्म **वडा न. ५ अन्तर्गतका सडकः** सडक संजालले नछोएको
कच्ची किमी	गाउँपालिका भरि कुल ७१ किमी कच्ची सडक भएको
झोलुङ्गे पुल को संख्या	वडा न १ अन्तर्गतः एउटा वडा न २ अन्तर्गतः ५ वटा वडा न ३ अन्तर्गतः ४ वटा
पक्कि पुलको संख्या	वडा न ४ मा एउटा
गत आबमा सडक पुल क्षेत्रमा विनियोजन गरिएको बजेट	आ.ब २०७८/७९ मा कुल ५९ लाख बजेट विनियोजन गरिएकोमा ९३ प्रतिशत खर्च भएको थियो भने आब २०७९/८० मा ६१ लाख विनियोजन गरिएकोमा ७१ प्रतिशत खर्च भएको थियो । त्यसै गरि चालु आब २०८०/८१ मा ८८ लाख विनियोजन गरिएको छ ।
प्रमुख कार्यक्रम को विवरण	कृषि सडकको निर्माण

२.४.२ आवास, सार्वजनिक निर्माण

विषय क्षेत्र	विवरण
प्रमुख वस्ती को नाम	वडा न १ — किमाथांका, वडा न २- थुदाम, छुम्सुर, रिदाक. च्याम्दांग, गुम्बा, लिंगम, चेपुवा, रुकुमा, वडा न ३ — हटिया, हुङगुङ, वडा न ४- सेम्बुंग, श्याक्सिका, हेमा, नामासे, जिजिंखा, लिम्बुटार, आदिमा, छोग्राक बरुण, वडा न ५ — डीमा, राप्सा, सिरु, याक्पेक, पाला, पाङसेमा, तालखर्क, फिरफिरे, जेलोङ, गम्बोटे, कपासे, जानीगाउँ, ओखरबोटे
जातीय संस्कृति संग जोडिएको वस्तीको संरचना र मौलिकता को विवरण	गाउँपालिका को वडा मा १,२,३ भोटे समुदायको बाहुल्यता रहेकोले यहाँका बस्तिहरुमा भोटे संस्कृति झल्कने गर्छ । अधिकांश घर हरु ढुंगाको गारोले बनेका छन् । वडा न ४ र ५ मा राइ, गुरुङ लगायत का समुदाय को बस्ति छ ।
विनियोजन गरिएको बजेट	आ.ब २०७८/७९ मा कुल २ करोड ७७ लाख बजेट विनियोजन गरिएकोमा ७२ प्रतिशत खर्च भएको थियो भने आब २०७९/८० मा १ करोड ३४ लाख विनियोजन गरिएकोमा ४४ प्रतिशत खर्च भएको थियो । त्यसै गरि चालु आब २०८०/८१ मा २ करोड ८९ लाख ९० हजार विनियोजन गरिएको छ । अर्को तर्फ गाउँपालिका मा पुनर्निर्माण का लागि २० लाख र सम्पदा पूर्वाधार का लागि १५ लाख ५० हजार विनियोजन गरिएको छ ।

२.४.२ जलविधुत वैकल्पिक उर्जा

विषय क्षेत्र	विवरण
स्थानीय जलविद्युत योजना को विवरण	भोटखोला गाउँपालिका अरुण नदीको प्रमुख जल प्रबाह अन्तर्गत रहेको छ । गाउँपालिकामा हाल माथिल्लो अरुण १०६३ मे वा, किमाथांका अरुण ४५५ मे वा, र अरुण तेश्रो ४०० मेवा गरि ३ वटा ठुला आयोजनाहरु निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका छन् भने वडा न २ को माथिल्लो र तल्लो छङगुङ खोला मा क्रमश ३४ र ६५ मे वा, वाकाङ ४४ मे.वा (अध्ययनको क्रममा रहेको) र वडा न. ३ को थेगाम खोलामा ६५ मे वा को निर्माण को क्रममा रहेको छ ।
विनियोजन गरिएको बजेट	आ.ब २०७८/७९ मा कुल २ करोड ७७ लाख बजेट विनियोजन गरिएकोमा ७२ प्रतिशत खर्च भएको थियो भने आब २०७९/८० मा १ करोड ३४ लाख विनियोजन गरिएकोमा ४४ प्रतिशत खर्च भएको थियो । त्यसै गरि चालु आब २०८०/८१ मा २ करोड ८९ लाख ९० हजार विनियोजन गरिएको छ ।
प्रमुख कार्यक्रम को विवरण	वडा न १ अन्तर्गतका लघु जल विद्युतः थुङघोप्पा खोला (६० कि.वा),

	वडा न २ अन्तर्गतका लघु जल विद्युतः थुदाम ४ कि वा, रुकुमा ४ कि वा, रिदाक ६३ कि.वा, चेपुवा ६३ कि वा, वडा न ३ अन्तर्गतका लघु जल विद्युतः हटिया १७ कि.वा, हुँङगुङ १०० कि.वा वडा न ४ अन्तर्गतका लघु जल विद्युतः वडा न ४ अन्तर्गतका लघु जल विद्युतः

२.४.३ सिचाई

बिषय क्षेत्र	विवरण
सिचाई आयोजना हरुको विवरण	गाउँपालिकामा सिचाई आयोजनाहरु नगन्य मात्रामा छन्	
विनियोजन गरिएको बजेट	आ.ब २०७८/७९ मा कुल १ करोड १३ लाख बजेट विनियोजन गरिएकोमा ४३ प्रतिशत खर्च भएको थियो भने आब २०७९/८० मा १ करोड ५ लाख विनियोजन गरिएकोमा २८.७७ प्रतिशत खर्च भएको थियो	त्यसै गरि चालु आब २०८०/८१ मा ८ लाख विनियोजन गरिएको छ	

२.४.४ सूचना तथा संचार प्रबिधि

बिषय क्षेत्र	विवरण
प्रयोग गरिएको सूचना संचार प्रविधिको विवरण	गाउँपालिकाको मुकाम हटिया, वडा ४ गोला लगायतका वडामा इन्टरनेट को व्यवस्था भए पनि वडा न १ र २ मा इन्टरनेट को भरपर्दो सुबिधा छैन | नेपाल टेलिकमको टेलिफोन टावर निर्माण गरिए पनि प्रभाबकारी छैन
विनियोजन गरिएको बजेट	आब २०७९/८० मा ३ लाख विनियोजन गरिएकोमा ४२ प्रतिशत खर्च भएको थियो	
कार्यक्रम	संचार सम्बन्धि उपकरण खरिद र जडान
सूचना तथा संचार प्रबिधि हेर्ने जनशक्ति	गाउँपालिकामा कम्पुटर अपरेटर पाँचौ तह को एक जना कर्मचारी छन्

२.५ वन वातावरण तथा विपद ब्यबस्थापन

२.५.१. वन तथा जैविक विविधता

बिषय क्षेत्र	विवरण
सामुदायिक वन को संख्या	वडा न १ मा एउटा, वडा न २ मा ६ वटा, वडा न ३ मा २ वटा, वडा न ४ मा ६ वटा र वडा न ५ मा ४ वटा सामुदायिक वन रहेका छन्
विनियोजन गरिएको बजेट	वन तथा जैविक विविधता अन्तर्गत गाउँपालिकाले बजेट विनियोजन गरेको छैन

२.५.२. भूसंरक्षण तथा जलाधार

बिषय क्षेत्र	विवरण
सार्वजनिक जग्गाको विवरण	गाउँ पालिकाको पाँच वटै वडामा प्रसस्त मात्रामा सार्वजनिक भएता पनि यकिन तथ्यांक अध्यावधिक नगरिएको • वडा न १ अन्तर्गतका सार्वजनिक जग्गा भएका क्षेत्र : छोकङ र घुघोप्पा मा ६०० हे • वडा न २ अन्तर्गतका सार्वजनिक जग्गा भएका क्षेत्रः गुम्बा, बिद्यालय, वडा कार्यालय- ३ हेक्टर • वडा न ३ अन्तर्गतका सार्वजनिक जग्गा भएका क्षेत्रः आक्चु, ज्याक्मु रजाङम, दिव ज्याक्मु, साब्टुकगाङः ८०० हे भन्दा बढी • वडा न ४ अन्तर्गतका सार्वजनिक जग्गा भएका क्षेत्रःकरिब ४० प्रतिशत • वडा न ५ अन्तर्गतका सार्वजनिक जग्गा भएका क्षेत्रः यकिन नभएको
प्रमुख खोला को विवरण	अरुण नदीको प्रमुख जलप्रबाह अन्तर्गतका खोलाहरु वडा न १ अन्तर्गतका प्रमुख खोलाहरुः धुगोप्पा, म्पछी, घान्चुमा वडा न २ अन्तर्गतका प्रमुख खोलाहरुः हिक्चु, र छुजुंग खोला वडा न ३ अन्तर्गतका प्रमुख खोलाहरुः हाङडाक र रिजु खोला वडा न ४ अन्तर्गतका प्रमुख खोलाहरुः बरुण खोला, वाङ खोला वडा न ५ अन्तर्गतका प्रमुख खोलाहरुः अरुण, लेप्सुवा, वाम्सुना आदि
प्रमुख झरना, ताल आदिको विवरण	तातोपानी स्थल हटिया तथा चेपुवा, हासपोखरी, भालेपोखरी, बन्दुके पोखरी, सिमबोक्प, भेम्बेम्म झरना, साल्दिम भ्याली

२.५.३. वातावरणीय ब्यबस्थापन

विषय क्षेत्र	विवरण
फोहोर मैला ब्यबस्थापन को सम्बन्धि कार्य	गाउँपालिका को घना बस्ति भएका प्रमुख क्षेत्र गोला, हटिया, हुँङगुङ, लिंगम, चेपुवा, च्याम्तांग र किमाथांका क्षेत्रमा हुने फोहोर मैला को ब्यबस्थापनका लागि गाउँ पालिकाले आवस्यक पहल गरिरहेको छ । त्यसै गरि पद मार्ग को चौतारा, वन क्षेत्र आदिमा फोहोरमैला जथाभाबी फाल्न नदिन पनि आवस्यक कार्य भैरहेको छ ।
सम्बन्धित ऐन, नीति निर्देशिका	बातावरण ब्यबस्थापन का लागि आवस्यक ऐन नियम हरु बनाइएका छैनन् ।
विनियोजन गरिएको बजेट	चालु आवमा वातावरण तथा जलवायु क्षेत्रमा ५ लाख विनियोजन गरिएको
प्रमुख कार्यक्रम को विवरण	• वातारणीय जोखिम न्यूनीकरण कार्यक्रम • वन तथा जलवायु सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम

२.५.४. विपद ब्यबस्थापन

बिषयक्षेत्र	विवरण
जोखिमयुक्त वस्तीको विवरण	हुँङगुङ, लिंगम, चेपुवा, रुकुमा
खोला तथा जल जन्य विपद का क्षेत्रको विवरण	वडा न २ का विपद सम्बेदनशील क्षेत्र : रिदाक, चेपुवा, च्याम्तांग, छुम्सुर, गुम्बा, रुकुमा वडा न ३ का विपद सम्बेदनशील क्षेत्र : धुम्सिमा, कालुङमा, आक्चु, घेचाक र छुदा खोला को क्षेत्र वडा न ४ का विपद सम्बेदनशील क्षेत्र : बरुण, वाङ, फाकोङमा, छोङग्राङ खोला वडा न ५ का विपद सम्बेदनशील क्षेत्र : लुमसुम, फिरफिरे, पैंरे, तोक्लोङ, थोर्मा भिर
सम्बन्धित ऐन, नीति निर्देशिका	हाल सम्म बनेका छैनन्
विनियोजन गरिएको बजेट	आ ब २०७९/८० मा १ लाख विनियोजन गरिएको थियो भने चालु आब २०८०/८१ मा ४१ लाख ५० हजार विनियोजन गरिएको छ
प्रमुख कार्यक्रम को विवरण	विपद तथा आर्थिक सहायता कार्यक्रम, विपद ब्यबस्थापन

२.६ सुशासन तथा संस्थागत विकास

२.६.१. स्थानीय नीति ऐन, नियम सुशासन

विषय क्षेत्र	विवरण
गाउँपालिका ले हाल सम्म तय गरेका ऐन, नीति निर्देशिका	३१
विनियोजन गरिएको बजेट	प्रशासकीय सुधारको क्षेत्रमा आ. ब २०७७/७८ मा १ करोड ८ लाख, आब ७८/७९ मा ४३ लाख बिनियोजन गरिएकोमा ८१.२ प्रतिशत खर्च भएको थियो भने आब ७९/८० मा १ करोड ७० बिनियोजन भएकोमा ९०.७५ प्रतिशत खर्च भएको थियो | चालु आब ०८०/८१ मा यस शिर्षक अन्तर्गत ८ लाख बिनियोजन गरिएको छ |
प्रमुख कार्यक्रम को विवरण	• गाउँपालिकाको प्रशासनिक भवन निर्माण • नतिजामा आधारित कार्य सम्पादन मुल्यांकन • सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग • कार्यक्रम खर्च संचालन ब्यबस्थापन

२.६.२ संगठनात्मक विकास

विषय क्षेत्र	विवरण
गाउँपालिका ले हाल कार्यरत कर्मचारी विवरण	गाउँपालिकामा हाल कुल ४२ जना कर्मचारी कार्यरत छन् | अधिकृत सातौं तह को २ जना (स्वास्थ्य र शिक्षा),पाँचौं/ छैठौं तहको २ जना (कृषि, सु प्र अ, इन्जीनियर, लेखापाल, रोजगार संयोजक, सी अ न मि, चौथो /पाँचौं २७ जना र अन्य श्रेणी बिहिन कर्मचारी ११ जना |
भौतिक संरचना को विकास	गाउँपालिका को प्रमुख प्रशासनिक भवन निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ | वडा न ५ बाहेकका वडाका कार्यालय भवन पालिककै स्वामित्वका छन् | हाल ५ सैया को अस्पताल निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ . वडा न ४ र ५ बाहेक का वडाहरुमा भरपर्दो इन्टरनेट उपलब्ध हुन सकेको छैन
विनियोजित बजेट	कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक खर्च अन्तर्गत आब ०७८/७९ मा ५ करोड ३२ लाख खर्च भएको थियो भने आब ०७९/८० मा ८ करोड ७२ लाख र चालु आब ०८०/८१ को चैत्र मसान्त सम्म मा ३ करोड ५२ लाख खर्च भएको छ |

२.६.३ वित्तीय स्रोत

विषय क्षेत्र	विवरण
गाउँपालिका ले हाल को वितिय स्रोत को विवरण	भोटखोला गाउँपालिका को आ ब २०७८/८९ को कुल बजेट २७ करोड ७९ लाख, आ ब २०७९/८० मा ३३ करोड ३४ लाख र आ

	ब २०८०/८१ मा ३० करोड ४४ लाख बजेट रहेको छ । खर्च तर्फ विगत दुइ आ ब मा क्रमशः ७९.१२ र ७७.०५ प्रतिशत यथार्थ खर्च भएको छ ।
अन्तरिक स्रोत	भुमि कर, घर बहाल कर, प्रशासनिक शुल्क, सिफारिस दस्तुर, नाता प्रमाणित, ब्यबसाय रजिस्ट्रेसन, अलैची निकासी आदि गाउँपालिकाका अन्तरिक राजश्वका प्रमुख स्रोत हुन् ।

२.६.४ योजना ब्यबस्थापन

विषय क्षेत्र	विवरण
गाउँपालिका हाल संचालित योजना को अवस्था	• गाउँपालिकाबाट कार्यान्वयन हुने ९५ प्रतिशत आयोजनाहरु उपभोक्ता समितिका माध्यमबाट हुने गरेको छ । • सार्बजनिक खरिद नियमावली दफा ९७ बमोजिम बनेको उपभोक्ता समिति गठन परिचालन कार्यविधि अनुसार गठित उपभोक्ता समितिले १ करोड सम्मका आयोजना संचालन गर्ने व्यवस्था छ ।
योजना ब्यबस्थापन का लागि पालिका भित्र आवस्यक जनशक्तिको विवरण	गाउँपालिकाको योजना तथा प्राबिधिक शाखाले योजना ब्यबस्थापन को काम गर्ने गर्छ । हाल गाउँपालिकामा छैटौ तहको इन्जिनियर १ जना र वडा कार्यालयमा १ जना सब इन्जीनियर र ३ जना असिस्टेन्ट सब इन्जीनियर रहेका छन् ।

परिच्छेद तीनः सोच तथा विकासको अवधारणा

३.१ पृष्टभूमि

योजना तर्जुमा कार्यशाला, वडागत छलफल, सरोकारवाला व्यक्ति तथा संस्थासँग गरिएको छलफल, शाखागत छलफल आदि आधारमा भोटखोला गाउँपालिकाको धरातलीय अवस्थाको विश्लेषण गरि गाउँपालिकाको सोच र विकासको अवधारणा तयार पारिएको छ त्यसकै आधारमा भोटखोला गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उधेश्य, प्राथमिकता, रणनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम (गाउँ गौरब) का आयोजना लाई समेटेको छ |

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

- मानव संसाधनको अभाब
- विज्ञ कर्मचारीको अभाब
- मानव संसाधनको कार्यगत क्षमताको अभाब
- बिषयगत समितिको क्षमताको अभाब
- गाउँपालिकाको प्रशासनिक संरचना पूर्ण रुपमा एकिकृत हुन नसकेको
- आन्तरिक वित्तीय स्रोतको न्यूनता
- खर्च गर्ने क्षमताको अभाब (पुँजीगत खर्च पूर्ण रुपमा हुन नसकेको)
- सडक संरचनाको स्तरोन्नति गर्नु साथै नयाँ सडक संरचनाको विकास गर्नु
- संघिय कानुनमा समयानुकूल परिवर्तन गर्नु
- स्थानीय आवस्यकता अनुसारको दक्ष मानब संसाधनको ब्यबस्थापन गर्नु
- स्रोत साधन प्राप्ति को प्रक्षेपण यथार्थपरक नभएको
- कर प्रणाली ब्यबस्थित हुन नसकेको
- कर्मचारी को दरबन्दी अनुरुप स्थाई पद पूर्ति नभएको
- अनुदानको पर्याप्त अनुगमन नभएको
- वितरणमुखी कार्यक्रमको प्रधानता
- अन्तर सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १७ बमोजीम मध्यकालिन खर्च संरचना निर्माण नहुनु
- वित्तीय सुशासनको पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन हुन नसक्नु

३.३ सम्भावना तथा अवसर

- सडक संरचनाको निर्माण क्रमिक रुपमा हुनु (गोजमनी- किमाथाङ्का सडक करिडोर)
- स्थानीय जडिबुटी तथा अलौची, आलु लगायतका नगदे बालीको उत्पादन,
- अरुणनदि लगायतका नदिबाट हुने जलबिद्युत उत्पादन
- ग्रेट हिमालयन ट्रेल लगायतका हिमाली पर्यटकीय रुट
- मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुन्ज तथा यसको मध्यवर्तीक्षेत्रमा अवस्थित
- संबैधानिक रुपमा अधिकार प्राप्त सार्वभौम सरकार

३.४ निर्देशक सिद्धान्त

क) सुशासनको प्रवर्द्धन : सुशासनका लागि जवाफदेहिता, पारदर्शिता, जनसहभागिता, उत्तरदायिपनाको प्रवर्द्धन गरिने छ । सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा काम कारवाहीहरुलाई पारदर्शि वनाइने छ र डिजिटल प्रविधि जडान गरी सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई अनलाइन गर्दै प्रभावकारी वनाइने छ । सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरु (सार्वजनिक सुनुवाई, सावर्जनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, सेवाग्राही अभिमत, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, वेरुजु फछ्र्यौट आदि) लाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । सामाजिक न्याय, कानुन तथा विधिको शासन, सरकारी, निजी, सहकारी एवं सामुदायिक वीच साझेदारी, सहभागिता जस्ता अभ्यासहरु कार्यान्वयन गरिने छ ।

ख) स्थानीय अर्थतन्त्र सुदृढीकरण : भोटखोला गाउँपालिकाको स्थानीय अर्थतन्त्रलाई सबल तथा सक्षम बनाउन हिमाली क्षेत्रमा पाइने बहुमुल्य वनस्पति तथा नगदे बालीलाई प्रोत्साहन गरिने छ | स्थानीय रैथाने बालीको उत्पादकत्व अभिबृद्धि गर्ने, बजारीकरण गर्ने तथा मूल्य कृषि उपजमा मूल्य श्रृङ्खला स्थापित गर्न सहकार्य गरिने छ | साथै पर्यापर्यटन तथा सांस्कृतिक पर्यटन लाई पनि स्थानीय अर्थतन्त्रको आधारशिलाका रुपमा विकास गरिने छ |

ग) समन्वय, सहकार्य तथा साझेदारी : दिगो तथा सन्तुलित विकासका लागि स्थानीय तथा वाह्य स्रोत साधनहरुको परिचालनका लागि अन्तरसरकारी, गैरसरकारी, निजी तथा सहकारी क्षेत्र एवं समुदायसंग प्रभावकारी समन्वय, साझेदारी तथा सहकार्य गरी विकास प्रक्रियालाई नतिजामुखी वनाइने छ । निजी तथा सहकारी क्षेत्रसंगको पूँजी, व्यवस्थापकीय सीप तथा अनुभवलाई विशेष प्राथमिकता दिदै उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्दै कृषिमा औद्योगिकीकरण, पर्यटन प्रवर्द्धन, जस्ता क्षेत्रहरुमा निजी तथा सहकारी क्षेत्रलाई आकर्षित गरिने छ । शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, यातायात व्यवस्थापन लगायतका क्षेत्रहरुमा अन्तरपालिका कनेक्टिभिटीलाई अभिवृद्धि गरिने छ ।

घ) दिगो विकासः दिगो विकासका आधारभूत पक्षहरु मुलतः आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, सामाजिक न्याय, वातावरण सन्तुलनलाई आत्मसाथ गरिने छ । विशेषगरी गुणस्तरीय एवं उत्पादनशील भौतिक पूर्वाधारहरुको निर्माणलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । आयोजनाहरुको स्थलगत अनुगमन, मूल्याङ्कन, निरीक्षण, गुणस्तर जाँच जस्ता संयन्त्रहरुको विकास गरी प्रभावकारी वनाइने छ । वार्षिक कार्यक्रम मार्फत दिगो विकास लक्ष्यलाई स्थानीयकरण गरिने छ । आवधिक योजनालाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न मध्यमकालीन खर्च संरचना एवं वार्षिक कार्यक्रम वीच तादत्म्यता स्थापित गर्दै नतिजामुखी वनाइने छ ।

ङ) मानव संशाधन विकास तथा स्थानीय सेवा व्यवस्थापन : प्रभावकारी सेवा प्रवाह, प्रशासनिक सहजता, चुस्तता र विकास कार्यहरुको प्रभावकारी सञ्चालनका लागि दक्ष मानव संशाधनको व्यवस्था, सीप र दक्षता विकास तथा प्रोत्साहन लगायतका अवसरहरुको उपलव्ध गराइने छ । संगठन व्यवस्थापन सर्भेक्षण, मानव संशाधन व्यवस्थापन योजना तयार गरी कार्यान्वयन ल्याएने छ ।

छ) सामाजिक न्याय, समावेशीकरण एवं समतामूलक विकास : नेपालको संविधान २०७२ ले सुनिश्चित गरेको सामाजिक न्याय तथा समतामूलक विकासको मर्मलाई स्थानीयकरण गरिने छ । विकासको प्रतिफलमा समतामूलक पहुँच स्थापित गर्न संरचनागत तथा व्यवहारगत प्रयासहरु सञ्चालन गरिने छ । आर्थिक तथा समाजिक रुपमा पछाडी परेका वर्गको अर्थपूर्ण सहभागिता, क्षमता विकास र आत्मनिर्भरताका अवसरहरु सिर्जना गरिने छ । लक्षित वर्गलाई स्थानीय संरचनाहरुमा मूलप्रवाहीकरण एवं समावेशीकरण गर्ने, सशक्तीकरण एवं रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गरिने छ ।

ज) विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन : वातावरण संरक्षण ऐन तथा नियमहरु पालना गर्दै भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाहरु निर्माण गरिने छ ।

३.५ सोच लक्ष्य उदेश्य

दीर्घकालीन सोच	**कृषि, पर्यटन उर्जा र रोजगारः समृद्ध भोटखोला निर्माणको आधार**
लक्ष्य	उत्पादनशील मानवसंसाधनका माध्यमबाट ब्यबसायिक कृषि, पर्यावरण तथा सांस्कृतिक पर्यटनको आधारशिला तयार भई भोटखोलाको दिगो विकासको जग बसेको हुने ।
उदेश्य	**क) आर्थिक विकास**
	कृषि तथा पर्यटन व्यवसायको प्रवर्द्धन, रोजगारी सिर्जना एवं आय आर्जनवाट स्थानीय अर्थतन्त्रमा गतिशीलता ल्याई गाउँपालिकाको आर्थिक स्थितिमा दिगो सुधार ल्याउनु
	ख) सामाजिक विकास
	सामाजिक सेवा सुविधा एवं पूर्वाधारहरुमा सवै वर्ग, समुदायहरुको पहुँचमा सहजता, स्वस्थ, शिक्षित, सीपयुक्त मानव संशाधनको विकास गर्दै समन्यायिक समतामूलक समाज निर्माण गर्नु
	ग) पूर्वाधार विकास
	दिगो, सुरक्षित र वातावरणमैत्री भौतिक पूर्वाधारमा सवै वर्ग, समुदायको पहुँच अभिवृद्धि गर्दै जनजीवनमा सहजता ल्याउनु
	घ) वन वातारण तथा विपद ब्यबस्थापन
	विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा जैविक विविधता एवं प्राकृतिक श्रोतहरुको दिगो संरक्षण गर्दै उपयोग गर्नु
	ङ) सुशासन तथा संस्थागत विकास
	संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी वनाउदै सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु

३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य

तालिका 2:समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य

नतिजा सूचक	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०सम्म ८१/**			**योजनाको अन्त्यको अवस्था २०८५८६/**		
		संघ	**कोशी प्रदेश**	भोटखोला	**संघ**	**कोशी प्रदेश**	**भोटखोला गापा**
समष्टिगत सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य							
वहुआयामिक गरिवी	प्रतिशत	२८६.	१५१.	....	१३	१०.	....
निरपेक्षित गरिवी	प्रतिशत	१८७.	१२४.	२२	११	६.	१५
प्रतिव्यक्ति वार्षिक आय	अडलर .	१०४७.	१२९९.		१५९५	१६००.	....
औषत आयु (कोजन्म हुँदा)	वर्ष	६९७.	६९.	६८	७२	७२	७०
साक्षरता दर वर्ष माथि१५))	प्रतिशत	५८.	७९७.	६१	९०	८५	६६
वेरोजगारी दर	प्रतिशत	११४.	५२.	३०७.	६	३	२०
विषयक्षेत्रगत सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य							
प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	केजी	११७५.	....	....	....	....	....
नियमित सिंचाइ भूमि	प्रतिशत	३३.	....	....	....	....	....
कृषिमा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	६०४.	५४५.	९०१.	....	४०	८०
रोजगारीमा गैरकृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	३६५.	४५५.	९	....		२०
आधारभूत तहको भर्नादर	प्रतिशत	९२३.			९९५.		
३० मिनेटको दुरीमा नजिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	४९३.	....	६०	....	....	३०
आधारभूत खानेपानीवाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८८	९४	८१७.	९९		९०
३० मिनेटको दुरीमा यातायातमा पहुँच भएका घरपरिवार	प्रतिशत	८२	....	१०	९५	....	५०
विद्युत सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८८	९३७.	९५४.	९९.		९९
इन्टरनेट सेवामा पहुँच प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	६५९.	३८९.	४	८०	५०	२०
वन क्षेत्र ओगटेको भूमि	प्रतिशत	४५३.		३९	....	....	३५
सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	-	....	७६	....	....	८७
श्रोत :मानव विकास प्रतिवेदन, २०२२, कोशी प्रदेश आवधिक योजना २०७६७७/, पन्ध्रौ योजना २०७६* ७७/आर्थिक सर्भेक्षण २०७९८०/							

३.७ रणनीति र प्राथमिकता

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासको आधारशिला तयार गर्न आवधिक योजना कार्यशालाले देहायका समष्टिगत रणनीति तथा प्राथमिकता तय गरेको छ

रणनीति	प्राथमिकता
विषयक्षेत्रगत नीति तय गर्ने	आवधिक योजनाले तय गरेको पन्च बर्षीय लक्ष्य र उदेश्य बमोजिमका विषयक्षेत्रमा आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने
कृषि क्षेत्र को उत्पादकत्व अभिबृद्धि गर्ने	रैथाने बाली को उत्पादन प्रशोधन तथा बजारीकरण बढाउने
	अलैची लगायतका नगदे बलिको उत्पादकत्व बढाउने
	कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रमा संलग्न अगुवा तथा ब्यबसायिक कृषकको क्षमता अभिबृद्धि गर्ने
	अगुवा कृषक तथा गाउँपालिका विच ब्यबसायिक साझेदारिता बढाउने
पर्या तथा सांस्कृतिक पर्यटन को विकास गर्ने	ग्रेट हिमालयन ट्रेल अन्तर्गत भोटखोला गाउँपालिका भित्र पर्ने क्षेत्रको संस्कृति, आवास, धार्मिक पहिचान र पर्यावरणीय सम्पदाको संरक्षण तथा विकास गर्ने
	गाउँपालिका का प्रमुख वस्तीहरु को सौन्दरिकरणलाई प्राथमिकता दिईने छ
जलस्रोत क्षेत्रको संरक्षण र उत्पादनशील प्रयोगमा जोड दिने	अरुण नदिमा निर्माणाधीन जलविद्युत आयोजना[1]को प्रभाब क्षेत्र भित्र पर्ने भोटखोला गाउँपालिकाका वडाहरुमा (२,४,र ५)आवस्यक पूर्वाधारको विकास गर्ने
कृषि सडक संजालको विकास गर्ने	वडा का प्रमुख वस्तीबाट कृषि क्षेत्रमामा सडक संजालले जोड्ने

३.७.१ गाउँगौरवका आयोजना

आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशालाले भोटखोला गाउँपालिकाको गाउँगौरबका आयोजना तय गरेको छ | गौरबका आयोजनाको छनौटका लागि मुलभूत रुपमा आठवटा सूचकलाई आधार बनाइएको थियो | आयोजना सञ्चालनवाट स्थानीय नागरिकलाई पुग्ने प्रत्यक्ष लाभ (१), आय आर्जन तथा रोजगारीता सिर्जना (२), गाउँपालिकामा मानवीय गतिविधि अभिबृद्धि (३), वस्तु वा सेवाको व्यापारमा वृद्धि (४), संघ प्रदेश वा अन्तरपालिका सहकार्य (कनेक्टिभिटी) (५), आयोजना सञ्चालन गर्नुपर्ने अत्यावश्यकता (६), मानवीय क्षमता अभिबृद्धि (दक्षता, शिप र ज्ञान) (७), आयोजनावाट पूँजी निर्माण तथा लगानीको सम्भाव्यता (८) |

[1] अरुण-४ ४९० मे वा, भोटखोला गाउँपालिका वडा न ४ र ५, अप्पर अरुण-१०६३ मे वा, भोटखोला गाउँपालिका-२,४ र ५ साविक चेपुवा, हटिया र पावाखोला, पहुँचमार्ग भोटखोला गाउँपालिका-४ छोराङदेखि भोटखोला-२ रुकुमा फेदीसम्मको निर्माण

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाका कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रात र वार्षिक लक्ष्य (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा	
गाउँ गौरव योजना									
वरुण धाम निर्माण आयोजना (गाउँपालिकाको वडा नं. ४ स्थित सेक्सीला र गोलाको वीचभागमा अवस्थित वरुण खोलालाई केन्द्र वनाई गुरु रिम्पोचे र शिवको ढुगें मुर्ती कुँदी धार्मिक पर्यटनको केन्द्रका रुपमा स्थापित गर्ने)	संख्या	१	२००	४००	८००	१००	१००	**१६००**	23.88
जडिवुटी प्रशोधन केन्द्रको स्थापना (गाउँपालिकाको वडा नं. १, २, र ३ मा पाईने यार्शागुम्वा, जटामाशी, सतुवा, कुट्की, विख्मा तथा चिराईतोको र वडा नं. ४ र ५ मा पाईने अलैची, सतुवा, तितेपाती, चिरैतो, धसिंग्रेको प्रशोधनका लागि प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गर्ने)	संख्या	२	२००	२००	२००	२००	२००	**१०००**	14.93
रैथाने वाली प्रबर्द्धन (गाउँपालिकाका भित्र सम्भावना रहेको भोटे लसुन, कोदो, आलु, मकै, उवा, जौ, फापर, मार्सी ताक्मारे चामल को व्यवसायिक उत्पादन)	मे टन	१०००	१००	३००	५००	६००	४००	**१९००**	28.36
आवाशीय मा बि निर्माण तथा संचालन	संख्या	२	१००	१००	१००	१००	१००	**५००**	7.46
हिमालय ट्रेल	किमी	५०	५०	५०	५०	५०	५०	**२५०**	3.73
बहु पर्यटकीय झोलुङ्गे पुल (च्याम्तांग -रिदाक)अरुण नदि माथि	संख्या	१	५०	५०	५०	५०	५०	**२५०**	3.73
वरुण खोला मिनरल वाटर आयोजना	संख्या	१	१००	२००	२००	३००	४००	**१२००**	17.91
गाउँ गौरबको योजनाको जम्मा			८००	१३००	१९००	१४००	१३००	६७००	

३.७.२ अन्तरपालिका सहकार्य आयोजना

संखुवासभा जिल्लाको उत्तरी क्षेत्रमा अवस्थित भोटखोला, मकालु र चिचिला खाँदबारी—किमाथाङ्का सडक अन्तर्गत अवस्थित गाउँपालिका भएकोले यी गाउँपालिका र खाँदबारी गाउँपालिका बिच साझा सरोकारका उत्पादन मुलक तथा पुजीनिर्माण हुने क्षेत्रमा सहलागानी गर्न सकिने आयोजनाका बारेमा गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशालामा भएको छलफलका आधारमा देहायका आयोजनाहरु प्रस्ताब गरिएको थियो ।

आयोजनाको नाम	सहकार्य गर्न सकिने पालिका	सम्भावित क्षेत्र	लागत
अन्तरपालिका पर्यटन प्रबर्द्धन	मकालु गाउँपालिका	मकालु क्याम्प (याङले खर्क देखि साल्दिमा उपत्यका तथा शिवधार जोड्ने ट्रेलको निर्माण गर्न सकिने । (वडा नं ३ र ४ को शीर)	

३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट

भोटखोला गाउँपालिकामा आ.ब. २०७८/०७९ मा २७ करोड ७९ लाखको कुल बजेट रहेकोमा आ. अ. ७९/८० मा १६.४ प्रतिशत वृद्धि भइ ३३ करोड २५ लाख पुगेको देखिन्छ । अर्को तर्फ प्राप्त आय मध्ये सशर्त अनुदान को बार्षिक खर्च आ.ब. २०७८/०७९ मा ८५.७ प्रतिशत रहेको मा गत आ. ब. आ.ब.७९/०८० मा ८७.७ प्रतिशत भएको थियो ।

तालिका 3: वित्तीय प्रवृतिको अवस्था

स्रोतको किसिम	आ.ब. २०७८/०७९		आ.ब.७९/०८०		आ.ब. ०८०/०८१ (८ महिना)	
	बजेट (लाख)	खर्च%	बजेट (लाख)	खर्च%	बजेट (लाख)	खर्च%
समानीकरण अनुदान	७५३	७५.७७	८००	६९.३७५	७३४	१.०७
सशर्त अनुदान	११८८	८५.७३	१२८०	८७.७६	११४२	०
समपुरक अनुदान	१००	६३.८४	०	०	0	0
राजश्व बाँटफाट	६१३	७८.१७	७८२	६८.६५	७१९	१७
आन्तरिक स्रोत	१२५	८०.३२	४६३	८८.४८	४०६	१८.०३
जम्मा	२७७९		३३२५		३००१	
वृद्धिदर			16.4			

तालिका 4 भोटखोला गाउँपालिकाको वित्तीय प्रबित्ति

कोड	शीर्षक	आ.व. ०७८/७९			आ.व. ०७९/८०			आ.व. ०८०/८१			वृद्दिदर	
		प्रस्तावित	वास्तविक	उपलब्धि	प्रस्तावित	वास्तविक	उपलब्धि	प्रस्तावित	वास्तविक	उपलब्धि	प्रस्तावित	वास्तविक
	संघिय सर	**१८५५.२७**	**१८४६.८८**	**९९.५५**	**२०३८.२४**	**१७१९.४४**	**८४.३६**	**१८२४.**	**७३४.**	**४०.२४**	**9**	**8.3**
१३३११	समानिकर	७१४.	७१४.	१००.	७६१.	७०३.९३	९२.५	६९५.	२१३.७५	३०.७६	3.5	3.2
१३३१२	शसर्त अनु	१०६२.२७	१०५३.८८	९९.२१	१०७८.७४	९६०.२१	८९.०१	१०७८.	५०५.५	४६.८९	8.4	11.3
१३३१३	शसर्त अनु	७९.	७९.	१००.	१९८.५	५५.३१	२७.८६	५१.	१४.७५	२८.९२		
	प्रदेश सरक	**१५८.६७**	**१५०.५२**	**९४.८६**	**५१.२३**	**८०.८८**	**१५७.८७**	**९४.५७**	**२३.६४**	**२५.**	**-31**	**-19.9**
१३३११	समानिकर	३९.	३९.	१००.	३९.	७२.१८	१८५.०६	३९.०७	९.७७	२५.	-13.5	0.9
१३३१२	शसर्त अनु	१९.६७	४७.६७	२४२.३५	१२.२३	८.७	७१.१७	५५.५	१३.८८	२५.	-24	-30.5
१३३१३	शसर्त अनु	०	०	०	०	०	०	०	०	०		
१३३१४	विशेष अनु	०	०	०	०	०	०	०	०	०	-100	-100
१३३१६	समपुरक अ	१००.	६३.८५	६३.८५	०	०	०	०	०	०	-100	-100
	राजस्व बाँ	**६१२.४**	**५१५.७७**	**८४.२२**	**७८२.२७**	**५८४.३१**	**७४.६९**	**७१९.४६**	**२३९.३१**	**३३.२६**	**10.6**	**13.5**
११३१५	घरजग्गा र	०	०	०	४०.	६७.६७	१६९.१९	०	०	०		
११४११	बाँडफाँड भ	२८३.५५	३६३.२८	१२८.१२	६८६.९६	४६५.१९	६७.७२	६७३.१३	२२८.६४	३३.९७	23	13.1
११४२१	बाँडफाँड भ	२८३.५५	१११.३९	३९.२८	०	०	०	०	०	०	-100	-100
११४५६	बाँडफाँड भ	४५.३१	४१.११	९०.७३	४५.३१	४३.१८	९५.३१	४६.३३	१०.६७	२३.०३	3.8	25.6
१४१५३	बाँडफाँड भ	०	०	०	०	०	०	०	०	०	-100	
१४१५८	बाँडफाँड भ	०	०	०	१०.	८.२६	८२.६	०	०	०		
१४१५५	बाँडफाँड भ	०	०	०	०	०	०	०	०	०	-100	
	आन्तरिक	**१२५.४५**	**१३०.५५**	**१०४.०७**	**४६३.१८**	**४६७.६३**	**१००.९६**	**४०६.५१**	**३९१.५१**	**९६.३१**	**3.4**	**3.4**
१३४११	अन्य संस्थ	०	०	०	०	०	०	०	०	०		
१४१९१	पर्यटन शुल	०	०	०	०	०	०	०	०	०	-100	-100
१४५२९	अन्य राज	५.	१०.११	२०२.१५	१०.	२३.३६	२३३.६३	०	०	०		
११६९१	अन्य कर	०	०	०	०	०	०	१५.	०	०		
३२१२१	नगद	०	०	०	०	०	०	०	०	०	-100	-100
३२१२२	बैङ्क मौज	१२०.४५	१२०.४५	१००.	४५३.१८	४४४.२७	९८.०३	३९१.५१	३९१.५१	१००.		
	खुद वास्त	५.	१०.११	२०२.१५	१०.	२३.३६	२३३.६३	१५.	०	०	-29.3	-4.4
	कुल जम्म	**२७५१.७८**	**२६४३.७३**	**९६.०७**	**३३३४.९१**	**२८५२.२५**	**८५.५३**	**३०४४.५५**	**१३८८.४७**	**४५.६१**	**6.5**	**6.6**
	नगद र बै	**2631.34**	**2523.28**	**९५.८९**	**2881.74**	**2407.98**	**८३.५६**	**2653.03**	**996.95**	**३७.५८**	**6.6**	**7.2**

परिच्छेद चारः आर्थिक विकास

४.१ कृषि तथा पशुपंक्षीपालन

४.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले खाद्य सम्वन्धी अधिकारलाई मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभूति गरि देशलाई खाद्य सम्प्रभुत्व तुल्याउन र स्वाधीन अर्थतन्त्रको विकास गर्न कृषि क्षेत्रमा विशेष जोड समेत दिएको छ । त्यसैगरी १६ औं योजनाले दीर्घकालीन लक्ष्यका रुपमा उच्च र दिगो उत्पादन / उत्पादकत्व र तीव, दिगो तथा रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धिलाई तथा दिगो विकास लक्ष्यलाई एक मार्गदर्शनको रुपमा ग्रहण गरेको छ । यस अनुसार कृषि क्षेत्रलाई औद्योगिकीकरणका माध्यमवाट रोजगारी सिर्जना गरी आयआर्जन वृद्धि, गरिवी निवारण, भोकमरीको अन्त्य, खाद्य सुरक्षा तथा पोषणको सुनिश्चितता गर्नुपर्ने हुन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले कृषि तथा पशुपालन सम्वन्धी, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, कृषि तथा पशुपंक्षी वजार सूचना दिने, वजार तथा हाटवजारको पूर्वाधार निर्माण गर्ने, साना सिंचाइ निर्माण गर्ने, प्राविधिक सेवा तथा कृषि सामाग्री आपूर्ति गर्ने, कृषकको क्षमता विकास गर्ने, पशुपंक्षीजन्य प्रकोप तथा महामारी नियन्त्रण गर्ने, पशु चिकित्सक, पशुनस्ल सुधार, पशुआहार, पशुपंक्षी वीमा तथा कर्जा सहजीकरण गर्ने, चरन क्षेत्रको विकास तथा व्यवस्थापन गर्ने र उच्च मूल्ययुक्त कृषिजन्य वस्तुको प्रबर्द्धन, विकास एवं वजारीकरण गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र समावेश गरेको छ ।

४.१.२ समस्या तथा चुनौती

प्रांगारिक मलको अभाव, युवा जनशक्ति पलायन, प्राविधिक ज्ञानको अभाव, परम्परागत शैलीको क्षेती प्रणाली हाबी हुनु, सिंचाई पुर्बाधारको अभाव, खर्क ब्यबस्थापनको समस्या, पशु बिमाको अभाब, चरिचरण को समस्या सन्तुलित दानाको कमी, दक्ष जनशक्तिको कमी, बजारको समस्या, सडक पूर्वाधारको कमजोर अवस्था, सहज यातायातको अभाब, जलवायु परिवर्तनले कृषि तथा पशुपालन ब्यबसायमा परेको प्रभाब न्यूनीकरण गर्नु, कृषि तथा पशुपालन भएका क्षेत्रमा सडक यातायातको व्यवस्था गर्नु, कृषि तथा पशुपालन ब्यबसायलाई आय आर्जन को भरपर्दो स्रोतका रुपमा विकास गर्नु,

४.१.३ सम्भावना तथा अवसर

खाँदबारी-किमाथाङ्का सडक पुर्बाधार आयोजनामा क्रमिक रुपमा प्रगति हुनु, चौरीगाई,याक ,खच्चर ,भेडा, च्याङ्ग्रा आदिको ब्यबसायिक प्रबर्द्धन गर्न सकिने, सार्बजनिक जग्गालाई चरण क्षेत्रका रुपमा विकास गर्न सकिने, अलैची, आलु, लसुन, धुप, च्याउ जस्ता नगदे बालीको ब्यबसायिक क्षमता विकास गर्न सकिने, तक्मारे मार्सी चामल, गहुँ, कोदो जस्ता रैथाने वालीको प्रबर्द्धन गर्न सकिने, उन्नत जातको विउ विजनको व्यवस्था गर्न सकिने |

४.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य : कृषिमा यान्त्रीकरण, आधुनिकीकरण एवं व्यवसायीकरणवाट उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि भएको हुने

उद्देश्य

१. कृषि उपजको उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि ल्याउदै खाद्यमा आत्मनिर्भर वनाउनु
२. कृषिलाई व्यवसायीकरण गर्दै कृषि उपजहरुको वजार प्रवर्द्धन गर्नु
३. पशुपंक्षीपालनमा व्यवसायिकता विकास गर्दै रोजगारी सिर्जना गर्नु

रणनीतिहरु

१.१ कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने

१.२ रैथाने कृषि उपजहरुको वजार विस्तार एवं प्रवर्द्धन गर्ने

२.१ कृषि उपजहरुको उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि गर्ने

२.२ खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुन आधार निर्माण गर्ने

३.१ उन्नत जातका पशुपंक्षीको पालनवाट उत्पादन वृद्धि गर्दै वजार प्रवर्द्धन गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को कृषि क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि अन्तर्गत कार्यनीति

- गाउँपालिकाको पहिचानलाई समेट्ने गरि कृषि तथा पशुपालन नीति/कार्यविधि तय गरिने छ ।
- व्यावसायिक कृषि फर्मको मापदण्ड तय गरिने छ ।
- गाउँपालिकाको भू-उपयोग योजना बमोजिम कृषि तथा आवास क्षेत्रको बर्गिकरणका लागि आवस्यक नीतिगत व्यवस्था गरिने छ ।
- गोला, हटिया, हुँङगुङ, चेपुवा, लिंगम, च्याम्तांग, छुम्सुर र किमाथांका मा पर्ने सडक करिडोरको २०० मिटर आसपासका क्षेत्रलाई बिशेस कृषि/ जडिबुटी, कृषि-बनस्पति उत्पादन केन्द्र को रुपमा विकास गरिने छ । यी क्षेत्रहरुमा रैथाने बाली, नगदे बाली, बोझो, सिस्नु, तितेपाती लागायत का प्रमुख बालिका आधुनिक प्रबिधि युक्त फार्महरु निर्माण गरिने छ ।
- कृषक, कृषि व्यवसाय तथा फार्महरुको क्षमता अभिबृद्धि गरिने छ । कृषियन्त्र, प्रविधि, एवं मेशिन उपकरणहरुको प्रयोग सम्वन्धी प्राविधिक एवं सैद्धान्तिक ज्ञान तथा सीप प्रदान गरिने छ ।
- कृषि तथा पशुपालनसम्बन्धि ज्ञान हस्तान्तरणका लागि भोटखोला गाउँपालिकासँग सम्बन्धित कृषि बिज्ञको रोस्टर तयार गरिने छ ।
- अरुणोदय माध्यमिक बिद्यालयलाई कृषि अनुसन्धान केन्द्रको रुपमा विकास गरिने छ ।
- पाख्रिबास कृषि अनुसन्धान केन्द्र, कृषि ज्ञान केन्द्र लगायतका संस्थासँगको साझेदारीमा कृषिक्षेत्रको संस्थागत सबलीकरण गरिनेछ
- कृषि प्राविधिकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै कृषकहरुलाई प्राविधिक सहयोग सल्लाह नियमित रुपमा उपलव्ध गराइने छ ।
- व्यावसायिक कृषकको रोस्टर तयार गरि त्यस्ता कृषकको क्षमता अभिबृद्धि/ सहकार्य योजना तथा ब्यापारिक योजना निर्माण गरिने छ ।

- कृषकलाई वर्गीकरण गर्दै कृषक परिचयपत्र वितरण वितरण गरिने छ र सोही अनुसार सुविधा एवं अनुदानहरुको व्यवस्था मिलाइने छ । उत्कृष्ट कृषकलाई वार्षिक रुपमा सम्मानित एवं पुरस्कृत गरिने छ ।
- कृषक तथा कृषि फर्महरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि वैंक सहकार्य गर्दै सहुलियत दरमा कृषि ऋणको व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति १.२ को कृषि उपजको वजार प्रबर्द्धन गर्ने

- गाउँपालिकाका प्रमुख रैथाने बालीको उत्पादनमा विविधिकरण ल्याउन प्रशोधनकेन्द्र को स्थापना गरिने छ |
- कृषि उपजहरुको वजार प्रबर्द्धन एवं संरक्षणका लागि अध्ययनको आधारमा उपयुक्त उपजहरुको वौद्धिक सम्पत्ति संरक्षित गरिने छ । उपजको ब्राण्डिङ गर्ने, सामुहिक व्यापार चिन्ह, भौगोलिक सङ्केत लिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- स्थानीय रैथाने वालीको मूल्य निर्धारण गरि गाउँपालिकाले कृषकको उत्पादन खरिद गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ | साथै रैथाने वाली प्रवर्द्धनका लागि प्रदेश र संघ सरकारसँग सहकार्य गरिने छ |
- गाउँपालिकाको लिंगम, हटिया र गोलमा शीत भण्डार, कृषि सङ्कलन केन्द्र तथा हाटवजारको व्यवस्था गरिने छ |
- प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता तथा तुलनात्मक लाभ भएका कृषि तथा कृषिजन्य उपजहरुको व्यवसायिक उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गदै कृषि उपजहरुको निर्यात प्रबर्द्धन गरिने छ ।
- बजार विस्तारका लागि सूचनाप्रबिधिको प्रयोगमा जोड दिईने छ |
- कोशी प्रदेशका प्रमुख बजार क्षेत्र तथा अन्यत्र बजार प्रवर्द्धन गर्न सम्बन्धित शहरी क्षेत्रका ब्यबसायीसँग सहकार्य गरिने छ |

रणनीति २.१ को कृषि उपजको उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- हाल सञ्चालनमा रहेका आधुनिक तथा व्यवसायिक कृषि फर्महरुको क्षमता उत्पादकत्व अभिबृद्धिमा जोड दिईने छ ।
- तक्मारे चामल, गहुँ, कोदो आदिको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न गह्रा सुधार, यन्त्रीकरण, जैविक मल लगायतका नविनतम प्रबिधिको प्रयोगमा जोड दिईने छ |
- स्थानीय वीउविजन, वेर्नाहरुको संरक्षण गर्दै गुणस्तरीय जातका मूलतः नगदे एवं उच्च मूल्यका कृषि उपजहरुको व्यवसायिक खेतीलाई प्रोत्साहित गर्दै अलैची, फलफुल, आलु लगायतका कृषि उपजहरुको पकेट (जोन, सुपरजोन) क्षेत्रहरु निर्धारण गरी आवश्यक सुविधाहरु उपलव्ध गराइने छ ।
- वडा न ४ को नामसे, सिम्बुंग र वडा न ३ को हटिया र हुन्गुनलाइ अलैची पकेट क्षेत्रका रुपमा विकास गरिने छ भने आधुनिक भट्टीको निर्माण गरिने छ |
- जैविक तथा प्राङ्गरिक मल, गड्यौलेमल आदिको व्यवसायिक रुपमा व्यापक उत्पादन गर्दै वजारमा नियमित रुपमा उपलव्ध गराउन सहकारी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिने छ ।

- कृषि पूर्वाधारहरु (कुलो नहर, सङ्कलन केन्द्र, विक्रीकेन्द्र, गोदाम, शीतभण्डार, चिस्यान केन्द्र, प्रशोधन केन्द्र, माटो परीक्षण, लगायत कृषि सडक) निर्माण गरी कृषि उपजहरुको उत्पादनमा अभिवृद्धि ल्याइने छ ।
- कृषि उत्पादन लागतमा न्यूनीकरण र उत्पादकत्व अभिवृद्धिका लागि कृषिका आधुनिक यन्त्र उपकरण तथा मेशिनहरुको प्रयोगलाई प्रोत्साहित गरिने छ र कृषि यन्त्रहरुको खरिदमा अनुदानको व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति २.२ को खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- सार्बजनिक जग्गाको लगत संकलन गरि त्यस्ता जग्गामा गाउँपालिका कै अगुवाइमा ब्यबसायिक खेतिको विस्तार गरिने छ | खाली जग्गामा कृषि उपजहरुको व्यवसायिक खेतीका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।
- मुख्य खाद्यान्नको वृहत उत्पादनका लागि एक निश्चित क्षेत्रको व्यवस्था गरी सिंचाइ लगायत सवैप्रकारका सुविधा उपलव्ध गराउदै व्यवसायिक रुपमा खाद्यान्न उत्पादन गरिने छ । यसका लागि वैदेशिक रोजगारवाट फर्केका युवाहरुलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।
- समर्थन मूल्यको व्यवस्था गर्दै कृषि प्रविधिहरुको सदुपयोगवाट वृहत खाद्यन्न उत्पादनका लागि सहकारी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।
- खाद्य पदार्थको आयातमा न्यूनीकरण ल्याइने छ ।

रणनीति ३.१ को उन्नत जातका पशुपंक्षीको पालनवाट उत्पादन वृद्धि गर्दै वजार प्रबर्द्धन गर्ने सम्वन्धी कार्यनीतिहरु

- उन्नत जातको बाख्रा/ च्यांग्रा पालन लाई जोड दिईने छ |
- कृत्रिम गर्भाधान सेवालाई विस्तार गर्दै उन्नत तथा उच्च प्रतिफल दिने पशुपंक्षीहरु व्यवसायिक रुपमा उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गर्दै विक्री वितरणका लागि वजारको सुनिश्चित गरिने छ ।
- पशुसुत्केरी कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्दै आवश्यक सहयोगको व्यवस्था गरिने छ ।
- भेटनेरी सेवा उपचार केन्द्र तथा पशु प्रयोगशालालाई प्रभावकारी वनाउदै आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था मिलाइने छ । पशुस्वास्थ्य एवं पशुखोप घुम्ति सेवाहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- वडा न २ थुदाम लाई चौरी तथा च्यांग्रा पकेट क्षेत्रका रुपमा विकास गरिने छ |

तालिका 5:आर्थिक विकास सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (लाखमा.रू)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आव.	तेस्रो आ.व.	चौथो आव.	पाँचौ आव.	जम्मा				
नीतिगत संरचना निर्माण कार्यक्रम												
कृषि तथा पशुपालन नीतिकार्यविधि तथा मापदण्ड तय/		१	२०					२०	०	२	३	१
कृषि पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रम												
नगदे बाली पकेट क्षेत्र	संख्या	४	५०	४०	४५	३६	४०	२११	४			
अन्न बाली पकेट क्षेत्र	संख्या	५	४०	५०	४०	४०	४०	२१०	४	२	३	१
रैथाने बाली विकास कार्यक्रम								०	०	२	३	१
बाली संरक्षण प्रशोधन कार्यक्रम /	संख्या	४	५०	८०	१५०	१००	२००	५८०	१०	२	३	१
रैथानी खेति विस्तार आयोजना	संख्या	५	२०	१०	१५०	२००	२५०	६३०	११	२	३	१
रैथाने बाली संकलन केन्द्र आयोजना	संख्या	१	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१
कोशेली घर निर्माण आयोजना	संख्या	१	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१
नगदे बाली प्रबर्द्धन कार्यक्रम												
अलैची क्षेत्र विकास आयोजना को नामसे ४ वडा न), सिम्बुंग र वडा न ३ को हटिया र हुन्गुन(	हे	४०	२०	१०	१००	१००	१००	३३०	६	२	३	१
हुँङगुङ विशेस आलु पकेट क्षेत्र विकास	हे	५०	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	४	२	३	१
वडा न १ भोटे लसुन पकेट - कार्यक्रम	हे	२५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	४	२	३	१
व्यवसायिक पशुपंक्षी पालन								०	०	२	३	१
पशुपंक्षी वीमा कार्यक्रम	संख्या	१	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१

पकेट क्षेत्रमा गोठ तथा खोर सुधार कार्यक्रम	संख्या	३	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२	२	३	१
चौरी पालन पकेट क्षेत्र कार्यक्रम	संख्या	१	४०	४०	४०	४०	४०	२००	३	२	३	१
बाख्राच्यांग्रा/ पालन पकेट क्षेत्र कार्यक्रम थुदाम र २ वडा न) रिदाक लाई च्यांग्रा पकेट क्षेत्रका रुपमा विकास (	संख्या	२	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	४	२	३	१
दुध उत्पादन कार्यक्रम	संख्या	२	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१
पशु आहार कार्यक्रम	संख्या	१	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३	२	३	१
वडामा पशु स्वास्थ्य शिबिर कार्यक्रम	संख्या	५	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३	२	३	१
पशुको कृतिम गर्भाधान तथा नश्लसुधार कार्यक्रम	संख्या	५	२५	२५	२५	२५	२५	१२५	२	२	३	१
पशुपंक्षी स्वास्थ्य उपचार, रोग नियन्त्रण, खोप कार्यक्रम	संख्या	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१
मत्स्यपालन								०	०	२	३	१
सार्वजनिक जग्गा वा खोलाकिनारमा प्राकृतिक मस्त्य पालन) अरुण खोला तथा अन्य सम्भाव्य जल प्रबाहमा(	संख्या	१	१०	१०	१०			३०	१	२	३	१
नबिन कार्यक्रम								०	०	२	३	१
विकास कार्यक्रम	हे	१०	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१
च्याउ विकास कार्यक्रम कालो र) (उरातो च्या	हे	१०	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१
सिस्नु प्रबर्द्धन कार्यक्रम	हे	१०	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१
तितेपाती खेति कार्यक्रम	हे	१०	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१
धुपी विकास कार्यक्रम	हे	१०	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१

मौरी विकास कार्यक्रम	संख्या	१	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	२	३	१
कृषि पूर्वाधार तथा निर्माण								०	०	२	३	१
हटिया र गोलमा कृषि उपज संकलन तथा विक्री केन्द्र	संख्या	१	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३	२	३	१
कृषि हाट बजार सञ्चालन	संख्या		३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३	२	३	१
कृषि एम्बुलेन्स	संख्या		३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३	२	३	१
चरन क्षेत्र विकास कार्यक्रम	संख्या		२०	२०	२०	२०	२०	१००	२	२	३	१
उत्पादन तथा उत्पादकत्व अभिवृद्धि								०	०	२	३	१
गह्रा सुधार कार्यक्रम		१	४०	४०	४०	४०	४०	२००	३	२	३	१
कृषि यन्त्र खरिदमा सहयोग ७५) प्रतिशत अनुदानसहयोग(	संख्या		४०	४०	४०	४०	४०	२००	३	२	३	१
जैविक मल उत्पादन सहयोग	संख्या		४०	४०	४०	४०	४०	२००	३	२	३	१
कृषि किरा नियन्त्रण, औषधि	संख्या		४०	४०	४०	४०	४०	२००	३	२	३	१
क्षमता विकास कार्यक्रम								०	०	२	३	१
प्राविधिकहरुको क्षमता विकास	संख्या		४०	४०	४०	४०	४०	२००	३	२	३	१
कृषकको क्षमता विकास, परिचयपत्र, डाटावेस र कृषि सहकारीको क्षमता विकास	संख्या		४०	४०	४०	४०	४०	२००	३	२	३	१
कमाउदै सिक्दै युवा कार्यक्रम	संख्या		४०	४०	४०	४०	४०	२००	३	२	३	१
			९८५	९९५	१२९०	१२७१	१४२५	५९६६				

४अपेक्षित उपलव्धि तथा नतिजा खाका १.५.

कृषि तथा पशुपंक्षी क्षेत्रको नतिजा खाका यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका 6: कृषि विकासः नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	ईकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		८०८१/	८१ ८२/	८२८३/	८३८४/	८४८५/	८५८६/		
प्रभाव तहः								पालिकाको पार्श्वचित्रवार्षिक , प्रगति समीक्षा	जलवायु परिवर्तन अनुकूलनमा कृषकहरू , व्यावसायिकता विकास भएको हुने
आफ्नै उत्पादन वा आयले ९ महिना भन्दाबढी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	५	७	१०	१३	१६	१९		
असर तहः 1	कृषि उपजहरूको उत्पादन वृद्धि भई खाद्यान्यमा आत्मानिर्भर तर्फ उन्मुख भएको हुने								
कृषियोग्य भूमिले ओगटेको क्षेत्रफल	हेक्टर	२९५	३००	४००	८००	१५००	३०००	पालिकाको पार्श्वचित्रवार्षिक , प्रगति समीक्षा	कृषि उत्पादनमा अभिवृद्धि भएको हुने
आत्मनिर्भर भएका खाद्य बालीहरू	संख्या	५	५	५	५	५	५		
1.प्रतिफल 1	कृषि उपजहरूमा अभिवृद्धि हुने								
स्याउ उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	०	०	२०	४०	६०	१००		
सिस्नु उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	०	१०	१५	२०	२५	३०		
ओखर उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	०	२०	२५	३०	४०	५०		
गह्रा सुधार भएको खेत	रोपनी	०	०	१०००	२०००	३०००	४०००		
1.प्रतिफलः 2	कृषि पेशा एक मर्यादित एवं आकर्षित पेशाको रुपमा स्थापित हुने								
व्यवसायिक कृषि उत्पादन	संख्या	२	३	३	३	३	३	पालिकाको वार्षिक प्रगति समीक्षा	कृषिपेशा मर्यादित पेशाको रूपमा विकास भएको हुने
व्यवसायिक कृषि फर्म	संख्या	१००	१००	१००	१००	१००	१००		
१प्रतिफल ३.	**कृषिका उत्पादन सामाग्री प्रविधि तथा प्राविधिक सेवाको ,प्रभावकारितामा अभिवृद्धि भएको हुने**								
आधुनिक अलैची भट्टी	संख्या	५	५	१०	१५	२०	२५		
सञ्चालनमा रहेको कृषि एम्वुलेन्स सेवा	संख्या	०	०	०	०	१	१		
दक्ष कृषि प्रविधिक	संख्या	९	९	९	९	९	९		
नियमित सिंचित भूमि	हेक्टर	१३०	१३०	१४०	१५०	२००	२५०		

कृषि पूर्वाधारहरूः संकलन तथा विक्री केन्द्र, गोदाम	संख्या	०	०	०	१	२	३		
२ असर तहः	कृषिलाई व्वसायीकरण गर्दै कृषि उपजहरूको बजार प्रवर्द्धन भएको हुने								
कृषि उपजहरूको वार्षिक विक्री	रू . करोडमा	३	३	४	५	६	७	पालिकाको वार्षिक प्रगति समीक्षा	कृषिमा व्यवसायिकरण भएको हुने
२प्रतिफल १.	कृषि उपजका बजारीकरणको आधार तयार हुने								
कृषि थोक विक्रेतासँग व्यबसायिक सहकार्य	संख्या	०	०	१	१	२	३	पालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन भएको हुने
व्यवसायिक रूपमा उन्नत जातको नर्सरी	संख्या	०	०	१	२	३	४		
क्रियाशिल कृषि / वनस्पति प्रशोधन केन्द्र	संख्या	०	०						
२प्रतिफल २.	कृषि उपजहरूको वौद्धिक सम्पत्ति संरक्षण भएको हुने								
दर्ता भई प्रयोगमा आएका व्यापारिक चिन्ह	संख्या	०	०	१	१	२	३	व्यापार चिन्ह दर्ता वुलेटिन	कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम प्रभावकारी भएको हुने
दर्ता भएको सामुहिक चिन्ह तथा भौगोलिक संकेत	संख्या	०	०	१	१	२	३		
३ असर तहः	पशुपंक्षीहरूको व्यवसायिक पालनमा अभिवृद्धि भएको हुने								
व्यवसायिक रुपमा पशुपंक्षीको पालन वार्षिक वृद्धिदर	प्रतिशत	०	०	०	४	८	१२	पालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	कृषकहरूको व्यवसायिकता विकास भएको हुने
पशुजन्य उत्पादनको वार्षिक निकासी(कूल उत्पादनको)	प्रतिशत	०	०	५	१०	१५	२०		
पशुपंक्षी वीमाबाट लाभान्वित कृषक	संख्या	०	०	२००	२५०	३००	३५०		
प्रतिफल	उन्नत जातको पशुपंक्षीहरूको उत्पादनमा अभिवृद्धि भएको हुने								
उन्नत जातको पशुपंक्षीको कूल संख्या (हजारमा)	संख्या	०	०	२	५	१०	२०	पालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	कृषकहरूको व्यवसायिकता विकास भएको हुने
नश्ल सुधार तथा कृतिम गर्भाधान केन्द्र	संख्या	१	१	१	१	१	२		

पशु सम्वन्धी प्रविधि खोप , (क्यासट्रेसन)कृत्रिम प्रजनन उपयोग गर्ने कृषक	संख्या					१	२		
क्रियाशील पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता	संख्या	३	३	३	३	३	३		
प्रतिफल	पशुपंक्षीको वजार प्रवर्द्धन भएको हुने								
पशुजन्य उत्पादनको विक्रीका लागि समय	घण्टा	२४	२२	१८	१५	१२	१०	पालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	कृषि पूर्वाधारको विकास भएको हुने

४.२ सिंचाइ

४.२.१. पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार सा—साना सतह तथा भूमिगत सिंचाइ प्रणालीको सञ्चालन, मर्मत सम्भार, रेखदेख, स्तरोन्नति एवं अनगमन तथा नियमन गर्न सक्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ । कृषियोग्य भूमिमा नियमित वाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलव्ध गराई कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व वढाउन सिंचाइको दिगो व्यवस्थापन गर्नुपर्ने, परम्परागत सिंचाइ प्रणालीको मर्मत सम्भार एवं नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ प्रणालीको माध्यमवाट सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्दै सिंचाइ पूर्वाधार निर्माण तथा सिंचाइ प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ | प्रसस्त जलाधार क्षेत्र भएको भोटखोला गाउँपालिकाले सिचाई प्रणालीको संरक्षण तथा स्तरोन्नतिका लागि आवस्यक नीतिगत व्यवस्था गर्नु आवस्यक छ |

४.२.२. समस्या तथा चुनौती

भौगोलिक कठिनाइ, आधुनिक सिचाई पुर्बाधारको अभाब, परम्परागत सिचाईको संरक्षण र सम्बर्द्धनको अभाब, गाउँपालिकामा प्राबिधिक जनशक्तिको अभाब, सिचाई पुर्बाधार निर्माण गर्न चासोको कमी, सिचाई प्रविधिको विकास गर्न आवस्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गर्नु,

४.२.३ सम्भावना तथा अवसर

अलैची, लसुन, आलु लगायतका बालीको उत्पादकत्व वृद्धि हुने, सम्भावित भूक्षय प्रतिरोधी सिचाई को व्यवस्था गर्न सकिने, पानीको स्रोतलाई सदुपयोग गर्न सकिने, कृषि उपजको विकासमा दिगोपन आउने, प्लास्टिक पोखरीको व्यवस्था गर्न सकिने

४.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्यः भरपर्दो एवं दिगो सिंचाइ सेवा उपलव्धताबाट खाद्यान्नको उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि आएको हुने

उद्देश्यः

१. जलाधार दिगो संरक्षण एवं उपयोग गर्दै नियमित रुपमा सिंचाइ सेवा उपलव्ध गराउनु
२. सिंचाइका आधुनिक तथा वैकल्पिक प्रविधिहरुको अवलम्वनवाट सिंचाइ सेवा सुनिश्चित गर्नु ।

रणनीति

१.१ खोला, सीमसार, तालतलैया तथा पानीमुहान जस्ता जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्दै विस्तार गर्ने

२.१ सिंचाइ आयोजनाहरुको निर्माण, मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्दै सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्ने

३.१ उपयुक्त आधुनिक सिंचाइ प्रविधिहरुको व्यवस्थावाट सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्ने

रणनीति १.१ खोला, सीमसार, तालतलैया तथा पानीमुहान जस्ता जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्दै विस्तार अन्तर्गतका कार्यनीति

- गाउँपालिकाको उत्तरी क्षेत्रबाट अरुण नदी तर्फ बहने प्रमुख खोला, सिमसार, तथा पोखरी को पानीलाई व्यवस्थितरुपमा प्रयोग गरि कृषि क्षेत्रमा सिचाई सुबिधा पुर्याइने छ |
- वडा न ३,४ र ५ को अलैची क्षेत्रलाई लक्षित गरि आधुनिक सिचाई नहरहरु निर्माण गरिने छ |

रणनीति २.१ सिंचाइ आयोजनाहरुको मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्दै सिंचाइ सुविधा विस्तार अन्तर्गतका कार्यनीति

- गाउँपालिका भित्र का पुराना सिचाईका साधानको खोजि तथा नक्शांकन गरि त्यस्ता आयोजनाहरुको मर्मत संहार गरिने छ |

रणनीति ३.१ उपयुक्त आधुनिक सिंचाइ प्रविधिहरुको व्यवस्थावाट सिंचाइ सुविधा विस्तार सम्बन्धि कार्यनीति

- आलु, भोटे लसुन, तरकारी बाली लगायत को खेति प्रणाली का लागि थोपा सिचाई प्रणाली लागायतका प्रणालीको प्रयोग गरिने छ |

तालिका 7:सिचाई सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रात र वार्षिक लक्ष्य .रू)लाखमा(						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आव.	चौथो आव.	पाँचौ आव.	जम्मा				
सिंचाइ प्रणाली विकास												
आधुनिक सिंचाइ प्रविधि निर्माण	**संख्या**	४	१५०	२००	२५०	१००	१००	८००	३५	2	3	1
सिचाँइको जम्मा			४५०	५००	५५०	४००	४००	२३००				

४अपेक्षित उपलव्धि तथा नतिजा खाका २.५.

तालिका 8: सिंचाइ सेवाः नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	ईकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८०0८१/	२०८१0८२/	०८२/८३	०८३0८४/	०८४/८५	०८५0८६/		
प्रभाव तहः	भरपर्दो एवं दिगो सिंचाइ सेवा उपलव्धताबाट खाद्यान्नको उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि आउने								
कृषि उपज को उत्पादकत्व	प्रतिशत	-	४	५	६	७	८	पालिकाको पार्श्वचित्र,	संघ र प्रदेशबाट यथेष्ट बजेट व्यवस्था भएको हुने
१ असर तहः	जलाधार संरक्षण र उपयोग भएको हुने								
सिचाईका लागि प्रयोगमा आएको जलाधार क्षेत्र)खोला/ खोल्सा)	संख्या	१	२	३	४	५	६	पालिकाको पार्श्वचित्र,	स्थानीय समुदायसँग सहकार्य हुने
१प्रतिफल १.	सिंचाइका संरचनाहरूको मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति भएको हुने								
कुलो तथा नहरको निर्माण / स्तरोन्नतिबाट थप सिंचित भूमि	हेक्टर	०	०	१००	२००	३००	४००	पालिकाको पार्श्वचित्र	लाभान्वित समुहसँग समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी भएको हुने
२असर तहः.	सिंचाइका आधुनिक तथा वैकल्पिक प्रविधिहरूको अवलव्वनबाट सिंचाइ सेवा सुनिश्चित उपयोगमा वृद्ध भएको हुने								
आधुनिक प्रविधिको प्रयोगबाट थप सिंचित क्षेत्र	हेक्टर	०	१०	२०	३०	४०	५०	पालिकाको पार्श्वचित्र	संघ र प्रदेशबाट यथेष्ट बजेट व्यवस्था भएको हुने
२प्रतिफल १.	आधुनिक सिंचाइ प्रविधिहरू प्रयोगमा आएको हुने								
थोपा छर्किने सिंचाइ प्रविधिबाट सिंचित भूमि	हेक्टर	०	१०	२०	३०	४०	५०	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक प्रगति समीक्षा	संघ र प्रदेशबाट यथेष्ट बजेट व्यवस्था भएको हुने

४.३ पर्यटन विकास

४.३.१ पृष्ठभूमि

पर्यटकीय क्षेत्रको विकासका लागि ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, धार्मिक र पुरातात्विक सम्पदा एवं प्राकृतिक श्रोतहरुको पहिचान, संरक्षण, प्रवर्द्धन र प्रसार प्रसार गरी राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको एक महत्वपूर्ण आधारको रुपमा पर्यावरण अनुकूल हुनेगरी पर्यटन उद्योग विकास गर्दै प्राप्त लाभ वितरणमा स्थानीय जनता प्राथमिकता दिने नीति संविधानमा उल्लेख भएको छ । त्यसैगरी १५ औं राष्ट्रिय योजनाले पर्यटनलाई विशेष महत्व दिदै गुणस्तरीय पर्यटन सेवाको विकास र विस्तारलाई रुपान्तरणका प्रमुख सम्वाहकका रुपमा ग्रहण गरिएको छ । त्यसैगरी नेपाललाई आकर्षक, सुरक्षित, मनोरञ्नात्मक पर्यटकीयमैत्री गन्तव्यको रुपमा स्थापित गर्ने, नयाँ पर्यटकीय गन्तव्यहरुको पहिचान, विविधीकरण, पूर्वाधार विकासमा निजीक्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्दै रोजगारीका अवसरहरु वृद्धि भई जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने परिकल्पना भएको छ । त्यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार पर्यटन क्षेत्रको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धन सम्वन्धी आयोजनाहरुको पहिचान, कार्यान्वयन, व्यवस्थापन, अनुगमन, नियमन गर्ने साथै ऐतिहासिक, पुरातात्विक, साँस्कृतिक तथा धार्मिक महत्वका सम्पदा, प्राचीन स्मारकको संरक्षण गर्ने, स्थानीय मौलिक झल्किने साँस्कृतिक रीतिरिवाजको संरक्षण, प्रवर्द्धन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

४.३.२ समस्या तथा चुनौती

गाउँपालिकाको पर्यटकीय सम्पदाको प्रचार प्रचारको अभाव, बजार व्यवस्थापन अभाव, सूचना प्रविधि मैत्री संचारको अभाब, पर्यटकीय उत्पादनको अभाब, स्थानीय संस्कृतिको प्रवर्द्धन र विस्तार हुन नसक्नु, पर्यटक सूचना केन्द्रको अभाब, स्थानीय होटलहरु पर्यटनमैत्री हुन नसक्नु, बाह्य पर्यटकको आकर्षण बढाउनु, होटल, सडक लगायत का पूर्वाधार विकास गर्नु, गुणात्मक पर्यटकको संख्या बढाउनु,

४.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सांस्कृतिक धार्मिक, तथा पर्या पर्यटनको विकास गर्न सकिने, भोटे समुदायको संस्कृतिको विस्तार गर्न सकिने, हिमालयन ग्रेट ट्रेल अन्तर्गतको रूट मा गाउँपालिका अवस्थित हुनु, मकालु-बरुण राष्ट्रिय निकुन्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा गाउँपालिका अवस्थित हुनु,

४.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य : साँस्कृतिक एवं पर्या पर्यटनको केन्द्रका रुपमा स्थापित भएको हुने

उद्देश्य

१. पर्यटकीय गन्तव्यहरु एवं सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण, प्रवर्द्धन गर्नु
२. पर्यटक व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्दै रोजगारी एवं आयआर्जनमा वृद्धि ल्याउनु

रणनीतिहरु

१.१ पर्यटकीय क्षेत्रहरु पहिचान गरी पर्यटकीय क्षेत्र विस्तार गर्ने

१.२ पर्यटकीय स्थलहरुमा सुधार ल्याउदै पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने
२.१ पर्यटन प्रवर्द्धन गरी रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ पर्यटकीय क्षेत्र पहिचान एवं पर्यटकीय क्षेत्र विस्तार अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- गाउँपालिकाको पर्यटकीय रुटमा पर्यटक लाई सूचना तथा जानकारी मिल्ने गरि सूचना बोर्ड, नक्शा आदि को व्यवस्था गरिने छ ।
- साँस्कृतिक एवं प्राकृतिक क्षेत्रहरुको पहिचान एवं नक्साङ्कन गरिने छ । तिनीहरुको विस्तृत विवरणहरु तयार पारी परिचायत्मक पुस्तिका तयार पारिने छ ।
- सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक सम्पदा तथा प्राकृतिक क्षेत्रहरुलाई गन्तव्य स्थानको रुपमा विकास गरिने छ ।
- पर्यापर्यटन, जल, कृषि, धार्मिक, साँस्कृतिक, सहासिक आदि पर्यटकीय क्षेत्रका रुपमा विकास गरिने छ ।
- थप पर्यटकीय उपजहरुको विकास गरी पर्यटकहरुको वसाई लागि अरु लम्ब्याइने छ ।
- मकालु गाउँपालिकासँगको अन्तरपालिका समन्वय एवं सहकार्यमा पर्यटकीय सञ्जाल तथा कोरिडर विकास गरिने छ ।

रणनीति १.२ को पर्यटकीय सम्पदाहरुको संरक्षण र सम्वद्र्घन अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- बरुण नदी (बरुण धाम), तातोपानी स्थल हटिया तथा चेपुवागुठीगुम्बा तथा विभिन्न पोखरीहरु ,, बरुण शिव मन्दिर४-भोटखोला ,, जालपा देबी मन्दिर भोटखोला५- लगायतका सम्पदा हरुको संरक्षण गरिने छ ।
- भोटे, शेर्पा लगायतका सबै जातीय समुदायका कला, भाषा र संस्कृतिहरु झल्कने गरी उपयुक्त स्थानमा एकीकृत सङ्ग्रहालय निर्माण गरिने छ । सङ्ग्रहालयको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि स्थानीय समुदायसंग सहकार्य गरिने छ ।
- स्थानीय भेषभुषा, रितिरिवाज, परम्परा, जात्रापर्व, पञ्चेवाजा आदिको संरक्षण गरिने छ ।
- लोकभाषा, कला, संस्कृतिहरुको संरक्षण गर्दै पुस्तान्तरणका लागि विशेष कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- स्थानीय समुदायसंग सहकार्य गरी हरेक वर्ष साँस्कृतिक मेला तथा प्रदर्शनी आयोजना गरिने छ ।
- सम्पदाहरु सवैको अभिलेखीकरण गरी पाश्र्वचित्र तयार पारिने छ ।

रणनीति २.१ को पर्यटकीय स्थल सुधार तथा पूर्वाधार निर्माण अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- बरुण संगम स्थल, गुठी गुम्बा, तातोपानी स्थल हटिया तथा चेपुवा, फुलुङ्ग छो मोलुङ छो, हासपोखरीपोखरी बन्दुके,भालेपोखरी,, सिमबोक्प, भेम्बेम्म झरना, साल्दिम भ्याली, पोसि भङ्याङ भ्याली, थाङबुडाँडा, तालेडाँडा, पेजुङ डाँडा, लछी डाँडा, छेसुम्ब डाँडा, छुर्पीक डाँडा लगायतका गाउँपालिका भित्र का प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरुको संरक्षण गरिने छ ।

- महत्वपूर्ण सम्पदाहरु मर्मत सम्भार तथा जीर्णोद्वार, प्रवलीकरण गर्दै नियमित सरसफाइका लागि स्थानीयहरुसंग सहकार्य गरिने छ ।
- स्थानीय संस्कृति एवं वातावरणीय पक्षलाई ख्याल राख्दै पर्यटकीय गन्तव्य स्थानसम्म पुग्न सडक तथा पैदल मार्गहरु निर्माण गरिने छ । गन्तव्य स्थानको दिशा तथा दुरी वारे जानकारी गराउने उद्देश्यले मार्गहरुमा सूचना वोर्ड राखिने छ ।
- विश्राम स्थल, पाटीपौवा निर्माण एवं सुरक्षाको प्रवन्ध मिलाउदै गन्तव्य क्षेत्रलाई सुरक्षित वनाइने छ ।
- निजी तथा सहकारी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्दै आगन्तुकहरुको वसोवासका लागि होम स्टे, होटेल तथा रेष्टुरेण्टहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- बरुण थाङ्ले पदमार्ग, थुदाम पदमार्ग, पोप्ती भञ्ज्याङ पदमार्ग, साल्दिम भ्याली पदमार्ग, माकालु बेस्केम पदमार्ग, छेसुम्ब पदमार्गमा पुर्बाधार निर्माण गरिने छ

रणनीति २.२ को पर्यटन प्रबर्द्धन गर्दै रोजगारी सिर्जना अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- पर्यटन प्रबर्द्धनका लागि च्याम्तांग, लिंगम, चेपुवा र हुँङगुङलाई सांस्कृतिक कृषि पर्यटन रुटको रुपमा विकास गरिने छ |
- हुँङगुङ देखि बकिम खर्क-मोलुन पोखरी-ढुंगी खर्क-केभ क्याम-कालो पोखरी हुदै यांग्री खर्क सम्मको वस्ती बिहिन रुटमा न्युनतम सुबिधा सम्पन्न पर्यटक घरको व्यवस्था गरिने छ | यस बाट प्राप्त आय लाई गाउँपालिकाको अन्तरिक स्रोतमा समावेश गरिने छ |
- पर्यटकीय सम्पदाहरुको संक्षिप्त विवरण उल्लेख गरी छोटा छोटा वृत्तचित्र वनाई सामाजिक सञ्जालवाट प्रचार प्रसार गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गरिने छ ।
- निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गरी वेरोजगार युवाहरु पर्यटक गाइड, कुक, वेटर जस्ता व्यवसायिक सीप तालिम प्रदान गरी रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गरिने छ ।
- स्थानीय आदिवासीहरुको संस्कृतिमा आधारित होमस्टेहरु सञ्चालन गर्न महिला तथा विपन्न समुदायलाई प्रोत्साहित गर्दै आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराउदै रोजगारी तथा आयअर्जनका अवसरहरु सिर्जना गरिने छ ।
- पर्यटन क्षेत्रलाई लक्षित गर्दै स्थानीय सीप तथा प्रविधिमा आधारित उत्पादन तथा हस्तकलाका सामाग्रीहरुमा उद्यमशीलता विकास गरी रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गरिने छ ।

तालिका ९: पर्यटन सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	याजना कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य .रू)लाखमा मा(						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आव.	पाँचौ आव.	जम्मा				
पर्यटकीय सम्पदा संरक्षण तथा सम्वर्द्धन												
थुदाम- च्याम्तांगहुङगुङ - लिंगम - बस्तिसौन्दरिकरण आयोजना	संख्या	४	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	६६	८	२	३
बस्ति बिहिन पर्यटकीय पद मार्ग मा (हुङगुङ बाट यांग्ला खर्क सम्म) पर्यटकीय घर निर्माण	संख्या	१०	४०	४०	४०	४०	४०	२००	९	८	२	३
साँस्कृतिक गाउँ निर्माण \होम स्टे (हुङगुङ, च्याम्तांग, किमाथांका(	संख्या	१	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	११	८	२	३
सम्पदाहरूको पार्श्वचित्र निर्माण	संख्या	१	२०					२०	१	८	२	३
पर्यटकीय जनशक्तिपूर्वाधार/ विकास								०	०	८	२	३
पर्यटकीय नक्सा / सूचना केन्द्र निर्माण	संख्या	१	१०		१०		१०	३०	१	८	२	३
होटल स्तरीकरण कार्यक्रम	संख्या	१	५	५	५	५		२०	१	८	२	३
पर्यटकीय पैदल मार्ग निर्माण तथा स्तरोन्नति	संख्या	१	२०	५०	५०		६०	१८०	८	८	२	३
पर्यटन गाइड तथा कुक वेटर तालिम/	संख्या	१	१०		१०		१०	३०	१	८	२	३
होम स्टे विकास कार्यक्रम	संख्या	१		१०				१०	०	८	२	३
संक्षिप्त वृतचित्र निर्माण तथा प्रशारण	संख्या	१	२०					२०	१	८	२	३
कृषि पर्यटन विकास कार्यक्रम	संख्या	१	१०		१०		१०	३०	१	८	२	३
पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदाको जम्मा			४८५	४५५	४७५	३९५	४८०	२२९०		८	२	३

४ अपेक्षित उपलब्धि तथा ३.५.नतिजा खाका

*तालिका 10: **पर्यटन प्रवर्द्धनः नतिजा खाका***

प्रमुख नतिजा सूचक	ईकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		०८००८१/	८१०८२/	०८२/८३	८३०८४/	०८४/८५	८५०८६/		
प्रभाव तहः	पर्यावरणीय तथा साँस्कृतिक पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा स्थापित भएको हुने								
बाह्य पर्यटकको संख्यामा भएको वार्षिक वृद्धि	संख्या	२५०	३००	४००	६००	८००	१२००	वार्षिक प्रतिवेदन,	पर्यटकहरूको आवगमनमा अभिवृद्धि भएको हुने
१असर तहः.	सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण ,सम्वर्द्धन एवं प्रवर्द्धन भएको हुने								
संरक्षित लोपोन्मुख संस्कृति तथा प्राकृतिक स्थल	संख्या	०	२	४	५	७	८	पालिकाको पार्श्वचित्र	संस्कृति एबं प्राकृतिक संरक्षणमा अभिवृद्धि हुने
१प्रतिफल १.	पर्यटकीय क्षेत्रको नक्साङ्कन भई सम्पदाहरू निर्माण भएको हुने								
नक्साङ्कन भएका थप पर्यटकीय क्षेत्रहरू	संख्या	०	२	४	५	६	७	पालिकाको पार्श्वचित्र	पर्याप्त वजेट विनियोजन भएको हुने
१प्रतिफल २.	पर्यटकीय क्षेत्रहरूको प्रवर्द्धनात्मक सामाग्रीहरुको विकास भई डिजिटल माध्यामबाट प्रचार प्रसार बएको हुने								
प्रचारात्मक सामग्रीहरू ,पोष्टर-ई ,वृतचित्र) यु ट्युबका किसिम (	संख्या	०	१	२	३	४	५	पालिकाको वार्षिक प्रगति समीक्षा	सरोकारवाल निकायसगँ प्रभाकबारी समन्वय भएको हुने
२असर तहः .	स्थानीय स्तरमा थप रोजगारी सिर्जना एवं आय आर्जनमा वृद्धि भएको हुने								
पर्यटन व्यवसायमा थप लगानी वृद्धि	प्रतिशत	०	०	२	३	४	५	पर्यटन व्यवसाय संघको वार्षिक प्रतिवेदन	पर्यटन आवागमनमा अभिवृद्धि भएको हुने
पर्यटनबाट राजस्व संकलनमा भएकोप वृद्धि	प्रतिशत	०	०	३	४	४	५		
पर्यटनहरूको औषतमा दैनिक प्रतिव्यक्ति खर्च	रू.हजारमा	१	२	२.५	३	४	५		
२प्रतिफल १.	पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नति एवं थप निर्माण भएको हुने								
स्तरोन्नति भएका पर्यटकीय पूर्वाधारहरू	संख्या	०	२	३	५	६	७	पालिकाको पार्श्वचित्र	पर्याप्त वजेट विनियोजन भएको हुने
व्यवस्थित पैदल मारगको लम्वाई	कि.मी.								
पर्यटक घर	संख्या	०	०	४	५	६	७		
२.२ प्रतिफल	**पर्यटन पर्वर्द्धनमा निजी क्षेत्रबाट लगानी वृद्धि भएको हुने**								

सञ्चालनमा रहेका होटलरिसोर्ट ,रेष्टुरेन्ट ,	संख्या	०	२	३	४	५	५	दर्ता अभिलेख उद्योग व्यवसाय	पर्यटन आवागमनमा अभिवृद्धि भएको हुने
व्यवस्थित होम स्टे	संख्या	०	१	२	३	४	५		

४.४ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

४.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ ले अर्थ, उद्योग र वाणिज्य लाई राज्यको निर्देशक सिद्धान्तको रुपमा अंगिकार गरेको छ । यस अनुसार साधन श्रोतको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी नेपाली श्रम, सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित स्वदेशी लगानीलाई प्राथमिकता दिने, तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान गरी उद्योगको विकास, विस्तार एवं उपलव्ध साधन र श्रोतको अधिकतम परिचालन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने एवं सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता र स्वतन्त्र विकास मार्फत राष्ट्रिय अर्थतन्त्र सुदृढ गर्ने नीति ग्रहण भएको छ । त्यसैगरी १५ औं राष्ट्रिय योजनामा दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीतिका रुपमा तीव्र दिगो र रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धिलाई अंगिकार गरिएको छ भने उद्यमशील कार्य संस्कृति विकासलाई रुपान्तरणका प्रमुख सम्वाहकका रुपमा र उद्योगजन्य पूर्वाधारको विकास, उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि, रोजगारीका थप अवसरहरुको सिर्जना, स्थानीय श्रम र सीमा आधारित उद्योगको प्रवर्द्धन र विकासका साथै निर्यात प्रवर्द्धन र आयात व्यवस्थापन गर्ने गरी उद्योग क्षेत्रको समग्र विकास गर्ने परिकल्पना गरिएको छ । स्थानीय सरकारस सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार स्थानीय वजार व्यवस्थापन, स्थानीय वस्तुहरुको उत्पादन तथा आपूर्ति व्यवस्था, व्यापार प्रवर्द्धनमा सहजीकरण, स्थानीय वौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा अभिलेखीकरण, स्थानीय वस्तुहरुको गुणस्तर परीक्षण, स्थानीय व्यापार तथा वाणिज्य सम्वन्धी पूर्वाधार निर्माण लगायतका जिम्मेवारीहरु स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

४.४.२ समस्या तथा चुनौती

औद्योगिक सोचको अभाब, गाउँपालिका भित्र भएका उद्योग, व्यापार, तथा ब्यबसाय को गणना नहुनु, पर्यटकीय रुटमा पर्ने होटेल ब्यबसायको गुणस्तरीयता कम्जोर हुनु, उद्यमशीलताको अभाब, गाउँपालिकामा उद्योग क्षेत्र सम्बन्धि जनशक्ति को अभाब, निजिक्षेत्र लाई आकर्षण गर्नु, अन्तरसम्बन्धित पुर्बाधार (सडक, शिक्षा, जनचेतना) को अभाब, स्थानीय समुदायलाई उद्यमशीलता तर्फ आकर्षण गर्नु, संघिय सरकारका औद्योगिक नीति प्रभाकारी बनाउनु आदि

४.४.३ सम्भावना तथा अवसर

स्थानीय जडिबुटी, रैथाने तथा नगदे बालीसँग सम्बन्धित कृषिजन्य बस्तुमा आधारित उद्योगको प्रवर्द्धन गर्न सकिने,

४.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्यः उद्योग व्यवसायहरुको प्रवर्द्धनवाट रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना भई आयआर्जनमा सुधार आएको हुने

उद्देश्य

१. स्थानीय साधन, श्रोत तथा कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरुको प्रवर्द्धन गर्नु
२. घरेलु तथा साना उद्योगको प्रवर्द्धनवाट रोजगारी एवं आयआर्जन वृद्धि गर्नु

रणनीतिहरु

१.१ घरेलु तथा साना उद्योगहरुको संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गर्ने

१.२ औद्योगिक पूर्वाधार एवं नीतिगत संरचनाहरु निर्माण गरी उद्योग सञ्चालनमा सहजता ल्याउने

२.१ स्थानीय उत्पादनहरुको वजार प्रवर्द्धन गर्ने

२.२ प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता तथा तुलनात्मक लाभ एवं निर्यातजन्य उद्योगको प्रवर्द्धन गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को घरेलु तथा साना उद्योगहरुको संरक्षण तथा प्रबर्द्धन अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- स्थानीय साधन, श्रोत, सीप तथा प्रविधिमा आधारित उद्योगको खोजि तथा विस्तार गरिने छ । गाउँपालिका भित्र औद्योगिक कार्य गरेर बसेका उद्यमीको लगत संकलन गरिने छ |
- हाल वडा न ४ मा संचालित तितेपाती प्रशोधन केन्द्र लगायतका अन्य औद्योगिक प्रयास को विकास का लागि आवस्यक नीतिगत व्यवस्था गरिने छ |
- सञ्चालनमा रहेका उद्योगहरुमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गरी उद्योग व्यवसायहरुको विकास विस्तारमा सहजीकरण गरिने छ ।
- कृषि, पशुपंक्षीपालन, गैर—काष्ठ बन पैदावर, जडीवुटी, तरकारी, फलफुल तथा पर्यटन क्षेत्रमा व्यवसायिक विकास तथा उद्यमशीलता विकास गरी व्यवसाय सञ्चालनका लागि महिला, अतिगरिव तथा विपन्न वर्ग एवं दलितहरुलाई प्रोत्साहित गरिने छ । यसका लागि गाउँपालिका को पर्यटकीय रुटलाई औद्योगिक रुटका रुपमा विकास गरिने छ |
- भोटे संस्कृतिसंग सम्बन्धित परम्परागत, मौलिक एवं कला संस्कृतिसंग सम्वन्धित उद्योग व्यवसायहरुको संरक्षण, सम्वद्र्धन तथा प्रबर्द्धनका लागि नीतिगत व्यवस्था गर्दै युवाहरुमा सीप हस्तान्तरण, उद्यमशीलता विकासका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।

रणनीति १.२ को औद्योगिक पूर्वाधार तथा नीतिगत संरचना निर्माण अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- गाउँपालिकाको वडा न १ देखि ३ लाई समेटेर एउटा र ४ र ५ लाई समेटेर जडिबुटी जन्य प्रशोधन केन्द्र को विकास गरिने छ |
- स्थानीय जाँडलाई राष्ट्रिय गुणस्तर मापदण्डमा आधारित मदिराको विकास गरिने छ | बिशेस गरि पर्यटकीय रुटका होटलमा गुणस्तरीय स्थानीय मदिराको प्रवर्द्धनका लागि नीतिगत व्यवस्था गरिने छ |
- सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र औद्योगिक ग्राम निर्माण गरी निजी तथा सहकारी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्दै सञ्चालनमा ल्याइने छ
- उद्योग व्यवसाय सञ्चालनका लागि आधारभूत भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था एवं सुरक्षाको प्रवन्ध मिलाइने छ ।
- निजी तथा सहकारी क्षेत्रसंग सहकार्यमा कृषिवन तथा जडीवुटीको व्यवसाय खेतीका लागि प्रोत्साहित गर्दै वजार प्रबर्द्धनका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु (सङ्कलन तथा विक्री केन्द्र, प्रशोधन, भण्डारण, चिस्यान, शीतभण्डार) निर्माण गरिने छ ।

- उद्योग व्यवसाय एवं आपूर्तिका लागि सरोकारवालहरुसंग अन्तरक्रिया एवं छलफल गरी स्थानीय नीति, ऐन, नियम तथा कानुनहरु निर्माण गर्दै व्यवसाय सञ्चालन गर्न सहजपूर्ण नीतिगत व्यवस्था तथा वातावरण तर्जुमा गरिने छ ।

रणनीति २.१ को घरेलु तथा साना उद्योगको वजार प्रबर्द्धन अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- गाउँपालिकाका निर्यातजन्य उत्पादनहरुको वजार प्रबर्द्धन तथा वजार संरक्षणका लागि वौद्धिक सम्पत्ति अन्तर्गत व्यापार चिन्ह, सामुहिक चिन्ह, भौगोलिक सङ्केत एवं कपि राइट लिन निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिने छ । यसका लागि आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराइने छ ।
- उत्पादित वस्तुहरुको वजार प्रबर्द्धन तथा संरक्षणका लागि व्यापार चिन्ह लिन सम्वन्धित उद्योगलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा उत्पादित वस्तुहरुलाई सामाजिक सञ्जाल तथा वेवसाइड मार्फत प्रचार प्रसारको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- गाउँपालिका वाहिरका ठूला उद्योग तथा व्यवसायहरुसंग सम्वन्ध विकासका लागि व्यवसायिहरु वीच अन्तरक्रिया, छलफल कार्यक्रमहरु आयोजना गरिने छ ।

रणनीति २.२ को निर्यातजन्य उद्योगको प्रबर्द्धन अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- तुलनात्मक लाभ तथा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता एवं निर्यातजन्य उद्योगहरुको सम्भाव्यता अध्ययन गरी सोका आधारमा उद्योगहरुको विस्तार एवं प्रबर्द्धनका लागि निजी तथा सहकारी क्षेत्रसंग सहकार्य गरिने छ र आवश्यक सहयोग एवं अनुदानको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- वेरोजगार तथा वैदेशिक रोजगारवाट फर्केका युवाहरुलाई निर्यातजन्य उद्योगका लागि चाहिने कच्चा पदार्थको व्यवसायिक खेती तर्फ आकर्षित गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
- परम्परागत सीप तथा प्रविधिमा आधारित हस्ताकला उद्योगहरुको विकास, विस्तार एवं ठूलो परिमाणमा उत्पादन गर्दै निकासी प्रबर्द्धनका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।

तालिका 11: ***उद्योग व्यापार व्यबसाय सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना***

कार्यक्रमहरू	एकाइ	याजनाका कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (लाखमा.रू)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आव.	पाँचौ आव.	जम्मा				
घरेलु तथा साना उद्योगको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन												
घरेलु तथा साना उद्योगहरूको क्षमता अभिवृद्धि (स्थानीय भेषभुषा)	संख्या	१		२०				२०	२	९	१	३
सिस्नु तथा तितेपाती प्रशोधन केन्द्र	संख्या	२	४०	४०	५०	५०	५०	२३०	२४	९	१	३
मेड्पा कार्यक्रम प्रवर्द्धन	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५	९	१	३
कृषि, वन उद्यमशीलता विकास कार्यक्रम	संख्या	१	२०	२०	२०	२०	२०	१००	११	९	१	३
कृषि उपज तथा जडीवुटी सङ्कलन, प्रशोधन, गोदामको सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या	१	४०	४०	४०	४०	४०	२००	२१	९	१	३
घरेलु, साना उद्योगको प्रविधि हस्तान्तरण	संख्या	१	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	१६	९	१	३
निर्यातजन्य उद्योगको प्रवद्धन कार्यक्रम												
निर्यातजन्य उद्योगको क्षमता विकास कार्यक्रम	संख्या	१	१०	१०	१०	१०		४०	४	९	१	३
निर्यातजन्य वस्तुहरुको गुणस्तर सुधार, लेवलिङ, प्याकेजिङ सहयोग	संख्या	१	१०	२०	३०		२०	८०	८	९	१	३
सहकार्य तथा समन्वय												
घरेलु उद्योगको विकास का लागि निजि क्षेत्र संग सहकार्य	संख्या	१	१०	२०	३०		२०	८०	८	९	१	३
			१७०	२१०	२२०	१६०	१९०	९५०		९	१	३

४ क्षित उपलब्धिअपे ४.५.तथा नतिजा खाका

आगामी ५ वर्षका लागि उद्योगव्यापार तथा व्यावसाय क्षेत्रको नतिजा खाका यसप्रकार रहेको छ । ,

तालिका 12: उद्योगव्यापार व्यवसायः नतिजा खाका,

प्रमुख नतिजा सूचक	ईकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८००८१/	२०८१०८२/	०८२/८३	२०८३०८४/	८४/८५	२०८५०८६/		
प्रभाव तहः	स्थानीय साधनव्यवसायहरूको प्रवर्द्धन भएको हुने ,स्रोतमा आधारित उद्योग ,								
वौद्धिक सम्पत्ति संरक्ण अन्तर्गत आधिकारिक रुपमा ब्राडिङ दर्ता भएका उत्पादनहरू	संख्या	०	२	२	२	२	२	पालिकाको पार्श्वचित्र , व्यापार चिन्ह दर्ता वुलेटीन	उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धन भएको हुने
१ असर	प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता तथा तुलनात्मक लाभ भएका स्थानीय उत्पादनहरूको पहिचान भई उद्यमशिलता विकास भएको हुने								
वार्षिक आयात निर्यातको अनुपात (आयातः निर्यात)	अनुपात	१;४	१;४	१;४	१;४	३;४	३;४	उद्योग व्यवसायको दर्ता अभिलेख किताव	उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धन भएको हुने
१.१ प्रतिफल	आयातको प्रतिस्थापित तथा निर्यातजन्य उद्योगहरुको प्रवर्द्धन भएको हुने								
तुलनात्मक लाभ भएका क्रियाशिल उद्योग व्यवसायहरू	संख्या	१	१	१	१	१	१	पालिकाको पार्श्वचित्र,	उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धन भएको हुने
निर्यातजन्य वस्तुमा आधारित उद्योगहरू	संख्या	१	५	५	५	५	५		
२ असर तहः	घरेलु तथा साना उद्योगहरूको प्रवर्द्धनबाट रोजगारी एवं आय आर्जन वृद्धि भएको हुने								
सुचारू औद्योगिक ग्राम	संख्या							पालिकाको प्रगति समीक्षा	निजी क्षेत्रसँग सहकार्य भएको हुने
२प्रतिफलः १.	घरेलु तथा साना उद्योगहरूको प्रवर्द्धन भएको हुने								

सुचारु लघुघरेलु तथा , साना उद्योगहरू	संख्या	२	३	३	३	३	४	उद्योग व्यवसायहरूको प्रवर्द्धन भएको हुने	उद्योग व्यवसायहरूको प्रवर्द्धन भएको हुने
जडीवुटीमा आधारित क्रियाशिल उद्योगहरू	संख्या	१	३	३	३	४	५		
हस्तकलामा आधारित क्रियाशिल उद्योगहरू	संख्या	१	१	१	३	३	३		
उद्यमशिलव्यवसायिक , विकास सम्वन्धी सीप मूलक तालिमबाट लाभान्वितहरू	संख्या	६३	३०	३०	३०	३०	३०		
२प्रतिफल २.	उद्योग व्यवसायमा निजी तथा सहकारी क्षेत्रको लगानी वृद्धि भएको हुने								
उद्योग वयवसायमा निजी क्षेत्रबाट भएको थप लगानी वृद्धि	प्रतिशत	०	०	०	०	०	१	उद्योग व्यवसाय दर्ता अभिलेख	थप लगानी गर्न निजी तथा सहकारी क्षेत्र प्रोत्साहित भएको हुने
सहकारी संस्था मार्फत सञ्चालित उद्योग तथा व्यवसायहरू	संख्या	०	०	०	०	०	१		

४.५ श्रम, रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षा

४.५.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ ले श्रम तथा रोजगारीको हकलाई मौलिक हकको रुपमा ग्रहण गरेको छ भने १५ औं राष्ट्रिय योजनाले गुणस्तरीय मानव पूँजी निर्माणलाई रुपान्तरणका प्रमुख सम्वाहकको रुपमा लिएको छ । नेपाल सरकारले स्वदेशमा रोजगारीता सिर्जना र वैदेशिक रोजगारीता दुवै पक्षलाई प्राथमिकतामा राखेको छ । वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, भरपर्दो वनाउन सीप विकास, गन्तव्य मुलुकका वारेमा आधारभूत जानकारी, वैदेशीक रोजगारीवाट प्राप्त सीप, ज्ञान, पूँजी उपयोगका लागि विविध कार्यक्रमहरु पनि सञ्चालन हुँदै आएको पाइन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले रोजगार सूचना केन्द्र स्थापना गर्दै रोजगारी तथा वेरोजगारी श्रमशक्तिका वारेमा तथ्याङ्क, सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रमा राखेको छ ।

४.५.२ समस्या चुनौती

श्रम क्षेत्रमा सम्लग्न ठुलो जनसंख्या प्राथमिक स्तरको काममा आवद्ध, श्रमशक्तिको उत्पादनकत्व तथा क्षमता अभिबृद्धिको अभाव र यसका लागि लगानी न्यून, श्रमशक्तिको सामाजिक सुरक्षामा नीतिगत अस्पष्टता, श्रमशक्तिको व्यवस्थापन सम्वन्धी योजना तथा कार्यक्रमहरुको अभाव, युवाहरुलाई रोजगार प्रदान गर्नु, विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्नु,

४.५.३ सम्भावना अवसर

रोजगारी सिर्जना का अवसरहरु तयार गर्न सकिने, कृषि, पशुपालन, पर्यटन लगायत का क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित गरि दक्ष जनशक्ति सिर्जना गर्न सकिने |

४.५.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्यः सीपयुक्त, व्यवसायिक जनशक्तिको विकासवाट रोजगारीताको सिर्जना भएको हुने

उद्देश्य

१. श्रमशक्तिको क्षमता, दक्षता तथा व्यवसायिक सीप अभिवृद्धि गर्दै रोजगारीता सिर्जना गर्नु

रणनीतिहरु

१.१ युवाहरुमा व्यवसायिक सीप तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने

१.२ प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमलाई दिगो रोगजारी सिर्जना हुने क्षेत्रमा प्रयोग गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को सीप, क्षमता अभिवृद्धि अन्तर्गतको कार्यनीति

- वेरोजगार युवालाई प्राविधिक, सीपमूलक तथा व्यवसायिक तालिम प्रदान गरिने छ ।

- कृषि, पशुपंक्षीपालन, माछापालन एवं वहुमूल्य जडीवुटीका क्षेत्रमा वेरोजगार युवाहरुलाई प्राविधिक ज्ञान तथा व्यवसायिक खेती सम्वन्धी क्षमता विकास तालिम तथा प्रशिक्षणहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- गाउँपालिकाको प्राविधिक शिक्षालयसंग सहकार्य गर्दै वेरोजगार युवाहरु व्यवहारिक, प्राविधिक ज्ञान तथा सीप हासिल गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
- वजारको मागका आधारमा छोटो अवधिका व्यवसायिक सीप विकास तालिमहरु सञ्चालन गरिने छ ।

रणनीति १.२ को प्रधानमन्त्रि रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गतको कार्यनीति

- प्रधानमन्त्रि रोजगार कार्यक्रममा सूचिकृत कामदारलाई दिगो पुँजी निर्माण हुने क्षेत्रमा परिचालन गरिने छ

तालिका 13: श्रम रोजगारी सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	याेजनाका कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (लाखमा.रू)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आव.	पाँचौ आव.	जम्मा				
सीप क्षमता अभिवृद्धि												
उद्यमशील तथा पेशागत क्षेत्रमा संलग्न जनशक्तिको तथ्यांक संकलन	संख्या	१	१०					१०	२	८	१	३
उद्यमशील क्षेत्रका उधमीको दक्षता विकास कार्यक्रम	संख्या	१	१०	१०	१०			३०	७	८	१	३
प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम + युवा रुपान्तरण आयोजना	संख्या	१	८०	८०	८०	८०	८०	४००	९१	८	१	३
			१००	९०	९०	८०	८०	४४०		८	१	३

४था नतिजा खाकाअपेक्षित उपलब्धि त ५.५.

आगामी ५ वर्षका लागि श्रम रोजगारी तथा सुरक्षित ,आप्रवासन क्षेत्रको नतिजा खाका यस प्रकार छ ।

तालिका 14:श्रम तथा रोजगारः नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		०८००८१/	०८१०८२/	८२/८३	८३०८४/	८४/८५	०८५०८६/		
प्रभाव तहः	दक्ष तथा शिप युक्त जनशक्ति को संख्या वृद्धि हुने								
दक्ष तथा शिप युक्त जनशक्ति	प्रतिशत	१	२	३	४	५	६	पालिकाको पार्श्वचित्र,	युवा स्वरोजगार कार्यक्रम प्रवर्द्धन हुने
१असर तहः.	श्रमशक्तिको क्षमतायिक सीपमा अभिवृद्धि हुनेदक्षता तथा व्यवसा ,								
व्यवसायिक सीपमुलक तालिम प्राप्त दक्ष श्रम शक्तिको वार्षिक वृद्धि	प्रतिशत	०	२	३	४	५	६	पालिकाको पार्श्वचित्र , प्रगति समीक्षा	युवा स्वरोजगार कार्यक्रम प्रवर्द्धन हुने
१प्रतिफल १.	व्यवसायिक सीपयुक्त जनशक्तिहरूको विकास भएको हुने								
सञ्चालनमा रहेका प्राविधिक शिक्षालयहरू	संख्या	१	१	१	२	३	३		
1.२ प्रतिफल	रोजगारीता सिर्जना भएको हुने								
गाउँपालिका र निजी क्षेत्रको सहकारिता बाट भएको थप रोजगारी सिर्जना	प्रतिशत	०	०	१	४	५	६	पालिकाको पार्श्वचित्र	युवा स्वरोजगार कार्यक्रम प्रवर्द्धन हुने
प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमबाट लाभान्वित	संख्या		१००	२००	२५०	३००	३५०		

परिच्छेद पाँचः सामाजिक विकास

५.१ आधारभूत स्वास्थ्य

५.१.१ पृष्ठभूमि

संबिधानमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने, आकस्मिक सेवा एवं स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँचलाई मौलिक हकको रुपमा ग्रहण गरिएको छ भने स्वास्थ्य सेवालाई नियमित, प्रभावकारी, गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ वनाई नागरिकको पहुँच स्थापित गर्ने नीति नेपाल सरकार लिएको छ । त्यसैगरी १५ औ. राष्ट्रिय योजनामा सुलभ तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चित गर्ने पक्षलाई दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीतिको रुपमा ग्रहण गरिएको छ भने औषत आयु वृद्धि गर्ने, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा नागरिकको समतामूलक पहुँच एवं उपभोग सुनिश्चित गर्ने, स्वस्थ, सवल, उत्पादनशील, एवं सुखी र स्वास्थ नागरिक वनाउने परिकल्पना समेत भएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार आधारभूत स्वास्थ्य, प्रजनन स्वास्थ्य, पोषण सेवा, महिला तथा वालवालिकाको कुपोषण, परिवार नियोजन तथा मातृशिशु कल्याण एवं रक्तसञ्चार सेवा सञ्चालन, ग्रामीण तथा शहरी स्वास्थ्य सेवा स्थापना, सञ्चालन र स्वास्थ्य सम्वन्धी पूर्वाधार निर्माण, जनचेतनाको अभिवृद्धि गर्ने जिम्मेवारीहरु स्थानीय तहमा निहित गरिएको छ ।

५.१.२ समस्या तथा चुनौती

स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्तरोन्नतिमा कमि, स्वास्थ्य मेशिन उपकरण एवं पूर्वाधार अपर्याप्त, दक्ष, अनुभवी एवं विशेषज्ञ जनशक्तिको अभाव, सरकारले सूचीकृत गरेको निःशुल्क औषधीहरुको अभाव, आयुर्वेद, वैकल्पिक चिकित्सालय, योगा सञ्चालनमा नआउनु , पौष्टिक आहार सम्वन्धी (जङ्क फुडको नकरात्मक असर) सचेतना कार्यक्रम प्रभावकारी हुन नसक्नु, २४ सैं घण्टा आपतकालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु, जटिल प्रकृतिका स्वास्थ्य उपचार उपलव्ध गराउनु, महामारी एवं आपतकालीन अवस्थामाको सामना गर्ने असमर्थ, प्राणघातक जस्ता रोगहरुको नियन्त्रण तथा निवारण गर्नु, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईको विस्तार अनुरुपको स्वास्थ्य कर्मीको अभाव, गुणस्तरीय तथा बिशेषज्ञ डाक्टर को अभाव, प्रसुति सेवामा समस्यादान गर्नेविशषज्ञ सेवा प्र ,मातृ तथा शिशु मृत्युदर बढ्ने , नसकिएको

५.१.३ सम्भावना तथा अवसर

गाउँपालिकामा ५ शैयाको अस्पताल हाल निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको, सूचना प्रबिधि को मध्यमबाट गाउँपालिकाका स्वास्थ्य चौकीहरुमा टेलिमेडिसिन को व्यवस्था गर्न सकिने, हटिया, हुँङगुङ, लिंगम, च्याम्तांग र किमाथांकाका स्वास्थ्य चौकीहरुमा पालिका स्तरीय स्वास्थ्य मापदण्ड तयार गरि लागु गर्न सकिने, वडाहरुमा रहेका स्वास्थ्य इकाईहरुको स्वास्थ्य सेवा तथा सुबिधा लाई स्तरोन्नति गर्न सकिने | मातृ मृत्योदर घटाउन सकिनेई न्युनिकरण गर्न सकिनेविरामीलाई रेफर गर्ने दरला ,विशेषज्ञ सेवा स्थानीय ठाउँमै लिन सकिने ,

५.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य : स्वास्थ्य सेवामा सहज पहुँच अभिवृद्धि भई सेवामा गुणस्तरीयता कायम भएको हुने

उद्देश्य

१. आधारभूत एवं गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवालाई सर्वसुलभ एवं गुणस्तरीय वनाउने
२. स्वास्थ्य एवं पोषण सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्दै प्राकृतिक, वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिको प्रवद्र्घन गर्ने

रणनीतिहरु

१.१ स्वास्थ्य सेवालाई विस्तार गर्दै गुणस्तरीय वनाउने

१.२ स्वास्थ्य संस्थाहरुको क्षमतामा अभिवृद्धि ल्याउने

२.१ स्वास्थ्य एवं पोषण सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने

२.२ प्राकृतिक तथा वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिलाई प्रवद्र्घन गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को स्वास्थ्य सेवा विस्तार एवं गुणस्तरीय वनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- स्वास्थ्य चौकीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै वर्थिङ सेवा एवं आपतकालीन (क्वारेण्टाइन) कक्ष सहित चौविसै घण्टा सञ्चालनमा ल्याउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- प्रजनन लाई अनिवार्य रुपमा स्वास्थ्य संस्थामा गराउन अभियान संचालन गरिने छ |
- गाउँपालिका भित्रका सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईको क्षमता (पूर्वाधार र सेवा प्रबाह) अभिबृद्धि गरिने छ |
- स्वास्थ्य घुम्ति शिविर, गाउँघर क्लिनिकहरुलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्दै स्वास्थ्य सेवामा पहुँच अभिवृद्धि ल्याइने छ ।
- अति गरिव, विपन्न, दलित वर्ग, समुदायहरुको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्दै ७० वर्ष माथिका नागरिकहरुको उपचार निःशुल्क गर्ने प्रवन्ध स्वास्थ्य चौकीहरु मिलाइने छ ।

रणनीति १.२ को स्वास्थ्य संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- मनमोहन कार्डियोलोजी भास्कुलर सेन्टरसंगको सहकार्यमा टेलिमेडिसिन र बिशेषज्ञ सेवा प्रदान गरिने छ |
- दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्य कर्मचारी, दक्ष र अनुभवी स्वास्थ्यकर्मीहरुको व्यवस्था मिलाइने छ ।

- स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आवश्यकता अनुसार दक्ष चिकित्सक, अहेव, नर्स लगायतका अनुभवी जनशक्ति व्यवस्था मिलाउदै महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम, प्रशिक्षण आदिको प्रवन्ध गरिने छ ।
- हटियामा फिजियोथेरापी सेन्टर को व्यवस्था गरिने छ |
- स्वास्थ्य संस्था (चौकी तथा इकाई) मा सूचना प्रविधिको व्यवस्था गरिने छ |
- स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्तर र मापदण्ड अनुसारका भौतिक पूर्वाधार एवं मेशिन उपकरणहरुको व्यवस्था गरी क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ । स्वास्थ्य संस्थाहरुमा प्रयोगशाला, व्लड वैंक, र आपतकालीन सेवाका उपकरणहरुको प्रवन्ध मिलाइने छ ।
- अस्पताल पुग्नु अगावैको एम्वुलेन्समै सम्भव हुन सक्ने आपतकालीन उपचारका लागि पूर्व—अस्पताल सेवाको व्यवस्था गरिने छ ।
- जिल्ला अस्पतालसंग समन्वय गरी महामारी तथा सरुवा रोगहरुको उपचारका लागि आवश्यकताका आधारमा प्रभावित क्षेत्रहरुमा सवै प्रकारका सुविधा सहितको आइसोलेशन सेन्टरहरु स्थापना गरी उपचार व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति २.१ को स्वास्थ्य एवं पोषण सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- प्राणघातक तथा नसर्ने रोगहरु एचआईभी एड्स, लागुऔषध दुव्र्यसन, मधुमेह, उच्च रक्तचाप, मुटुरोग, क्यान्सर तथा मोटोपनाका वारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ ।
- स्वास्थ्यका हानीकारक रसायनिक पदार्थ, विषादीयुक्त, मिसावटजन्य एवं जङ्कफुड, सूर्तीजन्य पदार्थ, मदिरा सेबन जस्ता विकृति विरुद्ध अभियान सञ्चालन गर्दै चेतना अभिवृद्धि गर्दै रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने पोषणयुक्त खाद्यपदार्थको उपभोगका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।
- बालविवाह, दुई सन्तान वीचको जन्मान्तर, परिवार नियोजन, मातृशिशु कल्याणका वारेमा सचेतनामूलक अभियान सञ्चालन गरिने छ ।

रणनीति २.२ को प्राकृतिक तथा वैकल्पिक चिकित्सा पद्धति अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- प्राकृतिक तथा वैकल्पिक उपचार (आयुर्वेदिक, युनानी, आम्नी, पञ्चकर्म, होमोप्याथिक, फिजियोथेरापी, लेजरथेरापी, अकुपञ्चर, अकुपे्रसर, म्युजिकथेरापी) को प्रचार प्रसार गरी जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ ।
- सामुदायिक संस्थाहरुसंग सहकार्य गर्दै गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा योग तथा ध्यान केन्द्रहरु सञ्चालनमा ल्याइने छ । विद्यालयहरुमा विशेष कक्षको व्यवस्था गरी वालवालिकाहरुलाई नियमित रुपमा योग तथा ध्यान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- आयुर्वेदिक चिकित्सालाई प्रवद्र्घन गर्दै अस्पताल एवं औषधालयहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ ।
- आयुर्वेदिक चिकित्सा सम्वन्धी उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि प्रोत्साहित गर्दै आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराइने छ ।
- जडीवुटी आधारित परम्परागत उपचार पद्धतिलाई प्रवद्र्घन गर्दै आधुनिक आयुर्वेदिक प्रणालीसंग आवद्ध गराइने छ ।

तालिका 15:स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रात र वार्षिक लक्ष्य (मा .रू)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आव.	पाँचौ आव.	जम्मा				
गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा एवं विस्तार												
स्वास्थ्य संस्थाको न्युनतम मापदण्ड निर्धारण तथा स्तरोन्नति		१	१५					१५	०	३	१	२
५ सैयाको निर्माणाधीन अस्पताल निर्माण आयोजना	**संख्या**	१	१००	२००	२००	२००	२००	९००	२०	३	१	२
स्वास्थ्य सेवा विस्तारः स्वास्थ्य चौकीमा स्वास्थ्य परीक्षण, खोप, गाउँघर क्लिनिक, अल्ट्रा साउण्ड को व्यवस्था	संख्या	३	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	६	३	१	२
स्वास्थ्य चौकीमा आपतकालीन उपचार सेवा	संख्या	३	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३	३	१	२
वर्थिङ सेवा विस्तार कार्यक्रम सम्पूर्ण) (स्वास्थ्य संस्थाहरुमा	संख्या	१		४०				४०	१	३	१	२
विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम (नर्स सेवा)	संख्या	१६	५	५	५	५	५	२५	१	३	१	२
हटिया स्वास्थ्य चौकीमा गर्भवती महिला चेकजाँचका लागि भिडियो एक्सरे ल्याब सेवा विस्तार	संख्या	३	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	३३	३	१	२
लक्षित वर्ग का लागि घर घरमा स्वास्थ्य कार्यक्रम	**संख्या**	५	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३	३	१	२
हटिया स्वास्थ्य चौकीमा फिजियोथेरापी सेन्टर स्थापना	संख्या	१		१००	१००			२००	४	३	१	२
विशेषज्ञ डाक्टर सहितको स्वास्थ्य शिबिर	संख्या	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२	३	१	२
एम्बुलेन्स खरिद	संख्या	१	३०					३०	१	३	१	२
स्वास्थ्य संस्थाको क्षमता विकास								०	०	३	१	२
सूचना प्रविधि मैत्री स्वास्थ्य संस्था कार्यक्रम	संख्या	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२	३	१	२

सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई को विस्तार	संख्या	१	२०		२०			४०	१	३	१	२
स्वास्थ्य जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि	संख्या	१	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२	३	१	२
स्वास्थ्य चौकीमा स्वास्थ्य प्रयोगशाला स्थापना	संख्या	१	५०		५०		५०	१५०	३	३	१	२
स्वास्थ्य एवं पोषण सम्वन्धी चेतना अभिवृद्धि								०	०	३	१	२
महिला स्वास्थ्य अभिमुखीकरण	संख्या	१	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	३	१	२
वहुउद्देश्यीय पोषण कार्यक्रम	संख्या	१	१००		१००	१००	१००	४००	९	३	१	२
पोषणयुक्त खानेकुराः चेतना अभिवृद्धि	संख्या	१	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	३	१	२
मातृ, शिशु, बाल्यकालीन खाद्य तथा पोषण सुरक्षाः चेतना वृद्धि	संख्या	१	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	३	१	२
प्राणघातक रोगबारे जनचेतना	संख्या	१	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१	३	१	२
प्राकृतिक एवं वैकल्पिक उपचार प्रवर्द्धन								०	०	३	१	२
आयुर्वेदिक अस्पताल को विकास	संख्या	१	३०	३०	३०			९०	२	३	१	२
ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य परीक्षण	संख्या	१	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२	३	१	२
स्वास्थ्य तथा पोषणको जम्मा			८८०	९०५	१०३५	८३५	८८५	४५४०		३	१	२

५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा १.५.खाका

तालिका 16: आधारभूत स्वास्थ्यः नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८००८१/	०८१०८२/	८२/८३	०८३०८४/	८४/८५	०८५०८६/		
प्रभाव तहः	गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सवै नागरिकको पहँच भएको हुने								
गाउँपालिका स्तरीय अस्पताल मा पहुच	प्रतिशत	०	४	६	९	१३	१७	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक समीक्षा	स्वास्थ्य संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि हुने
१असर तहः.	आधारभुत स्वाथ्य सेवामा सहज पहुँच अभिवृद्धि भएको हुने								
३० मिनेटको दूरीमा नजिकको स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	७०	७१	७४	७६	७९	८२	पालिकाको पार्श्वचित्र,	
१प्रतिफल १.	स्वास्थ्य सेवाहरू विस्तार भई पहुँचमा सहजता भएको हुने								
गाउँघर क्लिनिक	संख्या	३	३	३	३	३	३	पालिकाको वार्षिक प्रगति समीक्षा	स्वास्थ्य संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि हुने
वार्षिक स्वास्थ्य शिविर	संख्या	२	२	२	२	२	२		
२४ सै घण्टा आपतकालीम सेवा उपलव्ध स्वास्थ्य चौकी	संख्या	१	१	१	१	१	१		
१प्रतिफल २.	स्वास्थ्य संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि भई गुणस्तरीय सेवा प्रदान भएको हुने								
प्रसुति सेवा उपलव्ध भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	संख्या	६	६	६	६	६	६	पालिकाको पार्श्वचित्र	स्वास्थ्य संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि हुने
स्वास्थ्य संस्थामा उपलव्ध दक्ष जनशक्ति	संख्या	६०	६०	६०	६०	६०	६०		
एक्सरे मेशिन सहित आधारभुत स्वास्थ्य उपकरण उपलव्ध भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	संख्या	५	५	५	५	५	५		
आधारभुत स्वास्थ्य भौतिक पूर्वाधार (खानेपानी र शौचालय) उपलव्ध भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	संख्या	१६	१६	१७	१८	१९	१९		
सबै प्रकारका खोप एवं भिटामिन ए प्राप्त गर्ने वाला बालबालिकाहरू	प्रतिशत	४३२	४३२	४३२	४३२	४३२	४३२		

स्वाप्रश्वासको संक्रमण (ब्च्क्ष्) दर प्रति हजारमा	संख्या	५२४	५००	४५०	४००	३५०	२००		
मात्रृ मृत्युदर (प्रतिलाख जिवित जन्ममा)	संख्या	-	-	-	-	-	-		
स्वास्थ्य विमामा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	-	-	-	-	-	-		
२ असर तह	स्वास्थ्य एवं पोषण सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने प्राकृतिकवैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिको प्रवर्द्धन भएको हुने ,								
कुपोषणका कारण पुड्कोकम तौल र , वर्ष मुनीका बालबालिका ५ ख्याउटे भएका	संख्या	०	०	०	०	०	०	पालिकाको पार्श्वचित्र	जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुने
२प्रतिफलः १.	स्वास्थ्य एवं वहुपक्षीय पोषण सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुने								
जनस्वास्थ्य एवं वहुपक्षीय पोषण सम्वन्धी चेतना अभियान	संख्या	०	०	०	२	३	४	पालिकाको पार्श्वचित्र	स्वास्थ्य सम्वन्धी चेतना अभिवृद्धि भएको हुने
झाडापखालामहामारी एवं भाईरस , सङ्क्रमणबाट भएको मृत्यु	संख्या	०	०	०	०	०			
कार्यरत महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू	संख्या	३०	३०	३०	३०	४०	५०		
२प्रतिफल २.	वैकल्पिक चिकित्सा पद्धति प्रवर्द्धन भएको हुने								
आयुर्वेदिक औषधालय तथा क्लिनिक	संख्या	०	०	१	१	१	१	पालिकाको पार्श्वचित्र	वैकल्पिक चिकित्सामा निजी क्षेत्र प्रोत्साहित भएको हुने

५.२ शिक्षा

५.२.१ पृष्ठभूमि

शिक्षा क्षेत्रलाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक, रोजगारमूलक वनाउने, सक्षम, प्रतिस्पर्धी र नैतिक एवं राष्ट्रिय हित प्रति समर्पित जनशक्ति तयार पार्ने, उच्च शिक्षालाई सहज, गुणस्तरीय र पहुँचयोग्य वनाई क्रमशः निःशुल्क वनाउने लक्ष्य नेपाल सरकारले लिएको छ । नेपालको संविधानले नागरिकलाई आधारभूत शिक्षालाई निःशूलक एवं अनिवार्य गर्ने, र माध्यामिक तह सम्मको शिक्षालाई निःशुल्क पाउने प्रत्याभूति गरेको छ । त्यसैगरी १५ औं राष्ट्रिय योजनामा सुलभ तथा गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चित गर्ने पक्षलाई दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीतिको रुपमा ग्रहण गरिएको छ भने शिक्षाको माध्यमवाट व्यक्तिको सर्वाङ्गिण विकास गर्ने र गुणस्तरीय शिक्षा प्रणालीलाई सामाजिक एवं आर्थिक रुपान्तरणको रुपमा परिकल्पना गरिएको छ । त्यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार मातृभाषामा शिक्षा प्रदान, पाठ्यक्रम तथा सामाग्री विकास विकास, प्राविधिक शिक्षा प्रदान, सहकारी विद्यालय स्थापना एवं विद्यालयहरुको नक्साङ्कन, समायोजन, शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने लगायतका कार्यहरुका लागि नीति, कानुन, योजना, कार्यान्वयन, नियमन तथा अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने जस्ता जिम्मेवारीहरु स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्र भित्र राखिएको छ ।

५.२.२ समस्या तथा चुनौती

भौगोलिक कठिनाई, विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप लगायत शैक्षिक सामाग्री, पुस्तकालय र प्रयोगशालाको कमि, पाठ्यपुस्तक ढुवानीमा समस्या, दिवा खाजाका लागि तोकिएको रकम न्यून हुनु, दिवा खाजा पकाउने कर्मचारी नभएको, स्थानीय पाठ्यपुस्तक को अभाब, विद्यालय, विद्यार्थी र अभिभावकहरु वीच नियमित सम्वादको अभाव र वुझाइमा कमि, आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक माध्यमवाट सिकाइलाई निरन्तरतामा कमि, सिकाइ उपलव्धि दर न्यून, विद्यालयहरुको नियमित अनुगमन र सुपरीवेक्षण कमि, विद्यालयमा शैक्षिक एवं भौतिक पूर्वाधारको कमी, र भएका पूर्वाधारहरु पनि वालवालिका एवं अपाङ्गतामैत्रीको अभाव , बाल मनोविज्ञान, मनोपरामर्शको अभाव र अध्ययन अनुसन्धानको पनि कमि, भाषा भेषभूषा र संस्कृतिमा बाह्य आक्रमणलाई नियन्त्रण गर्नु, सामुदायिक विद्यालयको शिक्षालाई पूर्णत प्रविधिमैत्री वनाउनु, विद्यालयका शिक्षकहरुको मनोवलमा अभिवृद्धि ल्याउनु, विद्यालय र अभिभावक बीचको वुझाइमा एकरुपता ल्याउनु

५.२.३ सम्भावना तथा अवसर

विद्यालय शिक्षालाई प्रविधिमैत्री वनाउन सकिने, गाउँपालिकाको भौगोलिक सहजतालाई ध्यान दिदै आवासीय बिद्यालय स्थापना गर्न सकिने, सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थीको आकर्षण वढाउन सकिने, विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार अपाङ्गता, वालवालिकामैत्री निर्माण एवं विस्तार गर्न सकिने, शिक्षकको क्षमता विकासका लागि विशेषज्ञ हरु बाट तालिम को व्यवस्था गर्न सकिने, शिक्षा शाखालाई प्रभाबकारी बनाउन सकिने, गाउँपालिकाकाले तर्जुमा गरेको शिक्षा ऐन २०७८ को कार्यान्वयन गर्न सकिने, शिक्षकलाई अनुसन्धनात्मक कृयाकलापमा संलग्न गराउन

गाउँपालिकाले सहजीकरण गर्न सक्ने, विद्यार्थीको अन्तरवैयक्तिक क्षमताको पहिचान विकास र तदअनुरुपको कार्यक्रम निर्माणकालागि आवश्यक पहल गर्न सकिने, स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण चरणमा रहेको र सो अनुसार पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्नु पर्ने, स्थानीय कला,संस्कृति भाषा र साहित्यको लोप हुन सक्ने , पुरातात्विक महत्वका सामग्रीहरू लोप हुँदै जानु .

५.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य प्राविधिक एवं गुणस्तरीय शिक्षामा सवैको पहुँच अभिवृद्धि भई दक्ष जनशक्ति उत्पादन भएको हुने

उद्देश्य

- शिक्षामा गति गरिव, विपन्न तथा सीमान्तकृत वर्ग लगायत सवैको सहज एवं समान पहुँच सुनिश्चित गर्नु
- विद्यालयहरुमा आधारभूत भौतिक एवं शैक्षिक सुविधाको सुनिश्चिततावाट गुणस्तरीय, प्रयोगात्मक, व्यवहारिक एवं प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्नु

रणनीतिहरु

१.१ साक्षरता वृद्धि तथा उमेर समूहका वालवालिकाहरुलाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउने

१.२ शिक्षालाई सर्वसुलभ बनाउदै गुणस्तरीय वनाउने

१.३ शैक्षिक एवं भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्दै सुविधासम्पन्न वनाउने

१.४ प्राविधिक दक्ष जनशक्ति विकास गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को साक्षरता वृद्धि तथा शिक्षामा समान पहुँच अभिवृद्धि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- एकल मातृभाषा भएका वस्तीहरुमा सम्भोटा लिपि द्वारा पठनपाठन गराइने छ |
- शिक्षावाट वन्चित समूहलाई गृहणी, प्रौढ तथा अभिभावक शिक्षा तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन एवं विद्यालय छाडेका वा वाहिर रहेका उमेर समुहका वालवालिकाहरुलाई वैकल्पिक शिक्षा प्रदानवाट साक्षरतामा अभिवृद्धि ल्याउदै जीवनोपयोगीका साथै प्रारम्भिक वालविकासलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।
- नागरिक समाज, स्थानीय गैसस लगायतका सामुदायिक संस्थाहरुसंग सहकार्य गरी विद्यालय भर्नालाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गर्दै उमेर समुहका सवै वालवालिकालाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याइने छ ।
- आधारभूत एवं माध्यामिक तह सम्मको शिक्षालाई निःशुल्क एवं अनिवार्य वनाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिने छ ।
- आधारभूत तहसम्म स्थानीय मातृभाषामा शिक्षा प्रदान गर्न विद्यालयलाई प्रोत्साहित गर्दै नैतिक शिक्षा एवं व्यवहारिक शिक्षामा जोड दिइने छ ।

रणनीति १.२ को शिक्षालाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- गाउँपालिका भित्रका बिद्यालयहरु लाई समेटेर आवाशीय बिद्यालयको विकास गरिने छ | न्यून विद्यार्थी संख्या भएका विद्यालयहरुलाई सम्भाव्यताका आधारमा विद्यालय समायोजन गर्दै आवसिय विद्यालयहरु सञ्चालनमा ल्याइने छ ।
- लिंगममा अवस्थित नमुना बिद्यालय "अरुणोदय मा बि" लाई अनुसन्धान केन्द्र का रुपमा विकास गरिने छ |
- तालिम प्राप्त, विषयगत एवं दरबन्दी अनुसारका शिक्षकहरुको व्यवस्था गर्दै शिक्षकहरुलाई प्रविधिमैत्री, विषयगत तालिम, पुर्नताजगी तालिम, अन्तरक्रिया एवं अनुभव आदनप्रदानमा सहभागि गराई पेशागत दक्षतामा अभिवृद्धि ल्याउदै शिक्षण पद्धतिहरुलाई व्यवहारिक, प्रयोगात्मक, बालमैत्री वनाइने छ ।
- विषयगत, कक्षागत सिकाई उपलब्धी दर बढाउन नतिजामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन, विद्यालय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन एवं बालबालिकाहरुलाई मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गर्दै बालबालिकाको सिकाईमा अभिवृद्धि ल्याइने छ ।
- शिक्षण सिकाइ तथा उपलव्धि, निरन्तरता दरमा वृद्धि ल्याउदै निश्चित मापदण्डका आधारमा उत्कृष्ट शिक्षक, उत्कृष्ट परिणाम ल्याउने विद्यालय, प्रभावकारी विद्यालय व्यवस्थापन, एवं वालवालिकाहरुलाई प्रोत्साहित गर्दै पुरस्कृत गरिने छ ।

रणनीति १.३ को भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्थावाट सुविधा सम्पन्न अन्र्तगतका कार्यनीतिहरु

- सवै प्रकारका भौतिक पूर्वाधारहरु (विजुली, खानेपानी, शौचालय, भवन निर्माण, कक्षाकोठा, फर्निचर, तारवार, खेलमैदान, छात्रावास आदि) निर्माण गर्दै पूर्वाधारलाई छात्रामैत्री, अपाङ्तामैत्री एवं भूकम्प प्रतिरोधात्मक बनाउदै विद्यालयलाई सहज वनाइने छ ।
- विद्यालयलाई आइसिटिमा जोड्दै इ—पुस्तकालय, ई—हाजिरी, स्मार्ट वोर्डको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, सन्दर्भ सामग्री, विषयगत शैक्षिक सामग्री तथा पाठ्यपुस्तकहरुको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- विद्यालयहरुमा व्यवस्थित खेलकुद मैदान सहित विद्यालयको चारैतर्फ फलफुलका विरुवा, तथा छहारा दिने ठूला रुखहरुको वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रवद्र्घन गरिने छ ।
- विद्यार्थीहरुको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण तथा प्रारम्भिक स्वास्थ्योपचारका विद्यालयमा घुम्ति नर्स सेवा उपलव्ध गराइने छ ।

रणनीति १.४ को प्राविधिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- कृषि, स्वास्थ्य, इन्जिनियरिङ लगायतका विषयहरुको अध्यपनका लागि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम (सिटिइभिटी) को सम्वद्धनमा सुविधा सम्पन्न प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन गरिने छ ।

- व्यवसायिक एवं प्राविधिक शिक्षाका लागि शिक्षकहरुको पेशागत दक्षता अभिवृद्धि, तालिम प्रदान गर्ने, विषयगत शिक्षक लगायत आवश्यक श्रोत साधनको प्रवन्ध मिलाइने छ ।
- महिला, अति गरिव विपन्न, सीमान्तकृत एवं दलित वर्ग समुदायलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्दै प्राविधिक शिक्षाका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।
- १२ वर्ष भन्दा माथिका बालबालिकाको "बिशेष शिप सर्वेक्षण" गरि उनीहरुको क्षमता र रुची का आधारमा ब्यबसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

तालिका 17: शिक्षा सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	**एकाइ**	**योजनाको कुल लक्ष्य**	**अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (लाखमा.रू)**						**बजेट प्रतिशत**	**दिविल संकेत**	**लैंगिक संकेत**	**जलबायू संकेत**
			पहिलो आ.व.	**दोस्रो आ.व.**	**तेस्रो आ.व.**	**चौथो आव.**	**पाँचौ आव.**	**जम्मा**				
शैक्षिक नीति विकास												
बिद्यालयको पुर्बाधार तथा गुणस्तरीयता को न्युनतम मापदण्ड निर्माण	संख्या	१	२०					२०	०४२.	४	१	३
स्थानीय विद्यालय भर्ना कार्यक्रम	पटक	१	५	५	५	५	५	२५	०५२.	४	१	३
विद्यालय पोशाक, कापी झोला किताव, ढुवानी र वितरणमा सहजीकरण	संख्या	१	५	५	५	५	५	२५	०५२.	४	१	३
सुबिधा सम्पन्न प्रारम्भिक वाल विकास केन्द्र	संख्या	१	१०	५	५	५	५	३०	०६३.	४	१	३
स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम	पटक	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१०५.	४	१	३
शैक्षिक क्यालेन्डर निर्माण / ब्यबस्थापन	पटक	१	३	३	३	३	३	१५	०३१.	४	१	३
संस्थागत विद्यालय नियमन कार्यक्रम	पटक	१	३	३	३	३	३	१५	०३१.	४	१	३
गुणस्तरीय शिक्षा								०	०००.	४	१	३
तालिम तथा पुनर्ताजगी बिशेषज्ञ) तालिम, कम्पुटर, IEMIS, लेखा लगायत का तालिम कार्यक्रम(	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५२३.	४	१	३
शिक्षक आदान प्रदान कार्यक्रम	पटक	२	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१०५.	४	१	३

शिक्षकको क्षमता विकास अनुसन्धान), बौद्धिक क्रियाकलाप, लेख प्रकाशन, आदि(	पदक	२	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३१४.	४	१	३
शिक्षकको बौद्धिकताज्ञान सर्वेक्षण /	पटक	३	२०		२०		२०	६०	१२६.	४	१	३
सम्मान तथा उत्कृष्ट पुरस्कार	संख्या	५	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३१४.	४	१	३
पाठ्यक्रम परिमार्जन, संशोधन ८ देखि ६ आधारभूत तह कक्षा) सम्म का लागि स्थानीयपाठ्यक्रम निर्माण (	संख्या	१	२०					२०	०४२.	४	१	३
माध्यमिक तह का किशोर किशोरीको सूचना प्रबिधि सम्बन्धि ज्ञान शिप अभिबृद्धि कार्यक्रम	संख्या	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२०९.	४	१	३
भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था								०	०००.			
थप पूर्वाधार निर्माणः तारबार, कम्पाउण्ड, खानेपानी, खेलमैदान, कक्षाकोठा, फर्निचर तथा खेल सामग्री	संख्या	१६	१००	१००	१००	१००	१००	५००	१०४६.	४	१	३
न्युनतम शैक्षिक सामग्री को निर्धारण, अनुगमन र ब्यबस्थापन	संख्या	१६	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५२३.	४	१	३
विज्ञान, कम्प्युटर, प्रयोगशाला	संख्या	५	३०		३०			६०	१२६.	४	१	३
पुस्तकालय	संख्या	५	३०		३०			६०	१२६.	४	१	३
पूर्वाधार स्तरोन्नति कार्यक्रम बाल), अपाङ्ग तथा जेष्ठ मैत्री पूर्वाधार विकास(	संख्या	१६	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३१४.	४	१	३
प्राविधिक,दक्ष जनशक्ति विकास								०	०००.			
प्राविधिक धार सञ्चालन	संख्या	२	१००	१००	१००	१००	१००	५००	१०४६.	४	१	३

उच्च शिक्षा छात्रावृत्तिःस्वास्थ्य, कृषिपशु, इन्जिनियरिङ, आयुर्वेद	संख्या	६	६०	६०	६०	६०	६०	३००	६२८.	४	१	३
पढ्दै कमाउदै व्यवसायिक शिक्षा कार्यक्रम	संख्या	२	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५२३.	४	१	३
अतिरिक्त कार्यक्रमहरू								०	०००.			
विद्यालयमा खेलकुद लगायतका अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	संख्या	१	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२०९.	४	१	३
विद्यालय घुम्ति नर्स सेवा	संख्या	१६	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१०५.	४	१	३
अन्तर विद्यालय प्रतियोगिता खेलकुद, वक्तृत्वकला, हाजिरीजवाफ, गीत लोक नृत्य, कथा, कविता तथा निवन्ध, चित्रकला	पटक	१६	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१०५.	४	१	३
एक विधालय एक करेसाबारी कार्यक्रम	संख्या	१६	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१०५.	४	१	३
आवासीय बिद्यालय विकास कार्यक्रम	संख्या	३	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	२०९२.	४	१	३
अरुणोदय माध्यमिक बिद्यालयलाई रैथाने बाली अनुसन्धान केन्द्र को रुपमा विकास	संख्या	१	१००	१००	१००	१००	१००	५००	१०४६.	४	१	३
शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रर्वतनको जम्मा			१०३६	९११	९९१	९११	९३१	४७८०				

५ अपेक्षित उपलब्धि २.५.तथा नतिजा खाका

*तालिका 18: **शिक्षा विकासः नतिजा खाका***

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८००८१/	८१०८२/	०८२/८३	०८३०८४/	८४/८५	८५०८६/		
प्रभाव तहः	प्राविधिक एवं गुणस्तरिय शिक्षामा सबैको पहुँच अभिवृद्धि भई दक्ष जनशक्ति उत्पादन भएको हुने								
साक्षरता दर.	प्रतिशत	६१	६२	६४	६८	७२	७६	पालिकाको पार्श्वचित्र,	जनचेतना अविवृद्धि भएको हुने
१असर तहः.	शिक्षामा अति गरिववर्ग लगायत सबैको सहज एवं समान पहँच सुनिश्चित भएको हुने विपन्न तथा सीमान्तकृत ,								
१५ मिनेटको दूरीमा आधारभुत तह सम्मको विद्यालय पहुँच भएका घारधुरी	प्रतिशत	८०	८५	९०	९५	९७	१००	पालिकाको पार्श्वचित्र,	
१प्रतिफल१.	विद्यालयमा उमेर समूहका सबै वालवालिकाहरूको पहुँच वृद्धि भएको हुने								
आधारभुत तहको खुद भर्नादर	प्रतिशत	११	१२	१३	१४	१५	१६	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक प्रगति समीक्षा	अबिभावक एवं चेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम प्रभावकारी बएको हुने
सुविधा सम्पन्न प्रारम्भिक वालविकास केन्द्र	संख्या	५	८	११	१५	१८	२०		
विद्यालय बाहिर उमेर समुहका बालबालिकाहरू	प्रतिशत	६	५	४	२	१	०		
१ २.प्रतिफल	माध्यामिक तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य एवं निःशुल्क भएको हुने								
विद्यालय छाड्ने दर	प्रतिशत	-	-	-	-	-	-	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक प्रगति समीक्षा	शिक्षा क्षेत्रमा पर्याप्त वजेट विनियोजन भएको हुने
माध्यामिक तहसम्म दिवा खाजा खुवाउने विद्यालय	संख्या	०	०	२	२	२	२		
पोशाकडटपेन ,किताव ,कापी , निशुल्क वितरण	संखया	०	०	०	१	१	२		
२असर तहः.	विद्यालयमा आधारभुत भौतिक एवं शैक्षिक सुविधाको सुनिश्चितताबाट गुणस्तरीयशिक्षा प्रदान भएको हुने व्यवहारिक एवं इराविधिक ,प्रयोगात्मक ,								
माध्यामिक तहको सिकाइ उपलब्धि दर	प्रतिशत	५८	६०	६५	७०	७५	८०	पालिकाको पार्श्वचित्र , प्रगति समीक्षा	गुणस्तरीय शिक्षा प्रवर्द्धित भएको हुने
उच्च शिक्षा अध्यापन गर्ने शिक्षण संस्था	संख्या	०	०	०	१	२	२		

२प्रतिफल १.	विद्यालयहरूमा शैक्षिक एवं भौतिक पूर्वाधारहरूको व्यवस्था सर्वसुलभ भएको हुने								
सवै प्रकारका भौतिक पूर्वाधार भएका विद्यालय ,खेल मैदान) ,कक्षाकोठा ,फर्निचर ,शौचालय (हाजिरी-ई ,विद्युत,खानेपानी ,भवन	संख्या	२	३	५	६	९	१५	पार्श्वचित्र तथा वार्षिक प्रगति समीक्षा	शिक्षा क्षेत्रमा पर्याप्त वजेट विनियोजन भएको हुने
आईसिटीकम्प्युटर तथाविज्ञान , स्यानिटरी ,नर्ससेवा ,प्रयोगशाला भएका विद्यालय ,प्याड	संख्या	१	२	२	२	२	३		
२प्रतिफल १.	सक्षम र व्यवसायिक प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन भएको हुने								
विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालय	संख्या	१	१	१	१	१	१	पालिकाको पार्श्वचित्र	व्यवसायिक एवं प्राविधिक शिक्षा प्रवर्द्धित भएको हुने
सिटिइभिटीबाट मान्यता प्राप्त प्राविधिक शिक्षालय	संख्या	०	०	०	०	०	०		
प्राविधिक शिक्षालयमा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या	१००	१००	१००	१३०	१४०	२००		

५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

५.३.१ पृष्ठभूमि

खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा र स्वच्छ खानेपानीमा पहुँचलाई नेपालको संविधान, २०७४ मा नागरिकहरुको मौलिक अधिकारको रुपमा ग्रहण गरिएको छ । त्यसैगरी दिगो विकास लक्ष्यमा स्वच्छ खानेपानीलाई एक महत्वपूर्ण लक्ष्य सूचकको रुपमा व्यवस्था गरिएको छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय खानेपानी व्यवस्थापन गर्ने, त्यसका लागि नीति, कानुन, मापदण्ड तथा योजना कार्यान्वयन, नियमन गर्ने, महसुल निर्धारण गर्ने जस्ता जिम्मेवारीहरु स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

५.३.२ समस्या तथा चुनौती

खानेपानीको शुद्धता तथा प्रशोधन कार्य नहुनु, खानेपानीको शुद्धता तथा सरसफाई प्रति जनचेतनाको अभाव, फोहोरमैला व्यवस्थापनको प्रभावकारीतामा कमि, खानेपानीको स्रोतको गुणस्तरीयता कायम राख्नु, खानेपानी मुहानहरुको दिगो उपयोग तथा संरक्षण गर्नु, गाउँपालिकामा खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धि हेर्ने कर्मचारी नभएको, व्यवस्थित खानेपानी योजना अभाव तथा भएका खानेपानीको संरक्षण एवं नियमित सञ्चालनमा समस्या

५.३.३ सम्भावना तथा अवसर

एक घर एक धारा अवधारणा लागु भएको, खानेपानीको ब्यबस्थापनका लागि प्रशस्त मात्रामा जलाधार रहेको, गाउँपालिका भित्र हाल संचालित खानेपानी आयोजनाले गाउँबासीको आवस्यकतालाई सम्बोधन गरेको, गाउँपालिकाले बार्षिक रुपमा खानेपानी सरसफाईका लागि आवश्यक बजेट विनियोजन गरेको, एकिकृत खानेपानी व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्न सकिने र संचालनमा रहेका खानेपानी आयोजनाहरू व्यवस्थित हुने

५.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य : गुणस्तरीय र सुरक्षित खानेपानीको सर्वसुलभ एवं पूर्ण सरसफाइयुक्त गाउँपालिका भएको हुने

उद्देश्य

१. स्वच्छ, सफा र सुरक्षित खानेपानीमा नागरिकहरुको पहुँच अभिवृद्धि भई सर्वसुलभ वनाउनु
२. सरसफाईलाई व्यवस्थित गर्दै स्वच्छ वातावरण कायम राख्नु

रणनीतिहरु

१.१ खानेपानीका मुहान तथा श्रोतहरुको संरक्षण एवं सम्वद्र्घन गर्ने

१.२ आधारभूत खानेपानीमा सवैको सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्ने

२.१ सरसफाइलाई व्यवस्थित गर्दै फोहोरमैलालाई सुरक्षित विसर्जन गर्ने
२.२ सरसफाइ सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को खानेपानीका मुहान श्रोतको संरक्षण अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- खानेपानीका मुहान तथा श्रोतहरुको पहिचान गरी नक्साङ्कन गरिने छ ।
- खानेपानीका संरचनाको स्तरोन्नति, मुहान सुधार एवं संरक्षण गदै पानी प्रशोधनको व्यवस्था मिलाइने छ
- तारवार तथा पर्खालहरु निर्माण गरी मुहान क्षेत्रको संरक्षण गरिने छ ।

रणनीति १.२ को खानेपानीमा सवैको सहज पहुँच अभिवृद्धि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- हरेक घरमा पाइपलाइन मार्फत सुरक्षित तवरले खानेपानी वितरणको व्यवस्था मिलाउदै एकघर एकधाराको व्यवस्था गरिने छ ।
- पानी मुहान र खानेपानी संरचनाहरुको नियमित मर्मत सम्भार, स्तरोन्नति र वितरण प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्दै थप क्षेत्रहरुमा खानेपानी सुविधा उपलव्ध गराइने छ ।
- सार्वजनिक स्थल, कार्यालय, बस्तिआदि क्षेत्रमा सार्वजनिक धाराहरु निर्माण गरी खानेपानीमा पहुँच वृद्धि ल्याइने छ ।

रणनीति २.१ को व्यवस्थित सरसफाइ व्यवस्थित वनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- शौचालयको व्यवस्था प्रत्येक घरमा हुनुपर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ। शौचालय निर्माण गर्न नसक्ने अति गरिव एवं विपन्न घरहरुमा शौचालय निर्माणका लागि सहयोग तथा अनुदानको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- स्थानीय समुदायको सहभागितामा पानी सुविधा सहितको सार्वजनिक शौचालय निर्माण एवं सरसफाइलाई व्यवस्थित गर्दै खुल्ला दिसामुक्त बनाइने छ ।
- फोहोरको मुख्य श्रोतहरु घर, पसल, व्यवसाय, कार्यालय एवं सार्वजनिक स्थलहरुमा फोहोरलाई वर्गीकरण गरी सङ्कलन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । सङ्कलित फोहोरलाई सुरक्षित विसर्जनको व्यवस्था गरिने छ

रणनीति २.२ को जनचेतना अभिवृद्धि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- खानेपानी संरक्षण, स्वच्छ खानेपानी वारे जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
- सामुदायिक संस्थाको सहकार्यमा सरसफाइ अभियान सञ्चालन गरिने छ ।
- महिला सञ्जाल तथा आमासमुह मार्फत फोहोरवाट कम्पोष्ट मल वनाउने सम्वन्धी प्राविधिक सीप विकास तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
- फोहोरमैला सम्वन्धी चेतनामूलक प्रचार सामाग्रीहरु वनाई वितरण गरिने छ ।

तालिका 19: खानेपानी तथा सरसफाई : कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
खानेपानी मुहान तथा श्रोत संरक्षण												
खानेपानी संरचना स्तरोन्नति	संख्या	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	७.४	६	३	१
मुहान क्षेत्र वृक्षारोपण	संख्या	५	५	५	५	५	५	२५	१.९	६	३	१
मुहान क्षेत्र तारवार, पर्खाल निर्माण	संख्या	६	१०	१०	१०	१०	१०	५०	३.७	६	३	१
खानेपानीमा पहुँच अभिवृद्धि								०	०.०	६	३	१
एक घर एक धारा सबलीकरण	संख्या	६	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	११.१	६	३	१
थपक्षेत्र खानेपानी विस्तार	संख्या	४	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	१८.५	६	३	१
खानेपानी आयोजना स्तरोन्नति, मर्मत सम्भार	संख्या	५	४०	४०	४०	४०	४०	२००	१४.८	६	३	१
खानेपानी शुद्धीकरण,	संख्या	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	७.४	६	३	१
खानेपानी उपभोक्ता क्षमता वृद्धि	संख्या	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	७.४	६	३	१
व्यवस्थित सरसफाइ								०	०.०	६	३	१
गोला, हटिया, हुँङगुङ, चेपुवा, लिंगम, च्याम्तांग र किमाथांकाको बस्ति क्षेत्रमा ढल निर्माण, मर्मत	संख्या	७	४०	४०	४०	४०	४०	२००	१४.८	६	३	१
फोहोर बर्गिकरण तथा ब्यबस्थापन	संख्या	७	२०	२०	२०	२०	२०	१००	७.४	६	३	१
सरसफाइ जनचेतना अभिवृद्धि								०	०.०	६	३	१
फोहोरमैला जनचेतना अभिवृद्धि	पटक	१	५	५	५	५	५	२५	१.९	६	३	१
टोल, वस्ती सरसफाइ अभियान	पटक	१	५	५	५	५	५	२५	१.९	६	३	१
कम्पोष्ट मल वनाउने प्राविधिक तालिम	पटक	१	५	५	५	५	५	२५	१.९	६	३	१
खानेपानी तथा सरसफाईको जम्मा			**२७०**	**२७०**	**२७०**	**२७०**	**२७०**	१३५०		६	३	१

५अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ३.५.

तालिका 20:खानेपानी तथा सरसफाइं नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष २०८००८१/	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८१०८२/	८२/८३	२०८३०८४/	८४/८५	२०८५०८६/		
प्रभाव तहः	गुणस्तरीय र सुरक्षित खानेपानीको सर्वसुलभ एवं सरसफाई गाउँपालिका भएको हुने								
सुरक्षित एवं उपचार गरिएको खानेपानी सुविधामा पहुँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत	०	०	०	०	३	४	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक समीक्षा	उपलब्ध पानीको उपयुक्त सदुपयोग हुने
१असर तहः.	स्वच्छ सफा र सुरक्षित खानेपानीमा नागरिकहरुको पहुँच अभिवृद्धि भईसर्वसुलभ भएको हुने								
आधारभूत खानेपानी सेवामा पहँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत	५०	५०	६०	७०	८०	९०	पालिकाको पार्श्वचित्र,	उपलब्ध पानीको उपयुक्त सदुपयोग हुने
१प्रतिफल १.	खानेपानीको मुहान तथा स्रोतहरूको संरक्षण भई दिगोको रुपमाविकास भएको हुने								
उपलव्ध खानेपानीको मुहान तथा जलश्रोतहरू	संख्या	५०	५०	५०	६५	७०	७५	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक समीक्षा	पानी मुहानहरूकोसंरक्षण भएको हुने
तारवारपर्खाल , लगाई संरक्षित गरिएको खानेपानी मुहान	संख्या	३	३	५	६	७	८		
स्रोत संरक्षणका लागि बाढी पहिरो नियन्त्रण	संख्या	०	०	२	३	४	५		
१प्रतिफल २.	खानेपानी पूर्वाधारको स्तरोन्नति भई घरघरमा सुरक्षित खानेपानी उपलव्ध भएको हुने								
नियमित मर्मतस्तरोन्नति , भएका खानेपानीका (धारा,पाइपलाइन)पूर्वाधार	संख्या	१५	१६	१९	२०	२१	२२	पालिकाको पार्श्वचित्र	खानेपानीउपभोक्ता समितिहरूको क्षमता विकास भई
थप खानेपानी पूर्वाधार	संख्या	-	-	-	-	-	-		

क्रियाशील खानेपानि तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति	संख्या	१५	१६	१७	१८	१९	२०		क्रियाशील भएको हुने
२असर तहः .	सरसफाइलाई व्यवस्थित गर्दै स्वच्छ वातावरण कायम भएको हुने								
ब्यबस्थित रुपमा फोहोर ब्यबस्थापन गर्ने ठाउ	प्रतिशत	१	१	१	१	१	१		
२प्रतिफल१.	पोहोरलाई सदुपयोग गर्दै फोहोरबाट आर्जन भएको हुने								
घर, पसल, कार्यालयका फोहोरलाई वर्गीकरण गरी विसर्जन गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	०	०	०	५	७	८	पालिकाको पार्श्वचित्र	फोहोर व्यवस्थापनमा जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुने
शौचालय भएका घरधुरी	प्रतिशत	९०	९०	९४	९६	९८	१००		
व्यवस्थित ढल प्रणालीमा जोडिएका घरधुरी	प्रतिशत	०	०	०	०	५	१०		
२प्रतिफल २.	फोहोरलाईसदुपोग गर्दै फोहोरबाट आय आर्जन भएको हुने								
जैविकमल बनाउने सम्वन्धी प्राविधिक तालिम लिने	संख्या	१५	१७	१८	२०	२२	२४	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक प्रगति समीक्षा	फोहोर व्यवस्थापनमा जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुने
जैविक मल उत्पादनमा आवद्ध घरधुरी	संख्या	५	६	७	८	९	१०		

५.४ लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा लक्षित वर्ग

५.४.१ पृष्ठभूमि

नेपाल संविधान, २०७४ ले समानता (कानुनी आधारमा समान), सामाजिक न्याय (समानुपातिक सहभागिताका आधारमा), सामाजिक सुरक्षा (कानुनद्वारा सुरक्षा), ज्येष्ठ नागरिकको संरक्षण, दलितछुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्ध (जातिय आधारमा), महिला, वालवालिका, दलित (समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा) को हकलाई मौलिक अधिकारको रुपमा ग्रहण गरिएको छ । १५ औं राष्ट्रिय योजनामा परिस्कृत तथा मर्यादित जीवनलाई दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्यको रुपमा अंगिकार गरेको छ भने गरिवी निवारण गर्ने र आर्थिक सामाजिक समानता सहितको न्यायपूर्ण समाज निर्माण गर्ने पक्षलाई दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीतिको रुपमा लिइएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको लगत राख्ने, परिचयपत्र वितरण गर्ने, सामाजिक सुरक्षा र सुविधाको व्यवस्थापन गर्ने, दिवाखाजा, आश्रय केन्द्र सञ्चालन एवं पुर्नस्थापना केन्द्र सञ्चालन गर्ने र सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन जस्ता जिम्मेवारीहरु संघ एवं प्रदेश सरकारको समन्वयमा गर्ने कार्य स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारमा राखिएको छ ।

५.४.२ समस्या तथा चुनौती

गाउँपालिकाका भौतिक संरचनाहरु समावेशीमैत्री नहुनु, समावेशी विकास प्रकृयाका बारेमा सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीमा चेतनाको कमि, बाल बिबाह जस्ता सामाजिक समस्याको दिगो समाधान हुन नसक्नु, मनोसामाजिक समस्याको निराकरणका लागि ठोस नीतिको अभाव, लक्षित वर्गको आर्थिक तथा वैयक्तिक क्षमता अभिबृद्धिको दीगो समाधानका लागि ठोस कार्यक्रमको अभाव, लक्षित वर्गका लागि विनियोजन गरेको वजेट कार्यक्रम वितरणमुखी हुनु, लैङ्गिक हिंसा, भेदभाव, छुवाछुत जस्ता सामाजिक कुरीतिहरुको नियन्त्रण गर्नु, अपाङ्गता भएकाहरुलाई स्वरोजगार वनाउनु, महिलाहरुमा गुणात्मक क्षमता विकास गर्दै निर्णय तहमा उनीहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गर्नु

५.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सामाजिक सम्पतिको अभिलेखीकरण, गौरुंग (सूचना अधिकारी) प्रबर्धन गर्न सकिने, आए बाबु लाई प्रोमोसन गर्न जस्ता सामाजिक पुंजी लाई विकासमा रुपान्तरण गर्न सकिने, महिला सशक्तीकरण हुँदै, निर्णायक तह महिलाको उपस्थिति, महिला समूह, आमा समूह, महिला सहकारी जस्ता संस्थाहरु क्रियाशील रहेको, युवा क्लवहरु तथा विभिन्न सामाजिक संस्थाहरु क्रियाशील, उद्यमशीलता तथा व्यवसायिक सीप विकास तालिमहरु सञ्चालनवाट क्षमता अभिवृद्धि, रोजगारीता, पेशा एवं व्यवसायहरुमा महिला उपस्थिति, लक्षित वर्गको उत्थानका लागि वार्षिक बजेट बिनियोजन भएको

५.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

लक्ष्यः सवै क्षेत्रमा समान सहभागिता एवं अवसरहरुको उपयोग गर्दै विभेद रहित समाज निर्माण भएको हुने

उद्देश्य

१. लक्षित वर्ग (महिला, वालवालिका, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत एवं अति विपन्न) को क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सशक्तीकरण गर्नु
२. नीति निर्माण एवं नेतृत्व तह लगायतका क्षेत्रहरुमा समतामूलक समावेशीकरण भई विभेद रहितको समाज निर्माण गर्नु

रणनीतिहरु

१.१ लक्षित वर्गको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै आर्थिक, सामाजिक स्थितिमा सुधार ल्याउने
१.२ लक्षित वर्गलाई सम्मान, संरक्षण र सशक्तीकरण गर्ने
२.१ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रवद्र्घन गर्ने
२.२ सामाजिक न्याय सहित विभेद रहित समाजको सुनिश्चितता गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को क्षमता विकासवाट लक्षित वर्गको आर्थिक सामाजिक स्थितिमा सुधार अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- अतिगरिव तथा विपन्नलाई आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराउदै कृषि, स्वास्थ्य, इन्जिनियरिङ लगायतका प्राविधिक क्षेत्रमा उच्च शिक्षाका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।
- व्यवसायिक सीप तथा उद्यमशीलता विकास सम्वन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी महिला, अपाङ्गत भएका, दलित लगायतका लक्षित वर्ग, समुदायहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै स्वरोजगारीका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।
- वित्तीय पहुँचमा सहजता, सहुलियतपूर्ण ऋण, अनुदान आदिको व्यवस्था गर्दै अपाङ्गता भएका व्यक्ति लगायतका लक्षित वर्गको आय आर्जनका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।
- आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछाडी परेका महिला, बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, अल्पसख्याक, सीमान्तकृत समुदायको अभिलेख तथा खण्डिकृत तथ्याङ्क अद्यावधिक गरिने छ । सोका आधारमा सामाजिक तथा आर्थिक उत्थान कार्यमक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
- किशोरी तथा युवतीहरुलाई वजारको मागमा आधारित रोजगारीमूलक तालिमहरु प्रदान गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्दै प्रतिस्पर्धी, सक्षम र सवल बनाइने छ ।

रणनीति १.२ को लक्षित वर्गलाई सम्मान, संरक्षण र सशक्तीकरण अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- पूर्ण अपाङ्गता भएका व्यक्ति एवं असक्त, वेसहारा, विपन्न, असहाय ज्येष्ठ नागरिक तथा एकल महिला एवं वालवालिकाहरुका लागि स्याहार केन्द्र, आश्रयकेन्द्र जस्ता कार्यक्रम निर्माण गरी संरक्षण गरिने छ ।

- नागरिक सम्मान, भ्रमण, निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण तथा उपचार, वीमा जस्ता कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी ७० वर्ष माथिका ज्येष्ठ नागरिकहरुको वाँकी जीवन यापनका लागि सहजपूर्ण वातावरण तयार पारिने छ ।
- ज्येष्ठ नागरिकका ज्ञान, सीप, अनुभवहरुलाई उपयोग गर्दै सीप हस्तान्तरण, छलफल एवं अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
- वस्तीहरुमा सुविधायुक्त सामुदायिक भवन निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याइने छ ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि विशेष शिक्षा एवं व्यवसायिक सीप प्रदान गरी सशक्त वनाइने छ ।

रणनीति २.१ को लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रवद्र्घन अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्वन्धी स्थानीय नीति, ऐन, नियम तथा कानुनहरु निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।
- नीति निर्माण, योजना तर्जुमा, योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा लक्षित वर्ग तथा लाभान्वित समुदायिकको सहभागिता अनिवार्य गरिने छ ।
- लैङ्गिक उत्तरदायी वजेट र शासन व्यवस्थालाई संस्थागत गरिने छ ।
- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्वन्धी आमा समुह, महिला सञ्जाल मार्फत सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै अभियानहरु आयोजना गरिने छ ।
- महिला लगायत लक्षित वर्ग, समुदायलाई आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक रुपमा सशक्तीकरण गरी गाउँपालिकाका विभिन्न संरचनाहरुमा सार्थक, अर्थपूर्ण सहभागि गराइने छ ।

रणनीति २.२ को सामाजिक न्याय सहित विभेद रहित समाजको सुनिश्चित अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- महिला, वालवालिका, अपाङ्गता भएका, दलित, विपन्न लगायतका लक्षित वर्गको संवैधानिक अधिकार संरक्षण एवं सम्वद्र्घन गरिने छ ।
- बालबालिकाहरुको शारीरिक र मानसिक विकासका लागि आवश्यक सवै प्रकारका व्यवस्थाहरु मिलाउदै वालमैत्री स्थानीय शासनलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
- महिला, एकल महिला, दलित एवं अल्पसंख्यक लगायतका पिछडिएका वर्ग, समुदायलाई विकासका हरेक चरण तथा तहहरुमा समान सहभागिको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- महिला, वालवालिका, किशोरकिशोरी, दलित लगायतका वर्ग समुदाय विरुद्ध हुने सवै प्रकारका विभेद, दुव्र्यवहार, शोषण, उपेक्षा, हिंसाको अन्त्य गरिने छ । यसका लागि स्थानीय नीति, ऐन, नियम तथा कानुनहरु वनाइ कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
- लैङ्गिक हिंसा, विभेद तथा शोषण विरुद्ध परामर्श एवं अनुशिक्षणहरु सञ्चालन गर्दै कानुनी उपचारको व्यवस्था मिलाइने छ ।

तालिका 21: महिला बालबालिका सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
लक्षित वर्गको अवस्था सुधार, सशक्तीकरण												
लक्षित वर्ग व्यवसायिक सीप विकास	पटक	५	५	५	५	५	५	२५	२.८४	५	१	३
अपाङ्गता भएका व्यक्तिको व्यवसायिक सीप विकास	पटक	५	५	५	५	५	५	२५	२.८४	५	१	३
ग बर्गका अपाङ्गका लागि समुदायमा आधारित पुनर्स्थापना कार्यक्रम	पटक	५	८	८	८	८	८	४०	४.५५	५	१	३
महिला उद्यमशीलता विकास	पटक	५	१२	१२	१२	१२	१२	६०	६.८२	५	१	३
लक्षित वर्गको लोकसेवा तयारी कार्यक्रम	पटक	५	१२	१२	१२	१२	१२	६०	६.८२	५	१	३
एकल महिला सशक्तीकरण	पटक	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५.६८	५	१	३
लक्षित वर्ग सम्मान, संरक्षण,	पटक	५						०	०.००	५	१	३
ज्येष्ठ नागरिक सम्मान	पटक	५	५	५	५	५	५	२५	२.८४	५	१	३
जेष्ठ नागरिक आराम फल्चा	संख्या	५	१०		१०			२०	२.२७	५	१	३
सामुदायिक भवन निर्माण	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२८.४१	५	१	३
ज्येष्ठ नागरिक सीप, अनुभव हस्तान्तरण	पटक	५	५	५	५	५	५	२५	२.८४	५	१	३
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रवद्र्घन	पटक	५						०	०.००	५	१	३
महिला सञ्जाल, आमा समुह क्षमता विकास (पुर्वाधार सहित)	पटक	२		५०				५०	५.६८	५	१	३
स्थानीय क्लब, समूह, संजाल आदिको क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५.६८	५	१	३
महिला नेतृत्व तथा क्षमता विकास	पटक	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५.६८	५	१	३

सामाजिक न्याय सहित विभेद रहितको समाज सुनिश्चित	पटक	**५**						०	०.००	५	१	३
वालमैत्री सुशासन प्रवद्र्घन (बाल मैत्री पालिका घोषणा)	पटक	**५**	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५.६८	५	१	३
सांस्कृतिक सुधार कार्यक्रम	पटक	**५**	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५.६८	५	१	३
आमा समूह र किशोर कीशोरी संग उपाध्यक्ष कार्यक्रम	पटक	**५**	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५.६८	५	१	३
									०.००	५	१	३
महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गको			**१७२**	**२१२**	**१७२**	**१६२**	**१६२**	**८८०**		५	१	३

५खाका अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा ४.५.

आगामी ५ वर्षका लागि लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशी क्षेत्रको नतिजा खाका यसप्रकार रहेको छ।

तालिका 22:लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीः नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८००८१/	०८१०८२/	०८२/८३	०८३०८४/	८४/८५	८५०८६/		
प्रभाव तहः	सबै क्षेत्रमा समान सहभागिता एवं अवसरहरूको उपयोग गर्दै विभेद रहित समाज निर्माण भएको हुने								
निर्णायक तहमा लक्षित वर्गको उपस्थिती	प्रतिशत	५०	५५	६०	६५	७०	७५	पालिकाको पार्श्वचित्र,	लक्षित वर्गको सशक्तिकरण
१असर तहः.	लक्षित वर्ग को क्षमता अभिवृद्धि (सीमान्तकृत एवं अति विपन्न ,लोपोन्मुख,अपाङ्गता भएका ,दलित ,ज्येष्ठ नागरिक,वालवालिका,महिला) गर्दै सशक्तीकरण भएको हुने								
प्राथमिक स्तरको रोजगारीमा लक्षित वर्गको आवद्धता	प्रतिशत	२	३	४	५	६	७	पालिकाको पार्श्वचित्र,	लक्षित वर्गको सशक्तिकरण भएको हुने
१प्रतिफल १.	सामाजिक एवं आर्थिक क्षेत्रमा लक्षित वर्गको अवस्थामा सुधार आएको हुने								
लक्षित वर्गमा भएको वार्षिक वजेट विनियोजन (कूल विनियोजन)	प्रतिशत	२	५	७	८	१०	१५	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक समीक्षा	लक्षित वर्गको सशक्तिकरण भएको हुने
व्यवसायिक सीप विकास तालिमबाट स्वरोजगार भएका सीमान्तकृत , महिला एवं विपन्न वर्ग कूल तालिम प्राप्त गर्ने) (संख्याको	प्रतिशत	०	०	२	३	४	५		
अपाङ्गता भएको व्यक्तिको सीप तथा	संख्या	५	६	७	७	८	९		

दक्षता अभिवृद्धिका लागि सम्पन्न कार्यक्रमहरू								
१फलप्रति २.	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रवर्द्धन भएको हुने							
कृषि , ईन्जिनियरिङ ,स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रमा महिला प्राविधिकहरूको वृद्धि	संख्या	३०	३२	३३	३४	३५	३६		
२असर तहः .	नीति निर्माण एवं नेतृत्व तह लगायतको क्षेत्रहरूमा समतामूलक समावेशिकरण भई विभेद रहितको समाजको सुनिश्चितता भएको हुने							
सभामा महिला जनप्रतिनिधिको उपस्थिति	प्रतिशत	१०	१०	१०	११	१२	१३	जनप्रतिनिधिको नामावली	महिला वर्ग मूल प्रवाहीकरण भएको हुने
२प्रतिफल१.	गाउँपालिकाको सबै तहतप्काहरू समानता एवं समावेशीकरण भएको हुने							
समिति ,उपसमिति, दलहरूमा महिला कार्य तथा वन्चितीकरण समुदाय समावेशी प्रतिनिधित्व भएको	प्रतिशत	२	२	२	३	४	५	समितिका सदसयहरूको नामावली	लक्षित वर्ग मूलप्रवाहीकरण भएको हुने
२प्रतिफल २.	सामाजिक एवं सांस्कृतिक रूपमा हुने सबै प्रकारका विभेद अन्त्य भएको हुने							
वच्चितीकरणमापरेका जातजाति ,वर्ग , समुदायहरूको क्षमता विकास तथा सशक्तीकरणका लागि भएका कार्यक्रमहरू	संख्या	०	२	४	६	७	८	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक प्रगति समीक्षा	लक्षित वर्ग मूलप्रवाहीकरण भएको हुने

५.६ युवा तथा खेलकुद

५.६.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार युवाहरुको व्यक्तित्व विकास गर्ने र राज्यका सर्वाङ्गिण विकासमा युवाहरुलाई उपयुक्त अवसरहरु प्रदान गर्ने नीति अवलम्वन गरेको छ । राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने, राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक एवं साँस्कृतिक अधिकारहरुको पूर्ण उपयोगको वातावरण सिर्जना गर्ने, युवाको सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रहरुमा विशेष अवसर प्रदान गर्ने नीति पनि राज्यले ग्रहण गरेको छ । त्यसैगरी खेलकुद मार्फत स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्ने, खेलकुद र खेलाडीमा योजनावद्ध लगानी गर्ने, खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता रुपमा सदृढ गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रिय सम्मान अभिवृद्धि गर्ने नीति पनि राज्यवाट अवलम्वन भएको छ भने स्थानीय स्तरका खेलकुदका पूर्वाधार निर्माण गर्ने, सञ्चालन, विकास एवं प्रवद्र्घन गर्ने, खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

५.६.२ समस्या तथा चुनौती

आवश्यक पूर्वाधार तथा लगानीको अभाव, खेलकुदको दिगो विकासकालागि आवश्यक खेलाडी र दक्ष प्रशिक्षकको अभाव, विद्यार्थी तथा युवा वर्गमा खेलकुदप्रति न्यून आकर्षण, युवा तथा खेलकुद क्षेत्रको विकासकालागि आवश्यक नीति, अध्ययन र योजनाको अभाव, खेलकुद क्षेत्रको विकासकालागि नीजिक्षेत्र, संघ तथा प्रदेश सरकारसँग सहकार्यको वातावरण निर्माण गर्नु, गाउँपालिकाले खेलकुद क्षेत्रको प्रबर्द्धनका लागि दक्ष तथा विश्वसनिय वतावरण तयार गर्नु, गाउँपालिकास्तरीय खेलकुद समिति नभएकोगाउँपालिकास्तरीय खेलकुद आयोजना नभएको ,, जिल्ला तथा अन्य पालिकाहरूसंग खेलकुद सम्बन्धि सहकार्य तथा समन्वय गर्न नसक्नुपहुँचका आधारमा जथाभावी , बजेटविनियोजन हुँदा खेलकुद अस्तव्यस्त हुनु

५.६.३ सम्भावना तथा अवसरहरु

बार्षिकरुपमा गाउँपालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन हुनु, प्रधानमन्त्री तथा युवा स्वरोजगार कार्यक्रमवाट ठूलो संख्यामा लाभान्वित, **गाउँपालिका प्रदेश तथा राष्ट्रिय स्तरीय खेलाडी ,जिल्ला ,उत्पादन गर्न सकिने**

५.६.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य : युवाहरुमा व्यवसायिकता विकास गर्दै खेलकुद लगायत सवै क्षेत्रमा युवाको सहभागिता प्रभावकारी भएको हुने

उद्देश्य

१. खेलकुदका भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाहरु निर्माणवाट प्रतिस्पर्धी युवा खेलाडीहरुको विकास गर्नु ।

२. युवा उद्यमशीलताको विकास गरि रोजगारीका अवसर हरु सिर्जना गर्नु

रणनीतिहरु

१.१ युवाहरुको क्षमता अभिवृद्धि तथा उद्यमशीलता विकास गर्ने

१.२ राजनीति लगायत सवै क्षेत्रमा युवाहरुको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने

२.१ खेलकुद विकासका लागि पूर्वाधार संरचनाहरुको निर्माण गर्ने

२.२ सक्षम, प्रतिस्पर्धी एवं व्यवसायिक खेलाडीहरुको विकास गर्ने

कार्यनीति

रणनीति १.१ को युवाहरुको क्षमता अभिवृद्धि तथा उद्यमशीलता विकास अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- उद्योग, व्यवसाय लगायतका क्षेत्रमा प्रभावकारी उपस्थितिका लागि युवाहरुलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।
- व्यवसायिक परियोजनाका आधारमा परियोजना कार्यान्वयनका लागि व्यवसायिक सीप हासिल प्राप्त युवाहरुलाई आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराइने छ ।
- युवाहरुको क्षमता विकास, व्यवसायिक सीप विकास, उद्यमशीलता विकासका लागि गाउँपालिकावाट विविध कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- वित्तीय संस्थाहरुसंग सहकार्य गर्दै उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्न युवाहरुलाई सहुलियतपूर्ण कर्जा उपलव्ध गराउन सहजीकरण गरिने छ ।
- गाउँपालिकामा प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन एवं विद्यालयमा प्राविधिक धारको अध्यापनलाई प्रभावकारी वनाउदै युवाहरुमा उद्यमशीलता विकास गरिने छ ।

रणनीति १.२ को राजनीति लगायत सवै क्षेत्रमा युवाहरुको सहभागिता अभिवृद्धि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक एवं राजनीतिक क्षेत्रमा युवाहरुको आवद्धता एवं भूमिकामा वृद्धि ल्याइने छ । यसका लागि विविध प्रकारका तालिम, प्रशिक्षणहरु सञ्चालन गरी युवाहरुको क्षमतामा अभिवृद्धि ल्याइने छ ।
- युवा क्लव, समूह तथा सञ्जालहरुको विकास, विस्तार गर्दै गाउँपालिकाको विभिन्न क्षेत्रमा प्रतिनिधित्व तथा सहभागिता गराइने छ ।
- वेरोजगार युवाहरुलाई व्यवसायिक सीप तालिम प्रदान गर्दै स्टार्टअप लोन कार्यक्रममा आवद्ध हुन प्रोत्साहित गरिने छ ।
- लागुपदार्थ तथा लागुऔषध दुव्र्यसन प्रयोग गर्ने युवाहरूका लागि सुधारकेन्द्र तथा पुनस्र्थापना केन्द्रको व्यवस्था गर्दै परामर्श सेवाहरु सञ्चालन गरी विविध सामाजिक क्षेत्रहरुमा सारिक हुन प्रोत्साहित गरिने छ ।

रणनीति २.१ को खेलकुद विकासका लागि पूर्वाधार निर्माण र संस्थागत विकास अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- युवाहरुको शारिरीक, मानसिक एवं संवेगात्मक विकास तथा व्यवस्थापनका लागि खेलकुदको विकास गरिने छ । यसका लागि खेलकुद सम्वन्धी विविध कार्यक्रम तथा प्रतियोगिताहरु सञ्चालन गरी विद्यालयवाटै खेलाडीहरु उत्पादन एवं विकासका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।
- खेलकुदलाई व्यवस्थित रुपमा सञ्चालनका लागि गाउँपालिकामा खेलकुद समिति गठन गरिने छ ।

रणनीति २.२ को सक्षम, प्रतिस्पर्धी एवं व्यवसायिक खेलाडीहरुको विकास अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- युवा खेलाडीहरुमा भएको सीप, ज्ञान अभिवृद्धिका लागि विभिन्न तालिम एवं प्रशिक्षणहरुमा सहभागि गराई खेलाडीमा भएको सीपमा अभिवृद्धि ल्याइने छ ।
- राष्ट्रिय स्तरका खेलाडी एवं प्रशिक्षकहरुवाट दिइने लामो एवं छोटो समयावधिका व्यवसायिक प्रशिक्षण दिई व्यवस्था मिलाई सक्षम, प्रतिस्पर्धी खेलाडीहरुको उत्पादन गरिने छ ।
- हरेक वर्ष अन्तरविद्यालय, अन्तरवडाहरु र अन्तरपालिका वीच खेलकुद प्रतियोगिताहरु आयोजना गरिने छ र विजेता टीमहरुलाई पुरस्कृत गरिने छ ।

तालिका 23: युवा खेलकुद सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
युवा उद्यमशीलता विकास												
व्यवसायिक सीप, उद्यमशीलता विकास	पटक	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	९.०१	४	२	३
युवा स्वरोजगार कार्यक्रम	पटक	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००.००	९.०१	४	२	३
भोटखोला युवा उद्यमी सर्वे तथा रोस्टर तयार	पटक	१	१५					१५.००	१.३५	४	२	३
राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक क्षेत्रमा युवाहरुको अवद्धता अभिवृद्धि								०.००	०.००	४	२	३
युवा नेतृत्व विकास तालिम	पटक	५	५	५	५	५	५	२५.००	२.२५	४	२	३
युवा क्लव तथा सञ्जाल विस्तार तथा क्षमता विकास	पटक	५	५	५	५	५	५	२५.००	२.२५	४	२	३
वेरोजगार युवा स्टार्टअप लोन कार्यक्रम	पटक	५	५	५	५	५	५	२५.००	२.२५	४	२	३
लागुपदार्थ नियन्त्रण जनचेतना कार्यक्रम	पटक	५	५	५	५	५	५	२५.००	२.२५	४	२	३
युवा नवप्रर्वद्धनात्मक विचार तथा प्रतिभा पहिचान तथा सम्मान	पटक	५	५	५	५	५	५	२५.००	२.२५	४	२	३
खेलकुद पूर्वाधार निर्माण								०.००	०.००	४	२	३
खेलमैदान निर्माण (हुँङगुङ र गोला)	संख्या	२	५०		५०			१००.००	९.०१	४	२	३
खेलकुदका सामाग्री व्यवस्था	पटक	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०.००	४.५०	४	२	३
विद्यालय खेलकुद प्रवद्र्घन	संख्या	२	१२	१२	१२	१२	१२	६०.००	५.४१	४	२	३
खेलकुद विद्यालय स्थापना	संख्या	२	१२	१२	१२	१२	१२	६०.००	५.४१	४	२	३

व्यवसायिक खेलाडी विकास								०.००	०.००	४	२	३
खेलाडी तालिम तथा प्रशिक्षण,	पटक	२	२०	२०	२०	२०	२०	१००.००	९.०१	४	२	३
खेल प्रतियोगितामा सहभागिता								०.००	०.००	४	२	३
अन्तरपालिका खेल प्रतियोगिता	पटक	५	३०	३०	३०	३०	३०	१५०.००	१३.५१	४	२	३
पालिकास्तरीय खेल प्रतियोगिता (राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड)	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०.००	२२.५२	४	२	३
युवा तथा खेलकुदको जम्मा			२६४	१९९	२४९	१९९	१९९	१११०				

५अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ५.५.

आगामी ५ वर्षका लागि यवा तथा खेलकुद क्षेत्रको नतिजा खाका यसप्रकार रहेको छ।

तालिका 24:युवा तथा खेलकुद विकासः नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८००८१/	२०८१०८२/	०८२/८३	२०८३०८४/	८४/८५	२०८५०८६/		
प्रभाव तहः	खेलकुद लगायत सवै क्षेत्रहरूमा युवाको सहभागिता प्रभावकारी भएको हुने								
दिगो रोजगारीमा संलग्न युवा	प्रतिशत	१०	११	१३	१५	१७	२०		
१ असर तहः	युवाहरूमा क्षमता विकास एवं उद्यमशीलता विकासबाट स्वरोजगारितामा वृद्धि भएको हुने-								
युवा वेरोजगार	प्रतिशत	९०	८५	८०	७५	७०	६५	पालिकाको पाश्वचित्र	उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धन हुने
१फलप्रति १.	युवामा उद्यमशीलता विकासबाट स्वरोजगारीतामा अभिवृद्धि- भएको हुने								
पालिकाबाट सञ्चालित व्यवसायिक कार्यक्रम बाट युवाहरू	संख्या	-	-	-	-	-	-	पालिकाको पार्श्वचित्र , वार्षिक प्रगति विवरण	युवा स्टार्ट अप लोन कार्यक्रम प्रभावकारी हुने
व्यवसायिक सीप विकास तालिम लिई स्वरोजगारी -भएका	संख्या	-	-	-	-	-	-		
२ असर तहः	खेलकुदका भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाहरू निर्माणबाट प्रतिस्पर्धी युवा खेलाडीहरूको विकास भइको हुने								
खेलकुदका कुनैपनि विधामा र्राष्ट्रिय पदक विजेता खेलाडी	संख्या	२	३	४	५	६	७	पालिकाको पार्श्वचित्र	प्रतियोगितात्मक खेलको विकास हुने
२प्रतिफलः १.	खेलकुदका भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाहरू निर्माण भएको हुने								
सञ्चालित खेलकुद मैदानहरू	संख्या	४	५	६	७	८	९	पालिकाको पार्श्वचित्र	पालिकाको स्पोट्स हलको

खेलकुद प्रशिक्षण प्रदान गर्ने विद्यालय	संख्या	०	०	०	०	१	२		सूपमा विकास भएको हुने
२प्रतिफल २.	सक्षम प्रतिस्पर्धी एवं व्यवसायिक खेलाडीहरू विकास भएको हुने								
पालिकावडास्तरिय , खेलकुद प्रतियोगिताहरू	संख्या	६	७	८	९	१०		पालिकाको पार्श्वचित्र	पालिकाको स्पोट्स हलको सूपमा विकास भएको हुने
व्यावसायिक खेलाडीहरू	संख्या	२	३	५	७	१०	१५		
राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका खेलकुदमा सहभागी खेलाडीहरू	संख्या	१०	१२	१५	१८	२०	२५		

परिच्छेद छः पुर्बाधार विकास

६.१ आवास तथा वस्ती विकास एवं सार्वजनिक निर्माण

६.१.१ पृष्ठभूमि

संविधानत, आवासलाई मौलिक हकको रुपमा लिइएको छ । अव्यवस्थित वसोवासलाई व्यवस्थित गर्ने, योजनावद्ध रुपमा विकास गर्ने नीति नेपाल सरकारले अंगिकार गरेको छ भने १५ औं राष्ट्रिय योजनाले आन्तरिक एवं अन्तरदेशीय अन्तर आवद्धता वृद्धि गर्ने र दिगो शहरी तथा वस्ती विकास गर्नेलाई दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीतिका रुपमा अंगिकार गरेको छ । १५ औ योजनामा आधुनिक, दिगो, व्यवस्थित शहर, आवास र वस्ती विकासलाई रुपान्तरणका प्रमुख सम्वाहकको रुपमा ग्रहण गरिएको छ भने वढ्दो शहरीकरणलाई व्यवस्थित गर्न आधुनिक पूर्वाधारयुक्त, योजनावद्ध, वातावरणमैत्री, विपद् प्रतिरोधी, सुरक्षित, व्यवस्थित, समावेशी, आर्थिक रुपमा गतिशिल, एवं साँस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्व कायम हुने गरी सुरम्य शहरहरुको विकास गर्ने, आर्थिक गतिविधि तथा गतिशिलता सिर्जना गर्ने, रोजगारीका अवसर वृद्धि हुने गरी सघन शहर, नयाँ शहर र शहरी कोरिडरको व्यवस्थित ढङ्गवाट विकास गर्ने परिकल्पना गरिएको छ । त्यसैगरी अव्यवस्थित वसोवास व्यवस्थापन गर्ने, व्यवस्थित वस्ती विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, संघ र प्रदेशको मापदण्डको अधिनमा रही एकीकृत वस्ती विकासका जग्गा एकीकरण गर्ने, जग्गा विकास एवं व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

६.१.२ समस्या तथा चुनौती

वडा न ४ र ५ मा छरिएको बस्ति हुनु, निजि तथा सार्बजनिक आवासहरु भूकम्प प्रतिरोधी नहुनु, गाउँपालिका भूकम्पीय दृष्टिकोणले जोखिमयुक्त क्षेत्रमा पर्नु, वडा न १, २, र ३ का एकिकृत बस्तिहरु ब्यबस्थित नहुनु, बस्तिहरुमा पहिरोको जोखिम हुनु, आवास निर्माण सम्बन्धि जनचेतनाको अभाब, भुकम्प प्रतिरोधी संरचना निर्माण वारे चेतनाको अभाव रहेको, बाक्लो वस्ती हुँदा आगलागीको समस्या बढेको ,ध्वनी प्रदिषण ,गोप्यतामा कमी , क्ने खतराधुँवा धुलो तथा दुर्गरन्ध सहित प्रदुषण बढेका कारण सरूवा रोगहरू चाँडै फैलन स हुनु

६.१.३ सम्भावना, अवसर

एकिकृत बस्तिहरुलाई मौलिक सांस्कृतिक बस्तीका (भोटे र शेर्पा संस्कृतिको नमुना बस्ति) रुपमा विकास गर्न सकिने, गाउँपालिकाले भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गर्न सक्ने, सार्वजनिक भवन र आवासीय भवन लाई फरक फरक क्षेत्रमा ब्यबस्थापन गर्न सकिने, दुर्गम वस्तीहरूलाई स्थानान्तरण गरी व्यवस्थित र सुविधासम्पन्न आवास निर्माण गर्न सकिने साथै एकिकृत बस्ती हुँदा सुचना प्रवाहभ्रमण तथा विकास ,भेटघाट , निर्माण कार्यमा सहजता हुने

६.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य सुरक्षित, व्यवस्थित आवास तथा वस्ती विकास विस्तार गर्दै ग्रामिण नमुना बस्तिहरु निर्माण भएको हुने

उद्देश्य

- सवै नागरिकलाई सुरक्षित तथा व्यवस्थित वसोवासको सुनिश्चित गर्नु
- वातावरणमैत्री, भूकम्प तथा प्रकोप प्रतिरोधात्मक घर भवन तथा दिगो पूर्वाधारहरुको निर्माण भई उपयोगमा सहजता ल्याउनु

रणनीतिहरु

१.१ सुरक्षित, व्यवस्थित एवं वातावरणमैत्री आवास तथा वस्ती विकास गर्ने

१.२ जोखिम क्षेत्रमा वसोवास गर्ने तथा अतिविपन्न, सीमान्तकृत परिवारलाई आवास व्यवस्था गर्ने

१.३ प्रकोप प्रतिरोधात्मक भवन तथा संरचनाहरु निर्माण गर्दै विपद् न्यूनीकरण गर्ने व्यवस्था गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को आवास तथा वस्ती विकास अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- भू उपयोगका आधारमा निजी क्षेत्रसंगको सहकार्य गर्दै एकीकृत आवास तथा वस्ती विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय नीति तथा कानुनहरु निर्माण गरिने छ ।
- आवास तथा वस्ती विकासको प्रवद्र्घनका लागि आवश्यक सवै प्रकारका सुरक्षाको प्रवन्ध मिलाइने छ ।
- प्राकृतिक प्रकोप, संवेदनशील एवं असुरक्षित क्षेत्रमा वसोवास गर्ने नागरिकलाई व्यवस्थित क्षेत्रमा स्थानान्तरण गर्दै व्यवस्थित वस्ती विकास गरिने छ ।
- ग्रामीण वस्तीहरुमा सवैप्रकारका आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरुको व्यवस्था मिलाउदै संभाव्यताका आधारमा एकीकृत वस्ती विकास गरिने छ ।

रणनीति १.२ को जोखिम तथा अति विपन्न परिवारलाई आवास व्यवस्था अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- गाउँपालिका क्षेत्रका अति बिपन्न समुदायको पहिचान गरि त्यस्ता परिवारका लागि आवास सुबिधाको व्यवस्था गरिने छ

रणनीति १.३ को वातावरणमैत्री, प्रकोप प्रतिरोधात्मक भवन तथा संरचना निर्माण अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- सार्वजनिक एवं निजी भवनहरुलाई अनिवार्य रुपमा प्रकोप प्रतिरोधात्मक वनाइने छ । ढुंगाको प्रयोग बाट बन्ने आवासलाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाउन समुदायलाई आवस्यक तालिम र प्राबिधिक सहयोगको व्यवस्था गरिने छ |
- राष्ट्रिय भवन संहितालाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
- नक्सा पास, भवन निर्माण स्वीकृत, जाँचवुझ एवं निर्माण अनुमति जस्ता कार्यहरु प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्दै भवन निर्माण संहिता तथा मापदण्डलाई कडाइका साथ कार्यान्वयन गरिने छ ।

- ढुंगा माटोवाट वनेका घर तथा ज्यादै पुराना, थोत्रा भवन एवं संरचनाहरुको प्रवलीकरण गर्न स्थानीयहरुलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।
- सार्वजनिक भौतिक संरचनाहरु बालमैत्री, आपङ्गतामैत्री, महिला तथा ज्येष्ठ नागरिकमैत्री बनाइने छ र विपद् जोखिम न्यूनीकरणका पक्षलाई विशेष ध्यान दिइने छ ।

तालिका 25: आवास बस्ति सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
आवास तथा वस्ती विकास												
व्यवस्थित बस्ति निर्माण (गोला - किमाथांका सम्मका प्रमुख बस्ति)	संख्या	७	५००	४००	४००	४००	४००	२१००	४९.६	११	२	३
ल्याण्ड पुलिङ्ग कार्यक्रम	संख्या	७	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५.९	११	२	३
खुल्ला क्षेत्र संरक्षण, पार्क निर्माण	संख्या	४		३०		३०		६०	१.४	११	२	३
अति बिपन्न तथा अव्यवस्थित वसोवास गर्नेहरुका लागि आवास कार्यक्रम (फुस को छानो विस्थापन सहित)	संख्या	५	१००		१००			२००	४.७	११	२	३
सार्वजनिक भवन निर्माण								०	०.०	११	२	३
प्रकोप प्रतिरोधात्मक भवन, संरचना निर्माण	संख्या	३			४००			४००	९.५	११	२	३
भवन निर्माण संहिता निर्माण	पटक	१	२०					२०	०.५	११	२	३
भवन प्रवलीकरण कार्यक्रम	संख्या	७	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२.४	११	२	३
भवन भूकम्प प्रतिरोधात्मक निरीक्षण	पटक	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२.४	११	२	३
वडा कार्यालय भवन का लागि जग्गा व्यबस्थापन र भवन निर्माण								०	०.०	११	२	३
निर्माणाधीन ५ सैया को अस्पताल र प्रशासनिक भवन निर्माण	संख्या	२	५००		५००			१०००	२३.६	११	२	३
आवास, वस्ति विकास तथा सार्वजनिक निर्माणको जम्मा			**१२१०**	**५२०**	**१४९०**	**५२०**	**४९०**	**४२३०**				

६अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १.५.

तालिका 26:आवास तथा वस्ती विकास सार्वजनिक पूर्वाधारः ,नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८००८१/	२०८१०८२/	०८२/८३	८३०८४/	०८४/८५	८५०८६/		
प्रभाव तहः	सुरक्षितव्यवस्थित आवास तथा बस्ती विकास विस्तार भएको हुने ,								
ब्यबस्थित क्षेत्रमा वसोवास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	०	२	३	५	१०	२०	पालिकाको पार्श्वचित्र	शहरीकरण विस्तार हुने
१ असर तहः	सबै नागरिकलाई सुरक्षित तथा व्यवस्थित बसोबासको सुनिश्चित भएको हुने								
प्रवर्द्धित आवास तथा बस्तीहरू	संख्या	०	०	१	१	२	३	पालिकाको पार्श्वचित्र	ल्याण्ड पुलिङ विकास
१प्रतिफल १.	व्यवस्थित आवास तथा बस्ती विकास भएको हुने								
ल्याण्ड पुलिङ क्षेत्र	संख्या	०	०	०	१	१	२	पालिकाको पार्श्वचित्र	
जोखिमयुक्त क्षेत्रमा बसोबास हुँदै आएका घर तथा बस्तीहरू	संख्या	३	२	१	०	०	०		
१प्रतिफल २.	जोखिममा रहेका तथा विपन्न वर्गलाई सुरक्षित आवास व्यवस्था भएको हुने								
आश्रय भवन तथा सामुदायिक भवन केन्द्रहरू	संख्या	०	०	१	२	३	४	पालिकाको पार्श्वचित्र	प्रदेशको सहयोगमा आवास कार्यक्रम सञ्चालन हुने
२ असर तहः	वातावरण मैत्री एवं प्रकोप प्रतिरोधात्मक भवन तथा दिगो शहरी पूर्वाधारहरूको निर्माण भई उपयोगमा सहजता भएको हुने								
हिमाली सहर/ नमुना ग्रामिण बस्ति क्षेत्रको पूर्वाधार विकास भएको क्षेत्र	संख्या	०	०	१	१	२	३	वार्षिक प्रगति समीक्षा	लगानी गर्न निजी क्षेत्र प्रोत्साहित हुने
२प्रतिफलः १.	भूकम्प लगायत प्रकोप प्रतिरोधी भवन /आवास को पुर्बधार विकास भएको हुने								

प्रकोप प्रतिरोधात्मक सार्वजनिक भवनहरू	संख्या	०	१	१	२	३	५	पालिकाको पार्श्वचित्र	प्रकोप न्यूनीकरणमा जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुने
प्रक्रिया पूरा गरी निर्माण तथा प्रवलीकरण गरिएका निजी घर तथा संरचनाहरू	प्रतिशत	०	०	२	३	४	५		
निर्मित अपाङ्गमैत्री , लबालिकामैत्री बा,महिला संरचनाहरू	प्रतिशत	०	०	२	३	४	५		
२प्रतिफलः २.	सार्वजनिक पूर्वाधारहरूको निर्माण एवं परिचालनमा गाउँपालिका प्रोत्साहित भएको हुने								
सञ्चालित वसपार्क तथा सार्वजनिक संरचनाहरू	संख्या	०	०	१	१	२	३		

६.२ सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा

६.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार यातायात क्षेत्रलाई सुरक्षित, व्यवस्थित, र अपाङ्गता भएका व्यक्ति अनुकुल वनाउने नीति राज्यले अवलम्वन गरेको छ । यातायात सुविधामा नागरिकहरुको सरल, सहज र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने, यातायात क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने र वातावरण अनुकूल प्रविधिलाई प्राथमिकता दिर्ने, सार्वजनिक यातायातलाई प्रोत्साहन र निजी यातायातलाई नियमन गर्ने नीति राज्यले अंगिकार गरेको छ । यातायात क्षेत्रले देशको आर्थिक सामाजिक रुपान्तरणका लागि वलियो र भरपर्दो आधार निर्माण गर्ने, यातायात अन्तर्गत सडक, जल, रेलमार्ग, हवाइ र रज्जुमार्गलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरुप सुरक्षित गर्ने, भरपर्दो, सुलभ र गुणस्तरीय वनाउने परिकल्पना १५ औं राष्ट्रिय योजनाले गरेको छ । त्यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक, झोलुङ्गेपुल, पुलेसाहरुको मर्मत सम्भार एवं स्तरोन्नति गर्ने, यातायात सुरक्षाको व्यवस्थापन गर्ने, स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट निर्धारण, सेवाको गुणस्तरीयता निर्धारण गर्ने र भाडादर निर्धारण एवं नियमन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको कार्यक्षेत्र भित्र राखिएको छ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

भौगोलिक कठिनाईले सडक निर्माणमा कठिनाई तथा पहिरोको जोखिम हुने गरेको, जोगमनि-किमाथांका करिडोर अन्तर्गतको सडक निर्माणमा ढिलाई हुनु, गाउँपालिकाका सबै वडामा सडक यातायातको सहज र भरपर्दो पहुच नहुनु, वडा न १ मा हाल सम्म सडकको पहुच नहुनु, सम्पूर्ण सडकहरु कच्ची भएकाले बाहैंमास संचालनमा आउन नसक्नु, पूर्वाधार शाखामा आवश्यक जनशक्तिको अभाब हुनु, सडक पुर्बाधारलाई द्रुत गतिमा सम्पन्न गर्न आवस्यक वित्तीय स्रोतको अभाब हुनु, वडा नंबर ५ को कुनै पनि टोलमा सडक नपुगेकोको ४ वडा नंबर , स्याक्सिलामा सडक सञ्जाल नपुगेको, खोलानाला मोटरएबल पुल नहुँदा यात्रामा समस्यासडक स्तरोन्नति गर्न , ,वजेटको अभाव

६.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सडक संजालको विस्तार क्रमिक रुपमा हुनु, युटिलिटी करिडोर को क्रमिक रुपमा विस्तार हुनु, गाउँपालिका ले सडक संजाल विस्तारका लागि आवस्यक प्राथमिकता दिनु, छुजुङ हाईड्रोबाट रिदाक र थुदाम सडक सुविधा पुर्याउन सहज हुनेनामासे र रूकुमा टोलहरूमा अपर अरू ,हेमा ,सिप्रुङ ,ण सहायताबाट सडक पहुँच वृद्धि गर्न सकिने

६.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्यः सडक सञ्जालको विस्तार एवं स्तरोन्नति भई सुरक्षित, भरपर्दो एवं सहज यातायात सेवाको विकास हुने

उद्देश्य

- सुरक्षित र वातावरणमैत्री सडक पूर्वाधारको विकास, विस्तार एवं स्तरोन्नति गर्दै सडक सञ्जाल विकासवाट अन्तर आवद्धता वढाउनु

रणनीतिहरु

१.१ सडक, पुलहरुको गुणस्तर सुधार, मर्मत सम्भार एवं स्तरोन्नति गर्ने

१.२ सडक सञ्जाल विकास विस्तार गर्दै अन्तरपालिका आवद्धता वढाउने

कार्यनीति

रणनीति १.१ को सडक, पुलको गुणस्तर सुधार अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- स्थानीय यातायात कानून तर्जुमा गरिने छ
- सडक मापदण्डलाई प्रभावकरी रुपमा कार्यान्वयन गरिने छ
- सडक निर्माणमा वायो इन्जिनियरिंग प्रणालीलाई प्राथमिकता दिईने छ ।
- पूर्वाधार विकास समिति र सम्वन्धित शाखालाई पूर्ण जनशक्ति सहित प्रविधिमैत्री बनाइने छ
- सडक खण्डहरु नियमित रुपमा मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति गरी गुणस्तर कायम राखिने छ ।
- आवश्यकता एवं भू—वनौटका आधारमा सडक सर्भे तथा डिजाइनका आधारमा ढलान, पुल, कल्भर्ट निर्माण गर्दै वर्षे भलपानी पनि व्यवस्थित हुनेगरी सडक नालालाई व्यवस्थित गरी सडकलाई गुणस्तरीय वनाइने छ ।
- सडक किनारा दायाँवायाँ आवश्यकताका आधारमा वायोइन्जिनियरिङ तथा वृक्षारोपण गरी सडकलाई हरियाली एवं वातावरणमैत्री वनाइने छ ।
- सडक वरपर लालीगुराँस, चाँप, चमेली, अम्लिसो लगायतका वनस्पतिको विस्तार गरिने छ
- मुख्य सडक आसपास बिसौनी तथा आराम गृह निर्माण गरिने छ
- विद्यालय क्षेत्र भित्र गति सिमित, जेब्रा क्रसीङ साथै सडक वाल निर्माण गरिने छ ।

रणनीति १.२ को सडक सञ्जाल विकास तथा अन्तरआवद्धता अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- गाउँपालिका भित्र मुख्य सडक बाट बस्ति तर्फ कृषि सडक विस्तारलाई जोड दिईने छ ।
- सवै वस्ती, पर्यटकीय क्षेत्र एवं वडा केन्द्रहरु (वडा न १ किमाथांका-सडक पुग्न बाँकि) सम्म सडक सञ्जाल विस्तार गरिने छ ।
- अन्तरपालिका जोड्ने सडकहरु विस्तार, स्तरोन्नति गरी सडक सञ्जाल विकास गरिने छ ।
- हिमालयन ट्रेल अन्तर्गत ताप्लेजुङ देखि मकालु बेस क्याम्प जोड्ने सडक निर्माणलाई विशेष प्राथमिकता दिईने छ ।
- जिल्ला सडक, प्रदेश स्तरीय क्षेत्रीय सडक एवं राष्ट्रिय सडक सञ्जालसंग जोडिने गरी सडक विस्तार गर्दै वाह्य क्षेत्रसंगको अन्तरआवद्धता वढाइने छ ।
- सडक सञ्जाललाई सुदृढ एवं प्रभावकारी वनाउन यातायात गुरुयोजना निर्माण गरिने छ ।

तालिका 27: सडक पुल सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
नयाँ ट्याक निर्माण												
सडक गुरुयोजना निर्माण	संख्या	१	२०					२०	०.४२	९	३	३
utility सडक (गोला , हटिया , हुङगुङ, चेपुवा,लिंगम,च्याम्तांग किमाथांका)	संख्या	७	३००	५००	५००	४००	३००	२०००	४२.११	९	३	२
छुम्सुर -रिदाक-थुदाम	संख्या	१	१००	२००	१००	१००	३०	५३०	११.१६	९	३	१
गोला- सेक्सिला	संख्या	१	१००	२००	२००	२००	३०	७३०	१५.३७	९	३	३
गोला-लिंगम-मंखिम	संख्या	१	१००	२००	२००	२००	३५	७३५	१५.४७	९	३	२
छोङराक-लिम्बुटार -तुन्खालिंग-ताल खर्क -लुङसुनङ	संख्या	१	१००	१००	६०	६०	६०	३८०	८.००	९	३	१
सिप्रुंग -रब्सा डीमा	संख्या	१	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२.११	९	३	३
नियमित मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति								०	०.००	९	३	२
भलपानी नियन्त्रण तथा नाली विस्तार	किमी	२०	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१.०५	९	३	१
सडक किनारा हरियाली प्रवद्र्घन	किमी	३०	१३	१३	१३	१३	१३	६५	१.३७			
यात्रु प्रतिक्षालय निर्माण	संख्या	२०	५	५	५	५	५	२५	०.५३			
सडक वर्गीकरण, रेखाङ्कन तथा नामाकरण	संख्या	५	८	८	८	८	८	४०	०.८४	९	३	३
सडक /पुल सुरक्षा पूर्वाधार निर्माण (बोर्ड निर्माण)	संख्या	१०	१५	१५	१५	१५	१५	७५	१.५८	९	३	२
सडक तथा यातायात जम्मा			७९१	१२७१	११३१	१०३१	५२६	४७५०				

६अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका २.५.

तालिका 28:सडकतायातया , पुलपुलेसाः ***नतिजा खाका***

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष २०८००८१/	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			८१०८२/	८२/८३	०८३०८४/	०८४/८५	२०८५०८६/		
प्रभाव तहः	सडक सञ्जालको विस्तार एवं स्तरोन्नति भई सुरक्षित भरपर्दो एवं सहज यातायात सेवाको विकास भएको ,हुने								
१५ मिनेटको दुरीमा सार्वजनिक यातायात पहुँच भएका जनसंख्या	प्रतिशत	५	१०	१२	३०	५०	७०	पालिकाको पार्श्वचित्र	यातायात सञ्चालनमा अभिवृद्धि हुने
१ असर तहः	सुरक्षित र वातावरण मैत्री सडक पूर्वाधारको विकासरविस्तार एवं स्तरोन्नति गर्दे सडक सञ्जाल विकासबाट अन्त , आवद्धता बढेको हुने								
हरित सडक	किमि	०	५	१०	१५	२०	२५	पालिकाको पार्श्वचित्र	यातायात सञ्चालनमा अभिवृद्धि हुने
१प्रतिफल १.	सडक पूर्वाधारहरू स्तरोन्नति भई सुरक्षित भरपर्दो र वातावरण मैत्री भएको हुने								
कच्ची सडकको लम्वाई	किमि	०	०	५	१०	२०	४०	पालिकाको पार्श्वचित्र	सरोकारवाला निकायसँग प्रभावकारी समन्वय भएको हुने
युटिलिटि कोरिडरको लम्वाई	किमि	०	०	५	१०	२०	४०		
१प्रतिफल २.	संघप्रदेश एवं अन्तरपालिकासँग सडक अन्तरआवद्धतामा अभिवृद्धि भएको हुने ,								
राष्ट्रिय (अन्तर पालिका, प्रदेश जोड्ने) हाइवेसँग जोडिएका सडकहरू	संख्या	१	१	१	१	१	१	पालिकाको पार्श्वचित्र	सरोकारवाला निकायसँग प्रभावकारी समन्वय भएको हुने
२असरः .	यातायात सेवा सहजसर्वसुलभ एवं व्यवस्थित भएको हुने ,								
९ दिगो ,सुरक्षित , नियमित यातायात	प्रतिशत	५	१०	१५	३०	५०	७०	पालिकाको पार्श्वचित्र	

सेवाबाट लाभान्वित जनसंख्या									
२ १.प्रतिफलः	सार्वजनिक यातायातमा पहुँच अभिवृद्धि भई सर्वसुलभ भएको हुने								
सार्वजनिक यातायात सेवा पुगरका वस्तीहरूकुल वस्तीको) (संख्या	प्रतिशत	३०	**३५**	४०	**५०**	६०	८०	पालिकाको पार्श्वचित्र	पालिकाको नियमन प्रभावकारी भएको हुने

६.३ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

नवीकरणीय ऊर्जाको उत्पादन तथा विकास गर्ने, नागरिकका आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिका लागि सुपथ र सुलभ रुपमा भरपर्दो ऊर्जाको आपूर्ति सुनिश्चित गर्ने र ऊर्जाको समुचित प्रयोग गर्ने प्रावधान नेपाल संविधान, २०७२ मा राखिएको छ । जलविद्युत उत्पादन वृद्धि र हरित अर्थतन्त्र प्रवद्र्घनलाई १५ औं राष्ट्रिय योजना अनुसार रुपान्तरणका प्रमुख सम्वाहकका रुपमा, र स्वच्छ एवं नवीकरणीय ऊर्जालाई दीर्घकालीन लक्ष्य प्राप्तिको सहयोगी क्षेत्रको रुपमा ग्रहण गरिएको छ । स्वच्छ ऊर्जा खपतमा वृद्धि गरी वातावरण र जलवायुमा पर्ने नकरात्मक असर कम गर्ने, स्वच्छ ऊर्जा उपभोगमा समुन्नत हुने परिकल्पना पनि १५ औं योजनामा गरिएको छ । त्यसैगरी स्थानीय विद्युत वितरण प्रणाली र सेवाको व्यवस्थापन गर्ने, सञ्चालन एवं नियमन गर्ने, वैकल्पिक ऊर्जा सम्वन्धी प्रविधि विकास, हस्तान्तरण, क्षमता अभिवृद्धि एवं प्रवद्र्घन गर्ने, साना जलविद्युत आयोजनाको (१ मेगावाट सम्मका) तथा वैकल्पिक ऊर्जा सम्वन्धीको नीति, कानुन, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

६.३.१. समस्या तथा चुनौती

विधुतीय उर्जा उत्पादनका लागि सडक लगायतका आवस्यक पुर्बाधारको अभाब, गाउँपालिकासँग पर्याप्त जनशक्ति, ज्ञान, प्रबिधि तथा वित्तीय स्रोतको अभाब, विगतमा वडा र पालिकाबाट निर्माण भएको पेल्ट्रिकसेट बत्ति निर्माण खर्चिलो हुनुका साथै साल आएर अब्यवस्थित कमजोर तथा आम्दानी रहित हुनु साना तथा कमजोर ,विद्युत गृहहरू हुँदा विद्युत बिक्री वितरण गरी आम्दानी बढाउन नसक्नुजथाभावी नाङ्गो तार साथै अव्यवस्थित रूपमा , तथा आगलागी हुन सक्ने जोखिम बढेको ,दुर्घटना हुने ,विद्युत लाईन विस्तार हुँदा करेन्ट लाग्ने

६.३.२. सम्भावना तथा अवसर

भोटखोला गाउँपालिका अरुण नदीको प्रमुख जल प्रबाह अन्तर्गत रहनु | भोटखोलामा भएको मझौला किसिमका खोला नालाहरूमा जलविद्युत वृद्धि गरि पालिकाको आयश्रोत बढाउन सकिनेठूलो विद्युत आयोजनाबाट प्राप्त , रोयल्टीको सहायताले स्थानीय तहले आम्दानीको श्रोत वृद्धि हुने | गाउँपालिकामा हाल माथिल्लो अरुण १०६३ मे वा, किमाथांका अरुण ४५५ मे वा, र अरुण तेश्रो ४०० मेवा गरि ३ वटा ठुला आयोजनाहरु निर्माणाधीन अवस्थामा रहनु, वडा न २ को माथिल्लो र तल्लो छङगुङ खोला मा क्रमश ३४ र ६५ मे वा, वाकाङ ४४ मे.वा (अध्ययनको क्रममा रहेको) र वडा न. ३ को थेगाम खोलामा ६५ मे वा को निर्माण को क्रममा रहनु, जलविद्युत उत्पादनका लागि प्रसस्त जलप्रबाह हुनु |

६.३.३ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति. कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्यः विद्युतीय साधन श्रोतहरुको अधिकतम सदुपयोग भई विद्युत खपतमा अभिवृद्धि भएको हुने

उद्देश्य

१. विद्युत आपूर्तिलाई दिगो र भरपर्दो बनाउदै उत्पादनशील क्षेत्रमा विद्युत खपतमा वृद्धि ल्याउनु
२. वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगवाट विद्युतीकरणमा वृद्धि ल्याउनु

रणनीतिहरु

१.१ विद्युत आपूर्तिलाई नियमित र भरपर्दो वनाउने

१.२ उत्पादनशील क्षेत्रमा विद्युत उपयोग गर्दै विद्युत खपतमा अभिवृद्धि ल्याउने

१.३ नवीकरणीय ऊर्जाको प्रवद्र्घन गर्दै उपयोगमा अभिवृद्धि ल्याउने

१.४ जलविद्युत उत्पादनमा स्थानीयबासीको संलग्नता बढाउने

कार्यनीति

रणनीति १.१ को विद्युत आपूर्तिलाई नियमित र भरपर्दो वनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- **विद्युत उत्पादन कार्यमा लागत सहभागिता को ब्यबस्थापन गरिने छ**
- **स्थानीय स्तरमा उत्पादित बिजुलीलाई केन्द्रीय प्रसारणमा आबद्ध गरिने छ ।**
- नेपाल विद्युत प्राधिकरणसंग सहकार्य गर्दै घरघरमा केन्द्रीय विद्युत प्रसारण लाइनबाट विद्युत वितरणको व्यवस्था मिलाउदै विद्युत आपूर्तिलाई भरपर्दो वनाइने छ ।
- विद्युत ट्रान्फरमर, पोल तथां पावर पोलहरुको मर्मत सम्भार, पुराना काठका पोल हरुलाई फलामका पोलले विस्थापित गर्दै विद्युत लाइनलाई सुरक्षित र भरपर्दो वनाइने छ ।
- विद्युत लाइनलाई युटिलिटि कोरिडरहरु निर्माण गरी सुरक्षित वितरणको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- सार्बजनिक भवन, स्वास्थ्य चौकी लगायतका क्षेत्रहरुमा विद्युत सेवालाई नियमित र भरपर्दो वनाइने छ ।

रणनीति १.२ को विद्युत खपतमा अभिवृद्धि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- खाना पकाउन दाउराको सट्टामा विद्युतीय उपकरणहरुको प्रयोगलाई प्रोत्साहित गरिने छ । यसका लागि विद्युतीय चुल्हो (इन्डक्सन) र राइसकुकुरको विक्री वितरणलाई सहज वनाइने छ ।
- गाउँपालिकाले भविष्यमा निर्माण गर्ने चिस्यान केन्द्र, कोल्ड स्टोरेज, प्रशोधन केन्द्र आदि जस्ता वढी विद्युत खपत हुने प्रकृतिका उद्योग व्यवसायहरुलाई विशेष प्राथमिकता दिइने छ ।
- विद्युत खपत गर्ने उद्योग व्यवसाय स्थापना र विकासका लागि विशेष प्रकारको प्रोत्साहन तथा सुविधाहरु प्रदान गरिने छ ।

रणनीति २.१ को नवीकरणीय ऊर्जाको प्रयोग अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- विधुतीय सेवा पुर्याउन कठिन हुने घरधुरी तथा गोठहरुमा सहुलियत दरमा नवीकरणीय उर्जा को सेवा दिईने छ ।

रणनीति १.४ जलविद्युत उत्पादनमा स्थानीयबासीको संलग्नता बढाउने सम्बन्धि कार्यनीति

- भोटखोला गाउँपालिकाले जलविद्युत आयोजना क्षेत्रमा पालिका स्तरीय जलविद्युत उत्पादन सिमिति गठन गरि कार्यान्वयन गराइने छ
- नेपाल विद्युत प्राधिकरणसँगको सहकार्यमा स्थानीय स्तरमा निर्माण हुने जलविद्युत आयोजनामा स्थानीयबासीको लागत सहभागिता को ब्यबस्थापन गर्न पहल गरिने छ

तालिका 29: बिद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
विद्युत आपूर्तिलाई भरपर्दो वनाउने	संख्या	१	२०	२०	२०	२०	२०	१००	४	७	३	३
विद्युत ट्रान्सफरमर, पावरपोल मर्मत सम्भार एवं विस्थापित सहजीकरण	संख्या	१	२०	२०	२०	२०	२०	१००	४	७	३	३
स्थानीय जलबिद्युत आयोजना को निर्माण	संख्या	३	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	४०	७	३	३
विद्युतीय मेशिन उपकरण प्रयोग प्रवद्र्घन	संख्या	२	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	६	७	३	३
आधुनिक घट्ट, इन्डक्सन र सुधारिएको चुलो विस्तार	संख्या	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	२०	७	३	३
बस्ति क्षेत्रमा सौर्य/जल बिद्युत सडक वत्ती निर्माण	संख्या	७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	२०	७	३	३
विद्यालय एवं सार्वजनिक भवन सौर्य ऊर्जा प्रवद्र्घन	संख्या	२०	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	६	७	३	३
जलश्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा			**५००**	**५००**	**५००**	**५००**	**५००**	**२५००**		७	३	३

६.३अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ५.

तालिका 30: विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाः नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष २०८००८१/	लक्ष्य परिणाम ८१०८२/	८२/८३	८३०८४/	८४/८५	८५०८६/	सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
प्रभाव तहः	विद्युतीय श्रोतहरूको अधिकतम सदुपयोग भई उत्पादनशील क्षेत्रमा विद्युत खपतमा अभिवृद्धि भएको हुने								
उत्पादनशील क्षेत्रमा बिद्युतको प्रयोग	प्रतिशत	०	०	०	२	४	८	पालिकाको पार्श्वचित्र	
१असर तहः.	विद्युत आपूर्तिलाई दिगो र भरपर्दो बनाउदै विद्युत खपतमा वृद्धि आएको हुने								
विधुतीय सुबिधा प्राप्त घर धुरी	प्रतिशत	८०	८५	९०	९५	१००	१००	पालिकाको पार्श्वचित्र	नियमित विद्युत आपुर्ति हुने
१प्रतिफल १.	विद्युत आपूर्ति दिगो र भरपर्दो भएको हुने								
केन्द्रिय विद्युत प्रशारण लाइन पुगेको घरधुरी	प्रतिशत							पालिकाको पार्श्वचित्र	ने .प्रा.वि. सँग प्रभावकारी समन्वय भएकोहुने
विस्थापित काठका पोल	प्रतिशत	८०							
१प्रतिफल २.	उत्पादनशील क्षेत्रमा विद्युत खपतमा अभिवृद्धि भएको हुने								
खाना पकाउने विद्युतीय चुल्हो इन्डक्सन प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत								
अन्य प्राबिधिक क्षेत्रमा विद्युत को प्रयोग	प्रतिशत	२	५	७	१०	१३	१६		
२ असर तहः									
२प्रतिफलः १.	नवीकरणीय ऊर्जा उपभोगमा अभिवृद्धि भएको हुने								
सडक वत्तीहरू	प्रतिशत	०	०	०	३	५	७		

सौर्य विद्युत प्रणाली जडित घरधुरी	प्रतिशत	१	१	०	०	०	०		
सौर्य विद्युत प्रणाली जडित सार्वजनिक संघ संस्था ,कार्यालय , निकाय	प्रतिशत	०	०	०	३	५	७		

६.४ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

६.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार राष्ट्रिय आवश्यकता अनुसार सूचना प्रविधिको विकास विस्तार गरी सर्वसाधारणको सहज सरल पहुँच सुनिश्चित गर्ने र सूचना प्रविधिको उच्चतम प्रयोग गर्ने, नागरिकको व्यक्तित्व विकासका लागि सूचना केन्द्र तथा पुस्तकालयको स्थापना, प्रवद्र्घन गर्ने नीति राज्यले अंगिकार गरेको छ । १५ औं योजनाले सूचना प्रविधि तथा सञ्चार पूर्वाधार र वृहत सञ्जालीकरणलाई रुपान्तरणको प्रमुख सम्वाहकको रुपमा ग्रहण गरेको छ । सतप्रतिसत जनसंख्या आधुनिक सञ्चारको पहुँच भित्र आवद्ध हुने, सरकारी तथा निजी कारोवारहरुमा सञ्चार प्रविधिको उच्चतम प्रयोग भई सुशासन विकास गर्ने र समृद्धिमा सञ्चार क्षेत्रको उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने, सुशासन कायमका लागि सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने, सञ्चार क्षेत्रमा सर्वसुलभ प्रविधिको उच्चाम प्रयोग गर्ने, संस्थागत क्षमता विकासका साथै एकीकृत डिजिटल सेवा प्रवद्र्घन गर्ने, डिजिटल नेपालको अवधारणालाई कार्यान्वयनमा ल्याउने परिकल्पना १५ औ योजनामा गरिएको छ । त्यसैगरी एफ.एम रेडियो (१०० वाट सम्मको) सञ्चालन, अनुमति, नवीकरण, खारेजी, नियमन गर्ने, सूचना तथा अभिलेख केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने, स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापनमा नवीनतम सूचना प्रविधिको उपयोग गर्ने, स्थानीय तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन गरी नवीनतम प्रविधियुक्त र सूचना प्रणालीमा आवद्धता गर्ने, स्थानीय क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको विकास एवं प्रवद्र्घन गर्ने र संघ प्रदेशको कानुनको अधिनमा रही स्थानीय क्षेत्रभित्र इण्टरनेट सेवा, टेलिसेण्टर, केवुल तथा तारविहीन टेलिभिजन प्रणरणको अनुमिति, नवीकरण तथा नियमन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

६.४.२ समस्या तथा चुनौती

मोवाईल ,ईन्टरनेट तथा टेलिफोन टावर संख्यामा कमी हुनुका साथै भएका टावरमा पनि उच्च क्षमताको विद्युत जडान गर्न नसकिएकोभोटखोलाका धेरै जसो गाउँहरूमा फाईवर नेटको विस्तार गर्न नसकिएको , स्थायी प्रकृतिका विद्युत पोलहरू विस्तार गर्न बाँकी रहेकोले उक्त क्षेत्रहरूमा फाइवर नेट पुर्याउन कठिन भएको पालिकाका सबै ठाउँहरूमा सडक सञ्जाल नहुँदा विद्युत लाईन विस्तार तथा टावरमा विद्युत जडान गर्न समस्या भएको | सवै सामुदायिक विद्यालयहरुमा आइसिटिको सहज पहुँचको अभाव, सार्वजनिक स्थल, कार्यालयहरुमा सिसिटिभि जडान अपर्याप्त, अनलाइन मार्फत सार्वजनिक सेवाहरु प्रवाह हुन नसकेको, सवै सूचना, तथ्याङ्कहरु डिजिटाइजेशन हुन नसकेको, गाउँपालिकाका अभिलेखहरुलाई प्रविधिमैत्री वनाउनु, सामाजिक सञ्जालको वृद्धि संगै वढ्दो दुरुपयोगमा नियन्त्रण गर्नु, आवश्यक जनशक्ति एवं प्राविधिक ज्ञानमा अभिवृद्धि ल्याउनु

६.४.३ सम्भावना तथा अवसरहरु

माक्पालुङ डाडाँमा रहेको टावरको विकल्पको अध्ययन भइरहेको ,च्याम्ताङमा रिपिटर टावरको निर्माणको क्रममा रहेको, सूचना प्रविधिमैत्री गाउँपालिका वनाउने तर्फ गाउँपालिका उन्मुख, सूचना प्रविधिमा निजी क्षेत्रको

लगानी वृद्धि गर्न सकिने, सार्वजनिक सेवा प्रवाहहरु क्रमिक रुपमा अनलाईन तथा प्रविधिमैत्री हुँदै, सूचना सञ्चार क्षेत्रमा युवाहरुको आकर्षण वढ्दो । ठूला विद्युत आयोजना निर्माणको क्रममा टेलिकम टावर संख्यामा वृद्धि हुनुका साथै गाउँ गाउँमा फाइवर नेट विस्तार गरी सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकासमा उल्लेखनिय योगदान पुग्ने सम्भावना देखिन्छ ।

६.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य : स्थानीयहरुको सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा पहुँच अभिवृद्धि गर्दै इ—गभरनेन्स कायम भएको हुने

उद्देश्य

- सूचना तथा सञ्चारका प्रविधिलाई विस्तार गर्दै गुणस्तरीय एवं भरपर्दो वनाउनु
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधि उपयोग गर्दै विद्युतीय सुशासन प्रवद्र्घन गर्नु

रणनीतिहरु

१.१ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका पूर्वाधारहरु विस्तार एवं निर्माण गर्ने

१.२ आइसिटि सेवाहरुलाई विस्तार गर्दै उपलव्धतामा सहजता ल्याउने

१.३ सार्वजनिक सेवाहरुलाई अनलाई गर्दै आइसिटिको उपयोगमा वृद्धि ल्याउने

१.४ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकासमा बिद्यालय संग सहकार्य गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ सञ्चार पूर्वाधारको निर्माण अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- पालिका का सम्पूर्ण वडा कार्यालय, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थाहरुमा विद्युतीय हाजिरी र सिसिटिभी जडान गरि कार्यान्वयनमा ल्याउने
- टेलीफोन र इन्टरेनट सेवाको गुणस्तर अभिवृद्धिको लागि सेवा प्रदायक निकायसँग समन्वय र सहकार्य गरिने छ
- गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाको लागि विद्युतीय भुक्तानी प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ
- मोवाइल नेटवर्क कभरेजमा गुणस्तरीयता ल्याउन मोवाइल टावरहरु थप एवं विस्तार गर्न नेपाल टेलिकम एवं सेवा प्रदायक संस्थाहरुसंग समन्वय गरिने छ ।

रणनीति १.२ को आइसिटि सेवा विस्तार गर्दै पहुँचमा सहजता अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- मुख्यमुख्य सार्वजनिक क्षेत्रहरुमा निःशुल्क वाईफाईको व्यवस्था मिलाई इण्टरनेट पहुँचमा सहजता ल्याइने छ ।
- स्वास्थ्य चौकी, सुरक्षा चौकी जस्ता सार्वजनिक एवं संवेदनशील क्षेत्रहरुमा वढी क्षमताका इण्टरनेट सेवा निःशुल्क उपलव्ध गराइने छ ।

- विद्यालयहरुमा आइसिटिलाई प्रभावकारी वनाउदै ई—पुस्तकालय, ई—हाजिरी, सिसिटिभी, डिजिटल वोर्ड, अनलाइन कक्षाको व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति २.१ को सार्वजनिक सेवालाई अनलाइन गर्दै आइसिटि उपयोगमा वृद्धि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- सार्वजनिक सेवाहरुलाई अनलाइन गरी गाउँपालिकाका सेवाहरु कुनैपनि क्षेत्र स्थानमा रही सहजै लिन सक्ने वनाइने छ । यसका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरुको विकास तथा प्रवन्ध मिलाइने छ ।
- गाउँपालिकाको खरिद प्रक्रिया, राजस्व सङ्कलन, सिफारिस लगायतका सेवाका लागि वेग्लावेग्लै कम्प्युटर सफ्टवेयर निर्माण गरी सेवामा सहजता एवं पारदर्शी वनाइने छ ।
- मोवाइल एप्स निर्माण एवं अद्यावधिक गर्दै गाउँपालिकाका सवै गतिविधिहरु प्रवाह गरिने छ ।
- गाउँपालिकाको वेवसाइटलाई अद्यावधिक गर्दै सूचनाहरु नियमित रुपमा सूचना तथा प्रकाशनहरु अपलोड गर्ने, स्वत प्रकाशन, सूचना माथिको हकलाई सुनिश्चित गरिने छ ।

रणनीति २.२ को सूचार तथा सञ्चार प्रविधिमा अभिवृद्धि ल्याउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- दक्ष, सीपयुक्त जनशक्ति विकासका लागि अरुणोदय र कृष्ण माध्यमिक बिद्यालयमा आइसिटिमा आधारित प्रशिक्षण केन्द्र सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्दै सहकार्य गरिने छ ।

तालिका 31:सूचना तथा संचार सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
मोवाइल टावर विस्तार प्रवद्र्घन (सहजीकरण)	संख्या	१	५०		५०			१००	१९.४२	१६	३	३
प्रत्येक सार्बजनिक संस्थामा इन्टरनेट सुबिधा	संख्या	२५	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	२९.१३	१६	३	३
सार्वजनिक कार्यालय एवं स्थानमा सिसि टिभी व्यवस्था	पटक	१	२०	-	-	-	-	२०	३.८८	१६	३	३
निःशुल्क वाइफाइ व्यवस्था	संख्या	५	५	५	५	५	५	२५	४.८५	१६	३	३
सार्वजनिक डिजिटल सूचना वोर्ड	संख्या	१	३०	-	-	-	-	३०	५.८३	१६	३	३
सार्वजनिक सेवा अनलाइन गर्ने				-	-	-	-	०	०.००	१६	३	३
मोवाइल एप्स निर्माण	संख्या	१	-	४०	-	-	-	४०	७.७७	१६	३	३
सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा निजी क्षेत्र लगानी वृद्धि								०	०.००	१६	३	३
अनलाइन मिडिया तथा भोटखोला एफएम प्रवद्र्घन	संख्या	१	१०	१०	१०	१०	१०	५०	९.७१	१६	३	३
आइसिटिमा आधारित प्रशिक्षण केन्द्र, प्राविधिक शिक्षालय कार्यक्रम	संख्या	१	२०	२०	२०	२०	२०	१००	१९.४२	१६	३	३
सूचना र संचार प्रविधिको जम्मा			**१६५**	**१०५**	**११५**	**६५**	**६५**	५१५				

६अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ४.५.

तालिका 32: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिः नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८००८१/	०८१०८२/	०८२/८३	०८३०८४/	०८४/८५	०८५०८६/		
प्रभाव तहः	सु;चना तथा सञ्चार प्रविधिहरूमा स्थानीयहरूको सहक पहुँच अभिवृद्धि भएको हुने								
आइसिटिमा पहुँच प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत	५	६	७	८	९	१०	पालिकाको पार्श्वचित्र	
१असर तहः.	सुचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई सर्वसुलभभरपर्दो र गुणस्तरिय भएको हुने ,								
इन्टरनेट सेवामा पहुँच	प्रतिशत	५	६	९	१३	१८	२५	पालिकाको पार्श्वचित्र	आइसिटिको विस्तार हुने
१प्रतिफल १.	आइसिटिमा आधारित उपकरण पूर्वाधारहरूको विकास विस्तार भएको हुने								
स्थानीय इन्टरनेट सेवा प्रदायक संस्था	संख्या	१	१	१	२	२	२	पालिकाको पार्श्वचित्र	आइसिटिको विस्तार हुने
आइसिटि सम्वन्धी कुनै पनि साधन उपकरण नभएको घरधुरी	प्रतिशत	८०	७०	६०	५०	३०	१०		
१प्रतिफल २.	आइसिटि सेवामा पहुँचमा सहजता अभिवैद्धि भएको हुने								
निःशुल्क वाइफाइ क्षेत्रहरू	संख्या	०	०	१	१	२	३	पालिकाको पार्श्वचित्र	आईसिटिको विस्तार भएको हुने
आइसिटि उपलव्ध सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरू	संख्या	२	-	-	-	-	२		
मोवाइल फोनवाट इन्टरनेट चलाउने संख्या	प्रतिशत	३०	४०	५०	६०	७०	८०		
२ असर तहः	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि उपयोग गर्दै विद्युतीय सुशासन प्रवर्द्धन भएको हुने								
अनलाईन भएका सार्वजनिक सेवाहरू	संख्या	०	०	०	०	०	१	वार्षिक समीक्षा	
२प्रतिफलः १.	सेवाहरू अनलाइन हुँदै आइसिटि उपयोगमा वृद्धि भएको हुने								

वेवसाइट अद्यावधिक भएको पटक	प्रतिशत	०	०	०	०	०	२	पालिकाको वार्षिक प्रगति समीक्षा	आइसिटिको विस्तार भएको हुने
सूचना केन्द्रबाट लाभान्वित सेवाग्राही	प्रतिशत	०	०	०	०	०	३		

परिच्छेद सात : वन वातारण तथा विपद ब्यबस्थापन

स्थानीय तह योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि प्रमुख क्षेत्रका रुपमा वन तथा जैविक विविधता, भू तथा जलाधार व्यवस्थापन, वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन, विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन रहेका छन् । उपरोक्त प्रमुख क्षेत्रहरुको बिद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगमी ५ वर्षका लागि लक्ष्य, उद्देश्य एवं लक्ष्य परिमाण निर्धारण गरिएको छ र सोको प्राप्तिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति तथा कार्यनीति एवं प्रमुख कार्यक्रमहरुको तर्जुमा भएका छन् ।

७.१ बन तथा जैविक विविधता

७.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार वन, वन्यजन्तु, पंक्षी, वनस्पती तथा जैविक विविधताको संरक्षण, सम्वद्र्घन र दिगो उपयोग गर्ने, प्रकृति, वातावरण वा जैविक विविधता माथि नकरात्मक असर परेको वा पर्न सक्ने अवस्थामा नकरात्मक वातावरण प्रभाव निर्मूूल वा न्यून गर्ने, उपयुक्त उपायहरु अवलम्वन गर्ने नीति राज्यले ग्रहण गरेको छ । १५ औं राष्ट्रिय योजनाले प्राकृतिक श्रोतको संरक्षण गर्ने र परिचालनलाई दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीतिका रुपमा ग्रहण गरेको छ । जैविक विविधताको संरक्षण गर्दै गुणात्मक पर्यटनको गन्तव्य स्थानको रुपमा विकास गर्ने, संरक्षणमुखी सोचमा आधारित वन व्यवस्थापन र सोवाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वाँडफाँड गर्ने, कृषिवनको अत्याधिक प्रयोगवाट जलाधार व्यवस्थापन तथा पर्यावरणीय पद्धति संरक्षण गर्ने, कृषिको उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने, वनजन्य तथा जडीवुटीको उत्पादनमा वृद्धि भई निर्यात र रोजगारी सिर्जना गर्ने परिकल्पना १५ औं योजनामा गरिएको छ । त्यसैगरी संघ तथा प्रदेशको कानुनको अधिनमा रही स्थानीय स्तरमा सामुदायिक, ग्रामीण तथा शहरी, धार्मिक, कवुलियती, साझेदारी वनको संरक्षण, सम्वद्र्घन, उपयोग गर्ने, वन उपभोक्ता समुहको व्यवस्थापन गर्ने, वन प्रवद्र्घन गर्ने, सार्वजनिक खाली जग्गा पाखा वा क्षेत्रहरुमा वृक्षारोपण गर्ने, सम्भार, उपयोग, व्यवस्थापन गर्ने, नदी किनार तथा उकासमा, नहर तथा सडक किनारमा वृक्षारोपण गर्ने, जडीवुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावर सम्वन्धी सर्वेक्षण गर्ने, उत्पादन, सङ्कलन, प्रवद्र्घन, प्रशोधन, वजार व्यवस्थापन गर्ने, वनवीऊ वगैचा स्थापना, व्यवस्थापन तथा प्रवद्र्घन गर्ने, नर्सरी स्थापना गर्ने, विरुवा उत्पादन, वितरण, रोपण तथा प्रवद्र्घन गर्ने, वन्यजन्तु एवं चराचुरुङ्गीको अभिलेखन, संरक्षण, व्यवसायिक पालन, उपयोग, अनुगमन गर्ने, मानव तथा वन्यजन्तु वीचको द्वन्द्व व्यवस्थापन गर्ने, वन्यजन्तु पर्यटन तथा आयआर्जन गर्ने, आखेटोपहारको व्यवस्थापन गर्ने, रैथाने प्रजातिको संरक्षण तथा प्रवद्र्घन गर्ने एवं मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण गर्ने, जैविक विविधताको अभिलेखीकरण र हरियाली प्रवद्र्घन गर्ने जस्ता कार्यहरु स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

७.१.२ समस्या तथा चुनौती

वहुमूल्य जडीवुटीहरुको पहिचान, संरक्षण र प्रवद्र्घन पूर्ण रुपमा नभएको, वन जङ्गलको दिगो सदुपयोग गर्दै जीविकोपार्जनका लागि आयमूलक कार्यमा उपयोग गर्न नसक्नु, पूर्वाधार विकास र वन जङ्गल वीच सन्तुलन कायम हुन नसक्नु, सामुदायिक बन र गाउँपालिका बीच समन्वय को अभाब, गाउँपालिकामा बन तथा जैविक बिबिधता हेर्ने जनशक्ति को अभाब, मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुन्जसँग सहकार्यको अभाब, मिचाहा प्रजातिको वढोत्तरीवाट रैथानी प्रजातिहरुको संरक्षण गर्नु, मानव र वन्यजन्तु वीचको द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्नु, वन पैदावारको प्राविधिक तवरले व्यवस्थापन गर्न नसक्नु ,वनस्पति तथा वन्यजन्तुको महत्व सम्बन्धि जनचेतनाको कमी हुनु , छाडा गरी पालिएका रोगी चौपायाद ,वन्यजन्तु तथा पंक्षीको चोरी सिकारीमा वृद्धि हुनु्वारा जंगली जनावारमा रोग सर्न सक्ने

७.१.३ सम्भावना तथा अवसर

कूल क्षेत्रफलको करीव ३९.१ प्रतिशत(२७३६६ हेक्टर) क्षेत्र वनले ढाकेको, चिराईतो,पाँचऔले,यार्सागुम्बा, ठुलो ओखति, पदमचाल, धुपी सल्ला, बिख्माटिम्बुर जस्ता जडिबुटीजन्य बनस्पतिहरु , व्यवसायिक खेती गर्न सकिने, वन पैदावरमा आधारित उद्योग, व्यवसाय सञ्चालन, गाउँपालिका मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुन्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्नु, सामुदायिक बनसँग को सहकार्यमा वन तथा जैविक बिबिधतालाई उपयोग गर्न सकिने, मिचाहा प्रजातीलाई हटाई सो ठाउँमा विभिन्न लालीगुँरास वन विस्तार गर्न सकिनेलाई पर्यटकिय पदमार्गमा मिचाह प्रजाती , हटाई लालिगुँरास तथा विभिन्न प्रजातीको सुनाखरी रोपी संरक्षण तथा विस्तार गरी सोभायमान बनाउन सकिने ।

७.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य : जैविक विविधताको दिगो संरक्षण एवं सम्वद्र्घन भएको हुने

उद्देश्य

- जैविक विविधता तथा वन्य जीवजन्तुहरुको दिगो संरक्षण गर्दै पारिस्थितिकीय प्रणाली कायम राख्नु
- वहुमूल्य जडीवुटीहरुको व्यवसायिक खेतीलाई आयआर्जनको मुख्य श्रोतको रुपमा विकास गर्नु

रणनीतिहरु

१. जैविक विविधताको संरक्षण, सम्वद्र्घन एवं प्रबर्द्धन गर्ने
२. वन क्षेत्रलाई दिगो तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने
३. वनक्षेत्रलाई विकास विस्तार गर्दै उत्पादनमुखी वनाउने
४. गैरकाष्ठ वन पैदावरको दिगो उपयोग गर्दै आयआर्जनको श्रोतको रुपमा विकास गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को जैविक विविधताको संरक्षण र प्रबर्द्धन अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- संघीय एवं प्रदेश कानुनको अधिनमा रही वन तथा जैविक विविधता सम्वन्धी स्थानीय नीति, ऐन नियम तथा कानुनहरु वनाई जैविक विविधताको संरक्षण गरिने छ ।
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समुह मार्फत समुदायमा जैविक विविधता, वन क्षेत्रको संरक्षण सम्वन्धी चेतनामा अभिवृद्धि ल्याउदै सहभागितामूलक, समावेशी र अधिकारमुखी पद्धतिमा आधारित अवधारणाहरु अवलम्वन गरिने छ ।
- चराचुरुङ्गी एवं वन्यजन्तुहरुको वासस्थान संरक्षण, जङ्गल क्षेत्रमा आहार व्यवस्थापन, एवं चोरी शिकारीलाई नियन्त्रण गरिने छ ।
- जैविक विविधतालाई पर्यटन प्रबर्द्धनसंग जोड्दै पर्यटन क्षेत्रको रुपमा विकास गरिने छ ।

रणनीति १.२ को वन क्षेत्रलाई वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण तथा आय मुलक बनस्पति को विस्तार जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्दै वन क्षेत्रलाई वैज्ञानिक एवं दिगो व्यवस्थापन गरिने छ ।
- चरनका लागि निश्चित क्षेत्रहरु निर्धारण गरिने छ ।
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह तथा महिला समूहहरुको वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनमा क्षमता वृद्धि गर्दै वन क्षेत्रको दिगो संरक्षण गरिने छ ।
- वन क्षेत्रमा फलफुल लगायतका वोटविरुवाहरुको रोपण गरी हरियाली विकास गरिने छ ।

रणनीति २.१ को वन जङ्गल क्षेत्रलाई विकास विस्तार गर्दै उत्पादनमुखी वनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- जडीवुटी लगायत वहुमूल्य प्रजातिहरुको व्यवसायिक खेतीका लागि स्थानीयहरुलाई प्रोत्साहित गरिने छ । सम्भाव्यताका आधारमा जडीवुटी सङ्कलन तथा प्रशोधन केन्द्र निर्माण गरिने छ ।
- औषधीजन्य सुगन्धित तेल उत्पादन हुने वनस्पतिहरुको व्यवसायिक खेती गर्न सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।
- पालिकाका भित्रका ऐलानी तथा पर्ति जग्गा कृषिवनको व्यवसायिक खेतीका लागि सहकारी संस्था/ युवा क्लब आदिलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।
- जडीवुटीमा आधारित उत्पादनहरुको वजार विकास, विस्तार एवं प्रवद्र्घनका लागि आवश्यक सहयोग अनुदानको व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति २.२ को गैर–काष्ठवन पैदावरलाई आयआर्जनको श्रोतको रुपमा विकास अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- वनमा आधारित उपभोक्ता समूहसंगको सहकार्यमा गैरकाष्ठ बन पैदावर सङ्कलन, उद्योग तथा प्रशोधन केन्द्रहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- गैरकाष्ठ बन पैदावर तथा स्थानीय जडीवुटीहरुको व्यवसायिक खेती तथा उद्यमशीलता विकास गर्दै उत्पादित सामानहरुको मूल्य श्रृङ्खला अभिवृद्धि गर्दै वजारको विस्तार एवं प्रवद्र्घन गरिने छ ।
- स्थानीय जडीवुटीहरुको वौद्धिक सम्पत्ति संरक्षण तथा व्यापार चिन्हहरु दर्ता गरी निकासी वजार प्रवद्र्घन गरिने छ ।

- सम्भाव्यताका आधारमा कृषि—वनको व्यवसायिक खेतीका लागि महिला, विपन्न, सीमान्तकृत एवं दलित वर्ग समुदायलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।

तालिका 33: वन तथा जैविक बिबिधता कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
जैविक विविधतको संरक्षण												
जनचेतना अभिवृद्धि	पटक	५	५	५	५	५	५	३०	२.५५	१५	३	२
जैविक विविधताको प्रोफाइल निर्माण	पटक	१		२०				२१	१.७९	१५	३	२
वन क्षेत्र दिगो एवं वैज्ञानिक व्यवस्थापन								०	०.००	१५	३	२
मिचाहा प्रजाति नियन्त्रण	पटक	२	७	७	७	७	७	३७	३.१५	१५	३	२
खुल्ला क्षेत्र फलफुल तथा आय मुलक वनस्पति रोपण	पटक	१	५०		५०			१०१	८.६०	१५	३	२
सामुहिक वन उपभोक्ता समुह क्षमता अभिवृद्धि	पटक	२	२०			२०		४२	३.५७	१५	३	२
वन सम्पदालाई उत्पादनमुखी वनाउने								०	०.००	१५	३	२
वन सम्पदाहरुको व्यवसायिक खेती सम्भाव्यता अध्ययन	पटक	१	२०					२१	१.७९	१५	३	२
वन सम्पदाहरुको व्यवसायिक खेती प्रवद्र्घन	संख्या	३	३०	३०	३०	३०	३०	१५३	१३.०२	१५	३	२
गैरकाष्ठ वन पैदावरवाट आय आर्जन								०	०.००	१५	३	२
वहुमूल्य जडीवुटीको व्यवसायिक खेती प्रवद्र्घन	हे	२००	३०	३०	३०	३०	३०	३५०	२९.७९	१५	३	२
जडीवुटीको वजार प्रवद्र्घन	संख्या	३	२५	२५	२५	२५	२५	१२८	१०.८९	१५	३	२
जडीवुटी सङ्कलन प्रशोधन	संख्या	१	५०	५०	५०	५०	५०	२५१	२१.३६	१५	३	२
जडीवुटीहरुको वौद्धिक सम्पत्ति व्यापार चिन्ह दर्ता	पटक	१	२०		२०			४१	३.४९	१५	३	२

वन र जैविक विविधता जम्मा			२५७.००	१६७.००	२१७.००	१६७.००	१४७.००	११७५.००					

७ अपेक्षित उपलब्धि १.५.तथा नतिजा खाका

*तालिका 34: **वन तथा जैविक विविधताः नतिजा खाका***

प्रमुख नतिजा सूचक	**इकाइ**	**आधार वर्ष ०८००८१/**	**लक्ष्य परिणाम**					**सूचनाको स्रोत**	**पूर्वानुमान**
			०८१०८२/	०८२/८३	०८३०८४/	०८४/८५	८५०८६/		
प्रभाव तहः	जैविक विविधताको दिगो संरक्षण एवं सम्वर्द्धन भएको हुने								
वन उपभोक्ता समिति संग को सहकार्यमा संरक्षित एवं व्यवस्थित वन क्षेत्रले ओगटेको क्षेत्र	प्रतिशत	०	२	५	१०	१५	२०	पालिकाको पार्श्वचित्र	वन उपभोक्ता समितिको सहभागिता प्रभावकारी भएको हुने
.१. असर तहः	वन क्षेत्रको विकस विस्तार गर्दै बहुमूल्य जडीबुटीको व्यवसायिक खेतीलाई आय आर्जनको रूपमा विकास भएको हुने								
जडिबुटी एवं गैर काष्ठ वन पैदावरमा आधारित उद्योगबाट सिर्जित रोजगारी	प्रतिशत	०	३	५	८	१०	१२	पालिकाको पार्श्वचित्र	निजी क्षेत्र थप लगानी गर्न प्रोत्साहित भएको हुने
११. प्रतिफल	वन क्षेत्रको विकास तथा विस्तार भएको हुने								
औषधीजन्य जडीबुटीहरूको थप विस्तार क्षेत्र	हे.	-	१०	२०	४०	८०	१६०		
१ प्रतिफल २.	बहुमूल्य जडीबुटीहरूको व्यवसायिक खेति गर्दे आय आर्जनको स्रोतको रूपमा विकास भएको हुने								
वहुमूल्य वनस्पतिहरूको	हे.	-	५०	७५	१००	१५०	२००	पालिकाको पार्श्वचित्र	निजी क्षेत्र थप लगानी

व्यवसायिक खेतीले ढाकेको भूमि									गर्न प्रोत्साहित भएको हुने
सञ्चालित जडीबुटी सङ्कलन तथा प्रशोधन केन्द्र	संख्या	०	०	०	१	२	३		
जडीबुटीको आधिकारिक निकायमा दर्ता भएका वौद्धिक सम्पत्ति (व्यापार चिन्ह) दर्ता	संख्या	०	०	०	१	१	३		

७.२ वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन

७.२.१ पृष्ठभूमि

वातावरणीय सन्तुलनका लागि वनक्षेत्र सुरक्षित राख्ने, जनसाधारणमा वातावरणीय स्वच्छता सम्वन्धी चेतना वढाई औद्योगिक एवं भौतिक विकासमा वातावरण पर्न सक्ने जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, वातावरण प्रदुषण गर्नेले दायित्व व्यहोनु पर्ने र वातावरण संरक्षणमा पूर्व सावधानी एवं पूर्व सूचित सहमति जस्ता पर्यावरणीय दिगो विकासका सिद्धान्त अवलम्वन गर्ने नीति राज्यवाट अंगिकार गरेको छ । त्यसैगरी स्थानीय स्तरमा हरित क्षेत्रको संरक्षण र प्रवद्र्घन गर्ने, वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, न्यून कार्वनमुखी तथा वातावरणमैत्री विकास गर्ने, वातावरण संरक्षण गर्ने, स्थानीय स्तरमा सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारीहरु स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

७.२.२ समस्या तथा चुनौती

गाउँपालिका का प्रमुख बस्ति छेउछाउका जल प्रबाहमा प्लास्टिक तथा शिशा जन्य वस्तु फाल्ने प्रचलन हुनु, फाहोरमैला व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतनाको कमि, जैविक र अजैविक फोहोरलाई वर्गीकरण गरी त्यसको व्यवस्थापनको अभाव, जथाभावी, अव्यवस्थित रुपमा फोहोर फाल्ने गर्नेलाई कारवाही नहुने, सार्वजनिक क्षेत्रहरुमा सार्वजनिक शौचालय नहुनु, प्लाष्टिजन्य वस्तुलाई प्रभावकारी रुपमा ब्यबस्थापन गर्नु, फोहोरलाई सुरक्षित विसर्जन गर्नु ढलहरू अव्यवस्थित ढंगले बगि रहेकोबस्ति छेउछाउका खोला खोल्साहरूमा अव्यवस्थित तवरले , फोहोर फाल्ने गरिएको

७.२.३ सम्भावना तथा अवसर

फोहोरमैलालाई श्रोतमै व्यवस्थापन गरी न्यूनीकरण गर्न सकिने, जैविक फोहोरवाट मल उत्पादन गर्न सकिने, पुनः प्रयोग हुने सामानहरूलाई भण्डारणको व्यवस्थापन गरी सम्बन्धित ठाउँमा पठाउनेफोहोर व्यवस्थापनमा , सिसा तथा प्लाष्टिक जन्य फोहोरहरू ,कुहिने र नकुहिने गरी फोहोर व्यवस्थापन ,सचेतना विस्तारश्रोत विन्दुमा नै फर्काउनका लागी आवश्यक नीतिगत कार्यहरू तर्जुमा गरी कढाइका साथ कार्यान्वयन गर्न सकिने

७.२.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्यः फोहोरमैलालाई सुरक्षित विसर्जन एवं प्रदुषणहरु न्यूनीकरण गरि सन्तुलित एवं स्वच्छ वातावरण प्रवद्र्घन भएको हुने

उद्देश्य

वातावरण प्रदुषण न्यूनीकरणका उपायहरु अवलम्वनवाट स्वच्छ वातावरण प्रवद्र्घन राख्नु ।

रणनीतिहरु

१.१ घर, आँगन, चोक, वजार क्षेत्रका फोहोरहरु व्यवस्थित तवरले सङ्कलन, प्रशोधन गर्दै सुरक्षित विसर्जन गर्ने

१.२ सवै प्रकारका प्रदुषणहरु न्यूनीकरण नियन्त्रण गर्ने

कार्यनीति

रणनीति १.१ को व्यवस्थित रुपमा फोहोरहरु सङ्कलन तथा सुरक्षित विसर्जन अन्तर्गका कार्यनीतिहरु

- फोहोरमैलाको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि पुनःप्रयोग, पुनःप्रशोधन, न्यूनीकरण र प्लाष्टिकजन्य वस्तुको निषेध विधि अवलम्वन गर्दै फोहोर उत्पादनलाई श्रोतमै न्यूनीकरण गरिने छ ।
- घर, पसल, कार्यालय एवं सार्वजनिक स्थल आदिमा उत्पादित फोहोरलाई व्यवस्थित रुपमा सङ्कलनका लागि निर्धारित रङ्गका डष्टपिनहरुमा राखिने छ ।
- फोहोरहरुको सुरक्षित विसर्जनका लागि ल्याण्ड फिल्ड साइडको व्यवस्था गर्दै सो क्षेत्रलाई स्यानिटरी पार्कको रुपमा विकास गरिने छ ।

रणनीति २.२ को हरियाली क्षेत्र विस्तार गर्दै स्वच्छ वातावरण प्रवद्र्घन अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- घरआँगन, विद्यालय, कार्यालय, सडक किनारा लगायतका खुल्ला तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा फोहोरमैला बिसर्जन गर्ने प्रकृयालाई कडाईका साथ न्यूनीकरण गरिने छ |
- हरेक वडाका उपयुक्त क्षेत्रमा हरियाली पार्क, वालउद्यान तथा मनोरञ्जन पार्कहरु निर्माण गरिने छ ।
- सार्वजनिक स्थल एवं वजारक्षेत्रहरुमा सार्वजनिक शौचालयहरु निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याउन स्थानीय सामुदायिक संस्था तथा महिला समूहहरुसंग सहकार्य गरिने छ ।
- वातावरण सरसफाइ समूह÷समिति परिचालन नियमित सरसफाई जस्ता कार्यहरु सञ्चालन गरी वातावरण संरक्षण तथा स्वच्छताका कायम राखिने छ ।
- जनस्तरमा वातावरण संरक्षण सम्वन्धी सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । यसका लागि स्थानीय सामुदायिक संघ संस्था तथा टोल सुधार संस्थाहरुसंग सहकार्य गरिने छ ।

तालिका 35: वातारण तथा फोहोर मैला व्यबस्थापन कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
फोहोर न्यूनीकरण, पुनप्रशोधन, पुनप्रयोग, प्लाष्टिकजन्य वस्तुको निषेध कार्यक्रम	संख्या	५	५	५	५	५	५	३०	९.२३	१२	३	१
सार्वजनिक स्थल डष्टवीन वितरण	ठाउ	७	२	२	२	२	२	१७	५.२३	१२	३	१
स्यानिटरी पार्क निर्माण	संख्या	७	१०	१०	१०	१०	१०	५७	१७.५४	१२	३	१
फोहोरवाट आय आर्जन								०	०.००	१२	३	१
जैविक मल उत्पादन कार्यक्रम	संख्या	१	३०	३०				६१	१८.७७	१२	३	१
जैविक मल उत्पादन मेशिन उपकरण खरिदमा सहयोग	अनुदान	१	२०	२०	२०	२०	२०	१०१	३१.०८	१२	३	१
प्रदुषण न्यूनीकरण								०	०.००	१२	३	१
घरआँगन एवं परिसर फलफुल रोपण कार्यक्रम	संख्या	१	५	५	५			१६	४.९२	१२	३	१
वालउद्यान, हरियालीपार्क तथा मनोरञ्जनपार्क निर्माण	संख्या	३	२०	२०	२५			६८	२०.९२	१२	३	१
वातावरण तथा फाेहरमैला व्यवस्थापनको जम्मा			**९२**	**९२**	**६७**	**३७**	**३७**	३२५		१२	३	१

७तथा नतिजा खाका अपेक्षित उपलब्धि २.५.

तालिका 36:वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन: नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष ०८००८१/	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			८१०८२/	०८२/८३	०८३०८४/	०८४/८५	८५०८६/		
प्रभाव तहः	फोहोर मैलालाई सुरक्षित विसर्जन एवं प्रदुषण नियन्त्रण भई सन्तुलित एवं स्वच्छ वातावरण प्रवर्द्धन भएको हुने								
वातारणमैत्री बस्ति तथा आवास	प्रतिशत	५	१०	१५	२०	३०	५०	पालिकाको पार्श्वचित्र	वन उपभोक्ता समूहको सहभागिता हुने
१असर तहः.	फोहोरमैला व्यवस्थित तवरले विसर्जन गर्दै पूर्ण सरसफाई युक्त भएको हुने								
व्यवस्त्रित रुपमा फोहोर बिसर्जन को व्यवस्था भएका घना बस्ति	संख्या	०	२	३	४	५	६	निर्माण सम्पन्न प्रतिवेदन	यथेष्ट बजेट व्यवस्थास्थानीयको , सहयोग
१प्रतिफल १.	फोहोरमैला व्यवस्थित रुपमा संकलन भई सुरक्षित विसर्जन भएको हुने								
वितरित कम्पोष्ट तथा डष्टविनहरू	संख्या	०	०	१००	२००	३००	५००		
ढल निकास व्यवस्थासँग जोडिएका घरधुरी	प्रतिशत	०	०	५	१०	१५	२५		
२असर तहः .	वातावरण प्रदुषण नियन्त्रणका उपायहरू अवलव्वनबाट स्वच्छ वातावरण प्रवर्द्धन								
सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा	संख्या	-	-	२	३	४	५	पालिकाको पार्श्वचित्र	यथेष्ट बजेट व्यवस्था भएको हुने

भएको थप वृक्षारोपण									
२प्रतिफलः१.	वातावरण प्रदुषण नियन्त्रण तथा न्यूनीकरण भएको हुने								
खाना पकाउन दाउरा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	९५	९३	९२	९०	९०	८५	पालिकाको पार्श्वचित्र	जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुने
बिद्युत ऊर्जा प्रयोग गर्ने उद्योग व्यवसायहरू	संख्या	०	०	०	२	४	६		
२प्रतिफलः २.	हरियाली क्षेत्र विस्तार गर्दै स्वच्छ वातावरण प्रवर्द्धन भएको हुने								
वाल उद्यान , मनोरञ्जन तथा हरियाली पार्कहरू	संख्या	०	०	०	२	३	४	पालिकाको पार्श्वचित्र	यथेष्ट बजेट विनियोजन भएको हुने
सुविधायुक्त सार्वजनिक शौचालयहरू	संख्या	०	०	१	२	४	५		

७.३ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

नेपाल संविधान, २०७२ अनुसार राज्यले जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण गर्ने, नदीको व्यवस्थापन गर्ने, जलश्रोतको वहुपउयोगी विकास गर्ने नीति अंगिकार गरेको छ । नदी किनारहरुमा वाढी पहिरो नियन्त्रण र व्यवस्थापन गर्ने, एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन गर्ने, जलवायु परिवर्तनवाट जलश्रोतको उपलव्धता र उपयोगमा पार्ने प्रभाव न्यून गर्ने, पर्यावरणीय सन्तुलनमा सुधार गर्ने परिकल्पना १५ औं राष्ट्रिय योजनाले गरेको छ । त्यसैगरी जलाधार संरक्षण, पानी मुहानहरुको संरक्षण गर्ने, ढुङ्गेधारा, कुवा, सीमसार, नदी किनार र उकास क्षेत्र लगायतका भू तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने जिम्मेवारीहरु स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

७.३.२ समस्या तथा चुनौती

पहिरो नियन्त्रणका प्रयासहरुमा प्रभावकारीताको अभाव, ठाडो, भिरालो क्षेत्रका मलिलो माटोलाई वर्षातको पानीले वगाइ दिने, भिरालो जग्गाको नियन्त्रणका लागि भएका प्रयासहरु अपुग, ठाडो भिरालो क्षेत्रहरुमा वायोइन्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोगमा नआउनु, सम्वेदनशील क्षेत्रहरुको व्यवस्थापन तथा वस्तीहरुको संरक्षण गर्नु, कमजोर भू—वनौट भएकोले पहिरो नियन्त्रण गर्नु, गाउँपालिकाको प्रयासले सबै गाउँहरूमा खानेपानीको व्यवस्थापन भएको भएतापनि प्रभावकारी व्यवस्थापनको अभाव रहेकोमामाआक भिर जस्ता नियमित ,हटिया , पहि ,गोरेटो बाटोहरूमा पहिरोको कारणले आवतजावतमा कठिनाई भई रहेकोरोका कारण हुँगुङचेपुवा तथा , तानखर्क लगायतका ठाउँका मानव वस्ती तथा विद्यालयहरू जोखिममा रहेको

७.३.३ सम्भावना तथा अवसर

प्रसस्त जलाधार क्षेत्र भएकाले कृषियोग्य भूमिका नियमित रुपमा सिंचाइ उपलव्ध हुन सक्ने र कृषि उपजहरुको उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि ल्याउन सकिने, खोला किनार एवं नजिकका क्षेत्रहरुमा मत्स्यपालन व्यवसाय ठूलो स्तरमा सञ्चालन गर्न सकिने, झरना, पौडीपोखरी, स्नानकुण्ड (हटिया तातोपानी) आदिको निर्माणवाट आन्तरिक पर्यटन प्रवद्र्घन गर्न सकिने, कृषि—वनको व्यवसायिक खेती सञ्चालन गर्न सकिने, जलाधार क्षेत्रहरु, पानी मुहान, झरना, ताल तलैया, पोखरी तथा सीमासार क्षेत्रहरु भएकोले पर्यटन प्रवद्र्घन एवं आयमूलक उद्योग व्यवसायहरु सञ्चालन गर्न सकिने

७.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्यः दिगो व्यवस्थापनवाट भू तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र सम्वद्र्घन भएको हुने

उद्देश्य

वाढी पहिरोवाट हुने क्षतिमा न्यूनीकरण ल्याउदै भूक्षयलाई रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्नु

जलस्रोत क्षेत्रहरुको संरक्षण, सम्वद्र्घन गर्दै जलश्रोतवाट आयआर्जनको श्रोत वनाउनु

रणनीतिहरु

१. वाढी पहिरो तथा भू—क्षय नियन्त्रण तथा रोकथाम गर्ने
२. भू—संरक्षण एवं सम्वद्र्घन गर्ने
३. जलस्रोतको दिगो संरक्षण, सम्वद्र्घन गर्ने
४. जलश्रोतहरुलाई वहुउपयोगी वनाउदै आयश्रोतको रुपमा विकास गर्ने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को पहिरो तथा भू—क्षय नियन्त्रण गर्दै क्षति न्यूनीकरण अन्तर्गका कार्यनीतिहरु

- भू—क्षय, वाढी पहिरो प्रभावित क्षेत्रहरु पहिचान गर्दै नक्साङ्कन गरिने छ ।
- भिरालो जमिन, खोल्साखाल्सी, पहिरो तथा भूक्षय क्षेत्रहरुमा वाँस, वावियो, अम्रिसो रोपण गर्दै वायोइन्जिनियरिङ प्रविधिवाट भू—क्षयलाई नियन्त्रण गरिने छ ।
- जथाभावी सडक निर्माण गर्ने, भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाहरु निर्माण गर्ने, वनविनास गर्ने जस्ता कार्यहरुलाई पूर्णत निरुत्साहित एवं निषेध गरिने छ ।
- अतिसंवेदनशील क्षेत्रका वस्तीलाई सुरक्षित क्षेत्रमा स्थानान्तरण गर्दै सम्भावित क्षतिवाट सुरक्षित राखिने छ ।
- संवेदनीशल क्षेत्र तथा भू—क्षय प्रभावित क्षेत्र नजिकका वस्तीहरुमा आपतकालीन अवस्था वारे जानकारीका लागि पूर्वसूचना दिने मेशिन उपकरणहरु जडान गरी सम्भावित क्षतिलाई न्यूनीकरण गरिने छ ।

रणनीति २.१ को भू—संरक्षण एवं सम्वद्र्घन गर्ने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- भू—उपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
- सडक छेउ नाली निर्माण, बायोइन्जीनियरीङ प्रबिधि, खेतका गरासुधार जस्ता कार्यवाट भूमिको दिगो संरक्षण गरिने छ ।

रणनीति ३.१ को जलास्रोतको दिगो संरक्षण, सम्वद्र्घन अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान, तथ्याङ्क सङ्कलन, अभिलेखीकरण, नियमन एवं संरक्षण गरिने छ । यसका लागि जलाधार संरक्षण ऐन, कानुनहरु निर्माण गरिने छ ।
- पानीमुहान, पानीपोखरी, सीमसार, तालतलैया लगायतका स्रोतहरुको क्षेत्राधिकार निर्धारण गरी अतिक्रमणलाई नियन्त्रण गर्दै आवश्यकताका आधारमा तारवार, पर्खाल निर्माण गरी संरक्षण एवं सम्वद्र्घन गरिने छ ।
- आवस्यक क्षेत्रमा नदी तथा खोला किनारामा तटवन्ध निर्माण गरिने छ ।

रणनीति ४.१ को जलस्रोतलाई वहुउपयोगी वनाउने आयआर्जनको रुपमा विकास गर्ने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- नदी तथा खोला किनारमा व्यवसायिक रुपमा कृषि—वन खेती गर्न स्थानीयहरुलाई प्रोत्साहित गर्दै आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराइने छ ।
- मत्स्यपालनलाई व्यवसायिक रुपमा सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ । यसका लागि खुल्ला क्षेत्र एवं पानी आपूर्तिको व्यवस्था मिलाइने छ ।

तालिका 37: भू तथा जलाधार सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत			
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा		दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
पहिरो नियन्त्रण												
पहिरो क्षेत्र पहिचान, नक्साङ्कन	संख्या	३	३०	२०	२५	२५	५	१०५	०.१४९	१२	३	१
वर्षातको भलपानी नियन्त्रण	संख्या	४	२०	१५	१०	१०		५५	०.०७८	१२	३	१
भू–क्षय नियन्त्रण								०	०.०००	१२	३	१
वायोइन्जिनियरिङ प्रवद्र्घन	किमी	२०	२०	१५	१०	१०		५५	०.०७८	१२	३	१
खोल्साखाल्सी क्षेत्रमा रिटेनिङवाल निर्माण	संख्या	७	२०	२५	१२	१५	१८	९०	०.१२७	१२	३	१
जलश्रोत संरक्षण एवं सम्वद्र्घन								०	०.०००	१२	३	१
पानी मुहान, पोखरी, सीमसार, खोलानदी अधिकार क्षेत्र निर्धारण	पटक	१	२०					२०	०.०२८	१२	३	१
खोलानदी तटवन्ध (तारजाली) निर्माण, वृक्षारोपण	मि	१०००	५	१०	१२	१५	२०	६२	०.०८८	१२	३	१
जलश्रोतको दिगो सदुपयोगवाट आयआर्जन								०	०.०००			
खोलानदी किनार कृषिवन खेती प्रवद्र्घन	संख्या	३	१५	२०	२५	३०	४०	१३०	०.१८४	१२	३	१
मत्स्यपालन व्यवसाय प्रवद्र्घन	संख्या	२	४०	३०				७०	०.०९९	१२	३	१
झरना, पौडीपोखरी, तातोपानी, स्नानकुण्ड एवं मनोरञ्जनपार्क निर्माण	संख्या	१	२०					२०	०.०२८	१२	३	१
बरुण नदि पानी प्रशोधन एवं खानेपानी आयोजना सञ्चालन	संख्या	१			१००			१००	०.१४१	१२	३	१
भूमि तथा जलाधार व्यवस्थापनको जम्मा			**१९०**	**१३५**	**१९४**	**१०५**	**८३**	७०७				

७अपेक्षित उपलब्धि तथा ३.५. नतिजा खाका

आगामी ५ वर्षका लागि भू तथा जलाधार व्यवस्थापन क्षेत्रको नतिजा खाका यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका 38: भू तथा जलाधार व्यवस्थापन: नतिजा खाका

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य परिणाम					सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		०८००८१/	०८१०८२/	०८२/८३	०८३०८४/	०८४/८५	०८५०८६/		
प्रभाव तहः	दिगो व्यवस्थापनबाट भू तथा जलाधार क्षेत्रको दिगो संरक्षण र सम्वर्द्धन भएको हुने								
भू तथा जलाधार को उत्पादनशील प्रयोग	प्रतिशत	१	३		५		१५	पालिकाको पार्श्वचित्र	यथेष्ट बजेट विनियोजन भएको हुने
१ असर तहः	वाढी पहिरोबाट हुने क्षतिमा न्यूनीकरण लयाउँदै भूक्षयलाई रोकथाम तथा नियन्त्रण भएको हुने-								
भूक्षयबाढी , पहिरोबाट संरक्षित भएका क्षेत्रहरू	संख्या	०	०		०			पालिकाको पार्श्वचित्र	यथेष्ट बजेट विनियोजन भएको हुने
१प्रतिफल १.	वाढी पहिरो तथा भू क्षय नियन्त्रण भई-क्षति न्जनीकरण भएको हुने								
नदी तटवन्ध भएका क्षेत्रहरू	संख्या	०	०		०	१	२	पालिकाको पार्श्वचित्र	यथेष्ट बजेट विनियोजन भएको हुने
ग्याविन जाली निर्माण	संख्या	०	०	३	४	५	६		
रिटेनिङवालपर्खाल , निर्माण	किमि	०	०	३	४	५	६		
वायो इन्जिनियरिङ भएका क्षेत्र	संख्या	०	०	३	४	५	६		

आइइइइआइए को , अध्ययनबाट संरक्षित क्षेत्र	संख्या	०	०	१	२	३	४		
ठाडोभिरालोभूमि , भएका वस्ती	संख्या	७	६	५	४	२	०		
२असर तहः .	जलस्रोत संरक्षणसम्वर्द्धन गर्दै वहुउपयोगी भएको हुने ,								
संरचित, प्रवर्द्धित तथा उत्पादनशील प्रयोग गरिएका जलस्रोतहरू	संख्या	३	३	४	५	६	७	पालिकाको पार्श्वचित्र	
२प्रतिफल१.	जलस्रोतको दिगो संरक्षण एवं सम्वद्धन भएको हुने								
जलविद्युत निर्माण गरिएका खोला	संख्या	०	०	३	४	५	-	पालिकाको पार्श्वचित्र	संगप्रदेश , सरकारबाट अनुदानहरू उपलव्ध भएको हुने
२प्रतिफलः २.	जलस्रोतलाई वहुउपयोग बनाउँदै आयआर्जन भएको हुने								
व्यवसायिक रुपमा भएको मत्स्यपालन	संख्या	०	०	०	०	१	२		

७.४ विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

७.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार राज्यले प्राकृतिक प्रकोपवाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न पूर्वसूचना एवं तयारी गर्ने, उद्धार, राहत एवं पुर्नस्थापना गर्ने नीति अंगिकार गरेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका मापन केन्द्रहरुवाट जलवायु परिवर्तन सम्वन्धी सूचना अद्यावधिक एवं प्रवाह गर्ने परिकल्पना १५ औं राष्ट्रिय योजनामा गरिएको छ भने उत्थानशीलता विकासलाई दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीतिको रुपमा लिइएको छ । विपद् पूर्व, सो पश्चात र विपद्को समयमा स्थानीय तहले निभाउनु पर्ने, विपद् तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्वन्धी योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन एवं नियमन गर्ने, जोखिम वस्तीहरु पहिचान गर्ने, नक्साङ्कन गर्ने, वस्ती स्थानान्तरण गर्ने जस्ता जिम्मेवारीहरु पनि स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारमा राखिएको छ ।

७.४.२ समस्या तथा चुनौती

विपद सम्बन्धि जनचेतनाको अभाब, भूकम्प प्रतिरोधी आवास निर्माण हुन नसक्नु, आपतकालीन उद्धारका लागि तालिम प्राप्त स्वयंसेवक, राहत सामाग्रीहरुको व्यवस्था कमि, विपद पीडितहरुका लागि राहत एवं सुरक्षित वासका लागि आवस्यक पुर्बाधारको अभाब, संवेदनशील क्षेत्रको नक्सांकन र संरक्षण सम्वन्धी कार्यक्रमको अभाव, एम्बुलेन्स, वारुणयन्त्र लगायतका साधनहरु सहज रुपका उपलब्ध हुन नसक्नु, भौतिक एवं मानवीय क्षति न्यूनीकरण तथा पीडितहरुलाई तत्काल उद्धार गर्नु, सङ्कटाउन्मुख एवं लोपोन्मुख जैविक विविधताको पहिचान, संरक्षण, सम्वद्र्घन गर्नु, कृषि उपजहरुको उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्नु, कृषि उपजहरुलाई जलवायु परिवर्तन अनुकुलन वनाउनु

७.४.३ सम्भावना तथा अवसर

आपतकालीन उद्धार, खोज, राहत सामाग्रीको व्यवस्था गर्न सबै वडा मा सुरक्षा निकाय, स्वास्थ्य संस्था, सामाजिक संघसंस्था जस्ता सहयोगी संस्थाहरुको उपलव्धतावाट हुन सक्ने, पूर्व सूचना प्रणाली, पूर्वतयारी कार्ययोजना तर्जुमा गर्दै आपतकालीन उद्धार टोलीहरुको क्षमता अभिवृद्धि नमूना अभ्यास सञ्चालन गरी स्थानीयहरुको आवद्धतामा अभिवृद्धि ल्याउन सकिने, विपद् प्रतिरोधात्मक भवन, संरचनाहरु निर्माण गरि धनजनको क्षतिमा न्यूनीकरण गर्न सकिने

७.४.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य : विपद् व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी वनाउदै जोखिमवाट हुने क्षतिलाई न्यूनीकरण एवं जनजीवन सुरक्षित भएको हुने

उद्देश्य

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण, विपद् प्रतिकार्य एवं पुर्नलाभलाई प्रभावकारी वनाउनु
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका उपायहरु अवलम्वन गर्दै क्षति न्यूनीकरण गर्नु

रणनीतिहरु

१.१ विपद् प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरुको निर्माणवाट जोखिम न्यूनीकरण गर्ने

१.२ विपद् जोखिमवाट जनजीवन सुरक्षित वनाउने

२.१ जलवायु परिवर्तन अनुकुलनका उपायहरु प्रवद्र्घन गर्ने

२.२ जलवायु परिवर्तनका असरहरुलाई न्यूनीकरण गदै जनजीवनमा सहजता ल्याउने

रणनीति १.१ को विपद् प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरुको निर्माणवाट जोखिम न्यूनीकरण अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- भबन निर्माण संहिता कडाइका साथ लागु गर्दै निजी भवन संरचनाहरुलाई विपद् प्रतिरोधात्मक अनिवार्य रुपमा वनाउन लगाइने छ । यसका लागि भवन निर्माण मापदण्ड तथा नक्सापास कार्यविधि बनाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिने छ ।
- विद्यालय भवन, स्वास्थ्य संस्थाका भवन, कार्यालय लगायतका सार्वजनिक संरचनाहरुलाई विपद् प्रतिरोधात्मक वनाइने छ ।
- प्राकृतिक एवं साँस्कृतिक सम्पदाहरु, सार्वजनिक सम्पत्तिहरुको दिगो संरक्षणका लागि प्रवलीकरण गर्दै विपद् प्रतिरोधात्मक वनाइने छ ।
- न्यूनतम मापदण्ड नपुगेका तथा मापदण्ड विपरित निर्मित भौतिक संरचनाहरुको प्रवलीकरणका लागि प्रोत्साहित गरिने छ ।
- थोत्रा, पुराना एवं आकस्मिक सुरक्षाका उपायहरु पनि नभएका भौतिक संरचनाहरु विस्थापित गरी नयाँ संरचना निर्माणका लागि आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराइने छ ।

रणनीति १.२ को विपद् जोखिमवाट जनजीवन सुरक्षित वनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- वाढीपहिरो, नदी नियन्त्रण, भूकम्प, सम्भावित प्रकोप तथा विपद् लगायतका विषयमा विस्तृत अध्ययन, अनुसन्धान गरी जोखिमयुक्त संवेदनशील क्षेत्रहरुको पहिचान एवं नक्साङ्कन गर्दै भू—उपयोग योजना तर्जुमा गरिने छ ।
- भिरालो तथा पहिरो क्षेत्रमा वसोवास गर्ने घरपरिवार तथा वस्तीहरुलाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गरिने छ ।

- समुदाय स्तरमा विपद जोखिम न्यूनीकरण सम्वन्धी जनचेतना, उद्धार समुह लगायत स्थानीय स्वयंसेवक, एवं समुदायिक संघसंस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ ।
- विपद्का घटना हुनासाथ खोज, उद्धार, उपचार, अस्थायी आश्रय गृह, खानेपानी खाद्यान्न, लत्ताकपडा, राहत, मनोपरामर्श लगायतका प्राथमिक कार्यहरु प्रभावकारी एवं समन्वयात्मक रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।

रणनीति २.१ को जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका उपायहरु प्रवद्र्घन गर्ने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्वन्धी जनचेतना कार्यक्रमहरुलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गरिने छ । यसका लागि सामुदायिक तथा टोल सुधार संस्थाहरु गठन गरि परिचालन गरिने छ ।
- विपद् जोखिम प्रकोप पहिचान गर्दै श्रोतनक्सा सहित जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्वन्धी गाउँपालिकाको रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
- कृषि जमिनको उत्पादन तथा उत्पादकत्व अभिवृद्धिका लागि जैविक तथा गोठेमल, भिरालो जमिनमा गरासुधार, घाँसेगरा निर्माण, कृषि—वनलाई व्यवसायिक रुपमा प्रवद्र्घन गर्दै जलवायुमैत्री कृषि प्रविधिमा जोड दिइने छ । वार्षिक वालीपात्रो वनाई सोही अनुसार कृषिखेतीको व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति २.२ को जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण गर्दै जनजीवनमा सहजता ल्याउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- खाना पकाउदा दाउरा तथा परम्परागत चुल्होको सट्टामा सुधारिएको चुल्हो वा विद्युतीय तथा इण्डक्सन चुल्हो प्रयोग गर्न प्रेरित गर्दै सोको प्रयोगमा आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराइने छ ।
- स्वच्छ ऊर्जामा आधारित उद्यम व्यवसायहरु विकास, विस्तार एवं प्रवद्र्घनका लागि सहकारी क्षेत्रसंग समन्वय गदै आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराइने छ ।
- जलवायु परिवर्तनवाट हुन सक्ने सम्भावित क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न कृषकहरुलाई वाली एवं पशुपंक्षी वीमाको व्यवस्था मिलाइने छ र आवश्यकताका आधारमा सहयोग उपलव्ध गराइने छ ।

तालिका 39:विपद व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
विपद् प्रतिरोधात्मक संरचना निर्माण												
भवन संहिता कार्यान्वयन ः जनचेतना कार्यक्रम	पटक	५	५	५	५	५	५	२५	६.६	१३	३	२
सार्वजनिक भवन, संरचना प्रवलीकरण	संख्या	७	१५	२०	१६	२०	२५	९६	२५.५	१३	३	२
क्षति न्यूनीकरण								०	०.०	१३	३	२
विपद मानवीय क्षति राहत कोष तथा आश्रय गृह निर्माण	संख्या	२	४०	४०	४०			१२०	३१.९	१३	३	२
नमूना अभ्यास सञ्चालन	पटक	५	८	८	८	८	८	४०	१०.६	१३	३	२
उद्धारटोली,सामुदायिक संस्था, स्वयंसेवीको क्षमता अभिवृद्धि	पटक	२	१०		१०			२०	५.३	१३	३	२
जलवायु परिवर्तन अनुकूलन								०	०.०	१३	३	२
जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१३.३	१३	३	२
वार्षिक कृषिवाली पात्रो निर्माण	पटक	५	२	२	२	२	२	१०	२.७	१३	३	२
जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्वन्धी रणनीति कार्ययोजना तर्जुमा	पटक	१	१५					१५	४.०	१३	३	२
विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलताको जम्मा			**१०५**	**८५**	**९१**	**४५**	**५०**	३७६				

७अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ४.५.

आगामी ५ वर्षका लागि विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनः क्षेत्रको नतिजा खाका यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका 40: विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनः ***नतिजा खाका***

प्रमुख नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष ०८००८१/	लक्ष्य परिणाम ८१०८२/	०८२/८३	०८३०८४/	०८४/८५	०८५/ ०८६	सूचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
प्रभाव तहः	विपद् व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउँदै जोखिमनाट हुने क्षतिलाई न्यूनीकरण गरी जनजीवन सुरक्षित भएको हुने								
१ विपद् एवं जलवायु परिवर्तनबाट हुँदै आएको क्षति न्यूनीकरण दर	प्रतिशत	०	५	७	१०	१५	२१	वार्षिक प्रगति समीक्षा	जनचेतनामा अभिवृद्धि हुने
१असर तहः.	विपद् जोखिम न्यूनीकरणविपद् प्रतिकार्य एवं पुर्नलाभ प्रभावकारी भएको हुने ,								
विपद् जोखिमबाट भएको क्षति	रू लाखमा	१००	९०	७५	६५	६०		राहत वितरण अभिलख	प्रतिरोधात्मक संरचानाहरूको निर्माण हुने
१प्रतिफल १.	विपद् प्रतिरोधात्मक संरचना निर्माणबाट जोखिम न्यूनीकरण भएको हुने								
विपद् प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरू	प्रतिशत	०	१	२	३	४	५	वार्षिक प्रगति समीक्षा	पर्याप्त बजेटको व्यवस्था
आपतकालीन उद्धारका लागि एम्वुलेन्सको व्यवस्था	संख्या	०	०	०	०	०	१	वार्षिक प्रगति समीक्षा	पर्याप्त बजेटको व्यवस्था
२ असर तहः .	जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका उपायहरू अवलम्वन गर्दै क्षति न्यूनीकरण भएको हुने								
जलवायु परिवर्तनको असरबाट भएको क्षति	प्रतिशत	१०	९	८	७	६		वार्षिक प्रगति समीक्षा	पर्याप्त बजेटको व्यवस्था
२प्रतिफलः १.	जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका उपायहरू प्रवर्दधन भएको हुने								
सञ्चालित सचेतना कार्यक्रम	संख्या	०	१	२	३	४	५	वार्षिक प्रगति समीक्षा	पर्याप्त बजेटको व्यवस्था भएको हुने
व्यवस्थित तालतलैयापोखरी ,	संख्या	०	०	१	२	३	३		

परिच्छेद — आठ

सुशासन तथा संस्थागत विकास

स्थानीय तह योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार सुशासन तथा संस्थागत विकास अन्तर्गतका प्रमुख क्षेत्रहरुमा सुशासन, ऐन कानुन तथा न्यायिक व्यवस्था, वित्तीय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन, मानव संशाधन विकास, संस्थागत विकास तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र योजना व्यवस्थापन रहेका छन् । उपरोक्त प्रमुख क्षेत्रहरुको बिद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगमी ५ वर्षका लागि लक्ष्य, उद्देश्य एवं लक्ष्य परिमाण निर्धारण गरिएको छ र सोको प्राप्तिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति तथा कार्यनीति एवं प्रमुख कार्यक्रमहरुको तर्जुमा भएका छन् ।

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन

८.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ अनुसार राज्यले सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम वनाउने, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त वनाउने, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक वनाउने, राज्यवाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा माथि जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित एवं सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने नीति अंगिकार गरेको छ । १५ औं राष्ट्रिय योजनामा सुशासन र सवल लोकतन्त्रलाई दीर्घकालीन लक्ष्यका रुपमा ग्रहण गरिएको छ भने प्रमुख सम्वाहकका रुपमा सार्वजनिक सेवाको सुदृढीकरण लाई लिइएको छ र दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीतिका रुपमा शासकीय सुधारलाई । त्यसैगरी राष्ट्रिय योजनामा जवाफदेहीता, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, सहभागितामूलक, गुणात्मक प्रतिस्पर्धामा आधारित समतामूलक र सदाचारयुक्त, स्वअनुशासित शासन प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने, सेवा प्रवाहमा छिटो, सहज वनाउने, विद्युतीय शासन प्रणाली विकास विस्तार गर्ने र गुणस्तरीय सेवामा नागरिकको पहुँच सुनिश्चित गर्ने परिकल्पना गरिएको छ । यसैगरी स्थानीय नीति तर्जुमा गर्ने, ऐन, कानुन, मापदण्डहरु निर्माण गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने एवं नियमन गर्ने र यसरी कानुनहरु निर्माण गर्दा संघीय एवं प्रादेशिक कानुनहरुको अधिनमा रही तर्जुमा गर्नुपर्ने जिम्मेवारीहरु पनि स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र राखिएको छ ।

८.१.२ समस्या तथा चुनौती

कर्मचारी पर्याप्त नहुनुहरेक योजनामा नागरिक ,स्वीकृत बजेट बजेट पुस्तिका र सुचना पाटीमा प्रकासित नहुनु , द्वारा मुल्याङ्कन गरिने सार्वजनिक परिक्षण लगायत अन्य मुल्याङ्कन नहुनुभौगोलिक अवस्था अनुसारको स्थानीय , दररेट अनुसार काम गर्न नसक्नु, तर्जुमा भएका नीति, ऐन एवं कानुनहरु पूर्णरुपमा कार्यान्वयनमा कमि, एकल अधिकार क्षेत्र अन्तर्गतका निर्देशिका, कार्यविधि एवं मापदण्डहरु पूर्ण रुपमा निर्माण नहुनु, नीति, ऐन **निर्माणको क्रममा** सरोकारवाला, स्थानीय संघ संस्था तथा नागरिक समाजहरुसंग छलफल तथा अन्तरक्रियाको कमि, सार्बजनिक सुनुवाई, सामाजिक परिक्षण जस्ता सुशासन मापन गर्ने औजारको प्रयोगमा कमि सदाचार प्रवद्र्घन,

सुशासनयुक्त समाज तथा संस्कार निर्माण गर्नु, नियम उल्लङ्घन, कानुनको अपहेलना, लापरवाही जस्ता पक्षहरुको नियन्त्रण तथा सुधार ल्याउनु, वित्तीय स्रोतको पूर्ण उपभोगमा कमि हुनु, वित्तीय सुशासन पूर्ण रुपमा पालाना गर्नु, अनुमानित तथा यथार्थ वित्तीय स्रोत बीच मेल नखानु, अन्तरिक स्रोत को अवस्था कम्जोर हुनु, प्रभाबकारी योजना ब्यबस्थापन हुन नसक्नु, वडा कार्यालयहरू व्यवस्थित नहुनुकर्मचारीहरूको क्षमता विकासमा कमी , कार्यालयहरूमा ,रहेकोCCTV र ईकर्मचारीहरू लामो समयसम्म विदामा वस्ने ,हाजिरीको व्यवय्था नहुनु-गरेकोले गर्दा सेवाप्रवाहमा कमी सेवा सुविधा सम्बन्धी जनतामा सम्म सुचनाको अभाव,

८.१.३ सम्भावना तथा अवसर

स्थानीय संघ, संस्था, नागरिक समाज, गैसस, टोल विकास संस्था, सामुदायिक संस्थाहरु थप क्रियाशील हुन सक्ने, स्थानीय सरोकारवालाहरु, निजी क्षेत्र लगायत राजनीतिक दलहरु विकास कार्यमा हातेमालो, रचनात्मक सहयोग, निर्माणाधीन जलविद्युत आयोजनाका बाट गाउँपालिका को अन्तरिक स्रोत मा सकारात्मक प्रभाब पर्न सक्ने, स्थानीय प्राकृतिक स्रोतको उच्चतम प्रयोगबाट वित्तीय स्रोत अभिबृद्धि गर्न सहयोग पुग्ने, योजना ब्यबस्थापनका लागि गाउँपालिकाले आवस्यक नीतिगत सुधार गर्न सक्ने,

८.१.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य " जनसहभागितामूलक सुशासनको प्रवद्र्घन एवं प्रत्याभूति भएको हुने

उद्देश्य

- स्थानीय ऐन, नियम, कानुनहरुको निर्माण गरी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु
- सार्वजनिक सेवामा पारदर्शिता, जवाफदेहिता उत्तरदायित्व कायम गर्दै सुशासन प्रवद्र्घन गर्नु
- अन्तरिक स्रोतको दिगो ब्यबस्थापन आधारशिला तयार गर्नु
- योजना ब्यबस्थापनलाई प्रभाबकारी बनाउनु

रणनीतिहरु

१.१ पालिकाको नीति, ऐन एवं कानुनहरु समयसान्दर्भिक, व्यवहारिक वनाउने

१.२ सार्वजनिक सेवा प्रबाहलाई सहज, जवाफदेहिता, उत्तरदायी एवं पारदर्शिता कायम गर्ने

१.३ अन्तरिक स्रोत को दिगो ब्यबस्थापन गर्ने

१.४ योजना ब्यबस्थापनलाई प्रभाबकारी बनाउने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को नीति, ऐन कानुनहरुलाई व्यवहारिक, समयसान्दर्भिक वनाउने अन्तर्गतको कार्यनीति

- आवश्यकताका आधारमा स्थानीय सरकार प्रभावकारी रुपमा सञ्चालनका लागि विभिन्न नीति, ऐन एवं कानुनहरु निर्माण गरिने छ । यसरी ऐन कानुनहरु निर्माण गर्दा सरोकारवालाहरुको सहभागिता, परामर्श एवं सम्वाद गरिने छ ।

- गाउँपालिकावाट निर्मित ऐन, कानुनहरुमा विषयक्षेत्रगत विज्ञहरुसंग राय सल्लाह लिदै आमनागरिकवाट पनि सुझाव, प्रतिक्रिया लिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- नीति, ऐन कानुनहरु तर्जुमा गर्दा संघीय एवं प्रदेशका विद्यमान नीति, ऐन कानुनहरुलाई आधार मानी त्यस्ता नीति, ऐन कानुनहरुसंग नवाझिने र वेग्लै दोहोरो अर्थ नलाग्ने गरी तर्जुमा गरिने छैन ।
- संघ र प्रदेश सरकारसंग समन्वयमा संविधान अनुसार व्यवस्था गरिएका साझा अधिकारका ऐन, कानुनहरु तर्जुमा गरिने छ ।
- सभा एवं गाउँकार्यपालिका प्रति उत्तरदायी हुने सवै समिति, उपसमितिहरुको जिम्मेवारी, अधिकार क्षेत्र एवं सञ्चालन विधि सम्वन्धी कानुनहरु तर्जुमा गरी क्रियाशील वनाइने छ ।

रणनीति १.२ को सार्वजनिक सेवा प्रबाहलाई सहज, जवाफदेहिता, उत्तरदायी एवं पारदर्शिता कायम अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- डिजिटल सुशासन कायम गर्दै सेवा प्रबाहलाई पारदर्शी तथा सहज बनाइने छ
- सार्वजनिक सुनुवाई नियमित रुपमा सञ्चालन गरिने छ र नागरिकका सुझाव, प्रतिक्रियाहरुलाई कार्ययोजना वनाई गम्भिरतापूर्वक कार्यान्वनय गरिने छ ।
- आयोजना कार्यान्वयन पश्चात लाभान्वित समुदायको सहभागितामा सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण एवं लैङ्गिक परीक्षणलाई नियमित रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।
- पालिकाका निर्णयहरु, वार्षिक वजेट, कार्यक्रम, योजनाहरु त्यसका प्रगतिहरु नियमित रुपमा अद्यावधिक गर्दै वेवसाइटमा अपलोड गरी सार्वजनिक गरिने छ ।
- गाउँपालिका को संगठन विकास प्रतिवेदन २०७८ अनुसार को दरबन्दी अनुरुपको जनशक्ति परिपूर्ति गर्न सरोकारवाला मन्त्रालयसँग समन्वय गरिने छ |

रणनीति १.३ः अन्तरिक स्रोत को दिगो ब्यबस्थापन गर्ने कार्यनीतिहरु

- गाउँपालिकाको राजस्व सङ्कलनलाई ब्यबस्थित बनाइने छ
- गाउँपालिका को अन्तरिक राजश्व शिर्षक अनुसार सुत्रमा प्रविष्ट गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ |
- अन्तरिक स्रोतको दिगो ब्यबस्थापनका लागि कर तथा गैर कर राजश्व का क्षेत्र को सबलीकरण मा जोड दिईने छ |
- आन्तरिक राजश्व अभिवृद्धिका लागि राजश्व शाखाको व्यवस्था गरिने छ
- गाउँपालिका को राजश्व सुधार कार्ययोजनाको प्रभाबकारी कार्यान्वयनमा जोड दिईने छ
- कृषि, पशुपालन जडिबुटी, जलस्रोत जस्ता क्षेत्रलाई अन्तरिक स्रोत अभिबृद्धिका दिगो आधारका रुपमा विकास गरिने छ
- संघ र प्रदेश सरकार बाट प्राप्त हुने सशर्त, समपुरक, बिशेस लगायतका अनुदानलाई गाउँपालिकाको अन्तरिक स्रोत वृद्धि हुने क्षेत्रमा प्रयोग गरिने छ

रणनीति १.४ योजना ब्यबस्थापनलाई प्रभाबकारी बनाउने सम्बन्धि कार्यनीति

- गाउँपालिकाबाट संचालित योजना लाई ब्यबस्थित बनाउन उपभोक्ता समितिको क्षमता अभिबृद्धि गरिने छ

- उपभोक्ता समिति लाई गाउँपालिका को दर्ता प्रकृयामा ल्याइने छ | दर्ता भएका स्थाई प्रकृतिका उपभोक्ता समितिलाई आयोजना संचालन सम्बन्धि बिशेष तालिमको व्यवस्था गरिने छ |
- पाँच वटै वडामा टोल विकास संस्था गठन गरि त्यस्ता संस्थालाई निश्चित मापदण्ड बनाइ आयोजना कार्यान्वयनमा सहभागी गराइने छ
- आयोजना कार्यान्वयन लाई ठेक्का वा उपभोक्ता समिति मार्फत सम्पन्न गर्न निश्चित मापदण्ड बनाइने छ

तालिका 41: कार्यक्रम तथा आयोजनाः सुशासन तथा जवाफदेहिता

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
सुशासन तथा जबाफदेहिता प्रवद्र्धन कार्यक्रम												
थप नीति, ऐन, कानुनहरु तर्जुमा	संख्या	१०	२	२	२	२	२	१०	४.५०	१६	३	३
पालिकाका ऐन, कानुनहरुमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	२	१	१				२	०.९०	१६	३	३
कानुन शाखा स्थापना तथा क्षमता अभिवृद्धि	पटक	५	५	५	५	५	५	२५	११.२६	१६	३	३
कानुनी साक्षरता कार्यक्रम	पटक	५		४				४	१.८०	१६	३	३
पारदर्शिता, जवाफदेहिता तथा सुशासन प्रवद्र्धन								०	०.००	१६	३	३
सार्वजनिक सुनुवाई	पटक	२०	५	५	५	५	५	२५	११.२६	१६	३	३
आयोजनाहरुको सार्वजनिक परीक्षण	पटक	५	४	४	४	४	४	२०	९.०१	१६	३	३
आयोजना स्थल सूचना पाटी राख्ने	संख्या	१०	२	२	२			६	२.७०	१६	३	३
सामाजिक परीक्षण	संख्या	१	१०					१०	४.५०	१६	३	३
लैससास परीक्षण	संख्या	५	२	२	२	२	२	१०	४.५०	१६	३	३
सुशासन प्रवद्र्धन								०	०.००	१६	३	३
न्यायिक समितिका पदाधिकारी एवं कर्मचारीहरुको क्षमता विकास	पटक	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०	२२.५२	१६	३	३
जनप्रतिनिधि क्षमता विकास	पटक	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०	२२.५२	१६	३	३

सामुदायिक संस्था,नागरिक समाज गैसस लगायतका संस्थाहरुमा सुशासन प्रवद्र्घन								०	०.००	१६	३	३
आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली कार्यविधि निर्माण	संख्या	१	१०					१०	४.५०	१६	३	३
सुशासन, ऐन नियम तथा जवाफदेहिताको जम्मा			**६१**	**४५**	**४०**	**३८**	**३८**	२२२				

तालिका 42: ***कार्यक्रम तथा आयोजनाः वित्तीय स्रोत व्यबस्थापन***

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
वित्तीय श्रोत पूँजी निर्माण क्षेत्रमा परिचालन												
पूँजी निर्माण क्षेत्रमा लगानी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	२	१०	२	२	३	३	२०	२३.२६	१६	३	३
निजी, सहकारी क्षेत्रसंग सहकार्य	संख्या	२	३	२	३	३	२	१३	१५.१२	१६	३	३
आन्तरिक आय अभिवृद्धि								०	०.००	१६	३	३
करका दायरा विस्तार कार्यक्रम	संख्या	१	५					५	५.८१	१६	३	३
करका श्रोतहरु पहिचान अध्ययन	संख्या	१	५					५	५.८१	१६	३	३
करदाता डाटावेस तयार	संख्या	१		५				५	५.८१	१६	३	३
आर्थिक ऐन निर्माण, परिमार्जन तथा संशोधन	संख्या	१			५			५	५.८१	१६	३	३
कर प्रशासन सुदृढीकरण								०	०.००	१६	३	३
कर शिक्षा कार्यक्रम	संख्या	१		३	५	५		१३	१५.१२	१६	३	३
राजस्व परामर्श समितिका सदस्य एवं कर्मचारी क्षमता विकास	संख्या	१	५	५				१०	११.६३	१६	३	३
राजस्व प्रशासन प्रविधिमैत्री	संख्या	१		२				२	२.३३	१६	३	३
आलेपको क्षमता विकास	संख्या	१			५			५	५.८१	१६	३	३
वित्तीय सुशासन प्रवर्द्धन								०	०.००	१६	३	३
स्थानीय सार्वजनिक खर्च मापदण्ड निर्माण	संख्या	१	१					१	१.१६	१६	३	३
करदातासंग अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	१	२					२	२.३३	१६	३	३
वित्तिय श्रोत परिचालनको जम्मा			३१	१९	२०	११	५	८६				

तालिका 43: ***कार्यक्रम तथा आयोजना : योजना व्यबस्थापन***

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा	
नीति तर्जुमा									
आयोजना कार्यान्वयन नीति गर्जुमा	संख्या	१	१०					१०	१३.३३
उपभोक्ता समिति परिचालन कार्यविधि निर्माण	संख्या	१		५				५	६.६७
ठेक्केदार परिचालन कार्यविधि निर्माण	संख्या	१		५				५	६.६७
स्थानीय खरिद योजना निर्माण	संख्या	१	५					५	६.६७
क्षमता अभिवृद्धि								०	०.००
उपभोक्ता समिति, ठेक्केदारको क्षमता अभिबृद्धि	संख्या	५	५	५	५	५	५	२५	३३.३३
समितिका सदस्यहरुको क्षमता विकास, प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम	संख्या	५	५	५	५	५	५	२५	३३.३३
योजना व्यवस्थापनको जम्मा			२५	२०	१०	१०	१०	७५	

८अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १.५.

आगामी ५ वर्षका लागि सुशासन बितिय स्रोत तथा योजना ब्यबस्थापन क्षेत्रको नतिजा खाका यस प्रकार रहेको छ ।

*तालिका 44:सुशासन तथा संस्थागत विकास ,**नतिजा खाका***

प्रमुख नतिजा सूचक	**इकाइ**	**आधार वर्ष**			**लक्ष्य परिणाम**			**सूचनाको स्रोत**	**पूर्वानुमान**
		२०८००८/१	२०८१०८/२	८२/८३	२०८३०८/४	८४/८५	२०८५०८/६		
प्रभाव तहः	जनसहभागितामूलक सुशासनको प्रवर्द्धन एवं प्रत्याभूति भएको हुने								
गाउँपालिकाको सेवाबाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	४०	५०	६०	७०	७५	८०	सेवाग्राही अभिमत पत्र	अनलाईन सेवा उपलव्ध हुने
असर तहः	स्थानीयहरूको सहभागितामा नीतिऐन कानूनहरू निर्माण भएको हुने ,								
सहभागितात्मक ढंगबाट निर्माण भएको ऐन कानून	संख्या	४	४	२	२	२	२		
१प्रतिफल१.	स्थानीयहरूको सहभागितामा नीतिऐन कानूनहरू निर्माण भएको हुने ,								
पालिकाको एकल अधिकार अन्तर्गत निर्मित ऐन	संख्या	३१	३४	३६	३८	४०	४५		

लगायत सबै कानूनहरू									
अन्तरपालिका समन्वय र सहकार्यमा कार्यान्वयन भएका कानूनहरू	संख्या	०	०	१	१	३	४		
२. असर तहः	दिगो भरपर्दो तथा पूँजी निर्माणका क्षेत्रहरूमा वित्तीय श्रोत परिचालन गरी आन्तरिक राजस्वमा अभिवृद्धि भएको हुने								
२.१ आन्तरिक आयमा भएको वृद्धिदर	प्रतिशत	०	१०	१२	१३	१४	१५	राजस्व अभिलेख	कर प्रशासनप्रभावकारी हुन
प्रतिफल	वित्तीय श्रोत पूँजी निर्माणको क्षेत्रमा परिचालन भएको हुने								
कूल पूँजीगतमा भएको खर्च	प्रतिशत	३	४	५	७	८	१०	कार्यक्रम सम्पन्न प्रतिवेदनहरू	अर्थपूर्ण सहभागिता भएको हुने

परिच्छेद -९ कार्यान्वयन ब्यबस्था

९.१ पृष्टभूमि

भोटखोला गाउँपालिकाको आवधिक योजना (२०८०/८१-२०८५/०८६) को सफल कार्यान्वयनका लागि दक्ष मानव संसाधन, उचित वित्तीय स्रोत तथा प्रभाबकारी अनुगमन मुल्यांकन संरचना को आवस्यकता पर्दछ | यसका लागि गाउँपालिकाले उल्लिखित संयन्त्रको ब्यबस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको ब्यबस्थापन गर्ने छ |

९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संशाधन योजना

स्थानीय तहका काम कारवाहीहरु नागरिकहरुसंग प्रत्यक्ष सम्वन्ध राख्ने भएकाले सार्वजनिक सेवा प्रवाहहरुलाई गुणस्तरीय प्रभावकारी र सुलभ वनाउनु पर्ने प्रावधान स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को प्रस्तावनामा उल्लेख छ । यस अनुसार स्थानीय सरकारको संगठन संरचना चुस्त दुरुस्त, सक्षम नेतृत्व र दक्ष एवं अनुभवी मानव संशाधन हुनुपर्ने परिकल्पना गरिएको छ, जसवाट स्थानीय तहले कार्यकारिणी, व्यवस्थापिकीय अधिकार एवं आर्थिक कार्यप्रणालीलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्न सक्ने छ ।

आवधिक योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि स्थानीय स्तरमा सार्वजनिक सेवालाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी एवं व्यवस्थित गर्नुपर्ने, प्रशासकीय संगठन तथा कर्मचारी व्यवस्थापन गाउँपालिकाले बिशेष जोड दिने छ । त्यसका लागि गाउँपालिकाले संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षणका आधारमा कर्मचारीका जिम्मेवारीको ब्यबस्थापन, आवश्यक दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन, वृत्ति विकास, क्षमता अभिवृद्धि, जनशक्तिको कार्य जिम्मेवारी बाँडफाँड गर्ने र प्रोत्साहन एवं दण्ड सजाय गर्नसक्ने छ ।

९.२.१ समस्या तथा चुनौती

- कमजोर संस्थागत संरचना
- अनुभवी, दक्ष कर्मचारी र पर्याप्त संख्यामा कर्मचारीको अभाव
- दरवन्दी अनुसार कर्मचारी अपुग
- कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम, अनुशिक्षण, प्रशिक्षणको कमि
- समिति एवं उपसमितिहरु क्रियाशीलता एवं सक्रियातामा कमि
- सेवा प्रवाह चुस्तदुरुस्त, छिटोछरितो हुन नसकेको, परम्परागत कार्यशैली
- जनप्रतिनिधि, कर्मचारी एवं गैसस, विषयगत कार्यालय र सरोकारवालाहरुको क्षमताको अभाव
- नतिजामा आधारित कर्मचारी प्रशासनलाई पूर्णरुपमा कार्यान्वयनमा ल्याउनु
- संस्थागत संरचनालाई प्रभावकारी एवं स्वचालित वनाउनु
- सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय, छिटोछरितो, न्यून लागत वनाउनु

९.२.२ सम्भावना तथा अवसर

- निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको गाउँपालिकाको प्रशासनिक भवन निर्माणको अन्तिम चरणमा पुगेको हुनाले सेवा प्रवाहमा सहजता आउने
- आवधिक योजना कार्यान्वयनकाका लागि संघ, प्रदेश लगायत निजि क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदिसँग सहकार्य गर्न सकिने,
- विकास कार्यमा जनप्रतिनिधिहरुको सक्रियता वढदो, रचनात्मक सहयोग र आपसमा हातेमालो गरी वढ्ने सम्भावना
- जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि विभिन्न तालिम, गोष्ठीहरु सञ्चालन हुँदै आएको, अनुभव, सिकाइहरु एकअर्को पालिकाहरुसंग ग्रहण हुँदै आएको र जनप्रतिनिधिहरुमा प्रशासनिक विधि प्रक्रियाहरुमा अभ्यासत भइसकेको सन्दर्भमा नीति, कार्यक्रमहरु तर्जुमा तथा डिजाइनमा प्रभावकारी आउन सक्ने
- कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम, अनुशिक्षण, प्रशिक्षणहरुमा सहभागिता हुँदै आएको, वृत्तविकास, प्रोत्साहन, उत्कृष्ट कर्मचारी सम्मान र पुरस्कार गर्ने अभ्यासवाट वार्षिक नीति कार्यक्रमहरु प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन हुन सक्ने

९.२.३ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति

लक्ष्य : संस्थागत सुदृढीकरण विकासवाट गुणस्तरीय सेवा प्रवाह प्रभावकारी भई नागरिकहरुको सन्तुष्टिमा अभिवृद्धि भएको हुने

उद्देश्य

१. मानव संशाधनमा व्यवसायिक क्षमता अभिवृद्धि गर्दै संगठनात्मक संरचनाहरु क्रियाशील वनाउनु
२. संस्थागत विकास लाई प्रभाबकारी तथा चुस्त बनाउनु

रणनीतिहरु

१.१ सीपयुक्त, दक्ष एवं व्यवसायिक जनशक्ति विकास गर्ने
१.२ संगठनात्मक संरचनालाई प्रभावकारी रुपमा क्रियाशील वनाउने
१.३ संस्थागत ब्यबस्थालाई गुणस्तरीय एवं प्रभावकारी वनाउने

कार्यनीतिहरु

रणनीति १.१ को मानव संशाधन दक्ष एवं व्यवसायिक वनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- गाउँपालिकाको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षणका आधारमा संगठन संरचना निर्माण, दरवन्दी सिर्जना एवं भर्ना, कर्मचारी कार्य विवरण तयार पारिने छ ।
- तालिम, अनुशिक्षण, गोष्ठी लगायतका माध्यमवाट मानव संशाधनको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ ।
- कर्मचारीहरुको वृत्ति विकासलाई सुनिश्चित गरिने छ ।

- कार्यसम्पादन प्रभावकारीताको आधारमा उत्कृष्ट कर्मचारीलाई सम्मान एवं पुरस्कृत गरिने छ र सोही अनुसार दण्ड, सजायको व्यवस्था पनि गरिने छ ।

रणनीति १.२ को संगठनात्मक संरचनालाई प्रभावकारी रुपमा क्रियाशील वनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

- गाउँकार्यपालिका प्रति उत्तरदायी हुने समितिहरु गठन गरी क्रियाशील वनाइने छ । यसका लागि आवश्यक जनशक्ति लगायत साधन श्रोतको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- समिति, उपसमितिहरु समावेशीकरणको सिद्धान्तका आधारमा सवै पक्षहरुको प्रतिनिधित्व हुनेगरी गठन गरिने छ र आवश्यकताका आधारमा विषयक्षेत्रगत विज्ञहरुको समेत समावेश गरिने छ ।
- प्रभावकारी रुपमा परिचालनका लागि गठित समिति, उपसमितिहरुको जिम्मेवारी, अधिकार क्षेत्रहरु निर्धारण गरी समितिहरुको कार्यसम्पादन नियमावली तर्जुमा गरिने छ ।
- समिति तथा उपसमितिका सदस्यहरुको क्षमता विकासका लागि अभिमुखीकरण, तालिम एवं अनुशिक्षण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- देश भित्रका तथा विदेश का स्थानीय तहसँग भगनी सम्वन्ध स्थापित गरिने छ र स्थानीय सरकार सञ्चालनमा प्राप्त भएका ज्ञानसीप, सिकाइ लगायतका वारेमा अनुभवहरु आदनप्रदान गरिने छ ।

तालिका 45: जनशक्ति व्यबस्थापन कार्यक्रम तथा आयोजना

कार्यक्रमहरू	एकाइ	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित श्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत	दिविल संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
			पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा				
जनशक्तिको क्षमता विकास												
तालिम, अनुशिक्षण, प्रशिक्षण कार्यक्रम	पटक	५	१०	१०	१०	१०	१०	५०	११.६३	१६	३	३
उत्कृष्ट कर्मचारी सम्मान एवं पुरस्कृत	पटक	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२३.२६	१६	३	३
कर्मचारी वृत्त विकास कार्यक्रम	पटक	५	५	५	५	५	५	२५	५.८१	१६	३	३
कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	५	१०	१४	१५	२०	१०	६९	१६.०५	१६	३	३
करार तथा बिज्ञ कर्मचारी भर्ना	संख्या	२	२०	१५	१५	१५	१५	८०	१८.६०	१६	३	३
संगठनात्मक संरचना निर्माण								०	०.००	१६	३	३
बिज्ञ समूह को गठन	संख्या	४	५	५	५	५	५	२५	५.८१	१६	३	३
समिति, उपसमितिहरुको जिम्मेवारी तथा कार्यविधि निर्माण	संख्या	१	१०					१०	२.३३	१६	३	३
समितिका सदस्यहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	५	५	५	५	५	५	२५	५.८१	१६	३	३
सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय वनाउने								०	०.००	१६	३	३
कम्प्युटरमा आधारित सफ्टवेयर निर्माण	संख्या	१		१				१	०.२३	१६	३	३
सेवा प्रवाहलाई प्रविधिमैत्री बनाउने	संख्या	१	५		५			१०	२.३३	१६	३	३
मोवाइल एप्स निर्माण	संख्या	२	३	४	३			१०	२.३३	१६	३	३
सेवाप्रवाहमा पहुँच अभिवृद्धि								०	०.००	१६	३	३
नागरिक अभिमत सङ्कलन	संख्या	५	५	५	५	५	५	२५	५.८१	१६	३	३
संस्थागत संरचना तथा मानव संसाधन विकासको जम्मा			९८	८४	८८	८५	७५	४३०				

९.३ बिषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

भोटखोला गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा कार्यशालाले आर्थिक वर्ष २०८१/८२ देखि ०८५/८६ सम्मका लागि गाउँ गौरब योजना का लागि ६७ करोड तथा क्षेत्रगत आयोजना का लागि ४ अर्ब ३७ करोड ५६ लाख बजेट आवस्यक पर्ने अनुमान गरेको छ |

गाउँपालिकाले क्षेत्रगत रुपमा कुल क्षेत्रगत बजेट को २९.८७ प्रतिशत आर्थिक क्षेत्रमा, ३१.६५ प्रतिशत सामाजिक क्षेत्रमा, २९.९९ पुर्वाधारमा, ६.४६ वन वातारण तथा विपद व्यबस्थापन र २.०३ प्रतिशत संस्थागत विकास को क्षेत्रमा खर्च गर्ने निर्णय गरेको छ |

तालिका 46:विषयक्षेत्र गत अनुमानित बजेट

विषयगत क्षेत्र उपक्षेत्र	अनुमानित बजेट लागत (रू.लाखमा)						बजेट प्रतिशत
	पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा	
गाउँ गौरवका आयोजना	८००	१३००	१९००	१४००	१३००	६७००	
आर्थिक क्षेत्र	२१९०	२२५०	२६२५	२३०६	२५७५	११९४६	२९.८७
कृषि तथा पशुपन्छी	९८५	९९५	१२९०	१२७१	१४२५	५९६६	१४.९२
सिंचाई	४५०	५००	५५०	४००	४००	२३००	५.७५
पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	४८५	४५५	४७५	३९५	४८०	२२९०	५.७३
उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति	१७०	२१०	२२०	१६०	१९०	९५०	२.३८
श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा	१००	९०	९०	८०	८०	४४०	१.१०
सामाजिक क्षेत्र	२६२२	२४९७	२७१७	२३७७	२४४७	१२६६०	३१.६५
स्वास्थ्य तथा पोषण	८८०	९०५	१०३५	८३५	८८५	४५४०	११.३५
शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवतन	१०३६	९११	९९१	९११	९३१	४७८०	११.९५
खानेपानी तथा सरसफाइ	२७०	२७०	२७०	२७०	२७०	१३५०	३.३८
महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	१७२	२१२	१७२	१६२	१६२	८८०	२.२०
युवा तथा खेलकुद	२६४	१९९	२४९	१९९	१९९	१११०	२.७८
पूर्वाधार क्षेत्र	२६६६	२३९६	३२३६	२११६	१५८१	११९९५	२९.९९
बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	१२१०	५२०	१४९०	५२०	४९०	४२३०	१०.५८
सडक, पुल तथा यातायात	७९१	१२७१	११३१	१०३१	५२६	४७५०	११.८८

जलश्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	६.२५
सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	१६५	१०५	११५	६५	६५	५१५	१.२९
वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र	६४४	४७९	५६९	३५४	३१७	२५८३	६.४६
वन तथा जैविक विविधता	२५७	१६७	२१७	१६७	१४७	११७५	२.९४
भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	१९०	१३५	१९४	१०५	८३	७०७	१.७७
वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	९२	९२	६७	३७	३७	३२५	०.८१
विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता	१०५	८५	९१	४५	५०	३७६	०.९४
संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र	२१५	१६८	१५८	१४४	१२८	८१३	२.०३
सुशासन, ऐन नियम तथा जवाफदेहिता	६१	४५	४०	३८	३८	२२२	०.५६
संस्थागत संरचना तथा मानव संसाधन विकास	९८	८४	८८	८५	७५	४३०	१.०८
वित्तीय श्रोत परिचालन	३१	१९	२०	११	५	८६	०.२२
योजना व्यवस्थापन	२५	२०	१०	१०	१०	७५	०.१९
जम्मा याेजना बजेट	८३३७	७७९०	९३०५	७२९७	७०४८	३९९९७	१००.००
४६६९७							

९.४ स्रोत अनुमान र प्रक्षेपण

भोटखोला गाउँपालिकाको आर्थिक बर्ष २०७९/८० को यथार्थ बजेट ३१ करोड ७७ लाख रहेकोमा चालु आ ब २०८०/८१ मा ३० करोड हाराहारी बजेट परिचालन हुने अनुमान गरिएको छ | बिगतका आर्थिक बर्षको बजेट वृद्धिको दरलाई आधार मानी आगामी पाँच आर्थिक बर्षमा संघिय अनुदान ८ प्रतिशत, प्रदेश ७ प्रतिशत, राजश्व बाँडफाँड १० प्रतिशत र अन्तरिक राजश्व ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि अनुमान गरि गाउँपालिकाको बजेट प्रक्षेपण गरिएको छ | जस अनुसार आर्थिक बर्ष २०८५/८६ सम्म मा गाउँपालिकामा कुल १ अर्ब ५३ करोड ५१ लाख बजेट परिचालन हुने देखिन्छ | (तालिका ४७)

तालिका 47:स्रोत अनुमान र प्रक्षेपण

		लाखमा							
कोड	**शीर्षक**	**आ.व. ०८०/८१**		**आ.व. ०८१/८२**	**आ.व. ०८२/८३**	**आ.व. ०८३/८४**	**आ.व. ०८४/८५**	**आ.व. ०८५/८६**	
		प्रस्तावित	**प्रक्षेपण**	**प्रक्षेपण**	**प्रक्षेपण**	**प्रक्षेपण**	**प्रक्षेपण**	**प्रक्षेपण**	
	संघिय सरकार	१८२४.००	१६४१.६	१७७२.९३	१९१४.७६	२०६७.९४	२२३३.३८	२४१२.०५	८%
१३३११	समानिकरण	६९५.००	६२५.५०	६७५.५४	७२९.५८	७८७.९५	८५०.९९	९१९.०६	
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	१०७८.००	९७०.२०	१०४७.८२	११३१.६४	१२२२.१७	१३१९.९५	१४२५.५४	
१३३१३	शसर्त अनुदान पुँजी	५१.००	४५.९०	४९.५७	५३.५४	५७.८२	६२.४५	६७.४४	
	प्रदेश सरकार	९४.५७	८५.११	९१.०७	९७.४५	१०४.२७	१११.५७	११९.३८	७%
१३३११	समानिकरण	३९.०७	३५.१६	३७.६२	४०.२६	४३.०८	४६.०९	४९.३२	
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	५५.५०	४९.९५	५३.४५	५७.१९	६१.१९	६५.४७	७०.०६	
	राजस्व बाँडफाँड	७१९.४६	६४७.५२	७१२.२७	७८३.५०	८६१.८४	९४८.०३	१०४२.८३	१०%
११४११	बाँडफाँड मुल्य अभिवृद्दि कर	६७३.१३	६०५.८२	६६६.४०	७३३.०४	८०६.३५	८८६.९८	९७५.६८	
११४५६	राजश्व बाँडफाँड	४६.३३	४१.७०	४५.८७	५०.४५	५५.५०	६१.०५	६७.१५	
	आन्तरिक श्रोत	४०६.५१	३६५.८६	३८४.१६	४०३.३६	४२३.५३	४४४.७१	४६६.९४	५%
११६९१	अन्य कर	१५.००	१३.५०	१४.१८	१४.८८	१५.६३	१६.४१	१७.२३	
३२१२२	बैङ्क मौज्दात	३९१.५१	३५२.३६	३६९.९८	३८८.४८	४०७.९०	४२८.३०	४४९.७१	
	खुद गा.पा.को आन्तरिक आय	१५.००	१३.५०	१४.१८	१४.८८	१५.६३	१६.४१	१७.२३	५%
	कुल जम्मा	३०४४.५५							
	नगद र बैङ्क मौज्दात वाहेक जम्मा राजस्व	२६५३.०३	२३८७.७३	२५९०.४४	२८१०.५९	३०४९.६८	३३०९.३८	३५९१.४९	१५३५१.५८

स्रोत : भोटखोला गाउँपालिका, लेखा शाखा, २०८०

कुल परिचालित बजेट मध्ये ४० प्रतिशत चालु र ६० प्रतिशत पुजीगत आय परिचालन हुने अनुमान गरिएको छ | जस अनुसार आवधिक योजना कार्यान्वयनको अवधिमा १ अर्ब ५३ करोड ५१ लाख राजश्व परिचालन हुने देखिन्छ | (**तालिका 48** : बजेट बर्गिकरण)

अपुग स्रोत

गाउँकार्यपालिकाको योजना तर्जुमा कार्यशालाले गाउँगौरबका आयोजनाको लागि ६७ करोड र क्षेत्रगत आयोजनाका लागि ३ अर्ब ९९ करोड ९७ लाख वित्तीय स्रोत को अनुमान गरेको भए पनि गाउँपालिका को प्रक्षेपित राजश्व परिचालनबाट प्राप्त हुने आय अनुमानित क्षेत्रगत व्यय भन्दा ३ अर्ब १३ करोड ४५ ले कम हुने देखिन्छ | त्यसका लागि गाउँपालिकाले आगामी आर्थिक बर्ष २०८१/८२ देखि अनुमानित करिब ६२ करोड बराबरको अतिरिक्त स्रोत जुटाउनु पर्ने देखिन्छ | तालिका...

तालिका 49:अपुग स्रोत सम्बन्धि विवरण

विवरण	**अपुग बजेट**
कुल पाँच आर्थिक बर्षको अनुमानित आय	१५३५२
आवधिक विकास योजनामा समेटीने योजनाको खर्च अनुमान	४६६९७
आवधिक विकास योजनामा घाटा वजेट अनुमान	३१३४५
वार्षिक अनुमानित अपुग स्रोत	६२६९

९स्रोत परिचालन रणनीति ५.

अनुमानित क्षेत्रगत लगानी अनुमान भन्दा आय परिचालन करिब ३ अर्बले कमी हुने हुदा गाउँपालिकाले उक्त अपुग स्रोतको ब्यबस्थापन गर्न देहायका रणनीतिहरु अवलम्बन गर्ने छ :

१. संघ तथा प्रदेश सरकारः गाउँपालिकाका गौरबका आयोजना, पूर्वाधारक्षेत्र संग सम्बन्धित आयोजना, तथा कृषि क्षेत्र संग सम्बन्धित आयोजना को कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाले संघ र प्रदेश सरकारसँग सहकार्य र समन्वयलाई अगाडि बढाउने छ | कुल अपुग स्रोतको ७५ प्रतिशत स्रोत संघ र प्रदेश सरकारसँग सम्बन्धित निकाय बाट परिपूर्ति गरिने छ |

२. अन्तरपालिकाः भोटखोला गाउँपालिकासँग सिमाना जोडिएको मकालु गाउँपालिका र संखुवासभा जिल्ला भित्रका चिचिला गाउँपालिका र खाँदबारी नगरपालिकासँग पनि समान स्वार्थका आयोजनामा सहकार्य गर्न पहल गरिने छ | अन्तरपालिका सहकार्यबाट कुल अपुग राजश्वको १० प्रतिशत परिपूर्ति गरिने छ |

३. दातृ निकायः संघ सरकार सँगको सहकार्यमा विभिन्न दातृ निकायहरुबाट पनि करिब १० प्रतिशत बराबरको स्रोत जुटाईने छ |

४. सहकारी, जनसहभागिताः स्थानीय सहकारी, निजिक्षेत्र तथा जनसहभागिताका माध्यमबाट ५ प्रतिशत स्रोतको ब्यबस्थापन गरिने छ |

९आवधिक योजना कार्यान्वयन ६.

गाउँपालिकाले बृहत छलफलद्वारा तयार पारेको पञ्चवर्षिय आवधिक योजनाको सफलता यसको कार्यान्वयन सँग जोडिएको छ । एक तर्फ दीगोे विकास लक्ष्यले सन २०३० सम्मका लागि सम्पुर्ण देशहरुले प्राप्त गर्नु पर्ने

आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वातावरणीय तथा संस्थागत विकासका सूचकहरु तोकेको छ भने संघीय सरकारले पनि सन २१०० सम्ममा प्राप्त गर्ने गरी समृद्धि र सुखका लक्ष्य तोकेको छ । यी सबै लक्ष्यको व्यवहारिक प्राप्ति गाउँपालिकाको योजना कार्यान्वयनको प्रभावकारीतामा भर पर्दछ । तसर्थ गाउँपालिकाले उल्लेखित दीगो तथा राष्ट्रिय लक्ष्यको स्थानीयकरण प्रस्तुत आवधिक योजनाको कार्यान्वयन बाट गर्नु पर्ने हुन्छ ।

९.६.१ कार्यान्वयन कार्ययोजना

योजना तर्जुमा कार्यशालाले तर्जुमा गरेको आवधिक योजनालाई गाउँसभाले अनुमोदन गरी सम्बन्धित शाखा तथा वडा कार्यालयहरुलाई त्यसको अख्तियारी पठाउनेछ । शाखा तथा वडा कार्यालयहरुले आवधिक योजनामा उल्लिखित लक्ष्य, उद्देश्य, सूचकका आधारमा बनेका रणनीति तथा कार्यनीतिहरुलाई ध्यानमा राखी भावी योजना कार्यान्वयनको खाका तयार पार्नु पर्ने हुन्छ ।

९.६.२ मार्गदर्शन तयारी

गाउँसभाबाट अख्तियारी प्राप्त कार्यक्रमको सफल र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रत्येक शाखाले आफनो शाखासँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरुको मार्गदर्शन तयारी गरी गर्नु पर्ने हुन्छ । मार्गदर्शनका साथसाथै आवश्यकता अनुसार खर्चको अख्तियारी पनि पठाउनु पर्ने हुन्छ ।

९.६.३ कार्यान्वयन विधिको छनौट

गाउँसभाबाट अख्तियारी प्राप्त कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनका लागि विद्यमान संघीय तथा स्थानीय कानुनका आधारमा कार्यक्रम कायान्वयन गर्ने व्यक्ति वा संस्था (उपभोक्ता समिति, ठेक्केदार, करार, गैसस आदि) लाई कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सम्झौता गरी गाउँकार्यपालिकामा पठाउनु पर्ने हुन्छ । कार्यक्रमहरु गाउँसभाबाट स्वीकृत भएपछि सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्नु पर्ने हुन्छ । यसरी कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रक्रियामा लैजादा गाउँपालिकाले कार्यक्रम कार्यान्वयन ईकाईबाट प्रगती प्रतिवेदन लिनेछ ।

९.६.४ अख्तियारी

आवधिक योजनाको अन्तिम प्रतिवेदनलाई गाउँ कार्यपालिकाले गाउँसभाबाट पारित गरेपछि उक्त योजनाको वार्षिक कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनमा लैजानु लैजाने छ । वार्षिक कार्ययोजना तयार पार्नका लागि गाउँपालिका अध्यक्षले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई अख्तियारी दिनेछ । प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले मध्यकालिन खर्चसंरचनालाई आधार बनाई क्रमागत रुपमा कार्यन्वयन गर्ने गरी आयोजनाहरुको रोलक्रम मिलाएर राख्नु पर्ने हुन्छ । प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले प्राथमिकता व्यवस्थापन गरिएका आयोजनाहरुको कार्यान्वनमा विषयगत शाखा तथा वडा कार्यालायहरुसँग कार्यक्रम माग गर्नुपर्ने हुन्छ । माग भई आएका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनकालागि गाउँकार्यपालिकाले सम्बन्धित शाखा तथा वडा कार्यालयलाई अख्तियारी प्रदान गर्नुपर्ने हुन्छ ।

९.६.५ वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजना

आवधिक योजनाले परिकल्पना गरेका आयोजनाहरुलाई मध्यकालिन खर्च संरचनालाई आधार बनाई गाउँपालिका प्रशासनले वार्षिक कार्यक्रम कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयनमा लैजानु पर्ने हुन्छ ।

९.६.६ अनुगमन प्रतिवेदन र समीक्षा

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ बमोजिम गाउँ कार्यपालिकाले आयोजनाहरु कार्यान्वयनको समय सापेक्ष अनुगमन गरी त्यसबाट प्राप्त तथ्यहरुको चौमासिक रुपमा समीक्षा गरी आयोजना कार्यान्वयनको प्रभावकारीता बढाउन भूमिका खेल्नु पर्ने हुन्छ ।

९नुगमन तथा मूल्याङ्कन योजनाअ ७.

९अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता ७.१.

अनुगमन तथा मूल्याङकन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १४ ले अध्यक्ष र उपाध्यक्षको काम कर्तव्य र अधिकारमा योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गरी सोको प्रतिवेदन बैठकमा पेस गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै उपाध्यक्षको अध्यक्षतामा अनुगमन समितिको समेत प्रबन्ध भएको देखिन्छ । जिल्ला समन्वय समितिले पनि अनुगमन र वार्षिक समीक्षा गर्नुपर्ने संस्थागत र कानूनी व्यवस्था भएको छ । त्यस्तै ऐनको दफा ८४ ले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले प्रमुखको निर्देशनमा अनुगमन तथा मूल्याङकन गर्ने गराउने कानूनी व्यवस्था गरेको छ ।

९अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी ७.२.

आवधिक गाउँविकास योजनाको प्रभाव, असर, प्रतिफलको नतिजा मापन तथा संचालित कार्यक्रमको प्रक्रिया अनुगमन गरिनेछ । प्रक्रिया अनुगमन तथा प्राप्त नतिजाको मापन गर्ने जिम्मेवारी गाउँकार्यपालिकाको हुनेछ भने यस कार्यमा सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई परिचालन गरिनेछ । आवधिक गाउँविकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङकनको जिम्मेवारी तथा विधि देहायअनुसार रहेका छनः

- गाउँकार्यपालिका तथा विषयगत समिति
- सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति
- जिल्ला समन्वय समिति
- विषयगत शाखा उपशाखा, परियोजना, संघ संस्था
- नागरिक समाज संस्था तथा तेश्रो पक्ष

आवधिक गाउँविकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङकनका साधन तथा विधि देहायअनुसार रहनेछन ।

- स्थलगत अनुगमन ।
- कार्ययोजना (लक्ष्य) र प्रगति बीच तुलना ।
- नागरिक अनुगमन ।
- सहभागितामूलक मध्यावधि समीक्षा ।
- सहभागितामूलक अन्तिम समीक्षा (तेश्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन) ।

९अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया ७.३.

आवधिक गाउँविकास योजनाको अनुमान तथा मूल्याङकन प्रक्रिया देहाय बमोजिम हुनेछ

तालिका 50:आवधिक गाउँविकास योजनाको अनुमगन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने?
• कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन	• सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी र गैसस, परियोजना	• पटके, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने, • चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने, • स्थलगत अनुगमन गर्ने,
• प्रतिफल अनुगमन	• गाउँ कार्यपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति	• चौमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक र मध्यावधि	• वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने, • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, • सहभागितामूलक छलफल गर्ने, • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, • नमूना सर्वेक्षण गर्ने,
• असर तह अनुगमन	• सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	• वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	• सहभागितामूलक छलफल गर्ने, • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, • नमूना सर्वेक्षण गर्ने,
• प्रभाव तह मूल्याङ्कन	• सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कन समिति र तेश्रो पक्ष	• मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	• सहभागितामूलक छलफल गर्ने, • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, • नमूना सर्वेक्षण गर्ने,

अनुसूची

अनुसूची १ : योजना बैंक

वडा न १ अन्तर्गतका आयोजना

आर्थिक विकास
ब्यवसायिक योजना निर्माण तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम
ब्यवसायिक तरकारी तथा पशुपालन तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम
होटल तथा घरबास ब्यवस्थापन तालिम
ब्यवसाय दर्ता तथा अनुदान कार्यक्रम
कितेन पाङदेन सिलाइ बुनाइ तालिम
व्यवसायिक फलफुल खेती तालिम तथा अनुदान (स्याउ,ओखर,आरु)
व्यवसायिक तरकारी खेती तालिम तथा अनुदान (खुर्सनी, टमटर, साग, गोभी)
ब्यवसायिक पशुपालन तालिम तथा अनुदान (चौरी, बाख्रा, बंगुर)
मालिङ्गोबाट बन्ने सवै प्रकारको सामाग्रीको लागि सिपमुलक तालिम
पाङदेन र कितेन बन्ने तालिम
जडीबटी खेती तथा प्रशोधन कार्यक्रम
होटेल व्यवसायको लागि आवस्यक सिप तालिम तथा होमस्टेको व्यवस्था
सवै कार्यक्रम सञ्चालन सहजीकरणको लागि सहकारी तथा वित्तिय संस्था स्थापना कार्यक्रम

सामाजिक विकास
शैक्षिक सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सम्बन्धी जनचेतनामुलक तथा स्वास्थ सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सास्कृतिक संरक्षण तथा प्रबर्द्धन कार्यक्रम
लैङ्गिक समानता सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम
आधुनिक शिक्षण सिकाई तालिम कार्यक्रम
स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना मुलक कार्यक्रम
किमाथांक स्वास्थ्य चौकीका लागि स्वास्थ्य सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सरसफाई सम्बन्धी जनचेतना मुलक कार्यक्रम
स्थानीय संस्कृति तथा भाषालिपिको जगेर्ना तथा शिक्षण सिकाई कार्यक्रम
पुरानो गीत तथा भेषभुषाको संरक्षण कार्यक्रम
तीर खेल कार्यक्रम
लैंगिक समनताको चेतना मुलक कार्यक्रम
जनसंख्या व्यवस्थापनको लागि जनचेतना मुलक कार्यक्रम

पुर्वाधार विकास
मोवाईल, NTC 4G टावर,ईन्टरनेट टावर निर्माण
किमाथांका स्वास्थ चौकी भवन निर्माण (१० कोठा)
चिन सिमाना देखि गाउँभरीको गोरेटोबाटो पक्की सिडी निर्माण
हुङगुङ-छेसुम्बा-किमाथांका कृषि सडक निर्माण
श्री हिमालय आ वि भवन निर्माण
अरुण नदी तडबन्द निर्माण
सबै सरकारी कार्यालयहरुमा 4G इन्टरनेट सेवा विस्तार योजना
धोङगोक्पा खोला फलामको पुल निर्माण
छोकाङखोला फलामको पुल निर्माण
घङचुङमा खोला फलामको पुल निर्माण
डुडुमा खोला फलामको पुल निर्माण
चीन सिमाना देखि गाउबाटो ९ पक्की सिडि ० निर्माण
धोङगोक्पा देखि किप्पुक सम्मा गोरेटो बाटो निर्माण
पिसिदा डाडामा भ्यु टावर निर्माण
किमाथाङका देखि हुङगुङ सम्म कृषि सडक निर्माण
दोचुषु मुहान इन्टेक निर्माण
सोङजोङम मुहान इन्टेक निर्माण
आम्पाङ जुगा मुहान इन्टेक निर्माण
हिमालय आधारभुत विद्यालय १० कोठे पक्की भवन निर्माण
किमाथाङका स्वास्थ्य चौकि १० कोठे पक्की भवन निर्माण
इलाका प्रहरी चौकी भवन २५ कोठा निर्माण
आमा समुह भवन कम्पाउण्ड घेरा निर्माण
कोल्डस्टोर भवन ४ कोठा निर्माण
भन्सार भवन ४ कोठा निर्माण
टासी छेलिङ गुम्बा कम्पाउण्ड घेराबार निर्माण
सामुदायिक भवन ४ कोठा निर्माण
संस्कृतिक संग्रहलय भवन ४ कोठा निर्माण
निकुन्ज भवन ६ कोठा निर्माण
अरुण नदीमा तठबन्धन निर्माण
भेटनरी ४ कोठा भवन निर्माण
इन्टरनेट सेवा विस्तार

स्थानीय जलविद्युत पुन निर्माण
केन्द्रिय विद्युत लाईन विस्तार

वातावरण तथा विपद ब्यवस्थापन विकास
वन वातावरण सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम
फोहोर ब्यवस्थापन सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम तथा सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सार्वजनिक संस्थान वरिपरि बृक्षरोपन कार्यक्रम
जलधार क्षेत्रको पहिचान तथा अनुदान कार्यक्रम
वनसंरक्षण सम्बन्धी चेतना मुलक कार्यक्रम
फोहोर मैला व्यवस्थापनको लागि डमपिङ साईड निर्माण
जलाधार संरक्षण पोखरी निर्माण
किमाथांका गाउँ भरी ढल निर्माण

वडा न २ अन्तर्गतका आयोजना

आर्थिक विकास
ब्यवसायिक योजना निर्माण तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम
होटल तथा घरबास ब्यवस्थापन तालिम (कुक र अथिति संस्कार) कार्यक्रम
ब्यवसायिक तरकारी र फलफुल खेती तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम
ब्यवसायिक पशुपालन तालिम तथा अनुदान (चौरी, बाखा र बंगुर) कार्यक्रम
सबै ब्यवसाय दर्ता तथा अनुदान कार्यक्रम
स्नात्तकोतर तथा स्नातक स्यमसेवक रोजगारी कार्यक्रम
सिलाइ बुनाइ तालिम कार्यक्रम
होमस्टे सञ्चालन तालिम कार्यक्रम
व्यवसायिक चौरी पालान तालिम तथा कार्यक्रम
लुङवसाम्व देखि छेसुम्ब सम्मा पर्यटक पदमार्ग कार्यक्रम
केबुलकार कार्यक्रम(माक्पालुङ देखि लिङगम र रिदाक देखि च्याम्ताङ व्यवसायिक स्याउ खेती तालिम तथा कार्यक्रम
स्नातकोत्तर र स्नातक तहलाई रोजगार व्यवस्था
व्यवसायिक सिलाई बुनाई तथा सवारी चालक तालिम कार्यक्रम
क वर्गको बैंक र वचत तथा ऋण सहकारीको स्थापना
व्यवसायिक पशुपालन तालिम तथा अनुदान (बाखा, चौरी र बंगुर) कार्यक्रम
व्यवसायिक फलफुल खेती तालिम तथा अनुदान (स्याउ,किवि, दाते ओखर) कार्यक्रम
व्यवसायिक तरकारी खेती तथा अनुदान (टनेल, उन्नत विउ विजन) सहयोग कार्यक्रम
व्यवसायिक सहयोग उद्योग (आलुको चिप्स, चोया, धुपी) प्रवर्द्यन कार्यक्रम
स्याउको जुस तथा रक्सी उत्पादन केन्द्र स्थापना
जडिबुटि प्रशोधन केन्द्र सहयोग कार्यक्रम
फर्निचर उद्योग स्थापना कार्यक्रम
सावुन तथा नेपाली कागज उद्योग स्थापना
प्राङगरिक मल प्रशोधन केन्द्र स्थापना
दुराङगो कृषि बजार व्यवस्थापन सञ्चालन कार्यक्रम
च्याम्ताङ फलफुल खेती विस्तार कार्यक्रम
रुकुमा आमा समुहलाई उन्नत जातको बाख्रा र बोका वितरण तथा बाख्रापालन तालिम कार्यक्रम
माक्पालुङ नमुना कृषि तथा पशुपालनका लागि व्यवसायिक खोर प्रदान गर्ने
अदुवा खेती कार्यक्रम प्रवद्र्धन तथा विस्तार कार्यक्रम
प्लाईउड फ्याक्ट्री स्थापना तथा सञ्चालन
किटनासक औषधि तथा पशुको लागि औषधि तथा खोपको व्यस्थापन कार्यक्रम

सामाजिक विकास
सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा शैक्षिक सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक तथा स्वास्थ सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सास्कृतिक संरक्षण तथा प्रबर्द्धन कार्यक्रम
लैङ्गिक समानता सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम
च्याम्ताङ स्वास्थ्य चौकी डक्टर र भिडियो एक्स-रे मेसिन व्यवस्थापन योजना
श्री माक्पालुङ आ.वि. श्री अरुणोदय कर्म ज्यामु आ.वि., श्री शान्ति आ.वि.मा शैक्षिक सामाग्री तथा प्राविधिक मैत्रि शिक्षा तथा खानेपानी सहयोग कार्यक्रम
वडा स्तरिय विद्यार्थीको क्षमता विकाश कार्यक्रम
चाईनिज भाषामा शिक्षण कार्यक्रम
प्रत्येक आ.वि.मा कम्तीमा ४ जना शिक्षकको दरबन्दी कार्यक्रम
श्री अरुणोदय मा.वि. प्राविधिक शिक्षालय भवन निर्माण तथा फर्निचर योजना
लिगम खानेपानी ट्याङ्क ५००० लिटरको २ वटा निर्माण योजना
याङगुठि गुम्बा भवन निर्माण तथा कोष व्यवस्थापन योजना
थुदाम स्वास्थ्य इकाई भवन निर्माण योजना
च्याम्ताङ कृषि सडक स्तर उन्नति योजना
ज्योति आ.वि. ५ कोठे भवन निर्माण तथा तारबार घेराउ योजना, रिदाक
छुम्सुर सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई भवन ६ कोठे पुननिर्माण योजना तथा तारबेरा घेराउ योजना, छुम्सुर
श्री शान्ती आ.वि. तारबार घेराउ तथा खेल मैदान निर्माण योजना चेपुवा १०।ल्हाजु फाबुचेन काठेपुल निर्माण रुकुमा
सबै सरकारी कार्यालयहरुमा 4G इन्टरनेट सेवा विस्तार योजना
श्री अरुणोदय मा.वि.मा नेपाली र अंग्रजी विषय शिक्षक तथा शैक्षिक सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
शिक्षा क्षेत्रमा स्नातकोत्तर तहको शिक्षक २, सिभिल इन्जिनियार २ जना, ईलेक्ट्रिकल इन्जिनियार २ जनालाई निःशुल्क छात्रवृत्ति कार्यक्रम
स्थल पहिचान गरी १० वर्ष भित्र बहुमुखी क्याम्पसको व्यवस्था कार्यक्रम
थुदाम स्वास्थ्य इकाई,रिदाक स्वास्थ्य इकाई, छुम्सुर स्वास्थ्य इकाई, चेपुवा स्वास्थ्य इकाई, रुकुमा स्वास्थ्य इकाईहरुमा स्तर उन्नती, बर्थीङ सेन्टर कार्यक्रम
च्याम्ताङ स्वास्थ्य चौकीको स्तर वृद्धि कार्यक्रम
च्याम्ताङ स्वास्थ्य चौकीमा विशेषज्ञा डक्टर र भिडियो एक्स(रे व्यवस्था कार्यक्रम
प्रत्येक आ.वि. मा एक थान कम्प्युटर र प्रिन्टर सहयोग कार्यक्रम
लोकसेवा तयारी सहयोग कार्यक्रम
च्याम्ताङ, रिदाक थुदाम, गुम्बा रुकुमा गाउमा एक घर एक धारा सहयोग कार्यक्रम
खानेपानीको मुहान सरसफाई तथा संरक्षणको लागि गा।पा बाट कर्मचारी व्यवस्थापन सहयोग कार्यक्रम

शिक्षकलाई पेशागत क्षमता विकास तालिम कार्यक्रम
गुम्बा गुठी लामा तथा लामा नाचको लागि चाहिने आवस्यक सामाग्री सहयोग कार्यक्रम लोपोन्मुख भोटे नाच संरक्षण सम्वर्दनका लागि वडा स्तरिय प्रतियोगिता कार्यक्रम
लोप हुन गइरहेका पुराना भेषभुषा संरक्षणका लागि वडा स्तरिय भेषभुषा प्रदर्शन कार्यक्रम तिङगर, डब्ल, नेताक, मोल, या हेम, बेद जस्ता कार्यक्रमको लागि दृष्य श्रब्य सामाग्री कार्यक्रम
सांस्कृतिक खेल प्रतियोगिता कार्यक्रम
याङगुठी गुम्बा तोक जैन मनाउन कोष निर्माण कार्यक्रम
दलित,अपाङग र महिला विच भएका भेदभाव छुवाछुत सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम,
दलित, अपाङग र महिला विद्‌यार्थी हरुका लागि उच्च शिक्षा हासिल गर्नका लागि वडा स्तरिय छात्रावृतिको व्यवस्थापन कार्यक्रम
जनसंख्या वृद्‌धिदर न्युनिकरण सम्बन्धी सचेतना मुलक कार्यक्रम
प्रत्येक घरधुरी खानेपानी योजना गुम्बा
भोटे जातीको संस्कृति संरक्षण कार्यक्रम
भोटखोला गाउँपालिका स्तरीय खेलकुद कार्यक्रम
च्याम्ताङ स्वास्थ्य चौकीमा स्वास्थ्य उपकरणको विस्तार कार्यक्रम

पूर्वाधार विकास
सिम्वोक्प डाँडामा भ्यु टावर निर्माण
पर्यटक पार्क निर्माण (रुकुमा)
कृषि सडक निर्माण रुकुमा
श्री माक्पालुङ आ.वि. फर्निचर निर्माण योजना
आमा समुह भवन निर्माण
रुकुमा ल्हाजु फाबुचेन काठेपुल निर्माण रुकुमा
श्री शान्ती आ.वि. तारबार घेराउ तथा खेल मैदान निर्माण योजना चेपुवा
हाङा माथिल्लो तल्लो खोलामा फलामेपुल निर्माण योजना चेपुवा
चेपुवा चर्च देखि हाङा खोला र चेपुवा चर्च देखि छुलुङ हुदै हाङा खोला बाटो सोलिङ निर्माण
चेपुवा खेल मैदान स्तर उन्नति तथा तारबार घेराउ योजना
छुलुङ र घेकुक्मा खानेपानी निर्माण योजना
चेपुवा खैरोपानी व्यवस्थापन (ढल) निकास योजना
चेपुवा स्वास्थ्य ईकाइ पदमार्ग निर्माण (लुलुकामु, छुलुङ, ढोङदेक)
चेपुवा पुरानो लघु जलविद्‌युत मर्मत सम्भार

१० कोठे सार्वजनिक भजन निर्माण योजना
चेपुवा कृषि सडक स्तर उन्नति
श्री अरुणोदय मा.वि प्राविधिक शिक्षालय भवन निर्माण तथा फर्निचर योजना
२ कोठे शौचालय निर्माण योजना लिङगम साथै ५००० लिटरको २ वटा खानेपानी ट्याङकी लिंगम
प्रहरी चौकी भवन निर्माण योजना लिंगम
छुदोङमा खोला काठेपुल छाना सहित निर्माण योजना
लिंगम समाज भवन निर्माण योजान
लिंगम देखि सिम्बोक्पा सम्म पदमार्ग निर्माण योजना
श्री अरुणोदय मा.वि. कम्पाउण्ड घेराउ र तरकारी विक्री केन्द्र स्थापना
सिम्बोक्पा डाँडा NTC टावर निर्माण
नमुना शहरीकरण योजना तथा खेलमैदान निर्माण योजना लिंगम
लोपोन्मुख पुरातत्विक संग्रहालय निर्माण योजना लिंगम
प्रत्येक सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई तथा विद्यालयमा ईन्टरनेट विस्तार योजना
लच्ची डाँडा, लुङबसाम्ब सम्म पदमार्ग निर्माण योजना
अरुणोदय आ.वि. आउने चारै तिरा बाटो सोलिङ योजना
माक्पालुङ टावरमा विद्युत विस्तार योजना
केन्द्रिया विद्युत प्रशारण लाईन विस्तार योजना
याङगुठि गुम्बा भवन निर्माण तथा कोष व्यवस्थापन योजना (गुम्बा)
गुम्बा कृषि सडक निर्माण योजना
गुम्बा स्वास्थ्य इकाई भवन निर्माण योजना
घट्टा व्यवस्थापन योजना
श्री गंगालाल आ.वि. व्यवस्थापन योजना गुम्बा
पाला दाङमा र इराक देखि गुम्बा पदमार्ग निर्माण योजना गुम्बा
गुठी गुम्बा (गुठी) तारवार घेराउ योजना
च्याम्ताङ कृषि सडक स्तर उन्नति योजना
थाङगुम्बा निर्माण एवं तारबार घेराउ योजना
च्याम्ताङ देखि रिदाक कृषि सडक निर्माण योजना
च्याम्ताङ सामुदायिक भवन निर्माण योजना
च्याम्ताङ खेलमैदान निर्माण योजना
अरुणोदय आ.वि. च्याम्ताङ ४ कोठा भवन निर्माण योजना
इराक र याङजुम खोलामा काठेपुल छाना सहित निर्माण योजना

च्याम्ताङ स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण योजना
च्याम्ताङ देखि सिम्बोक्मा पर्यटक पैदल मार्ग निर्माण
लुङमलदक तिर्थस्थल व्यवस्थापन एवं पदमार्ग योजना
दुधपोखरी आ.वि. खेल मैदान निर्माण आयोजना थुदाम
सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई भवन निर्माण योजना थुदाम
रुकुमा देखि थुदाम सम्म पदमार्ग निर्माण योजना
थुदाम हुदै रिदाक, छुम्सुर पेजुङ डाँडा पदमार्ग निर्माण योजना
एक घर एक खानेपानी धारा निर्माण योजना
ज्योति आ.वि. ५ कोठे भवन निर्माण तथा तारबार घेराउ योजना रिदाक
नाम्डाक गुम्बा पुन निर्माण योजना रिदाक
आङकाता देखि नाम्डोङ गुफा ञनाम्डोङ गुम्बा सम्म पदमार्ग निर्माण योजना रिदाक
सामुदायिक भवन तारबेरा तथा घेराउ योजना रिदाक
रिदाक देखि छुम्सुर सम्म कृषि सडक निर्माण योजना
च्याम्ताङ देखि रिदाक सम्म कृषि सडक निर्माण योजना
छुम्सुर सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई भवन ६ कोठे पुन निर्माण योजना तथा तारबेरा घेराउ योजना
श्री बुद्ध आ.वि. फर्निचर तथा खेल मैदान निर्माण योजना छुम्सुर
हिमाली तीन लालिगुँरास युव क्लव खेलमैदान निर्माण छुम्सुर
आमा समुह भवनमा फर्निचर तथा तारवेरा निर्माण योजना
गुम्बा भवन पुन निर्माण तथा तारबेरा घेराउ योजना छुम्सुर
एक घर एक खानेपानी धारा निर्माण योजना
कृषि सडक निर्माण योजना छुम्सुर
कालो च्याउ भण्डारण निर्माण योजना छुम्सुर
छुम्सुर देखि छेसुम्बा डाँडा सम्म पदमार्ग निर्माण योजना
गुठी गुम्बामा दुई तले सामुदाकि भवन निर्माण
गुठी गुम्बा पाला थाङगा देखि सिम्बक सम्म कृषि सडक निर्माण तथा स्तरोन्नती
गुठी गुम्बा भवन निर्माण
गुठी गुम्बामा फोहोर मैला व्यवस्थापनको लागि डम्पिङ साईट निर्माण
गुठी गुम्बा गाउँको रैथाने तरकारी फसी तथा स्याउ लगायत फलफुल उत्पादन तथा प्रवद्र्धन कार्यक्रम
गुठी गुम्बा दोकापु सिम्बुङ हुँदै गुम्बा गाउँ सम्म कृषि सडक निर्माण
गुठी गुम्बा मिलप थाङ्गा आमा समुह र ढुप्सी आमा समुहलाई होमस्टे सञ्चालन तथा तालिम कार्यक्रम

गुठी गुम्बामा शैक्षिक गुठी सञ्चालन
गुठी गुम्बामा जडिबुटि प्रशोधन केन्द्र निर्माण
गुठी गुम्बामा चिडियाखाना निर्माण
गुठी गुम्बामा भोटे समुदायको संग्रहालय निर्माण
गुठी गुम्बामा स्पोर्ट एकेडेमी निर्माण
गुठी गुम्बामा राष्ट्रिय स्तरको वाणिज्य बैङ्कको शाखा कार्यालय स्थापना
गुठी गुम्बामा आधुनिक रंगशाला निर्माण
गुठी गुम्बामा खानेपानी निर्माण
गुठी गुम्बामा जंगल पार्क निर्माण
गुठी गुम्बा देखि सिम्वकप डाँडा सम्म पर्यटन पदमार्गको निर्माण
गुठी गुम्बा सांस्कृतिक पर्व संरक्षण कार्यक्रम
गुठी गुम्बा सडक, कृषि सडक तथा गोरेटो बाटोमा वृक्षरोपण कार्यक्रम
गंगालाल प्रा.वि. गुठी गुम्बाको भवन निर्माण
गुठी गुम्बामा कृषि बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम
गुठी गुम्बामा आमा समुहको भवन निर्माण
शिशु स्याहारा केन्द्र निर्माण
गुठी गुम्बा मुलधारा क्षेत्रमा पहिरो रोकथाम
नम्डुङ गुम्बा मर्मत तथा डब्ला लगायत स्थानीय संस्कृतिक उपकरण वितरण गरी संरक्षण तथा प्रवद्र्धन कार्यक्रम
छुम्सुरबाट रिदाक सम्म शाखा सडक निर्माण
रिदाकमा सांस्कृतिक कार्यक्रममा सामुदायिक भवन निमांण
रिदाकमा चौंरी पालन तथा बाख्रापालन कार्यक्रम
दची मेलाका लागि भवन निर्माण रिदाक
संस्कृतिक प्रवद्र्धनका लागि डब्लो र युल्लो खरिद कार्यक्रम रिदाक
चेपुवा रैथाने वाली विकास कार्यक्रम
चेपुवामा संगुर पालन कार्यक्रम
चेपुवामा टोल स्तरको बाटो सोलिङ योजना
चेपुवामा जडिबुटि प्रयोग तथा उत्पादनको लागि तालिम कार्यक्रम
च्याम्ताङ टोल स्तरको बाटो सोलिङ योजना
च्याम्ताङ बाख्रापालन कार्यक्रम
धुङटुक्पा खानेपानी योजना

च्याम्ताङमा मिठो फापर खेती कार्यक्रम
हाङपुक पहिरो नियन्त्रण कार्यक्रम चेपुवा
चेपुवा गाउँ कृषि सडक निर्माण योजना
चेपुवा गाउँमा ५ वटा चोकमा (स्कूल, चर्च, स्वास्थ्य इकाइ र गुम्बामा इन्टरनेट सेवा विस्तार
चेपुवा गाउँमा ढल निकास व्यवस्थापन
चेपुवा गाउँ खानेपानी योजना स्तरोन्नती तथा पुनःनिर्माण
चेपुवा गाउँ घट्ट सुधार कार्यक्रम
छुम्सुर छुलुङगामु खानेपानी आयोजनाको पुनःनिर्माण
च्याम्ताङ चरन सुधार कार्यक्रम
च्याम्ताङ सामुदायिक भवन निर्माण
गम्लाङ मेन्दाङ संरक्षण (पेटी ढलान लगायत आवश्यक कार्य गर्ने)
सिम्पक्प घोरेटो बाटो (पदमार्ग निर्माण)
च्याम्ताङमा खेल मैदान निर्माण
म्याक्पालुङ खोल्सीमा ग्याविन वाल निर्माण
नुर्पू गाङगाङ देखी वुलवुले सम्म गोरेटो बाटो निर्माण
रुकुमा आमा समुहलाई कुक तालिम कार्यक्रम
माक्पालुङ नमुना कृषि तथा पशुपालन टमटर तथा अदुवा खेती कार्यक्रम
याङ गुठी गुम्बामा भवन पुनःनिर्माण योजना
गुठी गुम्बा देखि गुम्बा भवन सम्म पदमार्ग निर्माण
गुठी गुम्बाको जग्गालाई घेराबारा निर्माण
लिङ्गम खानेपानी ट्याङ्की निर्माण
लिङ्गम ढल निकास योजना निर्माण
श्री अरुणोदय मा.वि.मा प्राविधिक शिक्षालय निर्माण
थाङ्मुछ्यी विकास समाजको खेल मैदान स्तरोन्नती र घेराबारा
लिङ्गम आमा समुहको भवन निर्माण
गुम्बा गाउँमा ढल निकासको व्यवस्थापन कार्यक्रम
गुम्बा गाउँमा स्याउ खेती कार्यक्रम
सादचेन-तालेखर्क गोरेटो बाटो निर्माण
छोक्योक्पा देखि जरोङमा खानेपानी गोरेटो बाटो निर्माण
फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि गाउँपालिकामा जंक फुड निषेधित क्षेत्र घोषणा गरी गोला, किमाथांका र रिदाकमा चेक जाँच केन्द्र स्थापना गरी सञ्चालन

अरुणोदय आ.वि.मा छात्रावासको स्थापना
रिदाकमा स्याउ खेती कार्यक्रम
रिदाक आमा समुहमा चौंरी पालन तथा बाख्रापालन कार्यक्रम
रिदाकमा ढल निकास योजना
रिदाकमा बाटो सोलिङ योजना
रिदाकमा डब्लको लागि भवन निर्माण
रिदाकमा स्कुलमा चार कोठे भवन निर्माण
रिदाक खेल मैदान
रिदाक कृषि सडक निर्माण
रिदाकमा फोहोर व्यवस्थापनको लागि डम्पीङ साइटको निर्माण
रिदाकमा आमा समुहको लागि क्षमता विकास कार्यक्रम
छुलुङ खानेपानी मर्मत योजना
छेक्कूमा खानेपानी योजना मर्मत संभार योजना
चेपुवा गाउँमा सामुदायिक भवन निर्माण
हाङपुक खानेपानी मर्मत योजना
चेपुवा गाउँमा तीन वटा आमा समुहलाई स्याउ तथा कीवि खेती प्रवद्र्धन कार्यक्रम
चेपुवा धाङरी मण्डली सुधार योजना
चेपुवा गुम्बा मर्मत सम्भार योजना
चेपुवा गाउँको कूल नाक थानमा घेराबार योजना
अरुणोदय कर्मज्यामु आ.वि. प्राङ्गण निर्माण
डिमाचिप्पा खानेपानी तथा सरसफाई खानेपानी ट्याङकी तथा पाइपलाईन स्तरोन्नती धुङडुक्पा तथा नादाङखेयो मुहानबाट श्रोत थप गरी विस्तार
इराक खोला ढाक्टोक खोला जम्मा गरी याङयुङ खोलामा मिसाई घट्ट संचालन
रुकुमा खानेपानी योजना निर्माण
रुकुमा फोहोर व्यवस्थापन कार्यक्रम
घाङरी मण्डलीमा चर्पी निर्माण
रुकुमा घट्ट सुधार कार्यक्रम
लामा र लोवेन गुम्बा निर्माण
दोःकापु आमा समुह भवन निर्माण

वातावरण तथा विपद ब्यवस्थापन विकास
नर्सरी केन्द्र स्थापना कार्यक्रम
फोहोर ब्यवस्थापन सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम तथा सामाग्री सहयोग कार्यक्रम।
सार्वजनिक संस्थान वरिपरि बृक्षरोपन कार्यक्रम
जलधार क्षेत्रको पहिचान तथा अनुदान कार्यक्रम ।
एक घर ५ पाउलेनिया र लोटसल्ला रोप्ने कार्यक्रम ।
१ व्यक्ति बराबर ५ पाउलोनिया, लोटसल्ला वृक्षरोपण कार्यक्रम
वन तथा भु-संरक्षण सम्बन्धी वार्षिक रुपमा प्रचार पम्लेट निर्माण गरि सचेतना मुलक कार्यक्रम सञ्चालन
एक सामुदायिक वन १ वनपाले कार्यक्रम (च्याम्ताङ, रुकुमा र रिदाक)
जलधार क्षेत्रमा नमुना पा बेब० पालन कार्यक्रम तथा अनुदान (गुम्बा र च्याम्ताङ) वातावरण संरक्षण सम्बन्धी सचेतना मुलक कार्यक्रम
२ नं वडाका प्रत्येक शैक्षिक संस्थामा वृक्षरोपण अनुदान कार्यक्रम
जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम
छुलुङमा सामुदायिक वनमा वन तथा जिवजन्तु अध्ययन केन्द्रको स्थापना ९ च्याम्ताङ०
फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना मुलक कार्यक्रम तथा सामाग्री सहयोग कार्यक्रम फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि डम्पीङ साईड पहिचान तथा निर्माण
फोहोरबाट प्राङगरिक मल प्रशोधन कार्यक्रम
जल प्रकोपका सम्भावनाको अध्ययन तथा पहिचा कार्यक्रम
पानीको मुहान संरक्षणको लागि वृक्षरोपण कार्यक्रम
प्रत्येक टोलमा विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना मुलक कार्यक्रम
प्रत्येक टोलमा रु.५०००० हजार सम्म विपद व्यवस्थापन कोषको स्थापना
शिशाजन्य पेय पदार्थको निषेध कार्यक्रम
नर्सरी केन्द्रको स्थापना (चेपुवा,च्याम्ताङर लिंगम)
छाजबुक, नादाङ र छोज्योकमा बाढी पहिरो नियन्त्रण योजना
छाजपुरा तठबन्धन निर्माण योजना

वडा न ३ अन्तर्गतका आयोजना

आर्थिक विकास
ब्यवसायिक योजना निर्माण तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम ।
ब्यवसायिक तरकारी र फलफुल खेती तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम (प्लाष्टिक टनेल सहयोग)
होटल तथा घरबास ब्यवस्थापन तालिम -कुक र अथिति संस्कार
व्यवसायिक पशुपालन तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम (चौरी, बाख्रा र बंगुर)
सबै ब्यवसाय दर्ता तथा अनुदान कार्यक्रम
ब्यवसायिक अलैची खेती तालिम कार्यक्रम
बख्खु, तेतुङ स्यमुङ सिलाइ बुनाइ तालिम
व्यवसायिक योजना निर्माण तालिम
व्यवसायिक रैथाने बालि खेति तालिम (फापर, आलु, गहुँ, जहुँ)
व्यवसायिक तरकारी खेति तालिम तथा अनुदान(प्लाष्टिक टनेल)
व्यवसायिक खेति तालिम (ओखर, स्याउ, आरुवखडा किवि)
व्यवसायिक फलफुल अलैंची चिराईतो अम्लिसो उत्पादन तथा प्रशोधन तालिम
व्यवसायिक पशुपालन तालिम तथा अनुदान (भेडा बाखा चौरी)
उद्योग (जुस प्रशोधन,फर्निचर, इलेक्ट्रोनिक्स वर्कसप, जडिबुटि प्रशोधन केन्द्र, छुर्पी तथा चिज प्रशोधन तथा संकलन केन्द्र, अगरबत्ति उत्पादन, आलु चिप्स उत्पादन केन्द्र)
होमस्टे तथा होटल व्यवस्थापन तालिम
हाङडाक धर्सिङ झरना संरक्षण तथा प्रवर्धन
खेमता बुद्ध पार्क तथा भ्यु टावर पहिचान तथा सर्भे
थारिङ हवाई मैदान एयरपोर्ट सर्भे तथा पहिचान कार्यक्रम
पोप्टि भञ्ज्याङ-किपुक-ज्वालापोखरी-छेसुम्बा-पेजुङडाँडा-रातोपोखरी-छोमाप्पु हुदै मिलोङथा पर्यटक पदमार्ग पहिचान तथा सर्भे
सिप विकास तालिम (डकर्मी, सिकर्मी, सिलाईबुनाई, टि.भी.कम्प्युटर मोबाईल मर्मत तालिम आदि)
टिबेटियान भाषा चाईनिज भाषा प्रशिक्षण कार्यक्रम
व्यवसायिक अलैंचि तालिम कार्यक्रम
ट्राउट माछा पालन तालिम कार्यक्रम
हटिया तातोपानी संरक्षण प्रवर्द्धन तथा विस्तार हटिया पार्क निर्माण
पहिचान कार्यक्रम नमुना कृषि सामाग्री खरिद सहयोग प्राविधिक शिक्षा स्थापना कार्यक्रम
फलफूल जन्य विउ विजन उत्पादन
वडाका सात आमा समुहलाई नर्सरी व्यवस्थापन तथा वितरण कार्यक्रम
घट्ट सुधार कार्यक्रम

प्लाईउड फ्याक्ट्री निर्माण र सञ्चालन

ख. सामाजिक विकास
श्री गुवाछेसा आ.वि. र नागेश्वारी आ.वि.मा अंग्रेजी माध्यमबाट शिक्षण
, श्री गुवाछेसा आ.वि.लाई नि.मा.वि स्विकृति तथा दरबन्दी
विद्यालयलाई शैक्षिक सामाग्री सहयोग
राउटर र इन्टरनेट सबै सरकारी कार्यालयमा व्यवस्थापन कार्यक्रम
लोकसेवा तयारी कक्षा सहयोग कार्यक्रम
उच्च शिक्षा छात्रबृद्धि कार्यक्रम (डाक्टर, इन्जिनियर र कृषि विज्ञ)
सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई हुङगुङ स्तरवृद्धि तथा ल्यापटप र भिडियो एक्स-रे व्यवस्थापन
पुरानो संस्कृति कला संरक्षण, प्रवर्द्धन प्रशिक्षण कार्यक्रम
सास्कृतिक संरक्षण तथा समर्द्धन केन्द्र म्युजियम पहिचान तथा अध्ययन कार्यक्रम
लैंगिक समनता तथा सामाजिक समावेशिकरण सचेतनामुलक कार्यक्रम
टोल टोलमा पोष्टर तथा साङ्केतिक चिन्ह र सडक नाटक प्रदर्शन कार्यक्रम
सांस्कृतिक दचि खेल कार्यक्रम
खानेपानी मर्मत सम्भार तालिम र हेरालुको पारिश्रमिक व्यवस्थापन योजना
खानेपानी मर्मत सम्भार औजार सहयोग कार्यक्रम
वडा स्तरिय फुटबल तथा भलिबल खेल कार्यक्रम
हटिया स्वास्थ्य चौकीमा दक्ष चिकित्सकद्धारा सेवा प्रवाह कार्यक्रम
काकालिङ गुम्बा सामाग्री खरिद
सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा शैक्षिक सामाग्री सहयोग सहित अंग्रजी माध्यम शिक्षण कार्यक्रम
सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक तथा स्वास्थ सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सास्कृतिक संरक्षण तथा प्रबर्द्धन कार्यक्रम दची सहित
लैङ्गिक समानता सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम
खानेपानी मर्मत सम्भार तालिम र हेरालु कामदारको पारिश्रमिक ब्यवस्थापन योजना
युवा लक्षित प्लम्बर तथा वाईरिङ तालिम सञ्चालन कार्यक्रम
स्वास्थ्य केन्द्रमा रेडियोग्राफी सेवा विस्तार कार्यक्रम

पुर्वाधार विकास
हुङगुङ-छेसुम्बा-किमाथांका कृषि सडक निर्माण योजना ।
पाङदोक सामुदायिक भवन निर्माण योजना, पाङदोक ।
श्री विद्यावरदायिनी आ.वि. खेलमैदान तथा कम्पाउन घेरा निर्माण योजना, हटिया ।
सबै सरकारी कार्यालयहरुमा द्धन् इन्टरनेट सेवा विस्तार योजना
हुङगुङ छेम्बा किमाथाङका कृषि सडक फास्ट ट्र्याक निर्माण
हुङगुङ बाढी पहिरो रोगथाम तथा तटबन्धन निर्माण योजना
हुङगुङ नमुना वस्ती एकीकृत विस्तार कार्यक्रम
खेमता बुद्ध पार्क तथा भ्यु टावर निर्माण
हुङगुङ जलविद्युत लाई केन्द्रिय लाईन मा विक्री जडान
GHT पर्यटक पदमार्ग स्तरउन्नती र हुङगुङ-पोप्टी,साल्दिम उपत्यका, नावा ओडार सुन्तले डाँडा सोलाङगे- क्याप्चोप्पा याङले खर्क
कृषि सडक निर्माण (मेनरोड देखि श्री गुवाछेसा आ.वि., मेनरोड देखि नागेश्वारी आ.वि.)
भेच्याबलाप्सो गुम्बा तथा पार्क निर्माण
युमलगाङ मनि निर्माण
यारिङ गुम्बा भवन निर्माण
लिंगम गुम्बा भवन निर्माण
ढाकटेशी गुम्बा भवन निर्माण
दाङगोक सामुदायिक भवन निर्माण
साइनिङ स्टार खेल मैदान स्तरवृद्धि निर्माण
हुङगुङ सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई तारवार घेराउ तथा भवन निर्माण
हुङगुङ देखि धुक्मु हुदै छुक्साङ डाडासम्म घोरेटो बाटो निर्माण
छोदाङगा देखि दाङगोक सम्म फलामे पोल सहितको टोल बत्ति कार्यक्रम
जोडी झरना (भाले पोथी) संरक्षण तथा पार्क निर्माण
रिसा गोम्बु आमा समुह भवनको मैदान निर्माण
दाङगोक गाँउटोल बाटो सोलिङ निर्माण
दाङगोक खानेपानी ट्याङकीमा कम्पाउण्ड घेराउ निर्माण
नागेश्वारी आ.वि.मा बाल बालिका शैक्षिक सामाग्री खरिद
सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई भवन तथा कर्मचारी व्यवस्थापन
कार्यक्रम हाङडाक खोला देखि गिमबर जाने बाटोमा झोलुङ्गे पुल निर्माण
दाङगोक टोल नमुना घट्टा निर्माण

साङछेगुलीङ गुम्बामा कम्पाउण्ड घेराउ
छाङगा थागा देखि विद्यालय सम्म कृषि सडक निर्माण
महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविका सुविधा वृद्धि
गुवाछेसा खेल मैदान स्तर वृद्धि तथा बाल मैत्रि शौचालय निर्माण
विद्यालय देखि गोताङ सम्म ढल निकास
छिजेनदिब आमा समुह भवन तारबार घेराउ निर्माण गेनघेन्डुक लिङ गुम्बामा १०८ वटा मनि निर्माण
फाराङ खानेपानी मर्मत सम्भार योजना निर्माण
मेन्दाङबाट फाराङ गाँउ सम्म सिडी बाटो निर्माण
साङजु खोलामा पुल निर्माण
तल्लो फाराङबाट दाङगोक सम्म सिडी बाटो निर्माण जागृति समुह भवन निर्माण
हटियामा पालिका स्तरिय खेल मैदान निर्माण तथा विस्तार
हटिया कृषि सडक (रिङरोड) आयोजना
पक्की पुल निर्माण(सच्चे साल्दिम जाने बाटो, मामाफुक बाटो एक्लेङ खोला)
विद्यालय देखि नाङसफक गुम्बा सम्म जाने गोरेटोबाटो निर्माण
सोचुङ गुम्बा जाने बाटो निर्माण
हटिया वडा नं ३ हटिया नमुना टोल निर्माण DPR
हटियाबाट शिवधारा मकालुवेश क्याम जोड्ने गोरेटो बाटो निर्माण
विद्यालय खेलमैदान कम्पाउण्ड घेराउ तथा भौतिक निर्माण योजना
देविथान महिला विकास आमा समुह भवन निर्माण
छुक्सुम खोला लघुजल विद्युत पावर विस्तार कार्यक्रम
माने महिला विकास आमा समुह शौचलय तथा ढल निकास
गुवेखोला तठबन्धन निर्माण कार्यक्रम
हटियाबाट ठागो गुम्बा जाने बाटोमा ढल निर्माण
केन्जुर गुम्बा संरक्षण योजना तथा कम्पाउण्ड घेराउ तथा पुननिर्माण· हटिया
भोटखोला हटिया पक्की स्वागत गेट निर्माण
नाङसबुक गुम्बामा खानेपानी निर्माण
लदोक डाँडा भ्यु टावर निर्माण
छुक्सुम खोला लघु जलविद्युतको कार्यालय भवन निर्माण·
आवसीय छानो निर्माण कार्यक्रम
पाच देविथान कृषक समुह फर्निचर खरिद योजना
छुक्सुम खोला लघु जलविद्युत फर्निचर खरिद योजना

सोङ गुम्वामा वाल तथा अपाङ्ग मैत्रि शौचलय तथा बाथरुम निर्माण
हटिया छेतिङ साम्ब मानेमा हाते माने निर्माण
जडिबुटि प्रशोधन केन्द्र स्थापना
सांस्कृतिक संग्रहालयको स्थापना
बरुण देखि हटिया सम्म सुरुङ मार्ग निर्माण
खेमथा डाँडाबाट हटिया सम्म प्याराजम्प निर्माण
हटिया नामसुरुङ गुम्बामा फलामे रेलिङ निर्माण
सिरेक डाँडामा टावर निर्माण
आनन्द चोक देखि वडा कार्यालय सम्म सिडी बाटो निर्माण निर्माण, पाङदोक
तालम डाँडाबाट को ला राजमार्ग सम्म ढुङ्गा सोलिङ निर्माण, पाङदोक
नर्सरीबाट धोम्सिमा खोला सम्म मुलबाटो सोलिङ निर्माण, पाङदोक
तल्लो कालुडमबाट मिमि डुक्पाको घर सम्म र तेम्बा जीबुको घर सम्म खोलै खोला बाटो निर्माण, पाङदोक
जोरधाराबाट थोमसिम सम्म बाटोमा ढुङगा सोलिङ निर्माण, पाङदोक
आरवोर्तोकबाट सोरखाला सम्म सीडि बाटो निर्माण, पाङदोक
टोलटोलमा ढल निकास व्यवस्था निर्माण, पाङदोक
दिकज्याक्मु नाग देविथान तारबार घेराउ योजना निर्माण, पाङदोक
ढाका टेसि गोम्बा निर्माण
ज्याकम बसपार्क निर्माण
हुङगुङ दाहसंस्कार स्थलमा कम्पाउन्ड घेराउ
मिक्तोक डाँडा दिखि पाङदोक गिम्बरमा प्याराग्लाईडिङ निर्माण
हुङदुङ देखि मकालु याङ्ले खर्क सम्म पर्यटन पदमार्ग निर्माण
छिजेन दिव खानेपानी मर्मत सम्भार तथा योजना निर्माण
गोताङ डाँडामा जाली सहितको बाटो निर्माण

वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन विकास
सुधारिएको चुलो सहयोग कार्यक्रम
फोहोर ब्यवस्थापन सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम तथा सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सार्वजनिक संस्थान वरिपरि बृक्षरोपन कार्यक्रम
शिसाजन्य पेय बस्तुको रोगथाम कार्यक्रम
१ व्यक्ति बराबर ५ वृक्षरोपण कार्यक्रम
वन तथा भु(संरक्षण सम्बन्धी सचेतना मुलक कार्यक्रम

वातावरण संरक्षण सम्बन्धी सचेतना मुलक कार्यक्रम
३ नं वडाका प्रत्येक शैक्षिक संस्थामा वृक्षरोपण अनुदान कार्यक्रम जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम
फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना मुलक कार्यक्रम तथा सामाग्री सहयोग कार्यक्रम फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि डम्पीङ साईड पहिचान तथा निर्माण
फोहोरबाट प्राङ्गरिक मल प्रशोधन कार्यक्रम
पानीको मुहान संरक्षणको लागि वृक्षरोपण कार्यक्रम
प्रत्येक टोलमा रु.५०००० हजार सम्म विपद व्यवस्थापन कोषको स्थापना
शिशाजन्य पेय पदार्थको निषेध कार्यक्रम
नर्सरी केन्द्रको स्थापना कार्यक्रम
सुधारिएको चुलो सहयोग कार्यक्रम

वडा न ४ अन्तर्गतका आयोजना

आर्थिक विकास
ब्यवसायिक कृषि उत्पादन गर्न माटो परिक्षण कार्यक्रम
ब्यवसायिक योजना निर्माण तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम
ब्यवसायिक अलैची खेती तालिम कार्यक्रम
सबै ब्यवसाय दर्ता तथा अनुदान कार्यक्रम
होटल तथा घरबास ब्यवस्थापन तालिम (कुक र अथिति संस्कार)
बरुण तीर्थस्थल संरक्षण, प्रबर्द्धन कार्यक्रम
CTEVT बाट मान्यता प्राप्त तालिम केन्द्रको स्थापना कार्यक्रम
व्यवसायिक तरकारी खेती तालिम कार्यक्रम
रैथाने बाली आधुनिकीकरण तालिम कार्यक्रम
अलैंची उत्पादन तथा रोग नियन्त्रण र सिंचाई व्यव्थापन कार्यक्रम
उपयुक्त व्यवसायिक कृषि उत्पादन गर्न माटो परिक्षण कार्यक्रम
अलैंची संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र भोटखोला ४ को स्थापना
पशुपालान, माछा पालान र मौरी पालान तालिम कार्यक्रम
हरेक पसलहरु दर्ता गराई ऋण तथा अनुदान कार्यक्रमको व्यवस्थापन गराउने
स्थानीय साना जलविद्युत, खानेपानी, स्थानीय संस्थालाई दर्ता गराई सेयर तथा अन्तरिक राजश्वमा जोड दिने कार्यक्रम
एक घर फरक पसल व्यवसायको निती निर्माण कार्यक्रम
सिप्रुङ हिमाली अर्गानिक सिस्नु उद्योगको स्तर उन्नति कार्यक्रम
भोटखोला गा.पा. ४ एक घर एक रोजगार स्थापित व्यवस्थापन निर्माण योजना
नेपाल सरकारको मान्यता प्राप्त विद्यालयबाट सिप मुलकतालिम गराउने व्यवस्थापन निर्माण योजना
स्थानीय कच्चा पदार्थबाट निर्माण हुने वस्तुबाट उत्पादन हुने भोटे कागज तथा अल्लो कपडा
उद्योग स्थापना गरि रोगजारीको व्यवस्थापन निर्माण योजना
उच्च शिक्षा अध्ययन गरेको व्यक्तिलाई स्वयमं सेवक परिचालन कार्यक्रम
चाईनिज भाषा शिक्षा कार्यक्रम
गोला ठुलो ढुङ्गा पार्क निर्माण गुरु योजना
बरुण तिर्थस्थल संरक्षण, प्रवर्धन तथा बरुण गुरुयोजना निर्माण
बरुण पदमार्ग हुदै शिवधाराको विच पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन गराउने गुरुयोजना
बरुण नामासे हुदै लच्ची डाँडा होमस्टे निर्माण योजना
बरुण देखी सेम्बुङ डाडा हुदै बोदोक्मा (सिरेक) डाडामा होमस्टे निर्माण योजना
सेयर सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम
व्यक्तिगत तथा सामुहिक उद्योग व्यवसायिहरुलाई सरकारी तथा अर्धसरकारी बैंकबाट ऋण व्यवस्थापन निर्माण योजना

हरेक स्थानीय समुह तथा संघ संस्थाहरुलाई आयस्रोतको व्यवस्थापन निर्माण योजना

सामाजिक विकास
सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा शैक्षिक सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक तथा स्वास्थ सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सास्कृतिक संरक्षण तथा प्रबर्द्धन कार्यक्रम (बरुण मेला)
लैङ्गिक समानता सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम
लोकसेवा तयारी कक्षा सहयोग कार्यक्रम
तहगत विद्यार्थी क्षमता विकास कार्यक्रम
खुल्ला पुरुष तथा महिला म्याराथुन दौड (लामबगर- छोंग्राक)
वडा स्तरीय खुल्ला पुरुष भलिबल र फुटबल प्रतियोगिता
NYC क्लबबाट टोल स्तरीय पुरुष भलिबल प्रतियोगिता सञ्चालन
कृष्ण मा.वि का लागि SEE छात्रवृत्ति कार्यक्रम
कृष्ण मा.वि प्राविधिक धार शिक्षा कार्यक्रम
४ नं वडाका ५ जना उच्च शिक्षाका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम
लोकसेवा तयारी सहयोग कार्यक्रम
पोप्टी भञ्ज्याङ आ.वि. विज्ञान प्रयोगशाला तथा पुस्तकालय निर्माण कार्यक्रम
प्रत्येक विद्यालयका बालमैत्री धारा तथा अपाङ्गता मैत्री शौचालय निर्माण कार्यक्रम
प्रत्येक विद्यालयमा शिक्षक कोटा थप गरी शिक्षक तालिमको व्यवस्थापन कार्यक्रम
४ नं वडा भित्रका जातजातीका भाषा शब्दकोष निर्माण गरी कार्यन्वयन कार्यक्रम
सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईलाई स्तर उन्नती गर्ने कार्यक्रम
त्रैमाशिक रुपमा स्वास्थ्य शिविर कार्याक्रम
प्रत्येक सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईमा वर्थिङ सेन्टर तथा तालिमको आयोजना कार्यक्रम प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा स्वच्छ खानेपानी तथा बालमैत्री धारा निर्माण कार्यक्रम
प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयमा एक फिल्टर वितरण तथा डस्वीनको व्यवस्थापन कार्यक्रम
सरसफाई सम्बन्धी जनचेतना मुलक कार्यक्रम
अर्धवार्षिक रुपमा बरुणमेला आयोजना तथ प्रचार प्रसार कार्यक्रम
४ नं वडा भित्रका जनजातीहरुको भेषभुषा, रीतिरीवाज संरक्षण तथा प्रवर्धन कार्यक्रम
४ नं वडामा संग्रहालय स्थापना कार्यक्रम (वरुण)
दची खेल कार्यक्रम
छुवाछुत तथा भेदभाव अन्त्यको लागि जनचेतनामुलक कार्यक्रम
बालविवाह रोकथाम सम्बन्धी सचेतना मुलक कार्यक्रम

महिला तथा बालबालिकाहरुका लागि आत्मरक्षक तालिम कार्यक्रम
महिला तथा बालबालिकाका लागि नेतृत्व शीप विकाश तथा वाक तालिम कार्यक्रम एक घर २ बालबालिकाको अवधारण कार्यक्रम
समृद्ध समाज सुखि परिवारमा जोड दिने
श्री कृष्ण मा.वि. भोटखोला ४ गोलालाई आवासिय वनाउने योजना
श्री कृष्ण मा.वि. भोटखोला ४ गोलामा २ कोठे स्टाफ शौचालय निर्माण
श्री कृष्ण मा.वि. भोटखोला ४ गोलामा बहुउद्देश्यिय कवर्ड हल निर्माण
श्री कृष्ण मा.वि. भोटखोला ४ गोलामा पहिरो नियन्त्रण पर्खाल निर्माण योजना
श्री कृष्ण मा.वि. भोटखोला ४ गोलामा सरस्वति मन्दिर निर्माण योजना
श्री कृष्ण मा.वि. भोटखोला ४ गोलामा फुटवल, भलिवल, एथलेटिक्स तथा कपर्दी रेफ्री प्रशिक्षण योजना
श्री पोप्टी भन्ज्याङ आ.वि. शिक्षण प्रयोगशाला तथा पुस्तकालयका लागि २ कोठे भवन निर्माण
श्री वरूण आ.वि. सिप्रुङमा फर्निचर निर्माण योजना
कानूनी सचेतना तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम

पुर्वाधार विकास
श्री कृण्ण मा.वि तारवार निर्माण योजना वडागत
श्री हिमशिखर कम्पाउन तारवार निर्माण योजना, नामासे
श्री बरुण आ.वि. कम्पाउन तारवार निर्माण योजना, सिप्रुङ
गोला दोबाटो ढल निकास निर्माण योजना, गोला
माखिम फालामे पोल खरिद निर्माण योजना, माखिम
मान्दोखोला पेल्टीसेट मर्मत तथा पाइप खरिद योजना, स्याक्शिला
सेम्बुङ सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ फर्निचर निर्माण योजना, सेम्बुङ
सबै सरकारी कार्यालयहरुमा द्धन् इन्टरनेट सेवा विस्तार योजना
अपाङग मैत्री शौचालय सहितको २ कोठे भवन निर्माण रिस्योङ खेल मैदान निर्माण स्याक्सीला
पोप्टी भञ्ज्याङ आवि लाईब्रेरी तथा विज्ञान प्रयोग शाला दुई कोठे भवन निर्माण
४ नं वडामा कृषि तथा पशु कार्यालय भवन निर्माण
बाल कल्याण आ.वि. खाजा घर निर्माण
माङखिम समाज भवन निर्माण
सिम्बुङ जनहित आमा समुह भवन निर्माण
गोला सामुदायिक भवन निर्माण
गोला स्वास्थ्य ईकाइ दश शैय बराबरको भवन निर्माण
बालकल्याण आ.वि. को तार बेरा कम्पाउण्ड निर्माण

सेम्बुङ घाङरी छोङग्राक मन्डली किच्चन निर्माण
सिप्रुङ समाज भवन निर्माण
सिम्बुङ मेन्डुङ गुम्बा कम्पाउण्ड तार बेरा निर्माण
मांखिम सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ भवन निर्माण
सिम्बुङ खेलमैदान निर्माण
नामासे स्वास्थ्य ईकाइ शौचालय भवन निर्माण
नामासे सूर्यमुखि आमा समुह भवन निर्माण
नामासे तातो पानी भवन निर्माण
हिमशिखर आ.वि. कम्पाउण्ड तारबेरा निर्माण नामा
सिरेक डाँडामा हावा घर निर्माण
भोटखोला ४ लाम्बाघर खेल मैदान मर्मत सम्भार र स्टेज निर्माण
स्याक्सिला समाज भवन निर्माण
कृष्ण मा.विको कम्पाउण्ड तारबेरा निर्माण (आ.वि. सहित)
गोला स्वास्थ्य ईकाइ तारबेरा
गोला छात्राबास भवन निर्माण (महिला र पुरुष)
गोला दोबाटो ढल निकास ड्रेन निर्माण
ठुलो ढुङ्गा पार्क निर्माण
नामासे स्वास्थ्य ईकाइको कम्पाउण्ड तारबेरा निर्माण
सिम्बुङ ढल निकास ड्रेन निर्माण
जोरसल्ला आ.वि. भवन प्लास्टर
जोरसल्ला आ.वि. फर्निचर निर्माण
आलु विउ भण्डारण भवन निर्माण नामासे
नामासे स्वास्थ्य इकाईको खानेपानी जाने सिडी तथा खेल मैदान निर्माण
जोरसल्ला आ.वि.को शौचालय तथा कम्पाउण्ड निर्माण
सिप्रुङ बरुण आ.वि. कम्पाउण्ड तारबेरा निर्माण
सिप्रुङ खेल मैदान निर्माण
सोनो सावे गुम्बा भवन निर्माण
सिङ नामासे साङदोक पारी गुम्बा भवन निर्माण
नामासे फुर्काङ गुम्बा भवन निर्माण
सामलिङ गुम्बा भवन निर्माण स्याक्सिला
सामलिङ गुम्बा भवन कम्पाउण्ड तारबेरा
बौद्ध पाठशाला भवन निर्माण बरुण

मेम्बुङ गुम्बा भवन निर्माण सिम्बुङ्ग
बरुण बौद्ध पार्क निर्माण
बरुण तिर्थस्थल भक्तजन स्नान घर निर्माण
बरुण तिर्थस्थलको मन्दिर तथा गुम्बा पुन निर्माण
गोलाबजार देखि माथी पाहाडमा रक क्लाईमबिङ निर्माण
गोला ठुलो ढुङ्गा देखि वडा नं ५ जालापा देवि मन्दिर सम्म केवुलकार निमार्ण
ठुलो ढुङ्गा देखि कपासे सम्म जिप लाईन निर्माण
सिम्बुङ्ग तोक्मा डाँडामा दाह संस्कार घाट निर्माण
कृष्ण मा.विको प्याराफिट सहितको मञ्च तथा खाजा घर निर्माण
बरुण शिखर बौद्ध गुम्बा भवन निर्माण
४ नं वडा कार्यालय माथिल्लो तल्ला थप तथा सभा हल निर्माण
स्याक्सीला आधारभुत स्वास्थ्य चौकी
स्याक्सीला ढल निकास निर्माण
सेम्बुङ सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई फर्निचर निर्माण
सिङ सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई कम्पाउण्ड निर्माण
गोला ब्याडमिन्टन कबर्ड हल सहित सामुदायिक सभा हल निर्माण
कृष्ण मा. वि एक तले चार कोठे भवन निर्माण
अरुण तट बन्धन निर्माण
बरुण तट बन्धन निर्माण
वाङखोला तट बन्धन निर्माण
वाङखोला विधुत पेल्टि सेट स्तरउन्नती तथा निर्माण
मांखिम फलामे पोल खरिद निर्माण
नामासे खावा खोला पेल्टीसेट मर्मत सम्भार नामासे खानेपानी ट्याङकी मर्मत
मेन्दो खोला पेल्टीसेट मर्मत तथा पाईप खरिद माङमुङ खोला पेल्टीसेट स्तर उन्नती
प्रत्येक टोलमा केन्द्रिय विद्युत लाईन विस्तार
प्रत्येक टोलको स्वास्थ्य इकाई तथा विद्यालयमा सोलार जडान निर्माण
छुदा छुवुक खोला देखि पिपरा अलैची बगन सम्म सिंचाई निर्माण नामासे
भुन्भुचेमा खोला देखि गोरिङ अलैंची तथा धान खेती सिंचाई निर्माण
सिम्बुङ दोबाटो देखि स्याक्सीला हुदै बरुण सम्म कृषि सडक निर्माण
नामासे खावा खोलामा जस्ता टिनको छाना सहितको काठे पुल निर्माण
गोला देखि लिंगम सम्म सडक स्तरवृद्दी
लिंगम देखि माङखिम सम्म कृषि सडक निर्माण

माथिल्लो ठाडो खोला झोलुङ्गे पुल निर्माण
छुदा छुम्बुक सानो कल्बर्ट साँघु निर्माण नामासे
फाकोङमा खोलामा सानो कल्बर्ट साँघु निर्माण
स्याक्सीला घट्टे खोलामा सानो कल्बर्ट साँघु निर्माण
नामासे देखि लच्चि डाँडा टावर सम्मको घोरेटो बाटो निर्माण गोरिङ दोबाटो देखी सेम्बुङ सम्मको घोरेटो बाटो निर्माण गोला दोबाटो देखि गुफा डाँडा सम्म घोरेटो बाटो
जिजिङखा देखि हेमा सम्मकव घोरेटो बाटो निर्माण
लाम्बगर भोटखोला ४ र ५ अरुणमा झोलुङ्गे पुल निर्माण
गोला देखि लिंगम हुदै मांखिम सम्म गोरेटो बाटो निर्माण
गाईखर्क देखि मांखिम सम्म घोरेटो बाटो निर्माण
स्याक्सीला देखि शिवधारा मकालु वेश क्याम्प सम्म पर्यटन पदमार्ग निर्माण
खानी डाँडा NTC/ 4G टावर निर्माण
इन्टरनेट र WIFI खरिद तथा जडान गर्ने (१६ वटा सरकारी विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थामा)
८ वटा आ.वि. मा डिसहोम सेट खरिद तथा जडान कार्यक्रम
४ नं वडामा Radio निर्माण तथा सञ्चालन र निर्माण
भोटखोला वडा नं. ४ गोला वजारमा ढल व्यवस्थापन योजना
गोला वजारमा फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना
भोटखोला वडा नंबर ५ टोना झरीमा मनोरञ्जन पार्क तथा वाल उद्यान निर्माण
ताक्पापोखरी पर्यटकिय क्षेत्र निर्माण योजना
गोरिङ हुँदै सेम्बुङ सम्म गोरेटो बाटो निर्माण
नामसे महिला आमा समुहको भवन निर्माण तथा मर्मत सम्भार योजना
स्याक्सिला गाउँ बस्ति सिँडि बाटो निर्माण

वातावरण तथा विपद ब्यवस्थापन विकास
शिसाजन्य पेय बस्तुको रोगथाम कार्यक्रम
फोहोर ब्यवस्थापन सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम तथा सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
सार्वजनिक संस्थान वरिपरि बृक्षरोपन कार्यक्रम
सुधारिएको चुलो सहयोग कार्यक्रम
भोटखोला वडा नं ४ लिंगम टोलमा ताक्पा पोखरीमा कम्पाउण्ड घेरा गरी लालिगुराँस वृक्षरोपण कार्यक्रम
बरुण क्षेत्रमा सल्ला,वरपिपलको विरुवा वृक्षरोपण कार्यक्रम
जल उत्पन्न प्रकोप सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम
प्रांगारिक मल प्रशोधन कार्यक्रम

टोल स्तरिय विपद व्यवस्थापन समिति गठन तथा विपद कोष कार्यक्रम
वातावरण संरक्षण सम्बन्धी सचेतना मुलक कार्यक्रम
जलवायु परिवर्तनको व्यवस्थापन सम्बन्धी वडा स्तरिय योजना निर्माण गरि कार्यक्रम सञ्चालन
फोहोर व्यवस्थापनको लागि डम्पीङ साईड पहिचान
शिशाजन्य वस्तु निषेधित क्षेत्र वडा घोषण कार्यक्रम
सुधारिएको चुलो सहयोग कार्यक्रम
ताक्पापोखरी संरक्षण योजना
छोङराङ खोला व्यवस्थापन योजना
डब्ले मुनि पहिरो नियन्त्रण योजना
फाक्सुङ खोला पहिरो नियन्त्रण
वाङखोला तटबन्ध निर्माण योजना भोटखोला ४ गोला
लागोक्पा खोल्छि पहिरो रोकथाम योजना
वरूण खोला पहिरो नियन्त्रण योजना
नामासे ताक्का छुम्बुक तटबन्धन निर्माण
स्याक्सिला गाउँ सिरमा तटबन्धन निर्माण

वडा न ५ अन्तर्गतका आयोजना

आर्थिक विकास
ब्यवसायिक कृषि उत्पादन गर्न माटो परिक्षण कार्यक्रम ।
ब्यवसायिक योजना निर्माण तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम ।
ब्यवसायिक अलैची खेती तालिम कार्यक्रम
सबै ब्यवसाय दर्ता तथा अनुदान कार्यक्रम ।
होटल तथा घरबास ब्यवस्थापन तालिम (कुक र अथिति संस्कार) ।
सिपमुलक तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम (टोपी, सारी) ।
व्यवसायिक अलैंची खेती तालिम तथा कार्यक्रम
माटो परिक्षण, उन्नत जातको विउ विजन छनौट,
रोग नियन्त्रण र मुल्य निर्धारण
व्यवसायिक तरकारी खेती तथा कार्यक्रम (टनेल वितरण) गोलभेडा खेती
व्यवसायिक पशुपालान तालिम तथा कार्यक्रम (भेडा,बाखा,बंगुर,कुखुरा,गाईगोरु,भैसी,च्याङग्रा चौरी)
व्यवसायिक माछा पालन तालिम तथा कार्यक्रम
व्यवसायिक फलफुल खेती तालिम तथा कार्यक्रम (सुन्तला, कागती, जुनार, नासपती)
पौष्टिक आहर सहित उज्यालो भान्सा कार्यक्रम
करेसाबारी निर्माण, तरकारी, मसाला, सलाद
घरेलु तथा मझौला उद्योग सञ्चालन कार्यक्रम (ऊनको सामाग्री,बाँसको सामाग्री,अल्लो तथा कपास र हाते कागज)
गोलाबाट जालपादेवी मन्दिर सम्म केबुलकार निर्माण,
गोलाबाट कपासे हुदै लुमसुम थुम्का डाँडापारी गोरुजुरे फेदी,जोरखम्बे फेदी डिमा राप्सा गोला पदमार्ग पिहचान र अध्ययन,
होमस्टे निर्माण, होटल व्यवस्थापन कार्यक्रम
प्राविधिक शिक्षा र उच्चा शिक्षा छात्रवृति कार्यक्रम (इन्जिनियार ५०% छात्रवृति)
कृषि जन्य वाहेक अन्य वस्तुमा आयात तथा निर्यात कर व्यवस्थापन कार्यक्रम
व्यवसाय दर्ता तथा सहयोग कार्यक्रम
व्यवसायिक जडिबुटि उत्पादन कार्यक्रम (चिराईतो, सतुवा, टिमर,तितेपाती)
जङफुङ,प्याकेजिङ खानामा कमि धुम्रपान तथा मदिरापानमा कडाई कार्यक्रम
मान्यता प्राप्त निकायबाट व्यसायिक तालिम कार्यक्रम (ड्राईभिङ, प्लाम्बर, हाउस वाईरिङ, कार्पेन्टर, सिकर्मी, डकर्मी, कम्प्युटर)
लोकसेवा तथा शिक्षा सेवा आयोग तयारी कक्षा सञ्चालन कार्यक्रम
सिपमुलक कार्यक्रम (टोपी, सारी)

सामाजिक विकास
सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा एक कम्प्युटर र प्रिन्टर सहयोग कार्यक्रम।
तुङखालिङ आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्रलाइ स्तरबृद्धिको लागि संघमा स्वीकृति कार्यक्रम ्र
सास्कृतिक संरक्षण तथा प्रबर्द्धन कार्यक्रम ।
लैङ्गिक समानता सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम ।
शिक्षण सम्बन्धी शिक्षक पेशा क्षमता विकास कार्यक्रम
शैक्षिक सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
एक विद्यालय एक कम्प्युटर, प्रिन्टर सहयोग कार्यक्रम
विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी सहयोग कार्यक्रम
प्रत्येक दर्ता भएका युवा क्लवलाई खेलकुद सामाग्री सहयोग कार्यक्रम
जनसंख्या व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना मुलक सहयोग कार्यक्रम•
लैंगिक समनता तथा सामाजिक समावेशी मुलक सचेतना कार्यक्रम
वालमैत्री, लैंगिक मैत्री, अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण कार्यक्रम
सांस्कृतिक सम्वर्दक क्षमता विकास कार्यक्रम
सांस्कृतिक सम्बन्धी जातीय अनुसारको संग्रहलयको सहयोग कार्यक्रम (डम्फु, झ्याली, झ्याम्टा, सकेलाथान, ड्रमसेट, गितार ढोल, रेजी, हारी र गरगहना)
एक घर एक धारा खानेपानी तथा सरसफाई सहयोग कार्यक्रम
स्वयम सेविकालाई उपचार सहयोग कार्यक्रम
विज्ञान प्रयोगशाला कक्षा १-८ सहयोग कार्यक्रम
भोटखोला -५ का ३ वटा स्वास्थ्य संस्थामा सिलिन्डर वाला अक्सीजन सहायोग कार्यक्रम
भोटखोला-५ का ३ वटा स्वास्थ्य संस्थामा एक्स(रे, स्टेचर, ह्विल चेयर, ल्याब सहायोग कार्यक्रम
जनसंख्याको पहिचान गरि स्वास्थ्य संस्था विस्तार कार्यक्रम
तुङखालिङ आधार स्वास्थ्य सेवा केन्द्र स्तरवृद्धि तथा सरकारी स्विकृत कार्यक्रम
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
सिद्दकाली आ.वि.मा खाजाघर व्यवस्थापन योजना
जालपा आ.वि. तुंखालिङमा बालमैत्री खानेपानी व्यवस्थापन योजना
वडाका युवालाई रोजगारमुलक सीप, तालिम तथा अनुदान कार्यक्रम
सामुदायिक विद्यालय तथा स्वास्थ्य केन्द्र निरिक्षण कार्यक्रम

पुर्वाधार विकास
कपासे देखि ५ नं वडा कार्यालय कृषि सडक निर्माण योजना, वडागत ।
तुङखालिङ स्वास्थ्य चौकी पक्की भवन निर्माण योजना, डाडागाउ।
श्री लालिगुराँस आ.वि. १ काठे भवन निर्माण योजना, तालाखर्क।
श्री शिसुरक्षा आ. वि. फर्निचर निर्माण योजना, डिमा ।
राप्सा स्वास्थ चौकी भवन निर्माण योजना, राप्सा ।
लुङसुम स्वास्थ चौकी भवन निर्माण योजना, लुङसुम ।
सबै सरकारी कार्यालयहरुमा द्धन् इन्टरनेट सेवा विस्तार योजना ।
मकालु र भोटखोला -५ बिचको बाटो निर्माण
भोटखोला ५ नं वडा कार्यालयक ग्राउण्ड निर्माण तथा झ्याल ढोका निर्माण
जानीगाँउ देखि वडा कार्यालय सम्मको गोरेटोबाटो निर्माण
मकालु-४ र भोटखोला-५ विचको वप्सुवा खोला झोलुङ्गे पुल निमार्ण
५ नं वडा कार्यालय भवन पेटी निर्माण
भोटखोला-५ लुम्सुम स्वास्थ्य भवन निर्माण
भोटखोला-५ को प्रत्येक टोललाई लक्षित गरि 4G टावर निर्माण
भोटखोला-५ को प्रत्येक विद्यालयलाई स्तर अनुसारको ICT +WIFI निर्माण
उदार घाङरी मण्डली चर्चमा शुद्ध खानेपानी टयाङकी तारबार निर्माण
पुनारुत्थन मिसन चर्च याक्पेक किचन, ग्राउण्ड कम्पाउण्ड तारबार निर्माण
वडा नं ५ को प्रत्येक विद्यालयमा बाल मैत्री, अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माण
श्री जालपा आधारभुत विद्यालय खेल मैदान, शुद्ध खानेपानी र विद्यालयको पक्की भवन निर्माण
भोटखोला-५ को लुमसुम गाँउलाई पुनारावास निर्माण
गोरुजुरे सामुदायिक वनको भवन निर्माण
श्री सिद्ध बाल विकाश केन्द्र भवन निर्माण (फिरफिरे)
मातृभुमी आमा समुह भवन कम्पाउण्ड घेराबार
जालपा देवी मन्दिर निर्माण
भोटखोला-५ पाङसिमामा रहेको काली मन्दिर निर्माण
तुङखालिङ स्वास्थ्य चौकी देखि जालपा आ.वि बाटो निर्माण
राप्सा सिंहदेवि आमा समुह भवन तारबेरा कम्पाउण्ड निर्माण
काली खोला डिमा जोड्ने झोलुङगे पुल निर्माण
वडा नं ४ को लाम्वा बगर देखि वडा नं ५ को विचमा रहेको अरुण नदीमा झोलुङगे पुल निर्माण
डाँडा गाँउ आमा समुह भवन निर्माण
आखत्रुङ आमा समुह भवन निर्माण
तुङखालिङ स्वास्थ्य चौकी पक्की भवन निर्माण
तालखर्क स्वास्थ्य चौकी भवन तारवेरा कम्पाउण्ड निर्माण

राप्सा तामाङ गुम्बा भवन निर्माण
याक्पेक पाङसिमा सामुहिक आमा समुह भवन निर्माण
याक्पेक देखि पाङसिमा हुदै राप्सा जाने बाटो निर्माण पोम्दोक्मा सामुदायिक वन भवन निर्माण डिमा
युवा खेलकुद ग्राउण्ड निर्माण
याक्पेक देखि आलेमा हुदै डिमा पुग्ने बाटो निर्माण सिरु डाँडा पाला आमा समुह भवन निर्माण
सिद्धकाली आ.वि देखि सिरुडाँडा देविथान सम्म बाटो निर्माण सात कन्य देविथान मन्दिर निर्माण
राप्सा स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण
राप्सा, सिरुडाँडा, पाला १ घर १ धारा शुद्ध खानेपानी निर्माण गुरुङगाँउ देखि खानी गाँउ सम्म गोरेटो बाटो निर्माण
शिशु रक्षा आधारभुत विद्यालय फर्निचर निर्माण
डिमा आमा समुह भवन निर्माण
लाली गुराँस आ. वि बाल कक्षा १ कोठे भवन निर्माण
लाली गुराँस आ. वि शौचालय भवन निर्माण
लाली गुराँस आ. वि वालमैत्रि खानेपानी धारा निर्माण
डँफेमुनाल युवा क्लव भवन निर्माण
सन पावर युवा क्लव भवन निर्माण
लुमसुम युवा क्लव खेल मैदान निर्माण
लुमसुमबाट खानीगाँउ हुदै वान्द्रेक डाँडा पारी जाने बाटो निर्माण खानी गाँउ खानेपानी निर्माण
पैरेबाट ताल खर्क जाने बाटो निर्माण
जालपा आ. वि तारबेरा निर्माण
आखत्रुङ देखि जालपा आ.वि. सम्म बाटो निर्माण
पैरे आमा समुह भवन निर्माण
ओखरबाटे आमा समुह भवन निर्माण
फिरफिरे गाँउलाई पहिरोको व्यवस्थाको लागि तारबेरा निर्माण
कपासे देखि गौरुङ गाँउ हुदै फिरफिरे सम्म बाटो निर्माण
लुम्वुवामा बन्ने झोलुङगे पुल देखि चिसेनी हुदै फिरफिरे सम्म बाटो निर्माण
तोक्पे फिरफिरे आमा समुह भवन निर्माण
फिरफिरे देखि पावर हाउस जाने बाटो निर्माण
गौरुङगाँउको भोटे जातिको गुम्वा निर्माण
गौरुङगाँउ आमा समुह भवन निर्माण गौरुङगाँउ बाल कक्षा भवन निर्माण
कपासे गाँउ भन्द मुनी अरुण नदी तठबन्धन निर्माण
कपासे बाल विकास केन्द्रलाई फर्निचर निर्माण
कपासे बाल विकास केन्द्र कम्पाउण्ड घेराबार निर्माण
भोटखोला-४ देखि कपासे सम्म कृषि सडक निर्माण

कपासे देखि लाम वगर सम्मको बाटो निर्माण
जानी गाँउ बाल विकास केन्द्र भवन निर्माण
वडा नं ४ को सिमाना देउराली देखी भिरकुना हुदैं पाङसिमा सम्मको बाटो निर्माण
पाङसिमा देखि धुवा हुदै गुफा डाँडा सम्म बाटो निर्माण
गौरुङगाँउ मुनि लेक्सुवा खोलामा तठबन्धन निर्माण राप्साली युवा क्लव भवन निर्माण
राप्साली युवा क्लव खेल मैदान निर्माण
लेक्सुवा पुल देखि छेरछेरे सम्म बाटो निर्माण
गौरुङगाँउ खेलमैदान निर्माण
जालपादेवि मन्दिरमा शौचालय निर्माण
पावाखोला खानेपानी o.p.t निर्माण
लामवगर देखी गैरीगाउ सम्म बाटो निर्माण
डाँडा गाँउ खानेपानी निर्माण
कपासे देखि ५ नं वडा कार्यालय कृषि सडक निर्माण
घाङरी उद्यान मन्डली तारबार निर्माण
लुमसुम स्वास्थ्य इकाई भवन निर्माण
सिप्रोङ पाल खानेपानी निर्माण तथा वडा नंबर ५ का सबै घरमा एक घर एक धारा खानेपानी निर्माण
भोटखोला ४ (हेमा) देखी राप्सा सम्म कृषि सडक निर्माण योजना
यम्फफेक गाँउ देखि मेजेरीमा नयाँ पुल सम्म गोरेटो बाटो निर्माण
जालपा आ.वि. देखि लुमसुम अरूण आ.वि. सम्म बाटो निर्माण
लिम्बुटार देखि याक्पेक सम्मको बाटो निर्माण
हईटार ओम्सुवा खोला पुल देखि श्री अरूण आ.वि. सम्म बाटो निर्माण
हरेल भिर फेदी ओमसुवा खोला देखि निसाङ्ग चौतारा सम्म बाटो निर्माण
पुनरूत्थान मिसन चर्चमा तुंखालिङ ओखरबोटेमा बालसेन्ड भवन, खानेपानी धारा र कम्पाउन्ड घेराबारा
पुनरूथ्थान मिसन चर्च याक्पेकमा ग्राउन्ड निर्माण
भोटखोला र मकालु जोड्ने झोलुङ्गे पुलबाट लुमसुम पिप्ले टोल सम्म घोडेटो बाटो निर्माण
जालपा आ.वि. तुंखालिङमा चार चार कोठे लैङ्गिक मैत्री शौचालय निर्माण
लुमसुम घोरेटो बाटो निर्माण
सिद्धकाली आ.वि. कम्पाउण्ड घेराबार निर्माण
कपासे आमा समुह भवन शौचालय सहितको निर्माण
गौरुङगाँउ देखि वडा कार्यालय सम्म बाटो निर्माण
सिर्जनशिल आमा समुह भवन निर्माण
याक्पेक खेलमैदान घेराबारा निर्माण
जालपा आ.वि. तुम्खालिङमा खेलमैदान निर्माण
जालपा आ.वि. तुम्खालिङमा पुरानो भवनमा जस्तापाता लाउने तथा भवन पुनःनिर्माण

जालपा आ.वि. तुम्खालिङमा फर्निचर निर्माण

वातावरण तथा विपद ब्यवस्थापन विकास
शिसाजन्य पेय बस्तुको रोगथाम कार्यक्रम ।
फोहोर ब्यवस्थापन सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम तथा सामाग्री सहयोग कार्यक्रम।
सार्वजनिक संस्थान वरिपरि बृक्षरोपन कार्यक्रम ।
सुधारिएको चुलो सहयोग कार्यक्रम ।
एक व्यक्ति बराबर १० सल्ला वृक्षरोपण कार्यक्रम
वन तथा भु(संरक्षण सम्बन्धी वार्षिक रुपमा पर्यप्ता पर्च तथा पम्प्लेट निर्माण गरि जनचेतना मुलक कार्यक्रक
एक सामुदायिक वन एक बनपाले अनिवार्य रुपमा व्यवस्था कार्यक्रम
जलधारक्षेत्र को पहिचान गरि त्यसको प्रवर्द्धन कार्यक्रम
वातावरण संरक्षण सम्बन्धी विभिन्न टोलमा सचेतना मुलक कार्यक्रम सञ्चालन
फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि निस्चित डम्पीङ साईडको निर्माण
फोहोरबाट मल बनाउने
पानीको मुहान संरक्षणका लागि वृक्षरोपण कार्यक्रम व्यापक रुपमा सञ्चालन गर्ने विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना मुलक
प्रत्येकटोलमा विपद व्यवस्थापन कोषको स्थापना गर्ने
सिसा जन्य पेया पदर्थलाई प्रतिबन्ध गर्ने
वातावरण प्रदुर्षण न्यूनिकरणको लागि वैकल्पिक खेती पहिचान तथा अध्ययन कार्यक्रम

अनुसूची २ः आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला उपस्थिति विवरण

अनुसूची ३ः वडागत उपस्थिति विवरण

अनुसूची ४ः फोटो